

ეკონომიკა

ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და
რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი
„ЭКОНОМИКА“ - Ежемесячный международный
рецензируемый и реферируемый научный журнал
“ECONOMICS” - Monthly International reviewed
and refereed scientific journal

№ 3-4, 2013

ჟურნალი გამოდის 1918 წლიდან
Journal published since 1918

რ. შენგელია (მთ. რედაქტორი)

ი. არჩვაძე; ა. აბრალავა; ე. ბარათაშვილი; რ. გოგოხია; ვ. დათაშვილი; ზ. ვაშაკიძე; მ. კაკულია; დ. კარბონი (იტალია); პ. კოლუაშვილი; ა. კურატაშვილი; ზ. ლიპარტია; გ. მალაშხია; ი. მესხია; ე. მექვაბიშვილი; ქ. მარშავა; ს. პავლიაშვილი; გ. პაპავა; მ. როკეტლიშვილი (აშშ); უ. სამადაშვილი; ა. სილაგაძე; ა. სიჭინავა; ო. სოლდატენკო (უკრაინა); ა. სხირტლაძე; ტ. ფედოროვა (რუსეთი); ო. ფაჩულია; დ. ქავთარაძე (რუსეთი); რ. ქუთათელაძე; კ. ღურწყაია; გ. ყუფუნია; გ. შუბლაძე; თ. შენგელია; ჟ. წიკლაური; ნ. ჭითანავა; ლ. ჩიქავა; მ. ჯიბუტი, რ. ჯაბნიძე.

ШЕНГЕЛИЯ Р. (ГЛ. РЕДАКТОР)

Арчвадзе И., Абралова А., Бараташвили Е., Вашакидзе З., Гогохия Р., Гурицкая К., Даташвили В., Джибути М., Джабнидзе, Т., Кавтарадзе Д. (Россия), Какулия М., Карбон Д. (Италия), Когуашвили П., Купуня Г., Кураташвили А., Кутателадзе Р., Липартия З., Малашхия Г. Меквабишвили Э., Маршава К., Месхия Я., Папавя В., Павлиашвили С., Рокетлишвили М. (США) Силагадзе А., Сичинава А., Сольдатенко О., Схиртладзе А., (Украина); Самадашвили У., Федорова Т. (Россия), Фачулия О., Чикава Л., Читанавя Н., Шубладзе Г., Шенгелия Т., Циклаური Ж.

REVAZ SHENGELIA (EDITOR IN CHIEF)

I. ARCHVADZE; A. ABRALAVA; E. BARATASHVILI; R. GOGOKHIA; V. DATASHVILI; Z. VASHAKIDZE; M. KAKULIA; D. KARBON (ITALY); P. KOGHUASHVILI; A. KURATASHVILI; Z. LIPARTIA; G. MALASHKHIA; I. MESKHIA; E. MEKVABISHVILI; K. MARSHAVA; S. PAVLIASHVILI; V.PAPAVA; M. ROKETLISHVILI (USA); U. SAMADASHVILI; A. SILAGADZE; A. SICHINAVA; O. SOLDATENKO (UKRAINE); A. SKHIRTLDADZE O. FACHULIA; T. FEDOROVA (RUSSIA); D. QAVTARADZE (RUSSIA); R. QUTATELDADZE; K. GHURTSKAIA; G. KUPUNIA; G. SHUBLADZE; T. SHENGELIA; ZH. TSKLAURI; N. CHITANAVA; L. CHIKAVA; M. LIBUTI; R. JABNIDZE.

შინაარსი

ეკონომიკური რეფორმა

გურამ ჩარგაზია - სახელმწიფო ფისკალური პოლიტიკა – სახეობები და მიმართულებები -----	8
ეკა ჩოხელი - ბიზნეს-კომპანიების მდგრადი განვითარების ორიენტირები -----	15

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ანზორ აბრალავა - ღია ეკონომიკის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტები -----	22
ელგუჯა მელაძე - სოციალური დიალოგი და მისი განხორციელების გარემო საქართველოში-----	31
ქეთევან კინმარიშვილი - შრომის ანაზღაურების ზოგიერთი ასპექტი -----	43
ვახტანგ დათაშვილი, გიორგი ცინცაძე, მარიამ დათაშვილი - შრომის ბაზარი: დასაქმების პოლიტიკის ფორმირების პრობლემები საქართველოში-----	47
რამაზ გერლიანი - ეკონომიკური თავისუფლებისა და ეკონომიკური კრიზისების ზოგიერთი ასპექტები -----	53
ელგუჯა მელაძე- შრომითი ურთიერთობების რეგულირების გლობალური გამოწვევები და მოდელები -----	65
ბადრი დავითაია - მოგების ოპტიმალური მოცულობის გაანგარიშების მეთოდიკა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში -----	74
გიგლა გაბაიძე - ინფლაციის დონე საქართველოში, მისი გამომწვევი მიზეზები და ეკონომიკური შედეგები-----	80

შინადასახეობა, განაკები, პირუბები

ბესარიონ ბაუჩაძე - მმართველობითი აღრიცხვის სისტემის
ფორმირება საინვესტიციო საქმიანობის სტრატეგიული

დაგეგმვისა და ბიუჯეტირების პროცესში-----	88
ირმა კვეტენაძე - რისკების მართვის სისტემა	
კომერციულ ბანკებში -----	99

რეგიონული ეკონომიკა

იულია ონიანი, ნატო ჩიკვილაძე - რეგიონის მოსახლეობის	
ცხოვრების ხარისხის შეფასების მეთოდოლოგიის	
სრულყოფისათვის -----	105
ლალი ხარბედია - საქართველოს ადგილი რეგიონულ	
და გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში -----	119

დარგობრივი ეკონომიკა

ლელა ბიჭიაშვილი - ტურიზმის თანამედროვე	
მიმართულებების განვითარება საქართველოში -----	129
ბადრი დავითაია - საბრუნავი კაპიტალის გამოყენების	
ეფექტიანობა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში -----	135
ქეთევან კინმარიშვილი - მეთოდიკები, რომლებიც	
ემყარება ინდექსური ინდიკატორების გამოყენებას -----	141
Maria Johann - Creating the Unique Destination	
Proposition (The Case of Poland) -----	144

ბიზნესი, მარკეტინგი, მენეჯმენტი

ზურაბ ვაშაკიძე, ჟუჟუნა ნიკლაური-შენგელია,	
რამაზ შაყულაშვილი - მმართველობითი აღრიცხვა	
და მისი ძირითადი პრინციპები -----	154
გოჩა ქუბაბრია - გლობალურ ეკონომიკურ ურთიერთობებში	
მენეჯმენტის ზოგიერთი პრობლემა -----	165
მანანა სამადაშვილი - ტრენინგების ეფექტიანობის	
მნიშვნელობა ბიზნესის განვითარებაში -----	173

Ashot Matevosyan, Vahan Baghdasaryan -	
New approaches to assessment of tax risks -----	177
ქეთევან კინძარიშვილი - საქართველოში	
ბიზნეს გარემოს შექმნის სტრატეგიები -----	182
Goderdzi Tkeshelashvili, Zurab Grigorashvili -	
Marketing planning as a system to achieve	
the strategic goals of the company -----	186
ლია ბერიკაშვილი - სამრეწველო ბაზრის სეგმენტირება,	
თარგეთირება და პოზიციონერობა-----	191
ეკა ჩოხელი - მენეჯმენტის მნიშვნელოვანი ასპექტები	
და მათი შეფასება ქართულ ბიზნეს-კომპანიებში -----	196
Ashot Matevosyan, Mane Matevosyan -	
Problem of Tax Planning in Enterprises -----	202
ევგენი ბარათაშვილი, ლია ბერიკაშვილი,	
ანზორ აბრალავა - სამრეწველო კლასტერების	
ფორმები თანამედროვე ბიზნესში-----	209

მსოფლიო ეკონომიკა

გოჩა ჭუბაბრია - საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების	
მნიშვნელობა და როლი გლობალურ პროცესებში-----	214
Карпет Аракелян - Глобализация и тенденции	
изменений в образовании -----	223
ლალი ხარბედია - მოდერნიზმი და	
ეთნოეკონომიკური სისტემები -----	234
რეფერატები -----	241

CONTENT

ECONOMIC REFORMS

Guram Chargazia - The State Fiscal Policy – Forms and Trends -----	8
Eka Chokheli - Guidelines for the Sustainable Development of Business Companies-----	15

MODERN PROBLEMS OF ECONOMICS

Anzor Abzalava - Positive and Negative Aspects of Open Economy-----	22
Elguja Meladze - Social Dialogue and its implementation Environment in Georgia -----	31
Ketevan Kitsmarishvili - Some Aspects of Salary Payment-----	43
Vakhtang Datashvili, Giorgi Cincadze, Mariam Datashvili - The Labor Market: the Problems of Formation of Employment Policy in Georgia-----	47
Ramaz Gerliani - Some Aspects of Economic Freedom and Economic Crisis -----	53
Elguja Meladze - Global Challenges and Models of Regulation of Labor Relationship -----	65
Badri Davitaia - The Methodic of Calculation of the Optimum level of Profit in the Conditions of Modern Market Economy -----	74
Gigla Gabaidze - The Inflation level in Georgia, its Causes, and Economic Results-----	80

FINANCES, BANKS AND EXCHANGE MARKETS

Besarion Bauchadze - Formation of the Managerial Accounting System in the Process of Strategic Planning and Budgeting of Investment Opportunities -----	88
Irma Kvetenadze - System of Risk Management in Commercial Banks-----	99

REGIONAL ECONOMY

Iulia Oniani ,Nato Chikviladze - For Improving the Methodology of Evaluation of the life quality of District Population -----	105
Lali Kharbedia - The Place of Georgia in Regional and Global Economic Space -----	119

SECTORAL ECONOMY

Lela Bichiasvili - The Development of Modern Directions of Tourism in Georgia-----	129
Badri Davitaia - The Efficiency of Usage of Working Capital in the conditions of Market Economy -----	135
Ketevan Kitsmarishvili - Methodic based on Usage of Index Indicators ----	141
Maria Johann - Creating the Unique Destination Proposition (The Case of Poland) -----	144

BUSINESS, MANAGEMENT, MARKETING

Zurab Vashakidze, Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia, Ramaz Shakulashvili - Managerial Accounting and its main Principles -----	154
Gocha Chubabria - Some Problems of Management in Global Economic Relationships -----	165
Manana Samadashvili - The Importance of Effectiveness of Trainings in the Development of Business -----	173
Ashot Matevosyan, Vahan Baghdasaryan - New approaches to assessment of tax risks -----	177
Ketevan Kitsmarishvili - The Strategies for creating the Business Environment in Georgia-----	182
Goderdzi Tkeshelashvili, Zurab Grigorashvili - Marketing Planning as a System to achieve the Strategic Goals of the Company-----	186

Lia Berikashvili - Segmentation, Targeting and Positioning of Industrial Market -----	191
Eka Chokheli - The Main Aspects of Management and their Estimation in Georgian Business Companies-----	196
Ashot Matevosyan - Problem of Tax Planning in Enterprises -----	202
Evgeni Baratashvili, Lia Berikashvili, Anzor Abralava - Designs of Industrial Clusters in the Modern Business-----	209

WORLD ECONOMY

Gocha Chubabria - The Importance and Role of International Economic Organizations in the Global Processes -----	214
Karapet Arakelyan - Globalization and Tendencies of the Changes in Education-----	223
Lali Kharbedia - Modernism and the Economic Systems -----	234
SUMMARY -----	241

**სახელმწიფო ფისკალური პოლიტიკა-სახეობები
და მიმართულებები**

გურამ ჩარგაზია
სტუ დოქტორანტი

ფისკალური პოლიტიკა მოიცავს ღონისძიებებს, რომელსაც ახორციელებს მთავრობა ეკონომიკის სტაბილიზაციის მიზნით, სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებისა და გასავლების სიდიდის ცვლილების გზით (ამიტომ ფისკალურ პოლიტიკას საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკასაც უწოდებენ). ფისკალური პოლიტიკის მიზნებს, რომელიც მიმართულია ეკონომიკური რყევების შესამცირებლად, წარმოადგენს: 1. სტაბილური ეკონომიკური ზრდის მიღწევა; 2. სრული დასაქმების პრობლემის დარეგულირება; 3. ფასების სტაბილური დონის (ინფლაციის პრობლემის გადანყვეტა) უზრუნველყოფა.

ფისკალური პოლიტიკა სახელმწიფოს მხრიდან გარკვეულწილად ერთობლივი მოთხოვნის რეგულირებას გულისხმობს. ამ შემთხვევაში ეკონომიკის რეგულირება წარმოებს ერთობლივი დანახარჯების სიდიდეზე ზემოქმედების გზით. ფისკალური პოლიტიკის ზოგიერთი ინსტრუმენტი შეიძლება გამოყენებულ იქნას ერთობლივი მოთხოვნის სახით საქმიანი აქტივობის დონეზე ზეგავლენის მიზნით. ფისკალური პოლიტიკის ინსტრუმენტებად გვევლინება სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლები და გასავლები, კერძოდ, ა) სახელმწიფო შემოსავლები; ბ) გადასახადები; გ) ტრანსფერტები.

ეკონომიკის ციკლის ფაზებიდან გამომდინარე, რომელშიც იმყოფება ეკონომიკა, ფისკალური პოლიტიკის ინსტრუმენტები გამოიყენება როგორც: 1) მარეგულირებელი, 2) შემაჩერებელი.

მასტიმულირებელი ფისკალური პოლიტიკა გამოიყენება ეკონ-

ეკონომიკური რეფორმა

ომიკის დაცემის დროს. მისი მიზანია რეცესიული პროცესებისა და უმუშევრობის დონის შემცირება. მის ინსტრუმენტებად გვევლინება:

ა) სახელმწიფო შესყიდვების გაზრდა; ბ) გადასახადების შემცირება; გ) ტრანსფერტების გაზრდა. შემაჩერებელი ფისკალური პოლიტიკა გამოიყენება ჭარბი ეკონომიკის დროს. მისი მიზანია ინფლაციის დონის შემცირება და მიმართულია ერთობლივი მოთხოვნის შეზღუდვაზე. მის ინსტრუმენტებად გამოიყენება ა) სახელმწიფო შესყიდვების შემცირება; ბ) გადასახადების გაზრდა; გ) ტრანსფერტების შეზღუდვა.

ამას გარდა განასხვავებენ სახელმწიფო ფისკალური პოლიტიკის ორ **სახეობას**: 1) დისკრეტული და 2) არადისკრეტული ფისკალური პოლიტიკა. დისკრეტული ფისკალური პოლიტიკა გულისხმობს მთავრობის საკანონმდებლო ცვლილებებს სახელმწიფო შესყიდვების, გადასახადებისა და ტრანსფერტების სიდიდესთან დაკავშირებით და ემსახურება ეკონომიკის სტაბილურობას. ეს ცვლილებები კი ასახვას ჰპოვებს ქვეყნის ძირითად ფინანსურ გეგმაში-ბიუჯეტში.

არადისკრეტული (ავტომატური) ფისკალური პოლიტიკა დაკავშირებულია ავტომატური (ჩაშენებული) სტაბილიზატორების მოქმედებასთან. ავტომატური სტაბილიზატორები წარმოადგენენ ინსტრუმენტებს, რომელთა სიდიდეც არ იცვლება, მაგრამ მათი არსებობა ავტომატურად იწვევს ეკონომიკის სტაბილიზაციას, ასტიმულირებს საქმიან აქტივობას დაცემის დროს და აჩერებს მას ჭარბი ეკონომიკის დროს. ავტომატურ სტაბილიზატორებს მიეკუთვნება: 1) საშემოსავლო გადასახადი; ბ) არაპირდაპირი გადასახადები (პირველ რიგში დამატებული ღირებულების გადასახადი); გ) დახმარება უმუშევრობაზე; დ) დახმარება სიღარიბეზე.

განვიხილოთ ავტომატური სტაბილიზატორების როლი ქვეყნის ეკონომიკაზე. საშემოსავლო გადასახადი მოქმედებს ორი სახით: საქმიანი აქტივობის დაცემისას იგი მცირდება, ამიტომ ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლების სიდიდეც მცირდება, ხოლო ჭარბი ეკონომიკის დროს, როდესაც მშპ-ის სიდიდე ფაქტიურად მაღალია, საგადასახადო შემოსავლები იზრდება. ამ შემთხვევაში საგადასა-

ხალო განაკვეთები უცვლელია. გადასახადები ხომ ეკონომიკიდან ამონაგებია, რომლებიც მოქმედებს დანახარჯების ნაკადებზე და მაშასადამე, გასავლებზეც. გამოდის, რომ ეკონომიკის დაცემისას ამონაგების სიდიდე მინიმალურია, ხოლო სიჭარბის დროს მაქსიმალური.

ანალოგიური სახით ავტომატურ სტაბილიზაციას უზრუნველყოფს დღგ. რეცესიის დროს გადასახადების მოცულობა მცირდება, და რამდენადაც იგი წარმოადგენს არაპირდაპირ გადასახადს, გაყიდვების მოცულობის შემცირებისას საბიუჯეტო შემოსავლები არაპირდაპირი გადასახადებიდან მცირდება. ეკონომიკის სიჭარბის შემთხვევაში კი პირიქით. ერთობლივი მოთხოვნის ზრდის შედეგად გაყიდვების მოცულობა იზრდება, რაც ზრდის არაპირდაპირი გადასახადების შემოდინებას ბიუჯეტში. ამ შემთხვევაში ეკონომიკა ავტომატურად სტაბილიზდება.

რაც შეეხება დახმარებას უმუშევრობასა და სიღარიბეზე, საერთო თანხა მათ გადასახდელად იზრდება ეკონომიკის დაცემისას და მცირდება როდესაც დასაქმების დონე იზრდება და შესაბამისად შემოსავლებიც მატულობს. ეს დახმარებები წარმოადგენს ტრანსფერებს, ე. წ. ინექციებს ეკონომიკაში.

განვითარებულ ქვეყნებში ეკონომიკის 2/3 რეგულირდება დისკრეტული ფისკალური პოლიტიკით, ხოლო 1/3 კი ავტომატური სტაბილიზატორების მოქმედების გზით.

რამდენადაც სახელმწიფო დანახარჯები გულისხმობს სახელმწიფო ბიუჯეტის სახსრების ხარჯვას, ხოლო გადასახადები წარმოადგენს მისი შევსების ძირითად წყაროს, ფისკალური პოლიტიკა დაკავშირებულია სახელმწიფო ბიუჯეტის მანიპულირებასთან.

საშუალოვადიან პერსპექტივაში საბიუჯეტო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებს წარმოადგენს:

- საბიუჯეტო პოლიტიკის სრულყოფა გასავლების სფეროში იმ კრიტერიუმების საფუძველზე, რომელიც ასახავს საბიუჯეტო სახსრების ეფექტიანობას;
- სახელმწიფო აქტივებისა და პასივების მართვის სისტემის შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს საბიუჯეტო სისტემის მდგრადობის მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას და უფრო მოქნილს გახდის

ეკონომიკური რეფორმა

გატარებულ საბიუჯეტო პოლიტიკას, შეამცირებს რისკებს, რომლებიც დაკავშირებულია სახელმწიფო ვალის დინამიკასთან;

- საბიუჯეტო პროცესის სრულყოფა, საბიუჯეტო სისტემის ყველა დონეზე ბიუჯეტებისა და საბიუჯეტო პროცედურების გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა;

- სამართლიანი, ნეიტრალური და ეფექტიანი საგადასახადო სისტემის ფორმირება ეკონომიკური სუბიექტებისათვის საგადასახადო ტვირთის შემცირების გზით, მენარმეობის განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა, დაბალანსებული სახელმწიფო ბიუჯეტის უზრუნველყოფა.

მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო დანახარჯები ფინანსდება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, ეს არ ნიშნავს, რომ მათ არ შეუძლიათ ბიუჯეტის შემოსავლების სიდიდის გაზრდა. ფისკალური პოლიტიკის განხორციელების დროს შეიძლება წარმოიშვას სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი ან პროფიციტი. ფისკალური პოლიტიკის განსაზღვრისას მნიშვნელოვანია, მთავრობა როგორ ახდენს ბიუჯეტის დეფიციტის დაფინანსებას ან როგორ გამოიყენება პროფიციტით გათვალისწინებული თანხები. დახურული ეკონომიკის პირობებში სახელმწიფო ბიუჯეტის დაფინანსების ერთერთი წყარო არის სესხები მოსახლეობისაგან, მათზე ცენტრალური ბანკის მიერ ემიტირებული ფასიანი ქაღალდების მიყიდვის გზით, უკანასკნელ შემთხვევაში კი, ცენტრალური ბანკის აქტივები იზრდება და შესაბამისად იცვლება ფულადი ბაზა, ე. ი ხდება სახელმწიფო ვალდებულებების მონეტიზაცია.

საბიუჯეტო თანხების სიჭარბის (პროფიციტის) წარმოქმნისას შეიძლება ეს თანხები მიმართული იყოს მოსახლეობისა და ცენტრალური ბანკის წინაშე არსებული დავალიანების დასაფარავად. პირველ შემთხვევაში ქვეყანაში ფულის რაოდენობა არ იცვლება უბრალოდ იგი სახელმწიფო ანგარიშებიდან გადაედინება მოქალაქეების ანგარიშებზე, მეორე შემთხვევაში კი ფულადი მასის მოცულობა მცირდება ცენტრალური ბანკის აქტივების შემცირების შედეგად.

გრძელვადიან პერიოდში სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი ყოველთვის იწვევს მიმოქცევაში ფულის რაოდენობის ზრდას. თუ-

კი ცენტრალური ბანკი ხელს შეუწყობს ბიუჯეტის დეფიციტის მონეტიზაციას, მაშინ სახელმწიფოს მოუწევს გაზარდოს მოთხოვნა ობლიგაციებზე, რასაც მიყვავართ საპროცენტო განაკვეთების გაზრდისკენ, ამ უკანასკნელზე მოთხოვნის გაზრდა იწვევს ფულის მასის ზრდას. ამას გარდა, სარგებლის განაკვეთის გაზრდა აძლიერებს „გამოდენის ეფექტი“-ს გატარების აუცილებლობას. „გამოდენის ეფექტი ერთობლივი მოთხოვნის შემცირებაა, როცა ექსპანსიონისტური ფისკალური პოლიტიკის შედეგად იზრდება სარგებლის განაკვეთი, და შესაბამისად, მცირდება საინვესტიციო ხარჯები“.¹

რომ განვსაზღვროთ ფისკალური პოლიტიკის შედეგები „სუფთა სახით“, უნდა შევთანხმდეთ, რომ ცენტრალურ ბანკს ეკრძალება სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის დაფინანსება და ამიტომ სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების ზრდამ არ უნდა გამოიწვიოს ფულის რაოდენობის გაზრდა. რაც შეეხება ფისკალური პოლიტიკის უპირატესობებს, მას შეიძლება მივაკუთვნოთ:

1. მულტიპლიკატორის ეფექტი. „მულტიპლიკატორის ეფექტი ერთობლივი მოთხოვნის მრუდის დამატებითი გადაადგილება, რომელიც გამონვეულია ექსპანსიონისტური პოლიტიკის შედეგად შემოსავლებისა და აქედან გამომდინარე, სამომხმარებლო ხარჯების გაზრდით“.² ფისკალური პოლიტიკის ყველა ამ ინსტრუმენტს აქვს ერთობლივი მიზნების სიდიდეზე ზემოქმედების მულტიპლიკატორის ეფექტი;

2. საგარეო ლაგის არარსებობა. საგარეო ლაგი ეს დროის პერიოდია, ფისკალური პოლიტიკის შეცვლის გადანყვეტილებასა და ცვლილებით მიღწეული შედეგების მიღებას შორის. როდესაც მთავრობა იღებს გადანყვეტილებას ფისკალური პოლიტიკის ინსტრუმენტების შეცვლასთან დაკავშირებით, და ეს ღონისძიებები შედის მოქმედებაში, ეკონომიკაზე მათი ზემოქმედების შედეგები ვლინდება უფრო სწრაფად.

3. ავტომატური სტაბილიზატორების არსებობა. რამდენადაც ეს სტაბილიზატორები ჩაშენებულია, მთავრობა არ საჭიროებს ეკ-

1 მენქიუ ჯ. ეკონომიკის პრინციპები. გამომც. „დიოჯენე“. თბ; 2008. გვ. 752.

2 მენქიუ ჯ. ეკონომიკის პრინციპები. გამომც. „დიოჯენე“. თბ; 2008. გვ. 749.

ეკონომიკური რეფორმა

ონომიკის სტაბილიზაციისათვის სპეციალური ღონისძიებების მიღებას. სტაბილიზაცია ხორციელდება ავტომატურად.

ფისკალური პოლიტიკის ნაკლოვანებებია:

1. გამოდევნის ეფექტი. ამ ეფექტის ეკონომიკური მნიშვნელობა მდგომარეობს შემდეგში: ბიუჯეტის გასაღვლების ზრდა -დაცემის პერიოდში, ან/და ბიუჯეტის შემოსავლების შემცირება იწვევს ერთობლივი შემოსავლების მულტიპლიკატორის ზრდას, რაც ზრდის ფულზე მოთხოვნას და ზრდის ფულად (სასესხო კაპიტალის) ბაზარზე საპროცენტო განაკვეთს. რამდენადაც კრედიტებს პირველ რიგში იღებენ ფირმები, ამიტომ კრედიტების გაძვირება იწვევს კერძო ინვესტიციების შემცირებას, აქედან გამომდინარე, ფირმების საინვესტიციო დანახარჯების ნაწილის ჩანაცვლება იწვევს ერთობლივი მიწოდების შემცირებას. ასეთი სახით, კერძო საინვესტიციო დანახარჯების შემცირების გამო კრედიტზე საპროცენტო განაკვეთი იზრდება, რაც გამოწვეულია ხელისუფლების მასტიმულირებელი ფისკალური პოლიტიკის გატარების გამო.

2. შიდა ლაგის არსებობა. შიდა ლაგი ეს დროის პერიოდია პოლიტიკის შეცვლის აუცილებლობის წარმოშობიდან მისი შეცვლის გადანყვეტილების მიღებამდე. ფისკალური პოლიტიკის შეცვლის გადანყვეტილებას იღებს მთავრობა, მაგრამ საკანონმდებლო ორგანოსთან (პარლამენტი, კონგრესი და სხვ.) შეთანხმებით. ეს განხილვა და შეთანხმება მოითხოვს დიდ დროს. დროის ამ პერიოდში კი სიტუაცია შეიძლება შეიცვალოს. მაგალითად, თუ თავდაპირველად ეკონომიკაში იყო რეცესია და მიიღეს მასტიმულირებელი ფისკალური პოლიტიკის ღონისძიებები, მათი მოქმედების დასაწყისში შეიძლება დაიწყოს აღმავლობა. შედეგად, დამატებითმა სტიმულირებამ შეიძლება მიგვიყვანოს ჭარბ ეკონომიკამდე და გამოიწვიოს ინფლაციის პროვოცირება, ე. ი. ხელი შეუწყოს ეკონომიკის დესტაბილიზაციას და პირიქით, შემაჩერებელი ფისკალური პოლიტიკის ღონისძიებებს, შემუშავებულს ბუმის პერიოდში, შიდა ლაგის გაგრძელების არსებობით შეუძლია გააღრმავოს დაცემა.

3. განუსაზღვრელობა. ეს ნაკლოვანება დამახასიათებელია არა მხოლოდ ფისკალური, არამედ მონეტარული პოლიტიკისთვისაც.

საქართველოში 2012 წელს შემუშავდა ფისკალური კონსოლიდაციის (საბიუჯეტო დეფიციტის თანმიმდევრული შემცირების) გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა 2013 წელს ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირებას 3 %-მდე, (2009 წელს ბიუჯეტის დეფიციტი შეადგენდა 9,2 %-ს). ფისკალური კონსოლიდაციის მიმართულებით დადგენილი ღონისძიებები ნარმატებით განხორციელდა. 2012 წელს დეფიციტის მაჩვენებელი მთლიან შიდა პროდუქტთან მიმართებაში დაფიქსირდა დაგეგმილი 3,5%-ის ნიშნულზე და აღნიშნული შეიძლება შემცირდეს 3%-მდე, რაც ქვეყნის ფისკალურ მდგრადობას უზრუნველყოფს და სწორი საგადასახადო და საბიუჯეტო დაგეგმვის შედეგია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მენქიუ გ. ეკონომიკის პრინციპები. გამომც. „დიოგენე“, თბ; 2008.
2. ყირიმლიშვილი ნ. ფინანსები. თბ; 2006.
3. საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსი. 2009, 18 დეკემბერი.
4. www.mof.ge.
5. www.nbg.ge.

**ბიზნეს-კომპანიების ელზრადი
ბანკოთარების ორიენტირები**

ეკა ჩოხელი

თსუ ასოცირებული პროფესორი

თანამედროვე ეტაპზე გლობალურ სივრცეში მიმდინარე მოვლენები და ცვალებადი გარემო ბიზნეს-კომპანიების წარმატებას სულ უფრო და უფრო ართულებს. გარემოზე ზრუნვა, ბუნებრივი რესურსების დაცვა, შენარჩუნება და განვითარება ხდება მნიშვნელოვანი არა მარტო ცალკეული ქვეყნისთვის, არამედ თითოეული კომპანიისთვის, რომელიც დაკავებულია სხვადასხვა ბიზნესით. ამიტომ დღეს კომპანიების მხრიდან სულ უფრო აქტუალური ხდება მდგრად განვითარებაზე ორიენტაცია, რომლის მიზანია ეკონომიკური ზრდის მიღწევა დაინტერესებული მხარეების (აქციონერები, კრედიტის გამცემები, მომხმარებელი, თანამშრომლები, მომწოდებლები და საზოგადოება) ინტერესებისა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის გათვალისწინებით.

ბიზნეს-კომპანიების მდგრადი განვითარება გულისხმობს აქცენტს ისეთ ორიენტირებზე, როგორცაა: ეკონომიკური განვითარება, სოციალური კეთილდღეობა და გარემოს დაცვა ერთდროულად. იბადება კითხვა, რამდენად ხელსაყრელია ბიზნესისათვის მდგრად განვითარებაზე ორიენტაცია. ბიზნესის ზოგიერთი ლიდერი მიიჩნევს, რომ ბიზნესის პრინციპული მიზანი უნდა იყოს მოგებისა და ეკონომიკური ზრდის მიღწევა, ზოგიერთი კი მასთან ერთად აღიარებს ფართო სოციალურ როლს, ზოგიერთი — გარემოს დაცვას. არ არსებობს კონსენსუსი ბიზნესის ლიდერებს შორის, როგორ დაიცვან ბალანსი ამ სამ ორიენტირს შორის.

აღსანიშნავია, რომ გარემოს დაცვაზე და სოციალურ კეთილდღეობაზე ორიენტაცია მნიშვნელოვანია, მაგრამ კომპანიების მუდმივი სწრაფვა ეკონომიკური ზრდისკენ იწვევს მათ მიმართ უყურადღებობას, თავის მხრივ მუდმივი ზრუნვა გარემოს დაცვაზე, სოციალურ მდგომარეობაზე და მკაცრი რეგულირება ხშირად აფერხებს ეკონომიკურ ზრდას. ეკონომიკური ზრდის შენარჩუნ-

ნებისთვის კომპანიებს მუდმივად უხდებათ არჩევანის გაკეთება სურვილსა და ვალდებულებას შორის, ამიტომ როცა კომპანიების წინაშე ისმება კითხვა: ჯანსაღი გარემო, საზოგადოებრივი კეთილდღეობა თუ ეკონომიკური ზრდა? პასუხი ცალსახაა, ეკონომიკური განვითარების მიღწევა ეკოლოგიური და სოციალური ფაქტორების გათვალისწინებით. თუმცა კომპანიების საქმიანობის შეფასება ქვეყნების განვითარების დონის მიხედვით, გვიჩვენებს, რომ რომ განვითარებულ ქვეყნებში ფოკუსირება ხდება გარემოს დაცვაზე, სოციალურ კეთილდღეობაზე, განვითარებად ქვეყნებში კი, სწრაფ და მუდმივ განვითარებას ენიჭება გადამწყვეტი მნიშვნელობა.

უუნდა აღინიშნოს, რომ ბიზნეს-კომპანიების მდგრადი განვითარება არის თავისთავად ხელსაყრელი ბიზნესისათვის, რადგან იგი ფართო გასაქანს აძლევს მომწოდებლებს, გარემოს დამცველებს, ფირმებს, რომლებიც ინვესტიციებს დებენ ეკოეფექტურობის ამაღლებაში და ყველას, რომლებსაც შეაქვთ თავისი წვლილი სოციალური კეთილდღეობის ამაღლებაში. მაგალითად, ცნობილია, რომ მრავალი მომხმარებელი არის მზად გადაიხადოს მეტი ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციაში, ასევე ხშირად იქმნება ეთიკური საინვესტიციო ფონდები, რომლებიც აქცენტს აკეთებს კორპორატიული ეკოლოგიური ღონისძიებების დაფინანსებაზე. ასეთი მომენტები კომპანიებს საშუალებას აძლევს შეიცვალოს შინაგანად, და არა გარედან მომხმარებლების ან გარემოს დამცველების ზეწოლის გამო. ასეთი კომპანიები სხვებისგან განსხვავებით უფრო სწრაფად აღწევენ ეკონომიკურ ეფექტიანობას, კონკურენტული უპირატესობას და ადგილობრივი საზოგადოების კეთილგანწყობას.

როცა კომპანიები ორიენტაციას იღებენ მდგრად განვითარებაზე, აუცილებელია შემუშავდეს კონცეფცია, რომელიც გახდება ბიზნეს-კომპანიების პოლიტიკის ნაწილი. იგი უნდა იყოს ინტეგრირებული ბიზნესის დაგეგმვისა და მართვის სისტემებთან, ორგანიზაციულ კულტურასთან. ძირითადი ასპექტები უნდა იყოს გათვალისწინებული გადამწყვეტილების მიმდებარისა და მმართველების თითოეულ ქმედებაში. მდგრადი განვითარების კონცეფციის შემუშავება საკმაოდ სპეციფიკურია და მოითხოვს ისეთი ნაბიჯების გადადგმას, როგორცაა:

❖ გარემოსა და დაინტერესებული მხარეების ანალიზი.

როგორც ზემოთ ავლინდნენ, კომპანიის მდგრადი განვითარება ძირითადად უკავშირდება ეკონომიკურ, სოციალურ და გარემოს დაცვის ასპექტებს. ამიტომ კომპანიამ უპირველეს ყოვლისა უნდა მოახდინოს იმ გარემო ფაქტორების ანალიზი, რომლებიც ზემოქმედებას ახდენს მის წარმატებაზე, მოგების ზრდაზე თუ ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე. კერძოდ, უნდა შეფასდეს კომპანიის გარე გარემო და შიგა ვითარება: ეკონომიკური, პოლიტიკური სოციალურ-კულტურული, მეცნიერულ-ტექნიკური და ტექნოლოგიური მდგომარეობა, სამართლებრივი რეგულირება; ინდუსტრიაში არსებული მდგომარეობა; კადრები, მართვის ორგანიზაცია (წარმოება, ორგანიზაციული, ოპერაციული და ტექნიკურ-ტექნოლოგიური მახასიათებლები; მეცნიერული კვლევები), ფინანსები, მარკეტინგი, ორგანიზაციული კულტურა.

გარემო ფაქტორების შეფასების შემდეგ მნიშვნელოვანია დაინტერესებული მხარეების ანალიზი და მათი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების უზრუნველყოფის განსაზღვრა. დაინტერესებული მხარეების ანალიზი საჭიროა ყველა პირის დასადგენად, რომლებიც პირდაპირ თუ ირიბად გავლენას ახდენს საწარმოს საქმიანობაზე. ახორციელებს რა ბიზნესს, კომპანიამ უნდა აიღოს გარკვეული პასუხისმგებლობა მათ მიმართ. ამ საუკუნის დასაწყისში, კომპანიები ძირითადად მისწრაფოდნენ მაქსიმალური შემოსავლების მიღებისკენ და მათ მიზანს არ წარმოადგენდა სოციალური პასუხისმგებლობა და გარემოს დაცვა.

დღეს, განსაკუთრებით განვითარებულ ქვეყნებში ბიზნეს-კომპანიები ფუნქციონირებენ უფრო რთულ და რეგულირებად გარემოში. კომპანიებს სურვილის გარდა, მრავალი კანონი, მათ შორის საერთაშორისო კონვენციები, მემორანდუმები, დეკლარაციები, როგორცაა: სოციალური პასუხისმგებლობის მარეგულირებელი ზოგადი სტანდარტები, საერთაშორისო სტანდარტები გარემოს, ადამიანის უფლებების, შრომითი უფლებების, მომხმარებელთა უფლებების დაცვისა და პროდუქციაზე პასუხისმგებლობის სფეროში, აიძულებს პასუხისმგებელი იყვნენ დაინტერესებული მხარეების ფართო სპექტრის მიმართ და იზრუნონ გარემოს და-

ცვაზე. ამიტომ, დაინტერესებული მხარეების იდენტიფიცირება არის მდგრადი განვითარების კონცეფციის ცენტრალური კომპონენტი. მათი ანალიზი იწყება სხვადასხვა ჯგუფების გამოვლენით, რომლებზეც გავლენას ახდენს ბიზნესის აქტივობები. იგი მოიცავს აქციონერებს, კრედიტორებს, თანამშრომლებს, მომხმარებლებს, მომწოდებლებს და საზოგადოებას, რომელშიც სანარმო ფუნქციონირებს, ასევე პირებს, რომლებიც დაზარალებულები არიან, ან რომლებიც თვლიან თავს დაზარალებულად იმ მოვლენებით, რომელიც გამონვეულია კომპანიის საქმიანობის ზეგავლენით ბიოსფეროზე და სოციალურ კაპიტალზე.

დაინტერესებული მხარეების ჯგუფების იდენტიფიცირების შემდეგ, მენეჯმენტი აყალიბებს მათ მოთხოვნებსა და მოლოდინებს. აქ უნდა გადმოიციეს, როგორც მიმდინარე ასევე მომავალი მოთხოვნები და უნდა გაკეთდეს დასკვნა- პოზიტიურ თუ ნეგატიურ გავლენას ახდენს ორგანიზაციის საქმიანობა თითოეულ დაინტერესებულ მხარეზე.

იმის გამო, რომ დაინტერესებული ჯგუფების მოთხოვნები მუდმივად ვითარდება, მონიტორინგი უნდა იყოს უწყვეტი პროცესი, რაც დამატებით საშუალებას იძლევა დასაწყისშივე გამოვლინდეს და აღმოიფხვრას შესაძლო მოსალოდნელი კონფლიქტები დაინტერესებულ მხარეებს შორის. მაგალითად, მომხმარებელს შეუძლია მოითხოვოს ახალი, ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქცია, ხოლო ასეთმა პოლიტიკამ შეიძლება საფრთხე შეუქმნას მომუშავეებს სამუშაო ადგილების შემცირების სახით, აქციონერებს ინვესტიციებიდან უკუგების მიღების სახით და ა.შ.

❖ **მდგრადი განვითარების პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება.** ორგანიზაციის მდგრადი განვითარების პოლიტიკის ფორმირებაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკუთვნის მენეჯერებს. მართალია მდგრადი განვითარება ნიშნავს მეტს, ვიდრე მხოლოდ „გარემოს დაცვა“, გარემოს დაცვაზე ორიენტირებული პოლიტიკა არის აუცილებელი პირველი ნაბიჯი. თუმცა მენეჯმენტმა ასევე უნდა გაითვალისწინოს დაინტერესებული მხარეების მოთხოვნები და მოლოდინები, რომელიც ეკონომიკურ და ეკოლოგიურ ასპექტებთან ერთად ასევე უნდა აისახოს კომპანიის პოლიტიკაში. ასე-

პონოშიური რაზორა

თი პოლიტიკა უნდა დაედოს საფუძვლად დაგეგმვის პროცესს და ფასეულობებს, რომლისკენაც მიისწრაფის მენეჯმენტი, თანამშრომლები და სხვა დაინტერესებული ჯგუფები. მდგრადი განვითარების პოლიტიკის შემუშავებისას აუცილებელია:

- ❖ გარემოს დაცვის მოთხოვნების გათვალისწინება ბიზნესის დაგეგმვისა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რომელიც უკავშირდება პროდუქტის კვლევებსა და განვითარებას, სანარმოს ახალი მეთოდების შემუშავებას;

- ❖ გარემოს დაცვის რისკების იდენტიფიცირება, შეფასება და მართვა კომპანიის და პროდუქტის მთელი სასიცოცხლო ციკლის განმავლობაში, რათა შემცირდეს არასასურველი შედეგების ალბათობა;

- ❖ ყველა შესაძლო იურიდიული და მარეგულირებელი მოთხოვნების შესრულება და საჭიროების შემთხვევაში, უფრო მკაცრი სტანდარტების მიღება თანამშრომლებისა და იმ საზოგადოების დაცვისათვის, რომელშიც კომპანიას უნევს მოქმედება;

- ❖ ფორმალური გარემოს დაცვის პროგრამის შემუშავება და კონკრეტული, გაზომვადი მიზნების განსაზღვრა;

- ❖ გარემოს დაცვის პროგრამის წარმატების შეფასება რეგულირების მოთხოვნების, პროგრამის მიზნებსა და პრაქტიკულობის შესაბამისობის კუთხით;

- ❖ მიზნების მიღწევის სახელმძღვანელო პრინციპებისა და მეთოდების დამუშავება, გაანალიზება და გამოყენება;

- ❖ გარემოს დაცვის საქმიანობის შესახებ საჯარო წლიური შემაჯამებელი ანგარიშის მომზადება და მიღება;

- ❖ მუშაობა მომნოდებლებთან, მომხმარებლებთან და ბიზნეს პარტნიორებთან, რათა ერთად მიიღწეს გარემოს დაცვის რაც შეიძლება მაღალი სტანდარტები;

- ❖ ურთიერთობების დამყარება სხვა დაინტერესებულ მხარეებთან, როგორცაა მთავრობა, სამეცნიერო საზოგადოება, საგანმანათლებლო დაწესებულებები, საზოგადოებრივი ჯგუფები და ფართო საზოგადოება;

- ❖ რეგულარული კომუნიკაციების უზრუნველყოფა და ტრენინგების განხორციელება თანამშრომლების გარემოს დაცვის საკითხებთან დაკავშირებით ცნობიერების ამაღლებისთვის.

მდგრადი განვითარების პოლიტიკის განხორციელება არის ყველაზე რთული და ხანგრძლივი პროცესი, რომლის წარმატებით განხორციელება კომპანიას აძლევს საშუალებას მიაღწიოს თავის დასახულ მიზნებს. მისი რეალიზაცია არის თეორიულად ფორმირებული იდეების გარდაქმნა კონკრეტულ ღონისძიებებში. მდგრადი განვითარების პოლიტიკა არის წმინდა ადმინისტრაციული სახის საქმიანობა, რომელიც მიმართულია შემდეგი ამოცანების გადაჭრაზე: ბიუჯეტის გადახედვა; ორგანიზაციული ცვლილებების განხორციელება ეფექტური კომპანიის ფორმირების მიზნით; მხარდაჭერი პოლიტიკისა და პროცედურის შემუშავება; ინფორმაციული, კომუნიკაციური, ოპერაციული და ელექტრონული სისტემების დანერგვა; ორგანიზაციული კულტურის, დაჯილდოებისა და ანაზღაურების სისტემის შეცვლა; სათანადო ხელმძღვანელობა.

❖ **შედეგების შეფასება და ანგარიშების მომზადება.** შედეგების შეფასება ლოგიკურად არის დასკვნითი ეტაპი. მისი საშუალებით მენეჯმენტი საბოლოოდ აფასებს, თუ რამდენად შეძლო კომპანიამ შემუშავებული პოლიტიკით დასახული მიზნებისა და სასურველი შედეგების მიღწევა. ბოლო წლებში სულ უფრო და უფრო მეტი კომპანია აქვეყნებს მდგრადი განვითარების ანგარიშებს, რომლებიც მოიცავს ინფორმაციას კომპანიის ეკონომიკური, სოციალური და გარემოს დაცვის მაჩვენებლების შესახებ. მდგრადი განვითარების ანგარიშება, ძირითადად ნებაყოფლობითი ვალდებულებაა. იგი ზოგადად ხელს უწყობს კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის განვითარებას, რადგანაც ანგარიშება ერთი მხრივ, შესაძლებლობას აძლევს კომპანიებს უკეთ შეაფასონ, დაგეგმონ და მართონ საკუთარი გარემოს დაცვის და სოციალური ზეგავლენები, გააუმჯობესონ საკუთარი საქმიანობა, ხოლო, მეორე მხრივ, საზოგადოების ყურადღებას ამახვილებს კომპანიის სოციალურ პასუხისმგებობაზე და ხელს უწყობს საზოგადოების მხრიდან კომპანიათა მიმართ ადეკვატური მოლოდინების ჩამოყალიბებას და შესაბამისად, კომპანიის პასუხისმგებლობის ზრდას.¹

---

¹ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა და საჯარო სექტორის როლი; სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი; №120; 2011 წ; გვ. 25

ეკონომიკური რაზორმა

ამრიგად, ბიზნეს-კომპანიებისათვის მდგრად განვითარებაზე ორიენტაცია უნდა გახდეს პრიორიტეტული, რადგან იგი დამატებით უზრუნველყოფს მათი იმიჯის ამაღლებას, მომხმარებელთა ლოიალობის ზრდას, სახელმწიფო ორგანოებისა და საერთოდ საზოგადოების კეთილგანწყობას და შესაბამისად კონკურენტუნარიანობის ამაღლებასა და ბაზარზე მონინავე პოზიციების დაკავებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. www.wikipedia.org/wiki/Sustainable_development
2. <http://mapeer-sme.eu/en/programmes-for-smes/search-in-the-online-database/enviromental-technologies-and-sustanable-development-FR>
3. Bussiness_strategy, pdf-foxet reader; Business strategies for sustainable development
4. ბიზნესის მდგრადი განვითარების სტრატეგია, ე. ჩოხელი, IV საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თსუ, 23-24/03.2012, თბილისი, გვ. 236
5. კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა და საჯარო სექტორის როლი; სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი; №120, 2011.

ეკონომიკური თეორიის თანაგედროვე პრობლემები

ღია ეკონომიკის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტები

ანზორ აბრალავა

ემდ, სტუ სრული პროფესორი

თანამედროვე მსოფლიო მეურნეობაში მრავალგვარი კავშირურთიერთობები მყარდება და ვითარდება, ინტენსიურად მიმდინარეობს მისი ინტერნაციონალიზაციის ობიექტური პროცესი. ამის გამო აუცილებელი ხდება საერთაშორისო ეკონომიკური სისტემის კვლევა და საგარეო ეკონომიკურ კავშირებზე დაკვირვება, რათა მაქსიმალური სარგებელი მივიღოთ მათგან. ეს განსაკუთრებით ეხება საშუალოდ და მცირედ განვითარებულ ქვეყნებს, რომელთათვისაც ინტერნაციონალიზაციის პროცესი ზოგადად სასიკეთოა და წინააღმდეგობრივიც, რადგან გარდაუვალია ეროვნული თავისებურებების გათვალისწინება და ეროვნული ინტერესების შესაბამისად მოქმედება.

ამჟამად მსოფლიო ეკონომიკის ერთ-ერთი გამოკვეთილი ნიშანია ეროვნულ მეურნეობათა კარგახსნილობა, რის ფორმირებაშიც დიდ როლს მთავრობები თამაშობენ. ისინი სტიმულს აძლევენ საექსპორტო წარმოების განვითარებას, ხელს უწყობენ უცხოურ ფირმებთან კოოპერირებას და ქვეყნების საგარეო ეკონომიკური კავშირების გაფართოებას. ღია ეკონომიკა იმთავითვე გულისხმობს სამეურნეო საქმეებში სახელმწიფოს შეზღუდულ ჩარევას, საგარეო ვაჭრობის სფეროში სახელმწიფო მონოპოლიის უქონლობას, თავისუფალი და სპეციალური სავაჭრო-საფინანსო ზონების შექმნას და ა.შ.

თანამედროვე პირობებში წარმოებაში მიმდინარე კარდინალური ცვლილებები სულ უფრო მეტადაა ორიენტირებული არა ეროვნულ, არამედ მსოფლიო ბაზარზე. XXI ს. დასაწყისში სხვადასხვა

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ჯგუფის ქვეყნებში წარმოებული მშპ-ის საშუალოდ 1/5 ნაწილი საგარეო ბაზრებზე სარეალიზაციოდ იყო განკუთვნილი. ამკარაა, რომ ეკონომიკურ იზოლაციაში ყოფნა ჩამორჩენილობასა და სოციალურ-ეკონომიკურ უპერსპექტივობას უქადის ქვეყნებს. ამიტომ მსოფლიო ეკონომიკაში მომხდარი ყველა ახალი მოვლენის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური საფუძველი და თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების გადამწყვეტი ფაქტორია საერთაშორისო ინტეგრაციის მუდმივად განვითარება და გაღრმავება.

მსოფლიო მეურნეობის შექმნა არ ნიშნავს მასში ყველა ეროვნული ეკონომიკის ავტონომიურად ჩართვას. ამას მრავალი ფაქტორი განსაზღვრავს, რომელთაგან შეგვიძლია გამოვყოთ მონაწილის ეკონომიკური (და/ან პოლიტიკური) სარგებლობა. ამასთან, მთავარი კრიტერიუმი უნდა იყოს როგორც მიმდინარე, ისე სამომავლოდ დასახული ეროვნული ინტერესი, ხოლო მთავარი პირობა-მისი პოლიტიკური და სოციალური სტაბილურობა, ეკონომიკის მკვეთრი რყევების უქონლობა და გახსნილობა.

საყურადღებოა ისიც, რომ ეროვნულ ეკონომიკათა ურთიერთდამოკიდებულების გაძლიერების და მსოფლიო სამეურნეო კავშირების გართულების პროცესში თვითონ ღია ეკონომიკის ცნებაც იცვლება. მაგალითად, XXს. შუა ხანებში კარგახსნილობა უპირატესად ნიშნავდა ქვეყნის მონაწილეობის დონეს მოფლიო ვაჭრობასა და შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში. ძირითად მაჩვენებლად იყენებდნენ საექსპორტო კვოტას და საგარეო სავაჭრო კვოტას. ეკონომიკის კარგახსნილობის დონე მისაღებად მიაჩნდათ, თუკი პირველი არანაკლებ 10, მეორე კი - არანაკლებ 25% იყო. 1982-1991 წლებში მსოფლიო საექსპორტო კვოტა 18%-ს აჭარბებდა, 2000 წლისთვის კი იგი უკვე 23,6% იყო.¹ ასე, რომ ეს მაჩვენებელი გამუდმებით მალღდება, რის გამოც ჩვენს საუკუნეში იგი შეზღუდულად და არასაკმარისადაა აღიარებული. ამჟამად ეკონომიკის კარგახსნილობა ნიშნავს ქვეყნის აქტიურად მონაწილეობას არა მარტო საერთაშორისო ვაჭრობაში, არამედ სხვაგვარ სამეურნეო კავშირებშიც-წარმოების ფაქტორების საერთაშორისო მო-

1 *Мировая экономика. Уч. пособие для вузов. Под ред. И. П. Николаевой . М., ЮНИТИ -ДАНА, 2000 стр. 101.*

ბილობასა და სავალუტო-საანგარიშსწორებო ურთიერთობებში. მსოფლიო მეურნეობის და ეროვნული ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულების გაძლიერებაში მნიშვნელოვანი როლი მოიპოვა კაპიტალის გატანამ. სწორედ მას უკავშირდება ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებს გარეთ წარმოების პირდაპირ გასვლის პროცესი და გლობალური ტრანსნაციონალური კორპორაციების ჩამოყალიბება. ხსენებულ ურთიერთდამოკიდებულებას კიდევ უფრო განამტკიცებს ფინანსების ბაზრების ფუნქციონირება. ამიტომ ეროვნული ეკონომიკის გახსნილობის დონის შეფასებისას ურთიერთმოქმედების ყველა ფორმისა და ყველა ჩამოთვლილი ფაქტორის გათვალისწინებაა საჭირო.

ეკონომიკის კარგახსნილობა დღეს გუულისხმობს:

- გამჭვირვალობას ანუ მთელი ეროვნული მაკროეკონომიკური ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას და მათ უტყუარობას;
- საგარეო სავაჭრო რეჟიმის ლიბერალიზებას;
- ქვეყნის მონაწილეობას ინტეგრაციულ პროცესებში;
- ფინანსური ოპერაციების ლიბერალიზებას;
- ეკონომიკურ თავისუფლებას ქვეყნის შიგნით.

ყველა სახელმწიფო, რომელიც ღია ეკონომიკის პოლიტიკას ატარებს, ცდილობს შეზღუდოს თავის ეკონომიკურ საქმიანობაში საერთაშორისო ჩარევა და ზეეროვნულ ეკონომიკურ ორგანოებს მხოლოდ სარეკომენდაციო ფუნქციები დაუტოვოს. ყველაზე ფართოდ კარგახსნილი ქვეყნებიც კი უარს არ ამბობენ მკაცრ პროტექციონიზმზე. მაალითად, ლიდერი ქვეყნები მკაცრად ზღუდავენ უახლესი ტექნიკისა და მონინავე ტექნოლოგიების გატანას, აკონტროლებენ მეცნიერებისა და სპეციალისტების გასვლას საზღვარგარეთ სამუშაოდ, ექსპორტსა და იმპორტს შორის თანაფარდობას, სტრატეგიული ნედლეულისა და ფასეული საგნების გაყიდვას.

ეროვნული მეურნეობის კარგახსნილობის ერთ-ერთი გარე ასპექტია ქვეყნის საინვესტიციო მიმზიდველობა, რასაც უზრუნველყოფს უცხოელი ინვესტორებისთვის ხელსაყრელი სამენარმეო პირობები და ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური სტაბილურობა. საგულისხმოა, რომ ქვეყანა და მისი ეკონომიკა მუდამ მზად უნდა იყოს საგარეო ეკონომიკური თანამშრომლობის მაღალეფექტიანი

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ფორმებისთვის. დაუშვებელია, რომ სახელისუფლებო შტოების არაადეკვატურმა მოღვაწეობამ ფორს-მაჟორული ვითარება შეუქმნას ეროვნული მეურნეობის მიმდინარე ფუნქციონირებას, შელახოს ქვეყნის იმიჯი, განსაკუთრებით, ინვესტორთა თვალში.

როგორც ცნობილია, ქვეყნების რეიტინგის შედეგებისას 4 ძირითად პარამეტრს ითვალისწინებენ:

1. ეკონომიკური ინტეგრაციას (საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობა, საერთაშორისო ინვესტიციები);
2. პიროვნული კონტაქტები (საზღვარგარეთ მოგზაურობები, ტურიზმი, საერთაშორისო სატელეფონო საუბრები, გზავნილები);
3. ტექნოლოგია (ინტერნეტის მოსარგებლეთა რაოდენობა);
4. საერთაშორისო პოლიტიკაში ჩართულობა (საერთაშორისო ორგანიზაციებში განევრიანება).

ამ პარამეტრების მიხედვით მსოფლიოს წინაშე ყველაზე უფრო კარგახსნილ ქვეყნებად მიჩნეულია ხოლმე სინგაპური, ჰონკონგი, ნიდერლანდები, დანია, აშშ, კანადა და ა.შ (ბოლო დროს - იორდანია და ესტონეთი(ც). ამ მხრივ ბოლო ადგილებს იკავებენ ირანი, ინდონეზია, ვენესუელა, ჩინეთი, ალჟირი, ბრაზილია და სხვები.

როგორც ვთქვით, მსოფლიო სამეურნეო პროცესებში ამა თუ იმ ქვეყნის მონაწილეობის ერთ-ერთი ამსახველია მათი საგარეო ვაჭრობის (ან პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების) თანაფარდობა მშპ-თან. ამ მაჩვენებლის დინამიკა ზოგიერთი ქვეყნის მიხედვით 1998-2006 წლებში ასეთი იყო:

მშპ-თან საგარეო ვაჭრობის თანაფარდობა, %¹

ქვეყნები	1998	2000	2005	2006	რანგი
აშშ	23,1	25,6	24,9	26,2	71
იაპონია	20,3	20,7	25,2	28,2	69
რფ	59,5	67,6	57,5	56,7	54
ჩინეთი	39,2	49,1	76,3	69,0	44
მფრ	57,3	67,7	71,3	76,4	36
უკრაინა	87,0	119,9	114,6	102,4	21

¹ Ерохов Е.З. Динамика уровня открытости Украины. <http://be5.biz/ekonomika1/r2011/1590.html>

ეს მონაცემები გვაფიქრებინებს, რომ უდიდესი მშპ-ის მქონე ქვეყნები, მართალია, საერთაშორისო ეკონომიკური კავშირების ყველაზე აქტიური მონაწილეები არიან, მაგრამ თავიანთი ეროვნული მეურნეობები შედარებით უკეთ აქვთ დაცული მსოფლიო მეურნეობისგან მომდინარე პრობლემებისა და საერთაშორისო ბაზრების კონიუნქტურული რყევებისაგან, რადგან შეძლებისდაგვარად დაბალ დონეზე ინარჩუნებენ ამ მაჩვენებელს.

ეროვნული ეკონომიკის კარგახსნილობის დადებითი და უარყოფითი მხარეები ქვეყნის საგადასახდელო ბალანსში აისახება ხოლმე. აშშ-ს ეს ბალანსი ქრონიკულად პასიური აქვს, გფრ-ს, იაპონიას, შვეიცარიას - აქტიური.

ღია ეკონომიკაზე გადასვლა გულისხმობს უკიდურეს პროტექციონიზმზე უარის თქმას. ამავე დროს, აუცილებელია შერჩევითი პროტექციონიზმი, ანუ მსოფლიო მეურნეობაში ჩართვის ახალი მოდელის ფორმირების თვალსაზრისით პერსპექტიული დარგებისა და წარმოებების დაცვა. გარდა ამისა, ეკონომიკური უსაფრთხოების მიზნით ქვეყნები ცდილობენ თავიანთი საქონლის გასაღების ბაზრების და იმპორტული ნედლეულის წყაროების დივერსიფიკაციას, სხვა ქვეყნების სულ უფრო და უფრო ფართო წრესთან ურთიერთობების აწყობას და შენარჩუნებას, ამა თუ იმ ქვეყანასთან (ქვეყნების ჯგუფთან) გაჩენილი პრობლემების კომპენსირებას სხვა ქვეყნებთან ხელსაყრელი ეკონომიკური ურთიერთობებით.

გასხნილი (ღია) ეკონომიკა, ერთი მხრივ, იმის საშუალებას უქმნის ქვეყანას, რომ ფართოდ მონაწილეობდეს შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში, ხელი მიუწვდებოდეს უცხოურ კაპიტალსა და ტექნოლოგიებზე, ახდენდეს თავისი კონკურენტული უპირატესობების რეალიზებას მსოფლიო ბაზრებზე. მაგრამ, მეორე მხრივ, გახსნილობის ფაქტორი სულ უფრო მეტ რისკს შეიცავს საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისების პერიოდში, როცა ქვეყნებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების პირობებში იქმნება კრიზისული პროცესების ტრანსმისიის საფრთხე. ამიტომაც, რომ მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრირებას ქვეყნები ცდილობენ აუჩქარებლად, კონკურენტუნარიანობის ამაღლების, ეფექტიანად მოქმედი საბაზრო სტრუქტურების დამკვიდრების, მაკროეკონომიკური პო-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ლიტიკის ხარისხის ამაღლების, აგრეთვე, გლობალური ეკონომიკის ფუნქციონირების ისეთი მდგრადი ინსტიტუტებისა და მექანიზმების შექმნის კვალობაზე, რომლებიც ქვეყნების უმრავლესობის მოთხოვნებს შეესაბამება.

არასტაბილური და ნაკლებად პროგნოზირებადი საერთაშორისო გარემოს პირობებში რისკების შერბილების ერთ-ერთი გზაა რეგიონულ ინტეგრაციულ გაერთიანებებში მონაწილეობა. ფიქრობენ, რომ საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ის ქვეყნები აღწევენ წარმატებას, რომლებიც ახერხებენ ოპტიმალური თანაფარდობის დაცვას გლობალიზაციისა და რეგიონალიზაციის პროცესებში მონაწილეობას შორის. ისე ჩანს, რომ კრიზისული მოვლენების შემდეგ ახლა გაძლიერებულია ეროვნული რეგულირების როლი, გაფართოებულია საერთაშორისო ურთიერთობათა რეგიონალიზაცია, გლობალური პროცესები კი, პირიქით, შესუსტებულია.

პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს მსოფლიო ეკონომიკაში ძალიან მოკრძალებული ადგილი უჭირავთ (გარდა რუსეთისა), თუმცა ბევრი მათგანი ბოლო პერიოდში საკმაოდ აქტიურად აფართოებდა ეროვნული ეკონომიკის გახსნილობას. საგარეო ვაჭრობის მხრივ ყველაზე მაღალი დონე ჰქონდათ აზერბაიჯანს, ბელარუსს, ყაზახეთსა და თურქმენეთს, სადაც საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი 2008წ. მშპ-ის 57-61%-ს აღწევდა, ხოლო ყველაზე დაბალი - სომხეთსა და ტაჯიკეთს (15-17%). ფინანსური სისტემების გახსნილობით გამოირჩეოდნენ რფ, უკრაინა და ყაზახეთი, ბელარუსი და ყირგიზეთი კი - პირიქით. ეკონომიკის კარგახსნილობამ ამ სივრცეში პიკს მიაღწია 2008 წელს, კრიზისის დაწყების შემდეგ კი იგი მკვეთრად დაქვეითდა. ეს ქვეყნები მსოფლიოს სხვა რეგიონებზე გაცილებით უფრო ძლიერ დაზარალდნენ კრიზისისგან. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის შეფასებით, ხსენებულ ეკონომიკურ სივრცეში მშპ-ის დაქვეითებამ 2009წ. თითქმის 6.5% შეადგინა (გარდა რუსეთისა - 3%), რამაც თითქმის 3-ჯერ გადააჭარბა მსოფლიო ეკონომიკის ვარდნას. შიდა დისბალანსებთან ერთად ამის სერიოზული მიზეზი უარყოფითი გარე ეფექტებიც იყო. საქმე ისაა, რომ ამ ქვეყნების მეურნეობები პრაქტიკულად ერთდროულ-

ად შეეჯახა 3 საგარეო შოკს: 1. საერთაშორისო დაკრედიტებისა და უცხოური ინვესტიციების ნაკადების მკვეთრად შეკვეცა; 2. განვითარებული ქვეყნების ბაზრებზე მათი პროდუქციის გატანის კლება; 3. მსოფლიო ფასების ვარდნა საბირჟო საქონელზე, კერძოდ, ენერგორესურსებზე. ამდენად, კრიზისული პროცესების ტრანსმისია ამ რეგიონში ორი ძირითადი არხით განხორციელდა- ფინანსური და სავაჭრო არხებით.

აშშ-ის საბირჟო ვაჭრობის აკადემიის Masterforex-V-ის ექსპერტთა შეფასებით, რომლებიც 179 ქვეყანას ანალიზებენ, პოსტსაბჭოთა ქვეყნების რეიტინგები ეკონომიკის კარგახსნილობის მიხედვით 2011 წ. ასეთია:¹

ქვეყანა	რეიტინგი	ქვეყანა	რეიტინგი
თურქმენეთი	169	მოლდოვა	120
უკრაინა	164	აზერბაიჯანი	92
უზბეკეთი	163	ყირგიზეთი	83
ბელარუსია	155	ყაზახეთი	78
რ.ფ	143	სომხეთი	36
ტაჯიკეთი	128	საქართველო	29

უკრაინის ასეთ დაბალ რეიტინგს ექსპერტები ორი ფაქტორით ხსნიან: სახელმწიფო ხარჯების ზრდით, რაც ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის მატებას ნიშნავს, და კორუფციით. მათივე აზრით, უზბეკეთი დიდ ზენოლას ახდენს ბიზნეს-წრეებზე და მეტისმეტად აქვს გაბერილი ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორი; ბელარუსში ეკონომიკის საფუძველს, ასევე, კვლავაც სახელმწიფო სექტორი წარმოადგენს, ნაკლებადაა დაცული კერო საკუთრება და მაღალია კორუფციისა და ბიუროკრატიის დონე; რუსეთს იმიჯს ულახავს კორუფცია და ეკონომიკის რეპრესიულობა, რეალური ეკონომიკის ნახევრის მოქცევა სახელმწიფოს ხელში და ზოგიერთი დარგის მონოპოლიზება, გადასახადების აწევა და ბიზნესის პასიურობა უიმ-

1 Пылин А. Г. Особенности экономического развития стран СНГ в контексте их устойчивости к внешним шокам. М., 2012 ст. 27.

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ედობის გამო და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ ამა თუ იმ ქვეყნის ლიბერალიზაციის სტრატეგიასა (ეკონომიკის კარის გახსნასა) და მისი ეკონომიკის ინდუსტრიული სტრუქტურის ცვლილების პროცესს შორის გარკვეული ურთიერთდამოკიდებულებაა. სადღეისოდ ჩინეთის ეკონომიკის კარის გახსნის საზღვრები, თუკი ამას ვაჭრობის კრიტერიუმით შევაფასებთ, ბევრად მეტია, განვითარებული ქვეყნების დიდი ნაწილის იმავე მაჩვენებელზე. ეს იმაზე მეტყველებს, რომ აუცილებელია რომელიმე სხვა ინდექსების გამოყენებაც.

ეკონომიკის კარგახსნილობის დონე 2007-2009 წწ.

ქვეყნები	საქონლის ბაზარი*	მომსახურების ბაზარი	კაპიტალის ბაზარი	სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოები/მშპ
ჩინეთი	60,0	7,0	3,1	1,44
აშშ	21,6	4,5	3,3	2,68
გერ	67,0	10,8	1,4	2,53
იაპონია	27,4	4,1	1,8	3,39

* Long Wei. Moderate Openness and the Transformation of China's Industrial Structure

საქონლის ბაზრის გახსნის სიდიდე გაანგარიშებულია ექსპორტისა და იმპორტის მოცულობათა ჯამის შეფარდებით მშპ-თან, კაპიტალის ბაზრის - გადინებული კაპიტალისა და უცხოური ინვესტიციების ჯამის შეფარდებით კაპიტალის მთელ მოცულობასთან.

ჩინეთის საქონლის ბაზარი გაცილებით უფრო ღიაა, ვიდრე აშშ-ისა და იაპონიის, თუმცა ჩამორჩება გერმანიისას, რომელიც მონეობილობის წარმოებისა და ექსპორტის დარგის ერთ-ერთი ლიდერია. ეკონომისტ-ანალიტიკოსები ხშირად სწორედ საქონლის ბაზრის გახსნის მაჩვენებლს იყენებენ იმის საილუსტრაციოდ, რომ

ჩინეთ ეკონომიკურად მრავალ ქვეყანაზე უფრო კარგახსნილია, თუმცა, ამ ქვეყნის საფინანსო-საკრედიტო სექტორი ძალიან სუსტადაა ჩართული მსოფლიო ბაზარში და მკაცრად რეგულირდება.

გავრცელებული აზრის თანახმად, ჩინეთი ეკონომიკის კარის გახსნის გააზრებულ და თანმიმდევრულ პოლიტიკას ახორციელებს. მისთვის მიუღებელია დროის მოკლე მონაკვეთში უმრავლესი დარგების მკვეთრად გახსნა. თანაც, სამრეწველო სექტორში ცვლილებებს აქ სწორედ გარესამყაროს ზემოქმედების გაძლიერების კვალობაზე ახდენენ. ეკონომიკის კარის გახსნით ყველაზე მეტად მრეწველობის ახალი დარგები ნახულობენ სარგებელს. ახალი პროდუქტები და ტექნოლოგიები, ერთი მხრივ, ყველაზე მეტადაა ეკონომიკის უფრო ფართოდ გახსნის შედეგი, ხოლო, მეორე მხრივ, ეს ის არხია, რომლის მეშვეობითაც თვით ამ გახსნის პროცესის მართვას ახდენენ.

თვითონ ჩინელებს მიაჩნიათ, რომ ეკონომიკურ კარგახსნილობაზე გადასვლა ძალიან წარმატებული გამოდგა ქვეყნისათვის. ამავდროს, ჯერ კიდევ დასახვეწია ამ პროცესის პოლიტიკა, აუცილებელია ეკონომიკის სტრუქტურის გარდაქმნა და ფინანსური სექტორის თანდათანობით გახსნა.

ქვეყნის განვითარებაში განუზომლად დიდია ექსპორტის როლი. ამდენად, ჩვენი ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთი ღერძი ექსპორტის მხარდაჭერა უნდა იყოს. თანამედროვე პირობებში აუცილებელია "გააზრებული მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავება და ქართული პროდუქციის სწორი პოზიციონირება საერთაშორისო ბაზარზე, რაც უმთავრესი პრიორიტეტია ქართული ექსპორტის განვითარებისათვის".¹

---

1 ნ. თოდუა. ქართული კომპანიების საექსპორტო სტრატეგიების მარკეტინგული კვლევა. გლობალიზაცია, საერთაშორისო ბიზნესის თანამედროვე პრობლემები და განვითარების ტენდენციები. საერთაშორისო სამ. პრაქტ. კონფერენცია. 6-7 აპრილი თბ., 2012წ. გვ 171.

**სოციალური დიალოგი და მისი განხორციელების
ბარემო საქართველოში**

ელგუჯა მელაძე

საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

სამართლებრივი დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობა, რომელიც ეფუძნება საბაზრო ეკონომიკასა და საკუთრების მრავალფეროვან ფორმებს, შრომის საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების განხორციელებას უნდა ითვალისწინებდეს და წინა პლანზე შრომის უფლებების დაცვასა და სოციალური გარანტიების უზრუნველყოფას უნდა გულისხმობდეს. ეს არის ადამიანის ღირებულების განმტკიცების ძირითადი პრიორიტეტი, რომელიც დემოკრატიისა და ცივილური საზოგადოების განვითარებასთან ერთად სულ უფრო აქტუალური და პირველხარისხოვანი საკითხი ხდება. მან თავისებური ელფერი პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში მიიღო, რამდენადაც საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ ეტაპზე აუცილებელი გახდა შრომითი ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირების ახალი მოდელის დაფუძნება და ეკონომიკისა და სოციალური ურთიერთობების დეცენტრალიზაციასთან ერთად მშრომელი ადამიანების ინტერესებისა და უფლებების დაცვა.

ამჟამად, შრომით ურთიერთობებში მონაწილე ადამიანების პოლარიზაციასთან ერთად (ერთი მხრივ, დამსაქმებლები, მეწარმეები, მესაკუთრეები, და მეორე მხრივ, დასაქმებულები), იზრდება მათ შორის ინტერესთა შეუსაბამობა. ეს წინააღმდეგობები ქმნის სხვადასხვა უთანხმოების, დავების და კონფლიქტების გაჩენის ობიექტურ საფუძველს სოციალური, ეკონომიკური და, რაც მთავარია, შრომით ურთიერთობებში. შესაბამისად, საკითხი დგება შრომის ბაზრის რეგულირების ადეკვატური ფორმების დანერგვის შესახებ.

არსებობს სხვადასხვა თეორიული მიზეზი თუ სამოქალაქო სა-

ზოგადოება და სახელმწიფო რატომ უნდა ჩაერიოს შრომის ბაზრის რეგულირებაში. ზოგადად იგი ორი მიზეზის გამო ხდება: ბაზრის ცნობილი ჩავარდნებისა და უსამართლობისა და ექსპლუატაციის განცდის გამო. სამოქალაქო საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ჩარევა შეიძლება ეფექტურობის ზრდის ან სამართლიანობის დამყარების მიზეზით განხორციელდეს.

საზოგადოების კულტურული და ტრადიციული ღირებულებების პატივისცემა და საზოგადოებაში სამართლიანობის აღქმის ცნობიერება არაფორმალურად შრომითი ურთიერთობების მონესრიგების არაფორმალურ მექანიზმს ქმნის, თუმცა ეს ინსტრუმენტი შეზღუდულია მაშინ, როდესაც საქმე ბიზნესში გარეგებებსა და შემოსავლების გადანაწილებას ეხება. საზოგადოების ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებასთან ერთად ტრადიციული არაფორმალური მექანიზმები სუსტდება და შრომის ბაზრის რეგულირება უფრო ფორმალურ საფუძვლებს ემყარება, რომელთა შორის ძირითადია ორი ყველაზე გავრცელებული ინსტიტუტის საქმიანობა: ა/. სოციალური დიალოგი და კოლექტიური ძალისხმევა, რომელიც ეფუძნება შრომითი გაერთიანებების მონაწილეობას დამსაქმებელთან მოლაპარაკებებში და ბ/. ხელისუფლების პირდაპირი ინტერვენცია ნორმატიული რეგულირების გზით, ძირითადად, შრომის კანონმდებლობით, განკარგულებებით, და ა.შ. ყველა საზოგადოებაში, ამ ორი ინსტიტუტის აქტიური საქმიანობა არაფორმალურ მექანიზმებთან ერთად ერთდროულად არის ჩართული შრომითი ურთიერთობების რეგულირებაში, თუმცა სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულია მათი მარეგულირებელი ძალაც. მაგალითად, აშშ-ში შრომის ბაზრის რეგულირება აქცენტირებულია საბაზრო ძალების ქმედებაზე, ხოლო ევროპულ ქვეყნებში კი - სახელმწიფოს ნორმატიულ ქმედებებზე და კოლექტიურ მოლაპარაკებებზე. სახელმწიფო კანონმდებლობა იძლევა მარეგულირებელი როლის არჩევის საშუალებასაც და ლეგიტიმურ ხასიათს აძლევს განსხვავებული შრომითი ურთიერთობების მექანიზმებს.

შრომის ბაზრის რეგულირების მიდგომები და მექანიზმების და-

საბუთებისას მკვლევარები ფოკუსირებული არიან ორ განსხვავებულ პირობაზე: ამ ურთიერთობებს განიხილავენ ან ინსტიტუციონალური ასპექტით ან ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად.

ინსტიტუციონალისტები მიზანშეწონილად თვლიან სამუშაო უსაფრთხოების ზომების, მინიმალური ხელფასის, სოციალური დიალოგისა და კოლექტიური გარიგების როგორც თანამშრომლობისა და სოციალური დაცვის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტების გამოყენებას, რაც აუცილებელი პირობაა შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ნახალისებისათვის და ერთობლივ მოთხოვნაზე ეფექტური რეაგირებისათვის.¹ საბაზრო ძალების გამოყენების მომხრეები კი აქცენტს აკეთებენ საბაზრო პროცესებზე და ძირითადად მოითხოვენ ისეთი ინსტიტუციონალური ფორმების გამოყენებას, რომლებიც რეაგირებას მოახდენენ ეკონომიკურ შოკებზე და დაქირავების პროცესს საბაზრო მოთხოვნა-მიწოდების კანონებით განსაზღვრავენ.²

თვითეულ ამ მიდგომას განსხვავებული ეკონომიკური და სოციალური შედეგი აქვს და მათი ზემოქმედების ეფექტიც განსხვავებულია სამუშაო ადგილების შექმნაზე, დასაქმების დონეზე, უმუშევრობაზე, შრომის მწარმოებლურობაზე, ხელფასებზე, მოგებაზე, სოციალურ დაცვაზე და სხვ. მთლიანობაში ეს არის რთული პროცესი და თვითეულ მოდელს აქვს ძლიერი და სუსტი მხარეები.

---

1 Freeman, R.B. (1993). “Labor Market Institutions and Policies: Help or Hindrance to Economic Adjustment?” *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics, 1992. Supplement to the World Bank Economic Review and the World Bank Research Observer*. p.2-3. <http://mpraub.uni-muenchen.de/12314/>

2 Gordon Betcherman, Amy Luinstra, and Makoto Ogawa. Labor Market Regulation: International Experience in Promoting Employment and Social Protection. *The World Bank. Social Protection Discussion Paper Series, No. 0128, November, 2001. p.2.* Tvrdon, Michal, *Labour Market Flexibility: the Case of Visegrad Countries*, Silesian University - School of Business Administration, MPRA Paper No. 12314, posted 21. December 2008 / 11:34 2007, http://mpraub.uni-muenchen.de/12314/2/MPRA_paper_12314.pdf

2004 წელს შრომის საერთაშორისო ოფისმა (ILO) გამოაქვეყნა ანგარიში სახელწოდებით “ეკონომიკური უსაფრთხოება უკეთესი მსოფლიოს შესაქმნელად.” იგი ეხება ადამიანების ეკონომიკური და-უცველობას და ლიბერალიზაციის პოლიტიკის კრიტიკას. ლიბერალიზაცია, აცხადებს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია, არის პოლიტიკის მიზანი, რომელსაც საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტი ანვითარებს და ეფუძნება “ვაშინგტონის კონსენსუსს”. ამ მოხსენების თანახმად, ლიბერალიზაციის გარკვეული “საკვანძო ვალდებულებები” გავლენას ახდენს მშრომელების ყოფაზე, თუმცა მხოლოდ არა-პირდაპირ. ამ პოლიტიკის ერთი უმნიშვნელოვანესი ორიენტაციაა საჯარო სექტორის ზომის და როლის შემცირება, რომელიც, როგორც წესი, უარყოფითად მოქმედებს სახელმწიფოს მიერ გატარებული დასაქმების ღონისძიებების შედეგიანობაზე და სახელმწიფოს მარეგულირებელ როლზე. იგი ასევე ათავისუფლებს კაპიტალის მობილურობას, მიუხედავად ქვეყნის შესაძლებლობებისა და ფინანსის ადგილობრივი ბიზნესი, შეინარჩუნოს დასაქმების დონე და შრომის ბაზარის “მოქნილობა”. ამასთან ეს პოლიტიკა მოითხოვს თავისუფალი ბაზრის მოთხოვნა-მიწოდების ძალების მოქმედების განთავისუფლებას იმ გადახრებისაგან, რომელიც გამოწვეულია როგორც პროფესიული კავშირების, ასევე მინიმალური ხელფასის კანონებით.¹

ვაშინგტონის კონსენსუსი ფაქტობრივად, არ ეხება ეკონომიკის წამყვანი ინდუსტრიული ქვეყნებს, მაგრამ მისი დოქტრინები ზოგადად გაზიარებულია მათი წამყვანი ეკონომისტების მიერ. შრომის უფლებები და სხვადასხვა შრომითი სტანდარტები განიხილება როგორც მკაცრი, არაელასტიური ღონისძიებები. უკანასკნელ პერიოდში ჩიკაგოს უნივერსიტეტის რვა პროფესორს მიენიჭა ნობელის პრემია, რომლებიც რეგულირებას ეკონომიკის ზრდის წინააღმდეგობად ასახელებდნენ. ეს ნეოკლასიკური პარადიგმა კი არის ანტითეზა იმისა, რასაც შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია აღიარებს. იგი ძირითადად ნიშნავს შრომითი სტანდარტების,

1 Economic security for a better world. ILO Socio-Economic Security Programme, Geneva : International LabourOffice, 2004.http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/press-and-media-centre/news/WCMS_005218/lang--en/index.htm

როგორც სოციალური სამართლიანობის ინსტრუმენტის ღირებულების იგნორირებას”¹.

გლობალურად საერთაშორისო შრომითი სტანდარტები, ფინანსური ბაზრის რეგულირება და განთავისუფლებული მუშებისათვის საკომპენსაციო დახმარების ღონისძიებების დღის წესრიგში დაყენება ნებისმიერ ეროვნულ კონტექსტში გარკვეულწილად წინააღმდეგობაში მოდის ლიბერალიზმის და თავისუფალი ვაჭრობის ტრადიციულ პოლიტიკასთან. ამასთან დაკავშირებით ამერიკის ფედერალური სარეზერვო ბანკის ყოფილმა ცნობილმა ხელმძღვანელმა, ალან გრინსპენმა, ერთ-ერთ გლობალურ შეხვედრაზე განაცხადა, რომ შრომის დაცვა არ არის მისი მიზანი და ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, თუ რამდენად შორს წავიდა ეკონომიკური მოსაზრებები. მეცხრამეტე საუკუნის ლიბერალიზმი, რომლის შედეგად, დერეგულაცია და პრივატიზაცია გახდა პოლიტიკის ცენტრალური საკითხი და მიუხედავად იმისა, რომ დიდმა დეპრესიამ აუცილებელი გახადა მთავრობის ზოგიერთი განსაზღვრული რეგულაციები, დღეს პრაქტიკულად ხელისუფლების ქმედებები ხშირად ხელს უშლის ინვესტიციების გაზრდის ნახალისებას, ზრდის რისკს და ხარჯებს.²

ცხადია, რომ დღეს შრომითი კონტრაქტების მართვის გარეშე, რომლებიც ზღუდავს დამსაქმებლის უფლებებებს, მშრომელებს ექნებოდათ მცირე უფლება, რომ დაეცვათ საკუთარი თავი სამუშაოს დაკარგვის დროს ან კიდევ დაპირისპირდებოდნენ ამ ქმედებას, მითუმეტეს, რომ ტექნოლოგიური განვითარება დასაქმებულ ადამიანს აქცევს ზედმეტად.³

დასავლეთის მრავალ ქვეყანაში რეგულირება მიმართულია

---

1 Roger Plant, *Labour Standards and Structural Adjustment*. International Labour Office: Geneva, 1994, p. 9.

2 Alan Greenspan, “Opening Remarks—Global Integration: Opportunities and Challenges,” in a symposium sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City (Jackson Hole, WY, August 24-26, 2000), p.3. <https://www.kansascityfed.org/publications/research/escp/escp-2000.cfm>

3 Raymond Hogler, *Employment Relations in the United States: Law, Policy and Practice* (Sage Publications, 2004), p. 162.

იქით, რომ სამუშაო პირობები იყოს უფრო “მოქნილი”. ამ მოვლენებმა ინტენსიური გახდა დასაქმებისა და შრომის ბაზრის დაუცველობა მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის, საფრანგეთში, აშშ-ში და სხვ. ამასთან დაკავშირებით, ზოგიერთი მკვლევარი, მაგალითად, ჰორსტ ბრენდი ამტკიცებს, რომ ამერიკის დასაქმების დოქტრინა არ არის მისალბი.¹

ამ ფონზე თანამედროვეობის ერთ ერთი გამოწვევა გახდა შრომის ბაზრის აგენტებს შორის თანამშრომლობა ანუ სოციალური პარტნიორობა, რომელიც ემყარება სოციალურ კონსოლიდაციას და უზრუნველყოფს სოციალური შრომითი ურთიერთობის პრობლემების გადაჭრას, მათი შემოსავლების ზრდას.

სოციალური დიალოგი შეიძლება განისაზღვროს როგორც სოციალური პარტნიორების საფუძველზე ინტერესების კოორდინაცია და თითოეული მხარის ინფორმირება მათი განზრახვისა და შესაძლებლობების შესახებ, თავიანთი პოზიციების, არგუმენტების, და მოლოდინის ფორტილად შერჩევა და ანალიტიკური ინფორმაციით უზრუნველყოფა ექსპერტთა დამოუკიდებელი პარტნიორების მონაწილეობით. სოციალური დიალოგი არ არის იგივე, რაც კოლექტიური მოლაპარაკებები, მაგრამ იგი უფრო კოლექტიური მოლაპარაკებების ეფექტური პროცესის წინაპირობაა, რომელიც საშუალებას იძლევა მოიძებნოს მხარეებს შორის კომპრომისი და “საზოგადოებრივი სარგებელი”. სოციალური დიალოგი მიზნად ისახავს მომგებიანი გადაწყვეტის მოძიებას ყველა მონაწილის მიერ. შრომითი ურთიერთობების სფეროში სოციალური პარტნიორობის მოდელის ფორმირება სახელმწიფოს, დამსაქმებელსა და პროფკავშირებს შორის ორი პრობლემის წინაშე აყენებს: პირველი, სოციალურ პარტნიორებს სჭირდება იდენტიფიცირება და ორივე მხარის აღიარება. მეორე, მათ უნდა მიაღწიონ შეთანხმებას ორივე მხარისათვის სასურველი შედეგის მისაღებად.

სოციალური პარტნიორობა ისტორიულად ჩამოყალიბდა, რო-

---

1 Horst Brand, Roots of Insecurity: Why American Workers and Others Are Losing Out. Dissent , Winter 2007.<http://www.dissentmagazine.org/article/?article=737>

აკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

გორც სხვადასხვა სოციალური კლასის ინტერესების წინააღმდეგობების მოგვარების მეთოდი, რომელიც კომპრომისის საფუძველზე ხორციელდება. კონფლიქტის მოგვარების ადრეული მეთოდები კლასობრივი ბრძოლის პრინციპებს ეფუძნებოდა და იგი დამახასიათებელი იყო ძველი პერიოდის კაპიტალისტური განვითარებასათვის, იყო უკიდურესად მავნე ორივე მხარისათვის, თუმცა იმ პერიოდში კონკურენტული ბრძოლა და ინოვაციური განვითარება არ ქმნიდა ისეთ გამონეგეებს, რაც დღევანდელი ბიზნესსამყაროსათვის არის დამახასიათებელი. ამიტომ ამ წინააღმდეგობებში მენარმეთა ინტერესები იმარჯვებდა, ხოლო დასაქმებულთა სოციალური მოძრაობა კი სულ უფრო გამომწვევ და რევოლუციურ ხასიათს ღებულობდა.

დღეს შეიცვალა მსოფლიო ბაზარი და ამონურულია ეკონომიკის ექსტენსიური განვითარების რესურსები, რის შედეგადაც მენეჯერული და ინოვაციური რევოლუციების კვალდაკვალ გაბატონდა სოციალური პარტნიორობის იდეა, რომლებიც რესურსების კონცენტრაციას და სანარმოების სიცოცხლისუნარიანობის გაგრძელებას უწყობენ ხელს. მუშაკთა მოტივაცია და მათი სტიმულირების მექანიზმების დანერგვა ამ რესურსების ეფექტიანად გამოყენების აუცილებელი პირობა გახდა.

წარმოებაში მუშაკთა დაინტერესებასთან ერთად დღის წესრიგში დადგა სოციალური გარანტიების სისტემა, რომლებიც მხარდაჭერილია სახელმწიფოს მიერ. ასეთი სისტემები ხშირად სოციალური დაზღვევის სისტემის დამატებაა, მაგალითად, ავსტრიაში, გერმანიაში, შვეციაში იგი ერთადერთი სისტემაა, ან კიდევ ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა ჰონკონგი, სინგაპური და სხვ., ეს ღონისძიებები ემსახურებიან სანარმოების კონკურენტუნარიანობის ზრდას ადამიანისეული კაპიტალის ფართოდ გამოყენების გზით.

მეორეს მხრივ, საგანმანათლებლო დონის ზრდამ გამოიწვია რიგი ცვლილებები ხელისუფლებასა და დამსაქმებლების ურთიერთობებში. ერთ-ერთი ასეთი ცვლილება იყო დასაქმებულებში “სოციალური მოთხოვნების ზღვარის” დადგენა, რომელიც გამონ-

ვეულია ეკონომიკური ფაქტორებით. ამჟამად, კოლექტიური მოლაპარაკებების წარმოების პროცესში დასაქმებულთა წარმომადგენლები და მათი ინსტიტუტები ძალიან ფრთხილად აანალიზებენ საწარმოების კონკურენტუნარიანობას და მხოლოდ შემდეგ განსაზღვრავენ მოთხოვნებს ხელფასებზე, სოციალურ უსაფრთხოებაზე და სხვა სოციალურ ურთიერთობებზე, რომლებსაც შეუძლიათ პირდაპირი ან არაპირდაპირი გავლენა მოახდინონ კომპანიების განვითარებაზე.

კოლექტიური მოლაპარაკებებით შრომითი ურთიერთობების რეგულირება ხასიათდება როგორც კონფრონტაციით, ასევე შეთანხმებებით, რომელიც ორმხრივი ინტერესების აღიარებაზეა დამოკიდებული. კონფრონტაციის მიზანია ფირმის ხელმძღვანელობამ აღიაროს მუშაკთა ინტერესები, ხოლო დამსაქმებლისათვის კი მეტად მნიშვნელოვანია, თუ რამდენად შეძლებს ფირმა ბაზარზე სტაბილურ და კონკურენტუნარიან საქმიანობას.

შრომითი ურთიერთობების რეგულირებაში რამდენიმე გარემოებამ მნიშვნელოვნად იმოქმედა მუშათა გაერთიანებისა და დამსაქმებლების ურთიერთობების სახეცვლილებაზე. სწრაფმა ტექნოლოგიურმა წინსვლებმა, კომპიუტერული ტექნიკის განვითარებამ და მაღალავტომატიურმა სამუშაო სისტემებმა შეამცირა გარკვეული თანამდებობების თანამშრომლებზე მოთხოვნა. ტექნოლოგიურმა წინსვლებმა აგრეთვე შეამცირა გაფიცვების ეფექტურობა, რადგანაც მაღალავტომატიზებულ ორგანიზაციებს, სამუშაოს შეფერხების დროს, შეუძლიათ საქმიანობის დამაკმაყოფილებელი დონის შენარჩუნება მინიმალური კადრებით.

დღეს უკვე, ფირმებში მზარდი ტექნოლოგიებისა და ავტომატიკის პირობებში შედარებით მცირე ადამიანისეული რესურსებით ინარმოება მზარდი პროდუქციის მოცულობა და ტექნოლოგიური ცვლილებების გამო მუშაკთა გაერთიანებების კონფრონტაცია ვეღარ ახდენს გავლენას დამსაქმებლის გადაწყვეტილებებზე. დამსაქმებლებს უწყვეტი წარმოების მეტი შესაძლებლობა აქვთ, ხოლო მუშები კი ძველი გზებით - პიკეტირებით, გაფიცვებით, ბო-

აკონსტიტუციური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

იკოტით და სხვა საშუალებებით, ველარ ზემოქმედებენ სანარმოოს საქმიანობაზე. ეს გარემოება კიდევ უფრო ნათელი ხდება, თუ გავითვალისწინებთ, რომ დამქირავებლებს კანონიერი უფლება აქვთ დაიქირაონ ან ჩანაცვლონ რეზერვის თანამშრომლები. ამ უფლებით და მომუშავეთა ჩანაცვლების სტრატეგიით დამქირავებლები მოიპოვებენ შეთანხმების საშუალებას და მენეჯერს აძლევს შესაძლებლობას შეებრძოლოს პროფკავშირებს. ამდენად, ტექნოლოგიური პროგრესის ზრდა საშუალებას აძლევს დამსაქმებლებს იპოვოს ალტერნატიული გზა, თუმცა მუშებსა და დამსაქმებლებს შორის ურთიერთობებში მოლაპარაკებები უალტერნატივო ხდება. გამოუვალ სიტუაციაში კი მდგომარეობის მოსაგვარებლად სულ უფრო ფართოდ გამოიყენება შუამავლობისა და არბიტრაჟის ინსტიტუტები, რომლებიც თავის თავზე იღებენ გადაწყვეტილების მიღებას და განსაზღვრავენ, თუ როგორ შეიძლება მოგვარდეს ურთიერთობა ორ მხარეს შორის. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, არბიტრი საბოლოო დადგენილებას წერს, რომელსაც მხარეები უნდა დაემორჩილონ. ამდენად ტექნოლოგიურმა პროცესებმა მიანიჭეს დამსაქმებელს დამატებითი ძალისხმევა შრომითი ურთიერთობების გადაწყვეტაში, თუმცა მოლაპარაკებების პროცესში შუამავლების ინსტიტუტის გაძლიერებამ აულტერნატივო გახადა სოციალური კონსენსუსის საკითხი.

სოციალური კონსენსუსის მიღწევის აუცილებლობა კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია თანამედროვე საერთაშორისო კონკურენციის გამწვავებასთან ერთად. უცხოურმა კონკურენციამ ახალი გამოწვევები დაუსახა შრომითი ურთიერთობების რეგულირებას. საქონლის იმპორტირება საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან ხდება სამუშაო ადგილების დაკარგვის მიზეზი იმ მუშაკებისთვის, რომლებიც ამ პროდუქტებს აწარმოებენ. უფრო მეტიც, უცხო ქვეყნებში კორპორაციების ფილიალების შექმნა იწვევს ეროვნული სამუშაო ადგილების შემცირებას. ამ მდგომარეობის შესარბილებლად მუშები მოითხოვენ პროტექციონისტული პოლიტიკის გატარებას და წინააღმდეგნი არიან ისეთი სავაჭრო შეთანხმებისა, რომელიც გა-

მოინვეს სამუშაო ადგილების ექსპორტს. ეს პრობლემა ბრძოლის სრულიად ახალ ასპარეზს უქმნის მუშათა მოძრობას და სოციალური პარტნიორობის იდეას უკვე ეროვნულ კონტექსტში წარმოადგენს.

ამრიგად, სახელმწიფოს, დამსაქმებლისა და მუშათა გაერთიანების ურთიერთობები უზინდებურად ემყარება ერთობლივი ინტერესების განხორციელების მიზნებს უზრუნველყონ სანარმოების ეკონომიკური მდგრადობა, კოლექტივის მონაწილეობა მართვაში, კონფლიქტების მოგვარება და ა.შ. თუმცა საერთაშორისო გამოწვევები და სანარმოების გრძელვადიანი და საშუალოვადიანი ზრდის პერსპექტივები მოითხოვს სოციალური კონფორტაციის ნაცვლად სოციალური პარტნიორობის განვითარებას.

დღეს საქართველოში სოციალური დიალოგი ემბრიონულ მდგომარეობაშია და მის ფორმირებას თან სდევს წინააღმდეგობები: უპირველეს ყოვლისა, საქართველოში სოციალური დიალოგის ფორმირების ძირითად წინააღმდეგობას წარმოშობს მაკროეკონომიკური არასტაბილურობა, რომელიც ხელს უშლის შრომის მარეგულირებელი საბაზრო ინსტიტუტების ფუნქციონირებას და გაურკვეველ პერსპექტივებს ქმნის ეკონომიკური დინამიკის განვითარების თვალსაზრისით. გარდა ამისა, საქართველოში მინიმალური ხელფასის ოდენობა არ არის კანონით განსაზღვრული. მიუხედავად იმისა, რომ მინიმალური ხელფასის საკანონმდებლო წესით დაწესებას აქვს თავისი უარყოფითი ეფექტები, მიზანშეწონილია მინიმალური შემოსავლების ზრდა მოხდეს საშუალო ხელფასებთან მიმართებაში, მისი ზრდის დინამიკის შესაბამისად. საკითხის ასეთი სპექტრით დაყენება შეიძლება გახდეს სოციალური დიალოგის და საკანონმდებლო ინიციატივის მთავარი კვანძი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ხელისუფლების მიერ აღიარებული იქნება მინიმალური ხელფასის მარეგულირებელი როლი. ევროპის ქვეყნებში მინიმალური ხელფასის განსაზღვრა სოციალური პარტნიორობის ძირითადი ამოცანაა და ინდივიდუალური ანაზღაურების განსაზღვრის სადავო შემთხვევაში, დამსაქმებელი მეტწილად მი-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ნიმალური ხელფასის ოდენობით ხელმძღვანელობს, ხოლო დარგებისა და სანარმოების მიერ განსახილველი ახალი ხელფასები ხშირად მხოლოდ მრავალჯერადი მინიმალური ხელფასის ოდენობით ანგარიშდება. ხშირად მინიმალურ ხელფასებს ადგენს მთავრობა სოციალურ პარტნიორებთან კონსულტაციების ან შეთანხმების შედეგად. ამდენად მინიმალური ხელფასის დანესება სოციალური მოლაპარაკების მთავარი თემაა და მისი ინსტიტუციური მხარეები (ინტერესების გამოხატვა, კონფლიქტების თავიდან აცილება, უთანასწორობის შემცირება და სხვ.) მნიშვნელოვნად გადანონის ხოლმე ეკონომიკურ ასპექტებს.

საქართველოში არსებობს სახელშეკრულებო ურთიერთობების ერთდონიანი სისტემა, რომელიც სანარმოების დონეზე ყალიბდება, რაც, ერთი მხრივ, არის იმის შედეგი, რომ ეროვნულ დონეზე ცენტრალიზებული მოლაპარაკებების სივრცე ლიმიტირებულია, ხოლო, მეორე მხრივ, არსებობს ფართო მასშტაბით სახელფასო დიფერენციაცია ეკონომიკის სექტორების მიხედვით, და ერთი-დაიმავე დახარჯულ შრომას, პროფესიას და თანამდებობას სხვადასხვა სექტორში განსხვავებული ანაზღაურება აქვს. მაგალითად, განათლებასა და საფინანსო სექტორში საშუალო ხელფასებს შორის სხვაობა 400 პროცენტს აღემატება და ამ სექტორებში ბუღალტრების, მდივნების, დამხმარე მუშების და სხვ. შრომის ანაზღაურებას შორის სხვაობა კი კიდევ უფრო მეტია. შესაბამისად, უნდა ვივარაუდოთ, რომ დარგებსა და სანარმოებს შორის სოციალური დიალოგი არ არსებობს, ხოლო კონკურენცია კი ხელფასების სფეროში დამოკიდებულია სფეროს შრომის მწარმოებლურობაზე და არა მუშაკის შრომით საქმიანობაზე. შრომითი ურთიერთობების სფეროში გადანყვეტილების მიღების დომინანტური როლი ეკუთვნის კომპანიებს. სწორედ ამიტომ, დღეს დარგობრივ და ეროვნულ დონეზე მუშაკების ანაზღაურების კოლექტიური ხელშეკრულებითი რეგულირება არ ხდება.

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში დაქირავებული თანამშრომლების უმრავლესობა (84 პროცენტი - 235824 წევ-

რი) და მთლიანად დასაქმებულთა 15 პროცენტი გაერთიანებულია პროფესიული კავშირებში.დამსაქმებელთა კოლექტიურ ინტერესებს ეროვნულ დონეზე გამოხატავს რამდენიმე არასამთავრობო ასოციაცია (კავშირი) და პოლიტიკური პარტია. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, ინტერესების ასეთი გამიჯვნა პირობითია და პოლიტიკური პარტიები ყოველთვის თანმიმდევრულად არ მისდევს მათ მიერ გაცხადებულ მისიას, ხოლო პროფკავშირებისა და სხვა არასამთავრობო ორგანიზაციების ურთიერთობა დაქსაქსულია, მათი მონაწილეობა სოციალური დიალოგში ყოველთვის არ არის აღიარებული სახელმწიფო დონეზე, ხოლო მათი სახალხო მოძრაობები კი ფრაგმენტირებულია.

მიუხედავად ამისა, საქართველოში, საბაზრო ეკონომიკაზე ტრანსფორმაციის პირობებში, სოციალური პარტნიორობის სისტემის ჩამოყალიბება საჭიროებს ეფექტური სოციალური დიალოგის წარმართვისათვის შესაბამისი პირობების შექმნას, დიალოგში მონაწილე ინსტიტუტების აღიარებას, შესაბამისი კადრების მომზადებას, საკანონმდებლო გარემოს ფორმირებას და სხვა. ცხადია, რომ სოციალურ დიალოგში მხარეებს განსხვავებული დატვირთვა აქვს, მაგრამ თითოეულ მათგანს შეუძლია ითამაშოს პოზიტიური როლი სოციალური და შრომითი ურთიერთობების ჰარმონიზაციაში.

შრომის ანაზღაურების წილობიერობის ასაქმბი

ქეთევან კინმარიშვილი
ეკონომიკის დოქტორი

ბევრი დიდი ფირმა მართავს საკუთარ საერთაშორისო შრომის ბაზარს, აწესებს რა განსხვავებული კატეგორიის მრავალ თანამდებობას — ასე მაგალითად, ოფისის მოსამსახურეთა 10 კატეგორია, 15 კატეგორიის ხელოსნები, 12 კატეგორიის ტექნიკოსები და სხვა. თითოეულ კატეგორიას აქვს სამუშაოს აღწერა, რომელიც გამოირჩევა ისეთი მახასიათებლებით, როგორცაა: კვალიფიკაცია, სტაჟი, მომზადების დონე, შრომის პირობები და სხვა.

ზოგად, ფირმები ცდილობენ დაანესონ ხელფასის განაკვეთები, ისინი მიუთითებენ იმ კომპენსაციებზე, რომლის გაცემაც უწევს მსგავსი სამუშაოსათვის გარე შრომის ბაზარზე არსებული ფასების შესაბამისად. ასე მაგალითად, ოფისი მომსახურე პერსონალი მიიღებს დაახლოებით ისეთივე ხელფასს, რასაც იღებენ იგივე ქალაქში მომუშავე კანცელარიების სხვა მუშაკები, მაშინ, როცა უნივერსიტეტის ეკონომიკის პროფესორის ჯამაგირის განსაზღვრა ხდება ეკონომისტების ეროვნული ბაზართან მიმართებით.

იმ შემთხვევაში კი, როცა შეუძლებელია მონახონ გარე შედარებები, ფირმები ჩვეულებრივ აწესებენ ხელფასის განაკვეთებს განსაზღვრული სამუშაოსათვის, რომელიც შეესაბამება შიგა ბაზარზე მსგავსი სამუშაოს შესრულებისთვის გადახდილ ანაზღაურებას. როგორც ქვემოთ დავინახავთ, ფირმები ხშირად ახდენენ მოცემული თანამდებობის შეფასებას „ქულებით“ კვალიფიკაციის, სტაჟის და შრომის პირობების მიხედვით, შემდეგ კი იყენებენ ამ ქულებს, რათა დაადგინონ ხელფასები არაშედარებითი სამუშაო ადგილებისათვის. გარე შედარებები და შეფასებები საშუალებას აძლევენ ფირმას დაადგინოს ხელფასის სტრუქტურა სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის ცენტრალურ პრობლემად შრომის ბაზარზე სხვადასხვა კატეგორიის თანამდებობის პირობებისათვის შიგა ბაზარზე.

თუ გამოვიყენებთ ხელფასის სტრუქტურის ცნებას, ჩვენ შევძლებთ გავერკვეთ განსხვავებაში „ტოლფასიან“ და „ფასის მიხედვით შედარებად“ სამუშაოებს შორის. დავუშვათ, რომ ჩვენ ვიკვ-

ლევთ დიდი ბანკის თანმშრომელთა ხელფასის სტრუქტურას. ცხრილში 1 წარმოდგენილია სამი სახის საქმიანობა — მოლარის, მდივნის და სატვირთო ავტომობილების მძღოლის. ამ სამუშაოებიდან პირველ ორს ჩვეულებრივ ქალები ასრულებენ, მესამეს კი — მამაკაცები. მოლარისა და მდივნის თანამდებობებს სამუშაო ადგილის ოთხი მახასიათებლის (კვალიფიკაცია, მომზადება, პასუხისმგებლობა და შრომის პირობები) მიხედვით აქვთ თანაბარი ქულები. ამგვარად, ეს ორი სახის სამუშაო განისაზღვრება როგორც „ტოლფასიანი“ და 1963 წლის შრომის თანაბარი ანაზღაურების კანონის მიხედვით ამ თანამდებობაზე მომუშავე პირები უნდა იღებდნენ ერთნაირ ხელფასს. ამიტომ, თუ მოლარის ყოველკვირეული გასამრჯელო 200 დოლარი, ხოლო მდივნის კი 300 დოლარი იქნებოდა — ეს უკანონო დისკრიმინაციად ჩაითვლებოდა.

ბევრი იმათგანი ვინც დისკრიმინაციას ეწინააღმდეგება, ამტკიცებს, რომ შედარებადი თანამდებობები ერთნაირად უნდა იყოს ანაზღაურებადი. ცხრილი 1-ის ბოლო ორ სვეტში მოცემულია ქულების თანაბარი რაოდენობის, მაგრამ ცალკეული მახასიათებლების მიხედვით განსხვავებული ორი სახის სამუშაო ადგილი. მდივნის სამუშაო უფრო დიდ პასუხისმგებლობას მოითხოვს, ვიდრე ბუღალტერიაში მუშაობა, მაშინ როცა მძღოლის კვალიფიკაციისა და მომზადების დონე არ არის მაღალი, სამაგიეროდ მისი შრომის პირობები სახიფათოა შეიარაღებული თავდასხმების გამო, რაც არც თუ ისე იშვიათად ხდება. ცალკეულ რეგიონში ყოველკვირეული რეალური ხელფასი მდივნისთვის შეიძლება შეადგენდეს 250 დოლარს, ხოლო მძღოლისთვის კი 400 დოლარს. თანამედროვე კანონებისა და პრაქტიკის მიხედვით სრულიად კანონიერი იქნება თუ ფირმები ბაზრის მიერ განსაზღვრულ ხელფასის ასეთ განაკვეთებს დაუნიშნავენ შედარებად, მაგრამ ერთმანეთისგან ასე განსხვავებულ თანამდებობებზე მომუშავე პირებს.

შედარებადი ფასების (ღირებულებების) შესახებ სწავლების თანახმად, ხელფასი უნდა ეფუძნებოდეს მოცემული სამუშაოს ღირებულებას. შედარებადი ღირებულების მქონე სამუშაოებზე მომუშავე პირები უნდა იღებდნენ ერთნაირ ხელფასს. ამ პრინციპების შეუსრულებლობა უნდა განიხილებოდეს როგორც უზნეო და უკანონო დისკრიმინაცია. ასეთი მიდგომის შესაბამისად საზოგა-

აქონრობიური თერაპიის თანამდებობა პრობლემაში

დოებას შეუძლია მოსპოს ათნლეულების მანძილზე დამკვიდრებული დისკრიმინაცია მამაკაცებისა და ქალების შრომის არათანაბარი ანაზღაურების საკითხში.

ცხრილში 1. მიიღებენ თუ არა შედარებად თანამდებობაზე მომუშავე ადამიანები თანაბარ ხელფასს?

ტოლფასიანი და შედარებადი თანამდებობები				
ტოლფასი თანამდებობები			შედარებადი თანამდებობები	
სამუშაოს მახასიათებლები	მოლარე	მდივანი	მდივანი	მძლოლი (სატვირთოს)
კვალიფიკაცია	80	80	80	80
მომზადება	90	90	90	60
პასუხისმგებლობა	150	150	150	60
შრომის პირობები	30	30	30	150
ქულების ჯამი	350	350	350	350

მოლარისა და მდივნის სამუშაო ადგილები განიხილება, როგორც „ტოლფასი თანამდებობები“ და ამ სამუშაოს შემსრულებელი ადამიანები უნდა იღებდნენ ერთნაირ ხელფასს. მდივნისა და მძლოლის სამუშაო ადგილებს აქვთ სხვადასხვა მახასიათებლები, მაგრამ ფირმის რეიტინგული სისტემის თანახმად, ეს თანამდებობები ითვლება „შედარებადად“. შედარებადი ღირებულების დოქტრინის შესაბამისად, ის ადამიანები, რომლებიც ასრულებენ შედარებად სამუშაოებს უნდა იღებდნენ ერთნაირ ხელფასს, მაშინაც კი, თუ საბაზრო მოთხოვნილებები და შეთავაზება (წინადადება) ამ მოთხოვნებზე გვეკარნახობენ განსხვავებებს ანაზღაურებებში.

ბევრი ეკონომისტი უფრო უკმაყოფილოა შედარებადი ღირებულებების თეორიაში არსებული ძირითადი კომპენსაციების ცნებით, როგორც ეს ნაჩვენებია ცხრილში 1, ვიდრე ბაზრით. კრიტიკოსები ამტკიცებენ, რომ ქულების სისტემა არ იძლევა ხელფასის დადგენის საკმარის საფუძველს. ამ სისტემის პოტენციურ რიცხვს მიეკუთვნება შემდეგი მომენტები: შეფასებებში გამოყენებული ფაქტორების ერთობლიობა არ არის სრული და თანაც საკმაოდ რთული შეფასებ-

ულია ბაზრის პირობებში; სამუშაოების მახასიათებლის ღირებულება იცვლება სამუშაოს მიმცემზე დამოკიდებულებით; გარდა ამისა, რაიმე სამუშაოს სიმძიმე (და შესაბამისი კომპენსაცია) შეიძლება მნიშვნელოვნად იცვლებოდეს სხვადასხვა ადამიანებისათვის.

ყველაზე უფრო საგანგაშოა ის ფაქტი, რომ ხელფასის განაკვეთის სიდიდეზე მოქმედი ამ გაზომილი მახასიათებლების საფუძვლიანი გამოკვლევები საკმაოდ ძნელად ექვემდებარებიან ახსნას. მაშინაც კი, როცა კვლევა მიმდინარეობს მხოლოდ რასისა და სქესის გათვალისწინებით, ისინი ძლივს ხსნიან სხვადასხვა ადამიანების ხელფასებში არსებული განსხვავებების 1/3-ს. სამუშაოს მიმცემის მიერ ამ სამუშაოს ღირებულების განჭვრეტა შეფასებითი სისტემის საფუძველზე, იგივეა რაც იმის განჭრეტა, თუ რამდენ შაიბას შეაგდებს გარკვეული წონის, სიმაღლის, წლოვანებისა და განათლების მქონე ჰოკეისტი. როგორი იქნება შესაძლო შედეგი თანამედროვე შრომის ბაზარზე ხელფასის განაკვეთის დადგენისას, შედარებითი ღირებულებების პრინციპის მოქმედება? მთავარი შედეგი იქნებოდა, ხელფასის განაკვეთის სიდიდის განსაზღვრის სტრუქტურის სიხისტე და არა მგრძობიარობა ბაზრის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ეკონომიკაში ხელფასის განაკვეთები და ანაზღაურების სტრუქტურა დროის მცირე პერიოდისას ახდენენ მნიშვნელოვანი უძრაობის (მოუქნელობის) დემონსტრირებას, ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე ხელფასი ეგუება ცალკეულ შრომით ბაზრებზე წარმოქმნილ დიდ სიჭარბესა და დეფიციტებს. შედარებითი ღირებულებების პრინციპის რეალიზაცია ხელფასის სტრუქტურას კიდევ უფრო ხისტს გახდის.

აღსანიშნავია, რომ შედარებითი ღირებულებების პრინციპი არ წარმოადგენს იდეას, რომელიც მხოლოდ ეკონომიკის სახელმძღვანელოებში გამოიყენება. მრავალი პროფკავშირები, განსაკუთრებით კი ისინი, რომლებშიც ბევრი ქალი იყო გაერთიანებული, იყენებენ ამ პრინციპს მოლაპარაკებების წარმართვის ინსტრუმენტის სახით. ზოგჯერ სასამართლოები ადგენენ, რომ შედარებითი ღირებულება წარმოადგენს შესაფერის საშუალებას მამაკაცებისა და ქალების ხელფასებში არსებული მდგრადი განსხვავების აღმოსაფხვრელად. შედარებითი ღირებულება, სავარაუდოდ, კიდევ მრავალი წლის მანძილზე დარჩება სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის ცენტრალურ პრობლემად შრომის ბაზარზე.

**შრომის ბაზარი: დასაქმების პოლიტიკის
ფორმირების პრობლემები საქართველოში**

ვახტანგ დათაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი სტუ - პროფესორი

გიორგი ცინცაძე
სტუ დოქტორანტი

მარიამ დათაშვილი
სტუ მაგისტრანტი

შრომის ბაზარი მრავალი წელია ყველა ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის საზრუნავია. მაღალი უმუშევრობა, სამუშაო ადგილების ნაკლებობა, სამუშაო დროის არასაკმარისი მოქნილობა და ა.შ. აქტუალური დისკუსიის მნიშვნელოვანი თემებია. საქართველოს შრომის ბაზარი დროის მოთხოვნებს ჩამორჩება. ბაზრის სტრუქტურის შემაღგენელი მთავარი ნაწილები - შრომის კანონმდებლობა, კვალიფიკაციის ამაღლების სამსახურები, პროფკავშირული გაერთიანებები, სამუშაო ძალა - სუსტად არის განვითარებული. სამუშაო ძალაც ვერ აკმაყოფილებს დასავლურ სტანდარტებს, რადგან სპეციალისტების გადამზადების სახელმწიფო სამსახურები უმოქმედოა. შრომის ბაზრის პოლიტიკა, უწინარეს ყოვლისა, მიმართულია კონკრეტული შრომის ბაზრებზე სამუშაო პირობების შექმნაზე

შრომის ბაზრის პოლიტიკაში განასხვავებენ ორ კომპონენტს:

- ღონისძიებები, რომლებიც მიმართულია შრომის ბაზრის ნონასწორობისაკენ.
- ღონისძიებები, რომლებიც მიმართულია სამუშაო ადგილებისა და სამუშაო ძალის მიწოდებაზე.

კეინსის თვალსაზრისით, ყოველთვის არსებობდა სახელმწი-

ფო პროგრამებით დასაქმების სტიმულირების მცდელობები. არსი კი ასეთი იყო: ვინაიდან სახელმწიფო მოთხოვნა საქონელსა და მომსახურებაზე არის მთლიანი შიდა პროდუქტის კომპონენტი, თუ სახელმწიფო გაზრდის მას, დასაქმების დონეზე უშუალო ზემოქმედება შესაძლებელი იქნება. გავლენის მქონე სხვა ინსტრუმენტია პირდაპირი გადასახადების ცვლილება. ასეთი პოლიტიკა მისაღებია მაშინ, თუ უმუშევრობის მიზეზი დაბალ სამომხმარებლო ხარჯებშია. ხოლო თუ მიზეზს სტრუქტურულ უმუშევრობასთან მივყავართ, მაშინ ეს ინსტრუმენტები არაეფექტიანი ხდება, ვინაიდან სტრუქტურული უმუშევრობისას ადგილი აქვს შრომის ბაზრის მოუქნელობას, კვალიფიციური სამუშაო ძალის არასაკმარის მიწოდებას.

მიწოდების პოლიტიკა, მოთხოვნის სტიმულირების პოლიტიკასთან შედარებით, ცალმხრივი გზაა. კონკრეტულად, სახელფასო ხარჯებისა და სახელფასო დამატებითი ხარჯების შემცირებამ დასაქმებას შესაძლოა შეუწყოს ხელი.

საქართველოში არსებულ მწვავე უმუშევრობას ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში მნიშვნელოვანი გამოსწორების ნიშნები არ დასტყობია.

ბოლოდროინდელი საზოგადოებრივი გამოკითხვის შედეგები აჩვენებს, რომ მოსახლეობას ყველაზე მეტად უმუშევრობის შიში აქვს (გამოკითხულთა 31 პროცენტის თანახმად). ამავე გამოკითხვის შედეგების მიხედვით უმუშევრობასთან დაკავშირებული პრობლემების გადაწყვეტა მთავრობის ამოცანათა ჩამონათვალში პირველ ადგილზეა.

პროგრამა ითვალისწინებდა სამთვიან სტაჟირებას კერძო სანარმოებში, რომლებიც შესაბამის სურვილს გამოთქვამდნენ. სტაჟიორები სახელმწიფო ბიუჯეტიდან თვეში 150 ლარს იღებდნენ. კერძო ბიზნესებს პროგრამის დასრულების შემდეგ სტაჟიორების სამსახურში აყვანის ვალდებულება არ ეკისრებოდათ.

პროგრამა სავსე იყო ნაკლოვანებებით და ცნობილი გახდა

უზარმაზარი დანახარჯების გამო(24 მილიონ ლარი).

იმისთვის, რომ საქართველოში უმუშევრობამ რეალურად იკლოს, ხელისუფლებამ მეტი ყურადღება უნდა გაამახვილოს სისტემური ხასიათის ცვლილებების განხორციელებაზე, მათ შორის: გადასახადების შემცირებაზე, საგადასახადო და ბიზნესწარმოებასთან დაკავშირებულ სხვა კანონმდებლობაში ორ-აზროვანი დებულებების არმოფხვრაზე.

დასაქმების აქტიური პოლიტიკის განხორციელებას საფუძვლად უდევს დასაქმების სახელმწიფო, რეგიონალური და მიზნობრივი პროგრამების შემუშავება, სადაც განისაზღვრება დასაქმებისა და კვალიფიციური კადრების მომზადება-გადამზადების ძირითადი მიმართულებები, უმუშევართა სოციალური დაცვის ქმედითი მექანიზმი.

ცალკეულ ქვეყნებში დასაქმების სამსახურები სხვადასხვა სახელწოდებით (დასაქმების სააგენტო, შრომის ბირჟა, დასაქმების სამსახური და სხვა) ფუნქციონირებენ და უზრუნველყოფენ შემდეგი სპეციფიკური ფუნქციების შესრულებას:

I. ანალიტიკური ფუნქცია:

- შრომის ეროვნული და რეგიონული ბაზრების კონიუნქტურის შესწავლა და პროგნოზირება;
- შრომის ბაზრის ტევადობისა და სტრუქტურის ცვლილების ანალიზი და პროგნოზი;
- ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური, დემოგრაფიული, სოციალური, ეკოლოგიური, საკანონმდებლო და სხვა ფაქტორების ცვლილების ანალიზი;
- დასაქმების დინამიკის შესწავლა;
- დამსაქმებლის ქცევის მოტივაციის განმსაზღვრელი ფაქტორების შესწავლა;
- ეროვნული ეკონომიკის ცალკეული დარგების სამუშაო ძალით უზრუნველყოფა და მასზე მოთხოვნის ცვლილებების ტენდენციების განსაზღვრა;

- არსებული სამუშაო სტრუქტურის, მათი ხარისხობრივი მახასიათებლების შესწავლა;
- რეგიონის სამუშაო ძალის კონკურენტუნარიანობის შესწავლა;
- სამუშაო ძალის ფასზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი;
- ქვეყანაში შრომითი მიგრაციის მიზეზების ანალიზი და სხვა.

II. მართვის ფუნქციები:

- სამუშაო ძალის მარკეტინგული მართვის ინფორმაციული უზრუნველყოფა;
- სამუშაო ძალის მარკეტინგის სტრატეგიული და ოპერატიული დაგეგმვა;
- დასაქმების სფეროში სოციალურ პარტნიორებს შორის საქმიანი ურთიერთობების განვითარების ხელშეწყობა;
- შრომის ბაზარზე მარკეტინგული საქმიანობის მეთოდური უზრუნველყოფა.

შუამავლობა შრომითი მონაცობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი. იგი გულისხმობს დამსაქმებლებისა და დასაქმებულების ინტერესების ოპტიმალურ შეთანხმებას შრომის ანაზღაურების, შრომის პირობების, მუშაობის რეჟიმის, მომზადებისა და გადამზადების პირობებსა და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთან დაკავშირებით.

სამუშაო ცენტრების ჩამოყალიბება კიდევ ერთ ინსტრუმენტს წარმოადგენს. მან მოქალაქეებს შრომის ბაზართან მიმართებაში ყველა საჭირო პროცედურაში მონაწილეობის უფლება უნდა მისცეს.

კომბინირებული ხელფასის მოდელი გულისხმობს შრომითი შემოსავლის გადიდებას და ამავე დროს მან სახელმწიფო სატრანსფერო მომსახურებათა გამოთვლის პროცესში შრომითი შემოსავლების შემცირებულად შეფასებას სტიმული უნდა მისცეს.

სახელფასო ხარჯებზე დანამატის მიღება (2002 წლიდან მას შრომითი მონეობისათვის სუბსიდია ჰქვია) - იგი დამსაქმებელზე მოქმედებს როგორც სტიმული დასაქმებისთვის. ხელშემწყობი თანხა საშუალოდ 12 თვის შრომის ანაზღაურების 50%-ს უნდა შეადგენდეს. შრომის სააგენტოს მიერ იგი უპირველესად ინვალიდებზე გაიცემა.

კვალიფიკაციის ამაღლებისა და დასაქმების პროექტები - პროექტის საბოლოო შედეგი ასე ფორმულირდება: რამდენ კაცს აქვს მუშაობის დაწყების პერსპექტივა? რაც მეორეს მხრივ, დამოკიდებულია შრომის ბაზრის მიერ სამუშაო ძალის მიღების უნართან. თვითონ პროექტები გამიზნულია გარკვეული კულტურული, სპეციალური ან სოციალური უნარების შექმნაზე, რომელიც პროექტის მონაწილეებს აკლიათ. პროფესიული კვალიფიკაციის ამაღლებით იზრდება ამ ადამიანების სამუშაო ადგილების შენარჩუნების შანსი. დასასრულს, მათ რეგულარული სამუშაო ადგილის მოძიებაში საკონკურსო ტრენინგებსა და დახმარებას სთვლობენ. წარმატებული კვალიფიკაციის დოკუმენტირება განათლების დასრულების აღიარებით ან სერთიფიკატის გაცემით ხდება.

მაშასადამე, ღონისძიებები, რომლებიც აღნიშნულ დაწესებულებათა სტიმულირებაზეა მიმართული, შეგვიძლია შრომის ბაზრის აქტიურ პოლიტიკას მივაკუთვნოთ.

შრომის ბაზრის პასიური პოლიტიკის ინსტრუმენტებს წარმოადგენენ არა უშუალო ხელშეწყობა უმუშევრობის შესამცირებლად, არამედ **ხელფასის შემცველი მომსახურების განევა**. უმუშევრებს შეუძლიათ დასაქმების სამსახურში **უმუშევრობის ფულზე** განაცხადი შეიტანონ. თუ უმუშევრობის ფული ამოიწურა, მაშინ შეიძლება გაცემულ იქნას **უმუშევრობის დახმარება**.

უმუშევრობის დაზღვევის ფინანსური წყარო **დამსაქმებელთა და დასაქმებულთა შენატანებია**. სპეციალური მომსახურე-

ბისტვის არსებობს დაფინანსების გადანაწილება. დახმარების სხვა ხარჯებს სესხების კავშირი ფარავს. რაც შეეხება უმუშევრობის ფულზე მოთხოვნას, მასზე არის პრეტენზიის უფლება. საქართველოში ცივილიზებული შრომის ბაზრისა და მისი შესატყვისი ინფრასტრუქტურის ფორმირება 1990 წლებიდან დაიწყო. მიუხედავად ხანმოკლე პერიოდისა, დასაქმების სახელმწიფო პოლიტიკის გამტარებლების მუშაობაში პირობითად შეიძლება რამდენიმე ეტაპი გამოიყოს.

პირველ ეტაპზე (1991-1993 წწ.) დაიწყო საკანონმდებლო ბაზის შემუშავება. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი იყო 1991 წლის 25 ივლისს მიღებული კანონი „დასაქმების შესახებ“, რომელმაც განსაზღვრა საქართველოს მოსახლეობის დასაქმების პოლიტიკის და უმუშევართა სოციალური დაცვის ეკონომიკური, ორგანიზაციული და სამართლებრივი საფუძვლები.

დასაქმების სახელმწიფო სამსახურის საქმიანობის მეორე ეტაპი (1994 წლიდან 1998 წლის პირველი ნახევარი)- ფაქტობრივად კვლავ მოსახლეობის სოციალური დაცვისა და დახმარებების სისტემის საკანონმდებლო ბაზის შეზღუდვა დასაქმების კანონით გათვალისწინებული სოციალური მხარდაჭერის სისტემა¹.

მესამე ეტაპზე (1998-1999 წწ.) დასაქმების ერთიანი სახელმწიფო ფონდი, დასაქმების დეპარტამენტი და პროფესიული ორიენტაციისა და მომზადება-გადამზადების ცენტრი გაერთიანდა დასაქმების ერთიანი სახელმწიფო ფონდის ბაზაზე. ქალაქებსა და რაიონებში შეიქმნა დასაქმების ცენტრები.

დასაქმების სახელმწიფო სამსახურის საქმიანობის მეოთხე ეტაპზე ჩამოყალიბდა დასაქმების ერთიანი სახელმწიფო ფონდის ახალი სტრუქტურა და მისი საქმიანობის ძირითად

---

1 საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტის დადგენილება 634, „საქართველოს რესპუბლიკაში ფასწარმოქმნისა და საფინანსო სისტემის რადიკალური რეფორმის, მოსახლეობის სოციალური დაცვის გადაუდებელ ღონისძიებათა შესახებ“. 1993 წლის 5 სექტემბერი.

პრინციპად იქცა მიზნობრივ პროგრამულ დაფინანსებაზე გადასვლა. დაიხვეწა მიზნობრივი დაფინანსების წესი, ამაღლდა სტრუქტურული ქვედანაყოფების პასუხისმგებლობა. ფონდის საქმიანობის უმთავრეს ამოცანად დაისახა უმუშევართა სოციალური დაცვისა და დასაქმების შესაძლებლობების გაუმჯობესება, ხოლო გრძელვადიან პერიოდში სტაბილური დასაქმების მიღწევა.

დასაქმების სამსახურის მეხუთე ეტაპი უკავშირდება 2001 წლის 28 სექტემბერს „დასაქმების შესახებ“ ახალი კანონის მიღებას, რომელმაც განსაზღვრა დასაქმების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის ეკონომიკური, ორგანიზაციული და სამართლებრივი საფუძვლები. დასაქმების სფეროს რეგულირების სახელმწიფო ორგანოდ აღიარებულ იქნა საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო.

დასაქმების სახელმწიფო სამსახურის რეორგანიზაციის მიმართულებით კიდევ ერთი ნაბიჯი 2004 წლის ბოლოსათვის გადაიდგა (**მეექვსე ეტაპი**). გაუქმდა დასაქმების სამსახური და მის ბაზაზე შეიქმნა სოციალური დახმარებისა და დასაქმების სახელმწიფო სააგენტო¹, რომლის ძირითადი მიზანი იყო დასაქმებისა და სოციალური დაცვის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის რეალიზაცია და საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული სოციალური დახმარების ღონისძიებების გატარება.

განსაკუთრებით რადიკალური გარდაქმნებით გამოირჩევა საქართველოს შრომის ბაზრისა და დასაქმების პოლიტიკის ფორმირების შემდეგი (**მეშვიდე**) **ეტაპი**. მთავრობის მიერ აღებული იქნა შრომის ბაზრის თვითრეგულირებაზე და სახელმწიფოს ჩაურევლობაზე. საქართველოს ახალი შრომის კოდექსის მიღებასთან დაკავშირებით გაუქმდა კანონები „დასაქმების

---

1 საქართველოს „კანონი დასაქმების შესახებ“ კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ. 2004 წლის 29 დეკემბერი.

შესახებ“, „კოლექტიური შრომითი დავის მოწესრიგების წესის შესახებ“, კოლექტიური ხელშეკრულებისა და შეთანხმების შესახებ, ასევე „სოციალური დახმარებისა და დასაქმების სახელმწიფო სააგენტო“ და მის ნაცვლად შეიქმნა საჯარო სამართლის იურიდიული პირი - „სოციალური სუბსიდიების სააგენტო“. სააგენტოს საქმიანობას მთლიანად აკონტროლებს საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო.

ბამოყენებული ლიტერატურა

- 1) გველესიანი რ, გოგორიშვილი ი. - ეკონომიკური პოლიტიკა, წიგნი 2. თბილისი 2008 წ.
- 2) ტუხაშვილი მ. — „შრომის ეკონომიკა“, თბილისი 2009 წ.
- 3) საქართველოს კანონი „დასაქმების შესახებ“, 2001 წ.
- 4) საქართველოს შრომის კოდექსი, 2006 წელი.
- 5) <http://www.parliament.ge/>
- 6) <http://www.transparency.ge>

ეკონომიკური თავისუფლებისა და ეკონომიკური კრიზისების წიგნი

რამაზ გერლიანი

ა/ო „ეკონომიკური პოლიტიკის ექსპერტთა ცენტრის“ -ს
დამფუძვნებელი, გამგეობის წევრი
თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი

ეკონომიკის წონასწორული მდგომარეობა არ არის მუდმივი უცვლელი პროცესი. ეკონომიკური პრაქტიკა ისტორიულად ამის მაგალითია; წონასწორობის დარღვევა იწვევს ეკონომიკის სტაგნაციას, კრიზისის შემდგომ კი მიმდინარეობს მისი რეაბილიტაცია, ვიდრე ისევე არ ჩამოყალიბდება წონასწორობა ეკონომიკის ახალი აღმავლობის გზით.

ჩვენ უკვე ეკონომიკური თუ არაეკონომიკური ლიტერატურიდან ვიცით [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7], რომ სტაგნაციის პროცესს თან ახლავს ისეთი უარყოფითი მოვლენები, როგორცაა: დანაზოგის, მშპ-ის, დასაქმების და შემოსავლების შემცირება, უმუშევრობის და ინფლაციის ზრდა და სხვა მახასიათებლები.

საბოლოოდ კი ყოველივე ისევე დარეგულირდება და ეკონომიკური კრიზისის ციკლური ვარდნა უბრუნდება წონასწორულ მდგომარეობას, ყოველივე ეს კი ხორციელდება ციკლურად მისი შესაბამისი ფაზებით.

ამრიგად, ეკონომიკური თავისუფლება და ეკონომიკური კრიზისი ეკონომიკის ციკლურ განვითარებაში მჭიდრო კავშირში იმყოფებიან.

თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში შევეცდებით ავხსნათ კრიზისის და ციკლური ვარდნის გამომწვევი რიგი მიზეზები, რომლებიც თანამედროვე პირობებში იკვეთება.

როგორც უკვე საყოველთაოდ ცნობილია, ეკონომიკურ კრიზისს გამოსახავენ ციკლურად, ხოლო ციკლს ყოფენ 4 ძირითად ფაზად: მწვერვალი (პიკი), ფსკერი (კრიზისი), დაცემა (დაქვეითება), აღმავლობა (გამოცოცხლება). მაკროეკონომიკური წონასწორობის მთავარი პრობლემა მდგო-

მარეობს ერთობლივი მიწოდების და ერთობლივი მოთხოვნას შორის წონასწორული თანაფარდობის დარღვევაში. თუმცა როგორც ჩვენთვის ცნობილია ის მოიცავს აგრეთვე:

1. დანაზოგების და ინვესტიციების თანაფარდობას ;
2. შრომაზე მოთხოვნისა და მიწოდების თანაფარდობას;
3. ინფლაციისა და უმუშევრობის თანაფარდობას.

ერთობლივი მოთხოვნის და ერთობლივი მიწოდების თანაფარდობის შეუსაბამობა არღვევს მაკროეკონომიკურ წონასწორობას და ინვესტ ეკონომიკურ კრიზისს და ციკლურ რყევას. ხოლო რატომ ირღვევა მათ შორის წონასწორობა ამაზე გვაქვს გარკვეული წარმოდგენა — ანუ მოქმედებს ჭარბი დანაზოგი (შავი დღისთვის) რომელიც ჯ.მ. კეინსს ახსნილი აქვს „ფსიქოლოგიური კანონის“ მეშვეობით, დანაზოგის სიჭარბე ,როგორც მეცნიერთა უმრავლესობა თანხმდება, წარმოადგენს ეკონომიკური კრიზისის ციკლური ვარდნის წანამძღვარს.

თანამედროვე პირობებში, როცა ადგილი აქვს ფასეულობათა ცვლას, ალბათ ეკონომისტებს მოცემულ ფაქტთან დაკავშირებით ყურადღებით მეცნიერული გააზრება გვმართებს. ვთანხმდებით რა გამოუყენებადი დანაზოგის ზრდა არის ეკონომიკური კრიზისის წანამძღვარი, თუმცა ვერ დავეთანხმები, რომ თანამედროვე პირობებში დანაზოგის ზრდა მხოლოდ აიხსნას „**ფსიქოლოგიური ფაქტორით**“. აღნიშნული პრობლემის განსაზღვრას ეხება სწორედ ჩვენი ანალიზი, სადაც შევეცდები გავაანალიზოთ დამატებით ის ფაქტორებიც, რომლებიც მოქმედებენ „დაგროვებაზე“ და მათი მოქმედება და გავლენა ანგარიშგასანევია თანამედროვე ეკონომიკის პირობებში. აგრეთვე, ვისაუბრებთ იმაზეც, რომ დანაზოგის ზრდა აუცილებლად მივიჩნიოთ თუ არა კრიზისის და ციკლური რყევის გარდაუვალ პირობად - წანამძღვრად.

ამრიგად იმისათვის, რომ დანაზოგისკენ სწრაფვის მიზეზს დაუბრუნდეთ, ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების ურთიერთკავშირი უნდა ჩავეძიოთ.

თანამედროვე პირობებში ადამიანის ზრდადი მოთხოვნილებები ატარებენ წარმოებაზე წინმსწრებ ტენდენციებს , რაც წარმოშობს დახვეწილ მაღალ მოთხოვნას, ხოლო ამ მოცემულობას მიწოდე-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ბამ ადექვატურად თუ ვერ უპასუხა, უკვე მათ შორის ადგილი აქვს თანხვედრი გარიგებების დარღვევას „ანუ „დისბალანს“, ეს არ არის სიტუაცია ბაზარზე საქონლის სიჭარბის „არამედ ბაზარზე „X“ ახალგაზრდა საქონლის ნაკლებობა, დეფიციტია, რომელზეც წინმსწრები მოთხოვნაა წარმოშობილი.

შესაბამისად, ამ პროცესს, ერთი მხრივ, საქონლის სიჭარბე ახასიათებს, სინამდვილეში კი საქმე გვაქვს ერთობლივი „მინოდების დაბერებასთან“ (მოძველებასთან, მოცემულის მიმართ ადექვატური ტერმინი ჯერ ეკონომიკურ ლიტერატურაში არ გხვდება ამიტომ ასე მოვიხსენიებთ „ერთობლივი მინოდების სიბერე“), რომელზეც ახალი ერთობლივი მოთხოვნა არა ადექვატურად „ანუ უარყოფითად რეაგირებს. ამ დროს აღმავლობის ფაზაში შემოსავლები იზრდებიან და აძლიერებენ „ნოვაციური“ საქონლის მოლოდინს.

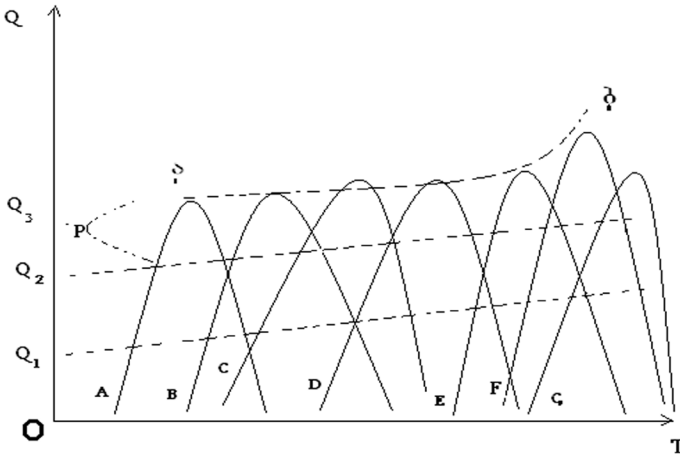
ზემო აღნიშნულ შემთხვევაში მომხმარებლებს მეტი სტიმული ეძლევათ დაზოგვისაკენ. ვინაიდან არის ფული, არის საქონლისა და მომსახურების შეძენის სურვილიც, თუმცა ბაზარზე მოცემული საქონელი ვერ პასუხობს წინმსწრებ ახალ სასურველ მოთხოვნილებებს და შესაბამისად მოთხოვნაც სუსტდება (ამის მაგალითად არც თუ ისე შორეული წარსული კომუნისტური პერიოდი შეგვიძლია მოვიყვანოთ).

დავედით იქამდე, რომ დაზოგვის მნიშვნელოვან მიზეზად ჩავთვალოთ ერთობლივი “მინოდების სიბერე”. ახლა განვმარტოთ თუ რატომ ხორციელდება ერთობლივი “მინოდების დაბერება”.

მოგეხსენებათ, რომ ნებისმიერ საქონელს ან საქონელთა ჯგუფს ახასიათებს ბაზარზე სასიცოცხლო პერიოდი /ციკლი/, ანუ პერიოდი ერთი სახეობის საქონლის ბაზარზე შესვლის, დამკვიდრების, სიმწიფის, ბაზრიდან გასვლის (აღნიშნული უფრო ნათლად ჩანს ნახაზზე 1.).

- CPI- ფასები (P- მოგება)
- T- დროთი პერიოდი
- “ა’ და “ბ” ციკლის სრული (4 ფაზიანი) მონაკვეთი
- A,B,C,D და ა.შ სხვადასხვა საქონლისა და მომსახურების სასიცოცხლო ციკლის მრუდები.

საქონლის სასიცოცხლო პერიოდები

ნახ 1.

- Q_1 — საქონლის სასიცოცხლო ზღვარი
- Q_2 — საქონლის ბაზარზე დამკვიდრების პერიოდი
- Q_3 — საქონლის სიმწიფე- მომგებიანობის პერიოდი

ამრიგად, ნახაზიდან ჩანს საქონლის (მომსახურების) ბაზარზე მოქმედების პერიოდი, თუ მიწოდებამ დროულად ვერ უპასუხა „A“ დაბერებული საქონლიდან „B“ ახალ ნოვაციურ საქონელზე გადასვლას, შემდგომ „C“-ზე; „D“-ზე და ა.შ, მისი ჩანაცვლებას, მაშინ ადგილი ექნება „მინოდების სიბერეს“ და შესაბამისად გადახდის უნარიანი მოთხოვნის კლებასაც, თუნდაც შემოსავლების ზრდის კვალობაზე, რასაც მივყავართ საბაზრო წონასწორობის დარღვევამდე. ჩვენ არ უარვყოფთ იმას, რომ დაზოგვისადმი „ზღვრული მიდრეკილება“ არსებობს შემოსავლების ზრდის პარალელურად, მაგრამ მხოლოდ დანაზოგის ზრდის ახსნა ამ კუთხით თანამედროვე პირობებში სრული ჭეშმარიტება ვერ იქნება. ვინაიდან იგივე ფსიქოლოგიური ფაქტორია ისიც, რომ „ადამიანი რაც უფრო მეტს მოიხმარს, მით მეტის მოხმარების სურვილი უჩნდება“ ოლონდ თვისობრივად უკეთეს და უფრო თანამედროვე საქონელზე და მომსახურებაზე.

პრონოზური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ამრიგად, მზარდი შემოსავლების შესაბამისად იზრდება მოხმარებაც, მაგრამ თუ „მიწოდება დაბერებულია“, მაშინ არ იხარჯება შეოსავლის ზრდის პროპორციულად. ვინაიდან თანამედროვე პროგრესულ პირობებში, როდესაც ბაზარზე უამრავი სახის სქონელი იყრის თავს, ეს ასუსტებს გაჯერების ფაქტორს და შეაბამისად ზღვრულ მოხმარებასაც.

შეიძლება თვისობრივად ერთი საქონელი (მომსახურება) მარავალი გაუმჯობესებითა და სხვადასხვა ფორმით შეგვხვდეს დროის მცირე პერიოდში ხარისხისთვის და გემოვნებისთვის უკეთესი მახასიათებლებით, რომ ჩვენ გაჯერების გრძნობის აღქმაც კი არ გვხვდეს წილად. თუმცა ეს იმ შემთხვევაში, თუ მიწოდება მოქმედებს ადექვატურად ანუ ახერხებს ბაზრის, მომხმარებლების მოთხოვნილებათა ზუსტ განჭვრეტა-პროგნოზირებას და ბაზარს აწვდის ნოვაციურ საქონელს (მომსახურებას).

მაგრამ ისმის კითხვა როგორ მოახერხოს ეს? - აქ კი უნდა დაუბრუნდეთ დანაზოგებს და ეკონომიკურ თავისუფლებას. დანაზოგი ეკონომიკური აღმავლობისას იზრდება — ხოლო ეკონომიკა მუდმივად განუხრელი აღმავალი ხაზით ვითარდება. თუმცა ზოგჯერ უფრო ნელი ტემპით, ზოგჯერ უფრო დაჩქარებულად და ამას ნონასწორობის დარღვევას და კრიზისს ვუწოდებთ და ავსახავთ ციკლურად. მ.შ. დანაზოგი შესაბამისად ციკლისა იზრდება, მაგრამ არა თანაბარზომიერად.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ უკვე ვახსენეთ- ციკლური ვარდნის წანამძღვარს წარმოადგენს დანაზოგის ზრდა-ეს უკანასკნელი ყოველთვის როდია კრიზისის საშიშროების მატარებელი, არამედ მხოლოდ მაშინ, თუ მისი ინვესტირება არ მოხდა ოპტიმალურად ახალ ნოვაციურ დარგში, მტკ განსავითარებლად და ახალი ინტენსიური წინსვლის მასტიმულირებლად. ხოლო თავისუფალი ინვესტირება ვერ ხორციელდება, თუ ეკონომიკური თავისუფლება დაბალია და ხორციელდება არა იმ მიმართულებით, რაზეც საზოგადოებრივი ანუ მომხმარებელთა ინტერესებია მიმართული.

რომ დაეუბრუნდეთ ნონასწორობას დანაზოგსა და ინვესტიციებს შორის მაკროეკონომიკური დონეზე, ის შეესაბამება დანაზოგსა და ოპტიმალურად (სწორად) დაბანდებულ ინვესტიციებს შორის

თანაფარდობას. ანუ რეალურად რას ნიშნავს ეს, თუ ინვესტირება არ იქნა დროულად ახალ ოპტიმალურ სფეროში, ის მხოლოდ ინვესტის „დაბერებული მინოდების“ ზრდას და დაარღვევს ჰარმონიულ პროპორციას ერთობლივ მოთხოვნასა და ერთობლივ მინოდებას შორის, რაც წინაპირობას ქმინის ეკონომიკური კრიზისის და ციკლური ვარდნისათვის.

ეს ვითარება (ნახაზ 1.) შემდეგნაირად ისახება: ნახაზის შესაბამისად, თუ „B“ საქონლის მინოდების სიმნიფის პერიოდში უკვე არ განხორციელდა ინვესტიცია „A“ ახალგაზრდა საქონლის წარმოებაზე და ბაზარზე მინოდება, რომლის შესაბამისი მოთხოვნად გარდასაქმნელი მოთხოვნილება (მოლოდინი) არსებობს, მაშინ „მინოდების სიბერე“ გარდაუვალია, რაც, როგორც უკვე ავლნიშნეთ, მხოლოდ საწყის ეტაპზე გაზრდის დანაზოგებს.

თუ ინვესტირება განხორციელდა, მაგრამ არა ოპტიმალურად (არა ეკონომიკურად თავისუფალ გარემოში), ამ შემთხვევაშიც მოთხოვნასა და მინოდებას შორის ჰარმონიული კავშირი მაინც დაირღვევა, ანუ თუ სიმნიფის პერიოდში ინვესტირება განხორციელდა „მნიფე“ „ა“ საქონლის (მომსახურების) წარმოებაზე („A“ — და „B“ — ს მივიჩნევთ საქონელთა ერთობად) ამ შემთხვევაშიც დისბალანსი მაინც გარდაუვალია და მართლაც უკვე იქნება სიჭარბე „დაბერებული მინოდების“, რაც ან ეკონომიკის კრიზისულ ვითარებამდე მიგვიყვანს საერთაშორისო დონეზე, ან ინვესტიციების გადადინებას გამოიწვევს (მაგ: ქვეყნიდან-ქვეყანაში ან რეგიონიდან რეგიონში).

გამომდინარე აქედან მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ საჭიროა ინვესტიციების დაბანდება ნოვაციებისა და მტკპ-ში, ვინაიდან ახალ „A“ საქონლის (მომსახურების) მინოდებაზე გადასვლა მოითხოვს უპირველეს ყოვლისა, „B“ დაბერებული საქონლის საწარმოო უკვე მორალურად გაცვეთილი ფონდების მოდერნიზება-გადართალებას და მომსახურეთა კვალიფიკაციის ამაღლება-გადართალებას, ან კიდევ ახალი პროფესიების დაუფლებას. უმეტეს შემთხვევაში სრულიად ახალ ნოვაციურ ტექნოლოგიებზე გადასვლა ახალი ფონდების შექმნას, თვისობრივად ახალ გადართადებულ ან სრულიად ახალი კვალიფიკაციის პერსონალის მოზიდვას

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

და ა.შ.ითხვის, რაც თავის მხრივ არჩევანის მრავალფეროვნებას უზრუნველყოფს, ხოლო არჩევანის მრავალფეროვნება მთავარი მახასიათებელია ეკონომიკური თავისუფლებისთვის. ანუ რაც მეტია ასარჩევი ალტერნატივები, მით მეტია ეკონომიკური თავისუფლება.

ამრიგად, ადგილი აქვს უკვე თვით შრომის მოთხოვნა-მიწოდების თანაფარდობის ცვლილებასაც. თუ დროულად ვერ მიენოდა მოთხოვნის შესაბამისად კვალიფიციური შრომის რესურსი, ეს უკვე ზეგავლენას მოხდენს ერთობლივ მიწოდებაზე უარყოფითად, გაზრდის უმუშევრობას და უარყოფითად იმოქმედებს შემოსავლებზე და, რასაკვირველია, დაზოგვის პოტენციალზეც. აქ კი უშუალოდ უნდა ერთვებოდეს სახელმწიფოს პოლიტიკა ეკონომიკური თავისუფლების ამალღებისა და განათლების სფეროში, ვინაიდან განათლება და თავისუფლება ეს ის სფეროა, რომელსაც ჭირდება სახელმწიფოს პოლიტიკის მხარდაჭერა, სწორედ ამ ვითარებას შეესაბამება ის საზოგადო ქვეყნარტება, როგორცაა „განათლებაში ჩადებული ინვესტიცია ყველაზე სარფიანად დაბანდებული ინვესტიციაა“.

საბოლოოდ ჩვენს მიერ ჩატარებული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ დანაზოგის ზრდა სრულებითაც არ არის სავალალო და საშიში, თუ ის ინვესტირებული იქნება ოპტიმალურად პროგრესირებად დარგებში წინსმწრები მოთხოვნილებების შესაბამისად. თუმცა დანაზოგის ზრდა თავის მხრივ სიგნალი უნდა იყოს როგორც სახელმწიფოსთვის, ასევე კერძო სამენარმეო სუბიექტებისთვის იმისა, რომ ინვესტირება ვერ ხორციელდება ოპტიმალურად და საჭიროა სახელმწიფოს მხრიდან მის ხელთ არსებული ბერკეტების (ფისკალური და მონეტარული) ამოქმედება ეკონომიკური თავისუფლების მხარდასაჭერად. კერძო სუბიექტებმა უნდა გადახედონ ბაზარზე მდგომარეობას, ვინაიდან ეს არის შანსი მათთვის ახალი შესაძლო მოთხოვნილების გამოცნობისა და მისი დაკმაყოფილებისა, რაც უკვე ნიშნავს ახალ სამოღვანეო ნიშის მოპოვებას.

აღნიშნულს კი ჭირდება ეკონომიკური თავისუფლება, მძლავრი მარკეტინგული სამსახურები და ძლიერი თანამედროვე მენეჯმენტის საფუძველზე მოქმედი კერძო სფერო. აღსანიშნავია, რომ ამ

უკანასკნელთ თანამედროვე თავისუფალი ეკონომიკის პირობებში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკის წონასწორული მდგომარეობისათვის.

თანამედროვე პირობებში საბანკო სფეროსა და კერძო სუბიექტებს შორის თანამშრომლობის მრავალფეროვნების კვალობაზე შეიძლება კიდევ ერთი გარემოების ახსნა, რომელსაც უშუალო კავშირი აქვს კრიზისთან და შესაბამისად ეკონომიკურ თავისუფლებასთან.

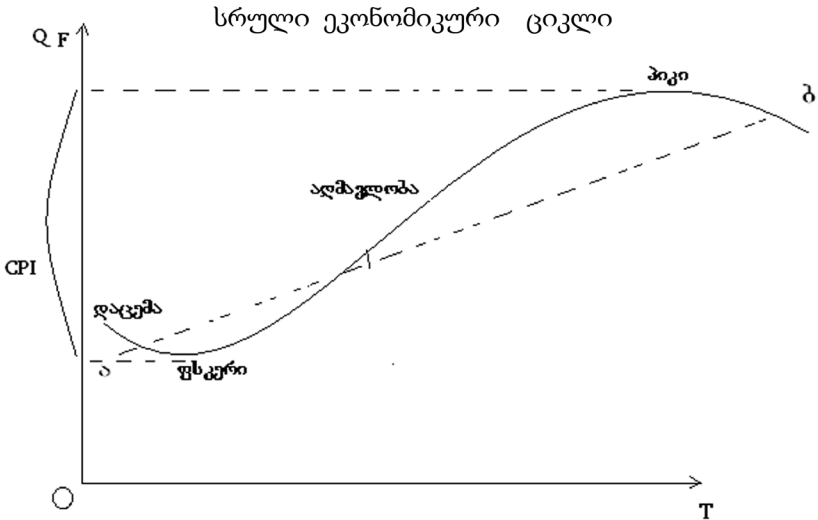
დაზოგვისადმი ადამიანთა მიდრეკილების თეორიის თანახმად — ერთ-ერთი დაზოგვისადმი სწრაფვის მიზეზად ძველი მიდგომით შეიძლება დაგვესახელებინა შემოსავლების აკუმულირება ისეთი საქონლისა და მომსახურების შესაძენად, რომელსაც სუბიექტთა შემოსავალი ერთჯერადად ვერ ყოფნის (ვთქვათ, ერთი თვის შემოსავალი, ხელფასი, და ა.შ.). თანამედროვე პირობებში შესაძლებელია ნებისმიერი სახის პროდუქტის (დოვლათის) შეძენა კრედიტის სახით „ანუ დაუშვათ 200 ლარიანი შემოსავლით, ჩვენ რაღაც „X“ საქონელს შესაძენად, რომლის ფასიც 1600 ლარს წარმოადგენს, გვიხდებოდა დანაზოგის კეთება გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, ვთქვათ 10 თვე. თანამედროვე პირობებში ეს შეიძლება ჩანაცვლდეს კრედიტით და შევიძინოთ მისი მეშვეობით, რაც ზრდის ეკონომიკურ სუბიექტთა არჩევანის თავისუფლებას, თავისხმრივ ამცირებს დაზოგვისადმი მიდრეკილებას და აბათილებს მიდგომას დანაზოგის აკუმულირებისა საქონლის შესაძენად.

აღნიშნულ ვითარებას აქვს, რასაკვირველია, დადებითი და უარყოფითი მხარეებიც ეკონომიკური კრიზისის გამოწვევისა და ციკლური ვარდნის თვალსაზრისით.

ვარდნის პროცესზე უმეტეს წილად მოქმედებს არა უშუალოდ დანაზოგი, არამედ არარენტაბელური ინვესტიციები. როდესაც უკვე იწყება ვარდნა, იმ პერიოდისთვის უკვე არსებობს სტიმული უმუშევრობის გაღვივებისთვის. ის უკვე ვარდნის დასაწყისშივე სცილდება ბუნებრივ დონეს და იწყება ჩვენთვის ნაცნობი ციკლური უმუშევრობა (ნახ. 2). ამ პერიოდისთვის ადგილი აქვს არჩევანის (მაშასადამე თავისუფლების) შეზღუდვას და, როგორც უკვე ვიცით, ფასების დაცემას „დაბერებულ საქონელზე“. ფსკერზე ყოფ-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ნისას კი უმუშევრობა მაქსიმუმს აღწევს, აგრეთვე მიმდინარეობს ინფლაციური პროცესი, რომელიც ზომიერზე მეტია, ხოლო ამ შემთხვევაში „ფილიპსის მრუდის“ შესაბამისად უმუშევრობა იწყებს შემცირებას ინფლაციის ზრდის კვალობაზე.

ნახ 2:1

- QF- საქონლის რაოდენობა ეკონომიკური თავისუფლების პირობებში

- CPI- ფასები (P- მოგება)

- თ- დროთი პერიოდი

- “ა” და “ბ” ციკლის სრული (4 ფაზიანი) მონაკვეთი

ინფლაცია დარტყმას აყენებს უპირველეს ყოვლისა, დანაზოგებს და ამის კვალობაზე დაზოგვისადმი სტიმული მცირდება, რაც რეანიმაციის დადებით ინსტრუმენტად შეიძლება ჩაითვალოს, აგრეთვე შეუძლია ასტიმულიროს დასაქმება.

მივიჩნევთ, რომ ვარდნის პროცესში ინვესტიციების ზრდისას იზრდება მულტიპლიკატორის აქსელერაცია, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს ვარდნის სიმძიმეს. აგრეთვე ეს დამოკიდებულია იმ-

აზე, თუ ინვესტირება ვარდნის ფაზაში რამდენად სწორად იქნება განხორციელებული, ანუ ინტენსიური გზით თუ გამოვიყენებთ ნოვაციების ინვესტირებისთვის, ის აუცილებლად, თუნდაც ვარდნის ფაზაშიც, კრიზისის დაძლევის უწყობს ხელს. ამ შემთხვევაში ვარდნის სიღრმე იქნება ნაკლები და მალევე დაიწყება რეანიმაციული პროცესი.

ამრიგად, თუ სწორი ეკონომიკური პოლიტიკა ტარდება მონეტარულ და ფისკალურ სფეროში, შესაძლებელია მათი მეშვეობით ეკონომიკური თავისუფლების უზრუნველყოფა და ციკლური კრიზისის მართვა.

ჯ.მ კეინის „ანტიკრიზისული რეცეპტი“, ეკონომიკური კრიზისის, მისი ვარდნისას მიზანშეწონილია მოკლე ვადიან პერიოდში, მიუხედავად იმისა, რომ ერთის შეხედვით ის ეწინააღმდეგება ეკონომიკური თავისუფლების პრინციპებს. მისი გამოყენება არ არის გათვლილი გრძელვადიან პერიოდზე და ის მოკლე ვადიან პერიოდში კრიზისიდან გამოყვანას ემსახურება. გრძელვადიან პერიოდში უფრო ეფექტიანია, მათ, შორის ეკონომიკური თავისუფლების თავალსაზრისითაც, „ლაფერის ეფექტად“ ნოდებული პოლიტიკის გამოყენება, რაც გაახანგრძლივებს აღმავლობის პერიოდს მეტი ეკონომიკური თავისუფლებისა და ეკონომიკის სტაბილურობის /წონასწორობის/ გზით ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე.

ლაფერის პოლიტიკის პარალელურად თავისუფალი ინვესტირების ხელშეწყობით შესაძლებელია ციკლური რყევის ამპლიტუდის შემცირება, ეკონომიკის პიკური მდგომარეობის გაახანგრძლივება და ამით ღრმა ეკონომიკური კრიზისის არიდება.

ეკონომიკის ციკლური ცვალებადობა გარდაუვალია. ჩვენი მიზანი არაა და ვერც იქნება ციკლური სვლის შეჩერება, არამედ კრიზისის (დაცემის) შემსუბუქება და ვარდნის ციკლის სიღრმისა და დროითი ხანგრძლივობის შემცირება ეკონომიკური თავისუფლების მაქსიმალური უზრუნველყოფით.

ლიტერატურა

1. მიზესი ლ. ფ, ჰაეკი ფ. ფ. ლიბერალიზმის საფუძველი, თავისუფლების ბიბლიოთეკა. ნიგნი I. თბ, 2004.

2. პოლ სამუელსონი, უილიამ ნორდჰაუსი- “ეკონომიკა” ტ.4 თბილისი 2000.

3. დარბუაშვილი ნასყიდა- ეკონომიკური კრიზისი და მისი დაძლევის კონცეპტუალური მიმართულებანი. თბ. 1999.

4. ჰაეკი ფ.ა. საბედისწერო თავდაჯერებულობა სოციალიზმის შეცდომები. თბ, 2000 .

5. ჩხაიძე ი. როგორ გავმდიდრდეთ ანუ ჩვენი გზა ეკონომიკურ კეთილდღეობისაკენ. თბ, 1999.

6. ბუთხუზი თ. შესაძლებლობის აღსრულება. თბ, 2008.

7. 7.თეთრუაშვილი მ. სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი თავისუფლების პირობებში, „სოციალური ეკონომიკა“. თბ, №4, 2007.

8. //www.nplg.gov.ge/

http://www.tsu.edu.ge/data/file_db/library/PHD_Eka%20Gegeshidze.pdf

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2009/spn0904.pdf>

<http://ucatlus.ucsc.edu/sap.php>

<http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/collect/0002/000418/Tushishvili%20N.pdf>

<http://www.conference.ge/index.php/topic/6522-ekonomikuri-tavisuflebis-khari/>

<http://nesgeorgia.org/search.php>

http://www.youtube.com/watch?v=jCaUA51_bYc

http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704113504575264513748386610.html?mod=djemEditorialPage_h

შრომითი ურთიერთობების რეგულირების გლობალური გამოწვევები და მოდელი

ელგუჯა მელაძე

საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

მსოფლიოში შრომითი ურთიერთობები ახალი გამოწვევების წინაშე დადგა. იგი გლობალური ხასიათისაა. კონკურენტული ურთიერთობების გამწვავებასთან ერთად შრომის ნაყოფიერების ზრდა იქცა უმთავრეს მიზნად, რომელსაც ქვეყნების ინსტიტუციური და საკანონმდებლო გარემო დაექვემდებარა და კომპანიების მენეჯმენტში ცვლევების მთავარი მიზეზი გახდა. აქცენტი აღებული იქნა ეფექტური სამუშაო ადგილების ფორმირებაზე და იმ სახელმწიფო პოლიტიკაზე, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანების უზენაეს მიზანს - ღირსეული დასაქმების უფლებას. შრომითი ურთიერთობების რეგულირება ყველა ქვეყანაში მეტ-ნაკლებად ამ ამოცანების შესრულებაზეა ორიენტირებული, თუმცა მას სხვადასხვა პირობებში და განსხვავებული პრინციპი უდევს საფუძვლად.

ეკონომისტებსა და პოლიტიკოსებს შორის დისკუსიები შრომითი ურთიერთობების რეგულირების შესახებ ძირითადად ორი გარემოების გარშემო ფორმირდება: 1. რეგულირება ხელს უშლის თუ არა ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდას; 2. ახდენს თუ არა იგი ბაზრის „ჩავარდნების“ გამოსწორებას სიმდიდრის გადანაწილების გზით ისე, რომ არ შეაფერხოს ეკონომიკური ეფექტიანობა.¹

რეგულირების შესახებ გამოკვლევები ძირითადად ეხება განვითარებულ ქვეყნებს, თუმცა გაიზარდა ასევე ინტერესი შრომითი რეგულირების შესახებ განვითარებადი ქვეყნების მიმართაც,

---

1 Freeman, R.B. (2005). Labor Market Institutions without Blinders: The Debate About Flexibility and Labor Market Performance. NBER Working Paper No. 11286. P.1-2. www.nber.org/papers/w11286.pdf; Boeri, T. and Van Ours, J. (2008). The Economics of Imperfect Labor Markets. Princeton University Press. p.19-22. Boeri Bocconi Tito, Brooke Helppie, Mario Macis (2008), Labor Regulations in Developing Countries: A Review of the Evidence and Directions for Future Research. Social Protection and Labor, The World Bank. p. 2.

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

რაც განპირობებულია ორი გარემოებით: გარდამავალი ქვეყნების მიმართ ინტერესით და კერძოდ იმით, რომ ა/. ტრანზიტულ პერიოდში გაიზარდა სოციალური რისკები, რომლებმაც მოითხოვეს შრომის ბაზრის ახალი ინსტიტუტების ფორმირება და ბ/. გლობალიზაციამ მიმდინარე კრიზისების ფონზე სრულიად ახალი ასპექტით დასვა სოციალური პრობლემატიკა, კერძოდ გლობალიზაციის ზემოქმედების გამოვლენა სიღარიბეზე და უთანასწორობაზე როგორც განვითარებულ, ასევე განვითარებად ქვეყნებში. ცხადია, რომ გლობალიზაციის შედეგად შეიცვალა, განაწილების წესებიც და არაკვალიფიციური სამუშაო ძალა კიდევ უფრო რთულ მდგომარეობაში ჩააყენა. მათზე საბაზრო მოთხოვნა შემცირდა და უმუშევრობა კი გაიზარდა. ამდენად განვითარებად ქვეყნებში სოციალური რისკები კიდევ უფრო მწვავე პრობლემა გახდა.

ქართულ ეკონომიკური ლიტერატურაში საბაზრო ეკონომიკაში საჯარო პოლიტიკის ჩარევის ცნობილი გამამართლებელი არგუმენტები მიმართულია ბაზრის ჩავარდნების გასანეიტრალებლად და სამართლიანობის აღსადგენად.¹ სამუშაო ძალის ბაზრის სახელმწიფო რეგულირების ანალიზისას ქართველი მკვლევარები აღნიშნავენ, რომ სახელმწიფოს ჩარევა უმუშევრობის ან შრომის ბაზრის დასარეგულირებლად აუცილებლად დამთვარდება სტაგფლაციით, თუმცა მისი ჩარევა გამართლებული იქნება თუ უმუშევრობა აღემატება უმუშევრობის ბუნებრივ დონეს.²

მსოფლიო ბანკის ერთ-ერთ მოხსენებაში ხაზგასმით აღნიშნულია შრომის ბაზარზე საჯარო ინტერვენციის ოთხი მიზეზი: 1. არათანაბარი საბაზრო ძალაუფლება. დაქირავებულებს აქვთ სუსტი ძალაუფლება შრომითი გარიგების დადების დროს. მათი დაქვემდებარებული როლი წარმოშობს უსამართლო მოპყრობის პრობლემას და მოაქვთ მათთვის გრძელვადიანი დანაკარგი; 2. დისკრიმი-

---

1 ანთაძე ც. სოციალური რისკები შრომის სფეროში. სოციალ-დემოკრატიები საქართველოს განვითარებისთვის. თანასწორობა, სოლიდარობა, განვითარება. დეკემბერი 2010. www.social-democrats-georgia.blogspot.com/2010/12/blog-post.html. აგრეთვე: ანთაძე ც. სოციალური რისკები შრომის სფეროში. ჟ. ეკონომისტი, 2010. № 2. გვ. 15-35.

2 ცარციძე მ., ლაცაბიძე ნ., (1996) “სამუშაო ძალის ბაზარი და ხელფასის ორგანიზაციის მექანიზმი”, თბ., “ნიკე”, გვ. 45.

ნაცია. დაქირავებულებს შეიძლება ჰქონდეთ დასაქმების მცირე შანსი მათი ასაკის, სქესის, ეროვნების და ა.შ. გამო. ეს კი წარმოშობს უთანასწორობას შრომის ბაზარზე; 3. არასაკმარისი ინფორმაცია. დამსაქმებლებს და დასაქმებულებს შეიძლება ჰქონდეთ არადეკვატური ინფორმაცია გადაწყვეტილების მისაღებად. ამის კლასიკური მაგალითია ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების რისკები; 4. რისკების არადეკვატური დაზღვევა. დაქირავებული მუშები, როგორც წესი, თავიანთ თავს ვერ დააზღვევენ შრომის ბაზარზე, მაგალითად, უმუშევრობის, ინვალიდობის, ან ასაკის გამო.¹

ეს არგუმენტები არის საჯარო პოლიტიკის ინტერვენციის სასარგებლოდ. ნორმატიული რეგულირება კლასიკური რეგულირების ცნებაა და გულისხმობს სახელმწიფოს მიერ დადგენილ წესებს და პროცედურებს, რომლებიც კანონებისა და განკარგულებების სახით მოიცავს და არეგულირებს დასაქმების სხვადასხვა ასპექტებს. იგი შეიძლება ეხებოდეს საკითხების ფართო სპექტრს. მაგალითად, მუშაკის უნივერსალური უფლებების დაცვას, მაღალი რისკის მქონე ჯგუფების დაცვას, კომპენსაციის გაცემის პრინციპების განსაზღვრას, სამუშაოს დაწყებისა და დამთავრების პირობების დადგენას და სხვ.

შრომითი ურთიერთობების რეგულირება სამ ძირითად ასპექტს გულისხმობს: 1. საბაზრო ძალებით რეგულირებას. იგი მიმართულია სამუშაო ძალის ეფექტიანად გადანაწილებისაკენ. თუმცა მისი თანამდევი შედეგია დისკრიმინაცია; 2. ნორმატიული რეგულირებამიმართულია თანასწორობისაკენ; 3. კოლექტიური მოლაპარაკებით რეგულირება კი ინტერესთა ურთიერთშეთანხმების ეფექტური გზაა.

დღეს საკანონმდებლო ტენდენციები ევროპის ქვეყნებში მიმართულია დერეგულაციისა ან დესტანდარტიზაციისაკენ და ამგვარად ხელს უწყობენ უფრო “მოქნილი” შრომის ბაზარის ფორმირებას.²

---

1 Workers in an Integrating World, World Development Report, The World Bank, Oxford University Press, (1995) p.70. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/04/28/000009265_3961219103803/Rendered/PDF/multi0page.pdf

2 Horst Brand, Roots of Insecurity: Why American Workers and Others Are Losing Out. Dissent, Winter 2007. <http://www.dissentmagazine.org/article/?article=737>

შრომის საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება სახელმწიფოს მიერ საერთაშორისო შეთანხმებების (მრავალმხრივი და ორმხრივი ხელშეკრულებების) და დაქირავებულ პირთა შრომის გამოყენების, გარემოს გაუმჯობესების, მუშათა ინდივიდუალური და კოლექტიური ინტერესების დაცვის საკითხებს ეხება. შრომითი კანონმდებლობა და მასთან დაკავშირებული საკითხების გადანყვება უნდა აკმაყოფილებდეს მსოფლიო სტანდარტების უმაღლეს მოთხოვნებს, ადამიანის უფლებებისა და საერთაშორისო ნორმებს.

საქართველოში შრომის თანამედროვე საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირების ნორმების განხორციელება დაფუძნებულია საქართველოს კონსტიტუციაზე, რომლის თანახმად, „სახელმწიფო ცნობს და იცავს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებსა და თავისუფლებებს, როგორც წარუვალ და უზენაეს ადამიანურ ფასეულობებს. ხელისუფლების განხორციელებისას ხალხი და სახელმწიფო შეზღუდულია ამ უფლებებითა და თავისუფლებებით, როგორც უშუალოდ მოქმედი სამართლით“.¹

შრომითი ურთიერთობების საერთაშორისო სტანდარტები მიზნად ისახავს გააუმჯობესოს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების შიდა ეროვნული სოციალური გარემო. შესაბამისად ხდება საერთაშორისო შრომითი სტანდარტების ტრანსფორმაცია ქვეყნებში მათი სპეციფიკის შესაბამისად. სწორად ამიტომ აღნიშნულია კონსტიტუციაში, რომ „საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ“.² ეს კი ავალდებულებს ქვეყნის ხელისუფლებას დაიცვას საერთაშორისო ნორმების პრიორიტეტულობა, ადამიანისა და მოქალაქის უფლებები და თავისუფლებები მის ხელთ არსებული ყველა შიდა საშუალებებით.

დღევანდელ მსოფლიოში, შრომითი ურთიერთობები ხასიათ-

¹ საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 7.

² იქვე, მუხლი 6.

დება დიდი მრავალფეროვნებით. არსებობს რამდენიმე მოდელი, დანყებული „იდეალური ტიპის“ ურთიერთობებიდან დასავლეთ ევროპაში დამთავრებული „გარდამავალი პატერნალიზმით“ რომელიც ხორციელდება საბჭოთა კავშირის ზოგიერთ ყოფილ ქვეყანაში.

შრომითი ურთიერთობების კონფრონტაციული მოდელი გამოხატავს მხარეების კონფლიქტს, ურთიერთინტერესების აღიარება არის შეზღუდული ან არ არსებობს, მათ შორის ურთიერთობა ხშირად საჭიროებს მთავრობის ჩარევას. ამ მოდელში, შრომითი კანონები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ინდივიდუალური უფლებების განსაზღვრაში, მაგრამ როგორც წესი, იგი რჩება მხოლოდ ქალაქდზე, და მათი აღსრულება სუსტია ან სადავო.

შრომითი ურთიერთობის პლურალისტური (გარდამავალი) მოდელი შეიქმნა ისტორიის უფრო ცივილურ სტადიაზე და გულისხმობს სახელშეკრულებო ურთიერთობების მხარდაჭერას. მხარეები ხვდებიან, რომ მათ შეუძლიათ შეთანხმდნენ და მიიღონ ერთობლივი გადაწყვეტილება, თუმცა ინტერესების სტრუქტურა ფრაგმენტირებულია და სუსტია მათი კოორდინაცია. სახელმწიფო ზღუდავს თავის ინტერვენციებს და იმედოვნებს, რომ თვითრეგულირების საბაზრო ძალებით მოხდება ეფექტური გადაწყვეტილებების მიღება და განხორციელება. ამ მოდელში სამრეწველო ურთიერთობები ხასიათდება „ვოლუნტარიზმით“, პროფკავშირების მოძრაობა არ არის დაცული, თუმცა მისი თავისუფლება გარანტირებულია კანონით, კოლექტიური ხელშეკრულებები და შეთანხმებები ღირსების საკითხია და არ არის ინსტიტუციონალურად უზრუნველყოფილი.

კოლექტიური მოლაპარაკებების კორპორატიული მოდელში სახელშეკრულებო ურთიერთობების მხარდაჭერა ხდება ეროვნული ინსტიტუტების მიერ, ან კორპორაციებში საბჭოების, ან მუშაკებისა და მენეჯმენტის ერთობლივი კომიტეტების მიერ. სახელმწიფო ცდილობს ხელი შეუწყოს ხელშეკრულების რეგულირებას, მაგალითად, აღიაროს პროფკავშირები ეროვნულ და დარგობრივ დონეზე, რათა გაატაროს სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკა, ხოლო სანარმოს დონეზე პროფკავშირული საქმიანობისადმი დამოკიდე-

ბულებას ნიჰილისტურად უდგება.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მუშათა გაერთიანებებსა და დამსაქმებლებს შორის კოლექტიურ მოლაპარაკებებთან დაკავშირებით გამოყოფენ სამ მოდელს:

პირველი, მონოპოლიური გაერთიანების მოდელის თანახმად, რომელიც შექმნა ჯ. დანლოპმა 1944 წელს, მონოპოლიურ გაერთიანებას აქვს იმის ძალაუფლება, რომ მოახდინოს ხელფასების განაკვეთების ზრდა, რომლის შედეგად ფირმები დასაქმების დონის შერჩევის არჩევანის წინაშე დგანან. დღეს ამ მოდელს მრავალი ეკონომისტი არარეალისტურად მიიჩნევს.

მეორე, მართვის უფლების მოდელის თანახმად, რომელიც ინგლისური სკოლის წარმომადგენელმა სტეფან ნიკელმა განავითარა 1980 წელს, ფირმებსა და მშრომელთა გაერთიანებებს შორის ხელფასების გარშემო მოლაპარაკება ხდება ცნობილი ამერიკელი მათემატიკოსის, ჯონ ნაშის მიერ შემუშავებული თამაშთა თეორიის, კერძოდ მოლაპარაკებების დროს ჩამოყალიბებული წონის-წორობის მიხედვით, სადაც ვერც ერთი მხარე ვერ გაზრდის თავის სარგებელს მეორე მხარის გარეშე და თუ ერთი მხარე გაზრდის მოთხოვნას, ვერც ერთი მხარე ვერ მიიღებს სარგებელს, ხოლო თუ შეამცირებს მოთხოვნას, მაშინ მეორე მხარე ლეზულობს მეტ სარგებელს. ვერც ერთი მხარე ვერ მიიღებს უფრო მეტს თუ იგი შეეცდება ცალმხრივად შეცვალოს სტრატეგია.

მესამე მოდელს, რომელიც 1981 წელს შექმნეს მაკდონალდმა და სოლოვმა, ეწოდება ეფექტური მოლაპარაკების მოდელი, სადაც მშრომელთა გაერთიანებები და ფირმები მოილაპარაკებენ ერთმანეთში ხელფასებისა და დასაქმების გარშემო.

მთლიანობაში რეგულირების ცალკეულ მოდელის ეფექტიანობა დამოკიდებულია კონკრეტულ პირობებზე. იქ, სადაც ნორმატიული მოდგომა წარმატებულია, არ ნიშნავს იმას, რომ სხვაგანაც მან წარმატებით შეიძლება იმოქმედოს, შესაბამისად საბაზრო რეგულირებასაც განსხვავებული ეფექტი გააჩნია.

განვითარებული ქვეყნებისათვის დამახასიათებელია აქტიური ნორმატიული რეგულირება შრომის კოდექსით შრომის ბაზარზე ინტერვენციის მეშვეობით, თუმცა ინსტიტუციონალური შეზღუდვე-

ბის გამო შრომის ბაზრის რეგულირება მრავალ ქვეყანაში ხორციელდება საბაზრო და არაფორმალური ძალების გამოყენების გზით.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მსოფლიო ბანკი აქცენტირებას აკეთებს შრომის ბაზრის რეგულირების დეფორმაციულ მიდგომაზე, ხოლო შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია კი - ინტერვენციულზე. პირველი მათგანი ეხება ეკონომიკის ეფექტიანობას, მეორეს კი აქცენტი სოციალურ სარგებელზე გადააქვს. მთლიანობაში ეს ორი მიდგომა ქმნის ახალ მოდელს, რომელიც შრომის ბაზრის რეგულირების პოლიტიკას ძირითადად აფუძნებს სახელმწიფოს ინტერვენციებზე, რომელიც მიმართულია ეკონომიკური რეფორმების მხარდასაჭერად.

ამასთან მიზანშეწონილია ქვეყნების მიერ ეკონომიკური რეფორმების გატარებისას ეს განსხვავებული მიდგომები შეჯერდეს შრომის დაცვის პოლიტიკური ეკონომიის ასპექტების გათვალისწინებით.

ამგვარად, შრომის ბაზარზე უთანასწორობა და არასამართლიანი მოტივაციები მოითხოვს სამოქალაქო საზოგადოების ან სახელმწიფოს ინტერვენციებს. ქვეყნები შრომის ბაზრის რეგულირებას სხვადასხვა გზით ახდენენ და იყენებენ როგორც ნორმატიულ, ასევე კოლექტიური გადაწყვეტის საშუალებებს. რეგულირების თითოეულ მექანიზმს ახასიათებს უარყოფითი და დადებითი მხარეები, მაგრამ მნიშვნელოვანია ის, რომ ქვეყნის სპეციფიკური ბუნება და არსებული ტრადიციები განსაზღვრავენ ამ მექანიზმების გამოყენების ეფექტიანობას.

შრომის ბაზრის რეგულირების შესახებ არსებობს განსხვავებული მოსაზრებები, რომლებიც აქცენტს აკეთებენ ინსტიტუციონალურ პერსპექტივებზე, მათ შორის სახელმწიფო სტანდარტებზე, კოლექტიურ მოლაპარაკებებზე ან საბაზრო მექანიზმების გამოყენებაზე. ეს მიდგომები არის წინააღმდეგობრივი. განვითარებად ქვეყნებში ბაზრის ჩავარდნები გაცილებით უფრო მასშტაბურია, ვიდრე განვითარებულ ქვეყნებში, რაც აქტუალურს ხდის ბაზრის რეგულირების პრობლემას, მაგრამ აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ქვეყნებში შრომის ბაზარზე ინტერვენციები არ გამოირჩევა მაღალი ეფექტიანობით.

აკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

მაკროეკონომიკური და ინსტიტუციური რეგულირების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია იმის ცოდნაც, თუ რა კავშირია შრომის ბაზრის რეგულირებასა და სოციალური დაცვის პოლიტიკას შორის, როგორ ხდება უმუშევართა დაცვა და ვისზეა მისი რისკი გადანაწილებული? ამ ურთიერთობებში ყოველთვის არიან გამარჯვებულნი და დამარცხებულნი, განსაკუთრებით როდესაც სახელმწიფო იწყებს შრომის ბაზრის რეფორმირებას. ამ პერიოდში რეფორმების შედეგების წინასწარი შეფასება უნდა დაემყაროს იმას, თუ რა სარგებელს მისცემს იგი შრომის ბაზრის სუბიექტებს და ვინ ატარებს რეფორმების ტრანსაქციულ ხარჯს, ან რამდენად უკეთესად უზრუნველყოფს სოციალურ დაცვას ისე, რომ არ მიადგეს ზარალი ქვეყნის კონკურენტუნარიანობას. შრომის ბაზრის რეგულირების საკითხი ამდენად სამ სიბრტყეში გადაიჭრება: გლობალურად შენარჩუნდეს და გაძლიერდეს სანარმოების კონკურენტუნარიანობა, განხორციელდეს ეფექტიანი სოციალური დაცვა და შემცირდეს შრომის ბაზრის რეგულირებაზე ტრანსაქციული დანახარჯი.

**მოგების ოპტიმალური მოცულობის გაანგარიშების
მეთოდოლოგია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში**

ბადრი დავითაია

ედ, ანსუ-ს ასისტენტ პროფესორი

მოგების უმთავრესი როლი ძლიერდება მენარმეობის განვითარებასთან ერთად, რაც განსაზღვრავს მისი მართებული გაანგარიშების აუცილებლობას. სანარმოთა წარმატებული საფიფნანსო—სამეორნეო საქმიანობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწორად არის გაანგარიშებული საგეგმო მოგება.

საგეგმო მოგების გაანგარიშება უნდა იყოს ეკონომიკურად დასაბუთებული, რაც საშუალებას გვაძლევს განვხორციელოთ ინვესტიციების დროული და სრული დაფინანსება, საკუთარი საბრუნავი საშუალების ზრდა, აგრეთვე ბიუჯეტთან, მიმწოდებელთან და ბანკებთან დროული ანგარიშსწორება. მაშასადამე, მოგების რაციონალური დაგეგმვას სანაროებში აქვს დიდი მნიშვნელობა, არა მხოლოდ საკუთრივ სანარმოებისათვის, არამედ მთლიანად ეკონომიკისათვის.

დასავლური გამოცდილების საფუძველზე მაქსიმალურად შესაძლო მოგების პროგნოზირებისათვის რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგები უნდა შევადაროთ დანახარჯთა მთლიან თანხასთან, რომელიც იყოფა ცვლად, მუდმივ და შერეულ დანახარჯებად. როგორც ცნობილია, ცვლად დანახარჯებს განეკუთვნება დანახარჯები ნედლეულზე, მასალებზე, ელექტრო ენერჯიაზე და სხვა. ეს დანახარჯები იცვლება წარმოების მოცულობის ცვლილების პროპორციულად. მუდმივი დანახარჯები ის დანახარჯებია, რომლებიც არ იცვლება წარმოების მოცულობის ზრდის ან შემცირების მიხედვით. მათ მიეკუთვნება ამორტიზაციის ანარიცხები, მმართველობითი პერსონალის შრომის ანაზღაურება, ადმინისტრაციული ხარჯები და სხვა.

შერეული დანახარჯები მოიცავს როგორც მუდმივ, ასევე ცვლად დანახარჯებს. მაგალითად: კომუნიკაციის ხარჯები, მონეობილობათა მიმდინარე რემონტი და სხვა.

ვინაიდან მუდმივი დანახარჯები მცირე ხვედრითი წონით არის წარმოდგენილი, ყურადღების კონცენტრირება მოვახდინოთ მუდმივ და ცვლად დანახარჯებზე და გამოვავლინოთ მათი ცვლილე-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ბის გავლენა მოგების სიდიდეზე. საქმის არსი იმაშია, რომ მოგების ზრდა დამოკიდებულია მუდმივი და ცვლადი დანახარჯების ფარდობით ცვლილებაზე.

ჩვენ მიერ ჩატარებული გაანგარიშებები საშუალებას გვაზღვეს განვსაზღვროთ ე. წ. ოპერაციული ბერკეტის ეფექტი (ტერმინი აღებულია მენარმეობის დასავლური პრაქტიკიდან). ოპერაციული ბერკეტის ეფექტს უწოდებენ ისეთ მოვლენას, როდესაც გაყიდვის მოცულობის ცვლილებასთან ერთად (პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგები) ხდება მოგების ინტენსიური ცვლილება ამა თუ იმ მიმართულებით.

მაგალითი: მოცემულია, რომ გაყიდვის მოცულობა 2005 წელს შეადგენს 1820 ათას ლარს, მათ შორის ცვლადი დანახარჯები — 1238 ათას ლარს, ხოლო მუდმივი — 197 ათას ლარს. ამგვარად მთლიანი დანახარჯების დროს (1435 ათასი ლარი) მოგება შეადგენს 365 ათას ლარს (1820-1435). თუკი 2006 წ. ამონაგები გაიზრდება 10%—ით, რაც შეადგენს 2002 ათას ლარს ($1820 \times 110 \div 100$), მაშინ ცვლადი დანახარჯებიც გაიზრდება 10% ით და შეადგენს 1362 ათას ლარს ($1238 \times 110 \div 100$). მუდმივი დანახარჯები ასეთ შემთხვევაში დარჩება უცვლელი, ე. ი. 197 ათას ლარი. ამ დროს მუდმივი დანახარჯები შეადგენს 1559 ათას ლარს ($1362+197$), ხოლო მოგება 443 ათას ლარს (2002-1559). ამასთან მოგება გაიზრდება საბაზისო წელთან შედარებით 15%—ით ($443 \times 100 \div 365 - 100$).

მამასადამე, პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგების 10%—ით ზრდის შემთხვევაში მოგება იზრდება 15%—ით. მოგების გადიდების მიზნით მიზანშეწონილია შევამოწმოთ, თუ რა გავლენას ახდენს მის ზრდაზე არა მხოლოდ ცვლადი, არამედ მუდმივი დანახარჯებიც. ამრიგად, თუ ცვლადი დანახარჯები იზრდება 10%—ით (1362 ათასი ლარი), ხოლო მუდმივი დანახარჯები 2%—ით ($197 \times 102 \div 100$) = 201 ათას ლარი, ყველა დანახარჯის ღირებულება შეადგენს 1563 ათასი ლარს ($1362+201$), მოგება ამ შემთხვევაში განისაზღვრება 439 ათასი ლარით (2002-1563) და მამასადამე, იზრდება გასულ წელთან შედარებით 14%—ით ($439 \div 365 \times 100 - 100$).

წარმოდგენილი ანგარიშებები საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ ოპერაციული ბერკეტის ზემოქმედების ხარისხი. ამისათვის საჭიროა გაყიდვის მოცულობიდან გამოირიცხოს მუდმივი

დანახარჯები, ხოლო შედეგი უნდა გაიყოს მოგების მოცულობაზე.

ამრიგად, ოპერაციული ბერკეტის რაოდენობრივი ზემოქმედება მოგებაზე შეიძლება გამოვსახოთ ფორმულით:

$$O = V \div m, \text{ სადაც}$$

O — ოპერაციული ბერკეტი;

V — დაფარვის წვლილი (სხვაობა მუდმივ დანახარჯებსა და გაყიდვის მოცულობას შორის);

m — მოგება.

ჩვენს მაგალითში ოპერაციული ბერკეტის მოქმედება შეადგენს 1,5(1820-1238) ÷ 385. ამ მაჩვენებელს აქვს მეტად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა. თუკი გაყიდვის მოცულობა იზრდება, მაგალითად, 4%—ით, მაშინ შესაძლებელია წინასწარ განისაზღვროს, რომ მოგება გაიზრდება 6%-ით (4× 1,5). იმ შემთხვევაში თუკი მოგების მოცულობა შემცირდება 8%—ით, მაშინ მოგება შემცირდება 12%—ით (8× 1,5).

ვსაზღვრავთ რაც დანახარჯების სტრუქტურის გავლენას მოგებაზე ოპერაციული ბერკეტის ზემოქმედების დახმარებით, შესაძლებელია გაკეთდეს დასკვნა: რაც უფრო მაღალია მუდმივი დანახარჯების ხვედრითი წილი და შესაბამისად დაბალია ცვლადი დანახარჯების ხვედრითი წილი გაყიდვის მოცულობის უცვლელობის პირობებში, მით უფრო ძლიერია ოპერაციული ბერკეტის გავლენა. თუმცა, მუდმივი დანახარჯების არარაციონალური გადიდების დროს მკვეთრად იზრდება სამენარმეო რისკი, ვინაიდან, თუ შემცირდება პრუდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგები, მაშინ სანარმო განიცდის მოგების შემცირებას.

მუდმივი და ცვლადი დანახარჯების ურთიერთკავშირის კვლევის დროს უმთავრეს როლს თამაშობს წარმოების უზარალობის ანალიზი. უზარალობის წერტილი შეესაბამება გაყიდვის იმ მოცულობას, რომლის დროსაც ფირმა ფარავს ყველა მუდმივ და ცვლად დანახარჯებს და არა აქვს მოგება. უზარალობის წერტილის დახმარებით განისაზღვრება ზღვარი, რომლის იქით გაყიდვის მოცულობა უზრუნველყოფს რენტაბელურობას. უზარალობის წერტილი შეიძლება გამოვთვალოთ ფორმულით:

$$P = \frac{V1}{1 - V2 \div N}$$

აქონების მართვის თანამართლები პრობლემა

სადაც P - არის უზარალობის წერტილი;

V1 — არის მუდმივი დანახარჯები;

V2 — არის ცვლადი დანახარჯები;

N — არის გაყიდვის მოცულობის ღირებულება.

მაგალითი: გაყიდვის მოცულობა შეადგენს 3600 ათასი ლარს, მათ შორის ცვლადი ხარჯებია 2160 ათასი ლარი, მუდმივი დანახარჯები 1000 ათასი ლარი, მოგება 440 ათასი ლარი. რეალიზებული 1000 ერთეული ნაკეთობა, დანახარჯები ერთეულზე 3600 ლარი ($3600000 \div 1000$), გაყიდვის მოცულობის ღირებულება უზარალობის წერტილში შეადგენს $1000 \div (1 - 2160 \div 3600) = 2500$ ათასი ლარს.

ნატურალურ გამოსახულებაში რეალიზებული პროდუქციის რაოდენობა უზარალობის წერტილში შეადგენს $2500000 \div 3600 = 694$ ერთეულს. ეს იმას ნიშნავს 694 ერთეულის გაყიდვა გამოისყიდის ყველა დანახარჯს მოგების ფორმირების გარეშე. უზარალობის წერტილის ზევით ყოველი ერთეულის რეალიზაცია უზრუნველყოფს მოგების ფორმირებას.

გარდა აღნიშნულისა, მოგების მოცულობის გაანგარიშების გავრცელებულ მეთოდს წარმოადგენს პირდაპირი განრიგების მეთოდი. მისი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მოგება გაიანგარიშება, როგორც სხვაობა პროდუქციის რეალიზაციასთან ამონაგებისა და მის სრულ თვითღირებულებას შორის პირდაპირი გადასახადების გამოქვითვით. გაანგარიშება წარმოებს შემდეგი ფორმულით:

$$\Pi = (B \times \Pi) - (B \times C)$$

სადაც Π — საგემო მოგება;

B — საგემო პერიოდში, სასაქონლო პროდუქციის გამოშვება ნატურალურ ერთეულებში;

Π — პროდუქციის ერთეულის ფასი (არაპირადი გადასახადების გამოქვითვით);

C — პროდუქციის ერთეულის სრული თვითღირებულება.

მოგების გაანგარიშებას საგემო წელს წინ უსწრებს შესადარი და არაშესადარი სასაქონლო პროდუქციის გაანგარიშება როგორც სრული თვითღირებულების, ისე სარეალიზაციო ფასების მიხედვით. ამასთან უნდა განისაზღვროს საწყობში მზა პროდუქციის ნაშ-

თი და ჩამოტვირთული საქონლის ნაშთი საგეგმო წლის დასაწყისში და ბოლოს.

მაგალითი. განვიხილოთ მოგების გაანგარიშება პირდაპირი მეთოდით.

მოცემულია: ფირმა უშვებს საგეგმო წელს მზა პროდუქციის 30 ათას ერთეულს. საბითუმო ფასია პროდუქციის ერთეულზე (არაპირდაპირი გადასახადების გამოკლებით) 15 ათასი ლარი. საბაზისო წელს საწარმოო თვითღირებულება 10 ათასი ლარი. საგეგმო წელს მზა პროდუქციის საწარმოო თვითღირებულების შემცირება უნდა შეადგინოს 5%. რეალიზაციის ხარჯები შეადგენს სარეალიზაციო პროდუქციის სრული თვითღირებულების 0,5%.

მზა პროდუქციისა და ჩამოტვირთული საქონლის ნაშთის საგეგმო წლის დასაწყისში 1500 ერთეული, ხოლო ამავე წლის ბოლოს 500 ერთეული. უპირველეს ყოვლისა, უნდა გავიანგარიშოთ ჩამოტვირთული და მზა პროდუქციის ნაშთი საგეგმო წლის დასაწყისში სრული თვითღირებულების მიხედვით - 10 ათასი ლარი ხ 1500 ერთეული = 15000 ათას ერთეული.

თუ პროდუქციის ერთეულის საწარმოო თვითღირებულება საგეგმო წელს 9,5 ათასი ლარი ($10 \times 95:100$), მაშინ საგეგმო წელს სასაქონლო პროდუქციის მოცულობა საწარმოო თვითღირებულების მიხედვით შეადგენს 285000 ათასი ლარს ($9,5 \times 30000$).

ჩამოტვირთული საქონლისა და მზა პროდუქციის ნაშთი საგეგმო წლის ბოლოს სრული თვითღირებულების მიხედვით შეადგენს 4750 ათას ლარს ($9,5 \times 500$).

ამდენად, საგეგმო წელს საქონლის რეალიზაციის მოცულობა საწარმოო თვითღირებულების მიხედვით გარდამავალი ნაშთის გათვალისწინებით შეადგენს 295250 ათასი ლარს ($1500+28500-4750$). იმისთვის, რომ გავიანგარიშოთ ეს პროდუქცია სრული თვითღირებულებით, საჭიროა გავიანგარიშოთ დანახარჯები საქონლის რეალიზაციაზე: ($295250 \times 0.5 : 100$) = 1476.25 ათასი ლარი. მაშასადამე, სარეალიზაციო პროდუქციის მოცულობა სრული თვითღირებულების მიხედვით შეადგენს 296726,25 ათას ლარს ($295250+1476,25$).

რეალიზაციის მოცულობა ნატურალურ ერთეულებში არის 31000 ერთეული ($1500+30000-500$), ხოლო საბითუმო ფასებში 465000 ათასი ლარი (15×31000). ასეთ პირობებში მოგება საქონლის რეალ-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

იზაციიდან საგემო წელს შეადგენს 168273,75 ათას ლარს (465000-296726,25).

მსგავსი გაანგარიშებები ძლაზე აქტუალურია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, რადგანაც საწარმოს შეუძლია დასაბუთებულად მოახდინოს რენტაბელური საქმიანობის პროგნოზირება. გარდა ამისა ფირმის სტრატეგიის განსაზღვრის დროს უნდა გათვალისწინებულ იქნას ფინანსური მდგრადობის მარაგი, ე. ი. შეფასდეს გაყიდვის მოცულობა უზარალობის დონის ზევით. ფინანსური მდგრადობის მარაგი გაიანგარიშება ფორმულით: $F=(N-P) \div N \times 100$

ჩვენს მიერ განხილულ მაგალითში ფინანსური მდგრადობა შეადგენს $(3600-2500) \div 3600 \times 100=30,6\%$.

მამასადამე, ფირმას შეუძლია შეამციროს წარმოებისა და გაყიდვის მოცულობა 30,6%—ით, ვიდრე მიაღწევდეს უზარალობის წერტილს. ფინანსური მდგრადობის ასეთი სოლიდური მარაგი უნდა იყოს გათვალისწინებული ფირმის სტრატეგიის ფორმირების პროცესში.

ამრიგად, ფინანსური მდგრადობის დიდი მარაგის საფუძველზე ფირმას შეუძლია აითვისოს ახალი ბაზრები, მოახდინოს ინვესტირება როგორც ფასიან ქალაქებში, ასევე წარმოების განვითარებაშიც. აღსანიშნავია, ისიც, რომ მოგების საპროგნოზო გაანგარიშებები მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ საქონლის მწარმოებელთა და რეალიზატორებისათვის, არამედ აქცინერების, ინვესტორებისა და კრედიტორებისათვის, რომლებიც დაკავშირებულია მოცემული საწარმოს საქმიანობასთან. ამიტომ მოგების ოპტიმალური მოცულობის დაგეგმვა თანამედროვე ეკონომიკურ პირობებში წარმოადგენს წარმატებული სამეწარმეო საქმიანობისა და ორგანიზაციის უმთავრეს ფაქტორს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Финансовый менеджмент. Учебник / Под. Ред. Н. Ф. Самсонова, М. Юнити, 1999г.
2. Хорн Дж, В, Основы управления финансами / М, 2002г, Юнити.
3. Финансовый менеджмент / Под. Ред. Проф. А. М. Ковалевой. М. Инфра, 2005г.
4. Перар Жозет. управление финансами с управлениями. М. Инфра, 2004г.

**ინფლაციის ღონე საქართველოში. მისი გამოყოფილი
მიზეზები და პიონერიური შედეგები**

გიგლა გაბაიძე
ეკონომიკის დოქტორი

ერთ-ერთ ყველაზე რთულად გადასაწყვეტ პრობლემას, რომელსაც აწყდება საზოგადოება საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, წარმოადგენს ინფლაცია. ზოგადად, ინფლაცია არის ფასების დონის მკვეთრი ზრდა იმ საქონელსა და მომსახურებაზე, რომელმაც მოცემულ ქვეყანაში მოსახლეობის მოთხოვნილებები უნდა დააკმაყოფილოს. მხედველობაში მისაღებია ის გარემოებაც, რომ ფასების ყოველგვარი მატება არ ნიშნავს ინფლაციას. ცალკეული დასახელების საქონელზე სხვადასხვა ფაქტორების გავლენით ყოველთვის შეიძლება ფასი გაიზარდოს, მაგრამ ამავე დროს სხვა საქონელზე იგი შემცირდეს. ასეთ შემთხვევაში ფასების საერთო დონე შეიძლება უცვლელი დარჩეს ან შემცირდეს კიდევ, შესაბამისად, ფასების ასეთი ცვლილება ინფლაციას არ გამოიწვევს. ინფლაციასთან მხოლოდ მაშინ გვაქვს საქმე, როცა მატულობს ფასების საერთო დონე და უფასურდება ფული, ანუ როცა ფულის ერთი და იმავე რაოდენობით სულ უფრო ნაკლები მოცულობის საქონლისა და მომსახურების შეძენა შესაძლებელია. ე.ი. ინფლაციას ადგილი აქვს მაშინ, როცა მომოქცევაში გამოყენებულია ფულის მასა, რომელიც არ არის უზრუნველყოფილი შესაბამისი რაოდენობის საქონლითა და მომსახურებით. ასეთი სიტუაცია არღვევს თანაფარდობას გადახდისუნარიან მოთხოვნას და მიწოდებას შორის, რადგანაც ერთი და იმავე მოცულობის საქონლისა და მომსახურების შესაძენად უფრო მეტი რაოდენობის ფულია საჭირო. ინფლაცია, უშუალოდ იმით ვლინდება, რომ ფული უფასურდება საქონლისა და მომსახურების ღირებულებასთან შედარებით.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ინფლაციას ადგილი აქვს იმის გამო, რომ: 1. მოსახლეობა თავის ხარჯებს უფრო მეტად ზრდის ვიდრე მწარმოებლები ახდენენ საქონლისა და მომსახურების მიწოდებას და 2. ხდება მომხმარებლის საქონლითა და მომსახურე-

ბით მომარაგების შემცირება, რაც იწვევს ფასების ზრდას [1].

ინფლაციის მაჩვენებლის მიღებისას ანგარიშობენ მხოლოდ განსაზღვრული რაოდენობისა და დასახელების საქონლისა და მომსახურების – „სამომხმარებლო კალათის“ ფასების ცვლილებას. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ტექნიკური დახმარების პროექტის ფარგლებში და შესაბამისი რეკომენდაციების საფუძველზე 1992 წლიდან ახორციელებს სამომხმარებლო ფასების ინდექსის (ინფლაციის) გაანგარიშებას. იგი ერთადერთი მაჩვენებელია, რომელიც ზომავს ქვეყანაში სამომხმარებლო ფასების საერთო დონის ცვლილებას.

საქართველოში სამომხმარებლო ფასების რეგისტრაცია ხორციელდება ხუთ ქალაქში (თბილისი, ბათუმი, ქუთაისი, გორი, თელავი). სამომხმარებლო კალათა იდენტიურია ხუთივე ქალაქისათვის და იგი შეიცავს იმ საქონელსა და მომსახურებას, რომელთა მოხმარება ყველაზე ხშირია საქართველოს შინამეურნეობების (მომხმარებლების) მიერ. ამჟამად კალათა შეიცავს 288 დასახელების საქონელსა და მომსახურებას და მისი (კალათის) განახლება ხდება 3 წელიწადში ერთხელ.

2011 წლის იანვარში 2010 წლის დეკემბერთან შედარებით საქართველოში ინფლაციის დონემ 2,1 პროცენტი შეადგინა. ინფლაციის ამ მაჩვენებლის (დონის) ფორმირებაში ძირითადი გავლენა იქონია ფასების მატებამ შემდეგ ჯგუფებზე:

➤ სურსათზე და უალკოჰოლო სასმელზე მოცემულ პერიოდში ფასები გაიზარდა 4,2 პროცენტით, შესაბამისად ჯგუფის წვლილმა ინფლაციის საერთო მაჩვენებელში 1,85 პროცენტი შეადგინა. აღნიშნულ ჯგუფში ყველაზე დიდი ფასების ზრდა დაფიქსირდა ბოსტნეულსა და ბალჩეულზე – 11,7 პროცენტი, ხილსა და ყურძენზე – 8,0 პროცენტი, შაქარსა და საკონდიტრო ნაწარმზე – 6,2 პროცენტი.

➤ საცხოვრებლის, წყლის, ელექტროენერჯიის, აირის და სათბობის სხვა სახეებზე ფასები გაიზარდა 0,4 პროცენტით და შესაბამისად ჯგუფის წვლილმა ინფლაციის საერთო მაჩვენებელში შეადგინა 0,06 პროცენტი.

➤ ტრანსპორტზე ფასები გაიზარდა 0,6 პროცენტით. ფასების მკვეთრი ზრდა აღინიშნა საგარეუბნო ავტობუსებით მგზავრობა-

ზე-8,2 პროცენტით და თვითმფრინავით მგზავრობაზე-8,3 პროცენტით.

2011 წლის იანვარში 2010 წლის იანვართან შედარებით ინფლაციის დონემ საქართველოში 12,3 პროცენტი შეადგინა. ჭფასების მატება ქვეყნის მიხედვით კი ასეთ სურათს იძლევა:

➤ სურსათი და უალკოჰოლო სასმელზე ამ 12 თვიან პერიოდში ფასები გაიზარდა 25,2 პროცენტით, შესაბამისად ჯგუფის წვლილმა ინფლაციის საერთო მაჩვენებელში 10,2 პროცენტი შეადგინა. აღნიშნული მაჩვენებელი ძირითადად განაპირობა ფასების მატებამ ბოსტნეულსა და ბალჩეულზე-50,8 პროცენტით, ხილსა და ყურძენზე-38,3 პროცენტით, ზეთსა და ცხიმზე-35,5 პროცენტით, პურსა და პურპროდუქტებზე-20,0 პროცენტით, შაქარსა და საკონდიტრო ნაწარმზე-16,6 პროცენტით.

➤ საცხოვრებლის, წყლის, ელექტროენერჯის, აირის და სათბობის სხვა სახეებზე ფასები გაიზარდა 2.8 პროცენტით და ამ ჯგუფის წვლილმა საერთო ინფლაციის მაჩვენებელში შეადგინა 0.4 პროცენტი.

➤ ტრანსპორტის წვლილმა ინფლაციის საერთო მაჩვენებელში 0.7 პროცენტი შეადგინა. ფასების მნიშვნელოვანი ზრდა დაფიქსირდა დიზელის საწვავზე-20.5 პროცენტი და ბენზინზე-13.7 პროცენტი.

შედარებისათვის 2007 წელს ქვეყანაში არსებულ 11 პროცენტთან ინფლაციაში სურსათის გავლენა იყო 5.7 პროცენტი, ხოლო 2008 წლის აგვისტოში (სამხედო აგრესიის დროს), როდესაც მოკლე პერიოდში მნიშვნელოვნად გაძვირდა სურსათი, 12.8 პროცენტთან ინფლაციაში სურსათის გავლენა იყო 7.9 პროცენტი. 2011 წლის იანვრის მდგომარეობით კი 12.3-იან ინფლაციაში სურსათის გავლენა 10.2 პროცენტია. ასეთი სიტუაცია მნიშვნელოვანი ღონისძიებების გატარებას საჭიროებს ხელისუფლების მხრიდან.

2012 წლის იანვარში 2011 წლის დეკემბერთან შედარებით საქართველოში ინფლაციის დონემ 0.5 პროცენტი შეადგინა. მოცემულ პერიოდში სურსათისა და უალკოჰოლო სასმელების ჯგუფის ფასები გაიზარდა 1.7 პროცენტით და მისმა წვლილმა იანვრის თვის ინფლაციაში 0.5 პროცენტული პუნქტი შეადგინა. ფასების მნიშვნე-

აქონობის თეორიის თანამართლება პრობლემა

ნელოვანი ზრდა დაფიქსირდა: ხილი და ყურძენი –7.4 პროცენტი, ბოსტნეული და ბალჩეული–5.8 პროცენტი, რძე, ყველი და კვერცხი – 4.0 პროცენტი, ხორცი და ხორცის პროდუქტები–3.3 პროცენტი.

ერთი წლის განმავლობაში ტრანსპორტის ჯგუფზე ფასები გაიზარდა 13.8 პროცენტით, შესაბამისად ჯგუფის წვლილმა წლიური ინფლაციის მაჩვენებელში 0.3 პროცენტული პუნქტი შეადგინა [4].

როგორც წარმოდგენილი ციფრობრივი მონაცემები გვიჩვენებს, საქართველოში უკანასკნელ პერიოდში ყველაზე მეტად სასურსათო პროდუქტებზე ხდება ფასების ზრდა, რაც ძალიან უარყოფითად აისახება ყვეყნის მოსახლეობის (განსაკუთრებით პენსიონერები, პედაგოგები და სხვა) საარსებო პირობებზე. მართალია ინფლაცია დამახასიათებელია ყველა ქვეყნისათვის, მაგრამ იგი უფრო მძიმე შედეგებით აისახება ისეთი განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში, როგორც საქართველო და სადაც სამომხმარებლო კალათაში სურსათს დიდი ხვედრითი წილი (50 პროცენტი და მეტი) უჭირავს, ხოლო განვითარებულ ქვეყნებში სამომხმარებლო კალათაში სასურსათო საქონელზე 10 პროცენტზე ნაკლები მოდის.

ცხრილი 1. სამომხმარებლო ფასების ინდექსი (ინფლაცია) საქართველოში [4]

N	მაჩვენებლები	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	საშუალო წლიური წინა წლის საშუალო წლიურთან	109,2	109,2	110,0	101,7	107,1	108,5
2	დეკემბერი წინა წლის დეკემბერთან	108,8	111,0	105,5	103,0	111,2	102,0
3	წლიური ინფლაციის დონე (%)	8,8	11,0	5,5	3,0	11,2	2,0

ცხრილი 1-ის მონაცემებიდან ნათლად ჩანს, რომ საქართველოში ბოლო ექვსი წლის განმავლობაში ინფლაციის ყველაზე მაღალი დონე (11.2 პროცენტი) დაფიქსირდა 2010 წელს, ხოლო ყველაზე დაბალი (2,0 პროცენტი) კი 2011 წელს.

კონკრეტულად თუ რა ფაქტორები იწვევს ჩვენს ქვეყანაში ინფლაციას უცნობია. ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი – გიორგი ქადაგიძე მიიჩნევს, რომ ჩვენში ინფლაციის 90 პროცენტი გამოწვეულია გარე ფაქტორებით და ფასების ზრდა განპირობებულია საერთაშორისო ბაზარზე სურსათსა და ნავთობპროდუქტებზე ფასების მატებით. იმ პერიოდისათვის ეკონომიკის ექსპერტის – დავით ნარმანის აზრით კი ინფლაციის გამომწვევი მიზეზები, როგორც საერთაშორისო ბაზარზე ფასების მატებით, ასევე ქვეყნის შიგნითაც უნდა ვეძებოთ და ხელისუფლების აპელირებას მხოლოდ საგარეო ფაქტორებზე არასწორად მიიჩნევს. შიდა ფაქტორებიდან იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვნად მიიჩნევს სანვავის, მედიკამენტების და შაქრის ბაზარზე მონოპოლიური და ოლიგოპოლიური კომპანიების არსებობას. ინფლაციას ხელს უწყობს მთავრობის მიერ გატარებული ცალკეული ისეთი ღონისძიებებიც, როგორიცაა სასურსათო ვაუჩერების დარიგება და სხვა ღონისძიებები. ეროვნული ბანკის პოლიტიკა – ხელოვნურად გაამყაროს ლარი და ამით შეამციროს ინფლაცია საჭირო ქმედებაა, მაგრამ არასაკმარისი. მდგომარეობის სრულყოფისათვის ეროვნულმა ბანკმა და ხელისუფლებამ კოორდინირებული პოლიტიკა უნდა გაატაროს და მთავრობამ დროულად დაასრულოს კონკურენციის კანონმდებლობის სრულყოფა და შესაბამისი სამსახურის ფორმირება, აცხადებს დ. ნარმანია [2].

სოსო ცისკარიშვილის აზრით ინფლაციის ზრდის ერთ-ერთი სერიოზული მასტიმულირებელია ქვეყანაში არსებული კორუფცია. რაც უფრო დიდი და ფართო მასშტაბიანია კორუფცია, მით უფრო მაღალია ინფლაციის დონე. მისი აზრით, შევარდნაძის ხელისუფლების დროინდელმა კორუფციამ ევოლუცია განიცადა და სააკაშვილის მმართველობის პერიოდში ელიტური გახდა. იგი მიიჩნევს, რომ კორუფცია ინფლაციურ პროცესებში საკმაოდ... მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, რადგან ე. წ. პრივატიზაცია, რომელიც სახელმწიფო ქონების გასხვისებასთან არის დაკავშირებული, ძირითადად პირდაპირი მიყიდვის წესით წარიმართებოდა და არავითარი ტენდერი და გამჭირვალობა ამ პროცესს არ ახასიათებდა. არაოფიციალურად გადახდილი თანხა კი უკონტროლო და

მაკროეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

შავი ფულია, რომლის ბაზარზე შემოდინება არაპროგნოზირებად მოვლენებს იწვევს, ისეთს, როგორიცაა ბაზარზე ფასების ზრდა და ინფლაციური პროცესები [3].

ინფლაცია თავისი შინაარსით მაკროეკონომიკური მოვლენაა და ამიტომ მისი არსისა და მიზეზის გაგება მხოლოდ მაკროდონეზე მიმდინარე პროცესების ანალიზისა და შესწავლის საფუძველზე შეიძლება. ინფლაციის მიზეზებს შორის კი პირველ პლანზე წამოიწევა ისეთი მაკროეკონომიკური პროპორციების დარღვევა, როგორიცაა წონასწორობა მოხმარებასა და დაგროვებას შორის, გადახდისუნარიან მოთხოვნასა და შესაბამისი მოცულობის საქონლისა და მომსახურების მიწოდებას შორის, სახელმწიფო შემოსავლებსა და სახელმწიფო ხარჯებს შორის, ფულის მიმოქცევის კანონის მოთხოვნასა და მიმოქცევაში რეალურად არსებული ფულის მასის მოცულობას შორის და ა.შ, თუმცა აქ ჩამოთვლილ თანაფარდობებს შორის უპირატესობა მოთხოვნა-მიწოდების წონასწორობას ენიჭება.

აქედან გამომდინარე, მეცნიერ-ეკონომისტები განიხილავენ ინფლაციის ორ ტიპს: ინფლაციას, რომელიც გამომწვეულია ერთობლივი მოთხოვნის სიჭარბით და ინფლაციას, რომელიც დანახარჯების ზრდითა და მიწოდების ნაკლებობით არის განპირობებული.

პირველი ტიპის ინფლაციისათვის დამახასიათებელია ის, რომ საზოგადოებაში გადახდისუნარიანი მოთხოვნა მეტია, ვიდრე მისი დაკმაყოფილების შესაძლებლობა. ჭარბი მოთხოვნა იწვევს ფასების ზრდას და მიმოქცევაში არსებული ფულის ნიშნების გაუფასურებას.

მეორე ტიპის ინფლაციისას პროდუქციის ერთეულზე განუვლი ხარჯების ზრდა იწვევს სამეწარმეო მოგებისა და შესაბამისად წარმოების მოცულობის შემცირებას. ამის გამო მცირდება მიწოდების სიდიდე, რაც წარმოშობს ბაზარზე საქონლისა და მომსახურების დეფიციტს და პროდუქციის ერთეულზე ფასების გადიდებას. ასეთ შემთხვევაში ფასი იზრდება მაშინაც, კი როცა მოთხოვნა უცვლელია. ამ პირობებში ფასების ზრდას იწვევს არა მოთხოვნის სიჭარბე, არამედ მიწოდების შემცირება, რაც სანარმოო დანახარჯების ზრდით არის განპირობებული.

პრაქტიკაში ძნელია იმის გარკვევა, თუ რომელ ტიპს მიეკუთვნება ქვეყანაში არსებული ინფლაცია, თუმცა ყველა შემთხვევაში გასაგებია, რომ ინფლაციის დროს დარღვეულია თანაფარდობა მოთხოვნა-მიწოდებას შორის, რის შედეგადაც იზრდება ფასები და უარესდება მოსახლეობის ცხოვრების დონე.

მაინც რატომ არის ინფლაცია ცუდი ეკონომიკისათვის? მეცნიერ-ეკონომისტები სამართლიანად მიიჩნევენ, რომ მაღალი ინფლაცია გვევლინება ეკონომიკური პრობლემების ერთ-ერთ მთავარ გამომწვევ ფაქტორად და წარმოადგენს ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისების საფუძველს. ამასთან დამტკიცებულია, რომ დაბალი ინფლაცია სტაბილური ეკონომიკური განვითარების საწინდარია.

იმისათვის, რომ ვნახოთ თუ რა კავშირი არსებობს ინფლაციის მაჩვენებელსა და მთლიან ეროვნულ შემოსავალს შორის, მოვიყვანო მსოფლიო ბანკის მიერ 2005 წლის მონაცემებით ჩატარებული გამოკვლევის საფუძველზე გაკეთებულ დასკვნას, რომ იმ ქვეყნებში, სადაც ინფლაციის დაბალი მაჩვენებელია, გაცილებით მაღალია ერთ სულ მოსახლეზე წარმოებული მთლიანი ეროვნული შემოსავალი, ვიდრე იმ ქვეყნებში, სადაც მაღალია ინფლაციის დონე. განვითარებულ ქვეყნებში, რომელთა მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ სულ მოსახლეზე 10 ათას აშშ დოლარს სჭარბობს, ინფლაციის 0-4 პროცენტის დიაპაზონი შეესაბამება. საპირისპირო სურათია იმ ქვეყნების შემთხვევაში, რომელთა მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ სულ მოსახლეზე 5 ათასი აშშ დოლარზე ნაკლებია, მათთვის ინფლაციის დონე 6-30 პროცენტის ფარგლებშია[5].

ინფლაცია მრავალმხრივ ნეგატიურ ზემოქმედებას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკაზე. იგი ძირფესვიანად არღვევს კლავწარმოების პროპორციებს, აიძულებს საზოგადოებას შეამციროს დანაზოგები და კაპიტალური დაბანდებები და ფულადი სახსრები ძირითადად პირველადი საგნების შეძენაზე დახარჯოს. ინფლაციის პერიოდში მკვეთრად იცვლება მოსახლეობის ფულადი ხარჯების სტრუქტურაც და მათი უდიდესი ნაწილი იხარჯება სასურსათო საქონლის შესაძენად.

ინფლაცია აღრმავებს საზოგადოების სოციალურ და ქონებრივ

პონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

დიფერენციაციას. იზრდება ლარიბებისა და ლატაკების რიცხვი. მდიდრები კიდევ უფრო მდიდრდებიან, რადგან მათი უძრავ-მოძრავი ქონების ფასი ინფლაციის დროს კიდევ უფრო მატულობს, ხოლო ლარიბები კი უფრო მეტად ლარიბდებიან. ეს პროცესი საზოგადოების სოციალურ კატაკლიზმებს ამწვავებს და ქმნის დაძაბულობას ქვეყანაში.

ინფლაცია ამუხრუჭებს წარმოების პროცესს, ამიტომ სწრაფად იზრდება უმუშევართა რიცხვი, მცირდება წარმოებული პროდუქციის მოცულობა და ყველაფერი დეფიციტური ხდება, რაც აჩქარებს ფასების ზრდას და იწვევს მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუარესებას. ეს პროცესი განსაკუთრებით უარყოფითად აისახება ფიქსირებული შემოსავლის მქონე მოსახლეობაში (პენსიონერები, პედაგოგები და სხვა).

ინფლაციის დროს მნიშვნელოვნად ზარალდება მიკრო და მცირე ბიზნესი, რადგანაც ბრუნვის მოცულობა ინფლაციის პარალელურად იზრდება, მაგრამ ამასთან უცვლელი რჩება ბიზნესის დაბეგვრის ზღვარი, რაც ქმნის იმის პირობას, რომ მოხდეს მათი გადასვლა შემდგომ კატეგორიაში, და მათზე შესაბამისად დიდი საგადასახადო ტვირთი გაგრძელდება.

სწორედ ამ მიზეზების გამო ინფლაციის პრევენცია – ფასების სტაბილურობის შენარჩუნება წარმოადგენს ქვეყნის მონეტარული პოლიტიკის მთავარ ამოცანას, რადგანაც იგი გვევლინება სტაბილური ეკონომიკური ზრდის და სიღარიბის დაძლევის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პირობად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ. ვაჩნაძე, გ. თურქია. ბიზნესი, ტომი 1. თბ. 2008. ჩგვ. 80
2. გაზეთი „ფენიქსი“, 14–28 დეკემბერი 2011წ. №3.
3. გაზეთი „ბანკები და ფინანსები“, № 13 (162) 2008წ.
4. geostat. ge, ინფლაცია საქართველოში
5. w.w.w.bec.ge /images/ doc

**ფინანსები, ბანკები,
ბირჟები**

**მმართველობითი აღრიცხვის სისტემის ფორმირება
საინვესტიციო საქმიანობის სტრატეგიული დაგეგმვისა
და ბიუჯეტირების პროცესში**

ბესარიონ ბაუჩაძე

ე.დ. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

კონკურენტულ ბიზნეს-გარემოში კომპანიის წარმატებული ფუნქციონირებისათვის კომპანიის მენეჯმენტმა თანამედროვე პირობებში მკაფიოდ თვალყური უნდა ადევნოს მმართველობით აღრიცხვას (როგორც მმართველობითი გადანყვეტილებების მიღების ინფორმაციულ და ანალიტიკურ ბაზას), სტრატეგიულ დაგეგმვას (როგორც კომპანიის ფუნქციონირების საფუძველს) და ბიუჯეტირებას შორის ურთიერთკავშირს.

ამჟამად ბევრი სამამულო კომპანია დგას ძირითადი კაპიტალის განახლების პრობლემის წინაშე. საშუალებების ნაწილის ინვესტირებაზე წარმართვა და მათი კომპანიის საბრუნავი კაპიტალიდან ამოღება სვამს მათი ხარჯვის მკაცრი კონტროლის ამოცანას. მმართველობითი აღრიცხვის სისტემა მათი დაგეგმვის, ოპერატიული აღრიცხვის განხორციელების და საინვესტიციო საქმიანობაზე კომპანიის მიერ განეული დანახარჯების გაკონტროლების საშუალებას იძლევა.

ინვესტიციები წარმოადგენენ არასაბრუნავი საშუალებების შექმნის, ზომების გადიდების და აგრეთვე შექმნის დანახარჯებს. ეს არასაბრუნავი აქტივები არაა განკუთვნილი გადაყიდვისათვის, სახელმწიფო ფასიან ქალაქებში, სხვა საწარმოების ფასიან ქალაქებში და სანესადებო კაპიტალში გრძელვადიანი ფინანსური დაბანდების გარდა.

მსხვილ სამრეწველო საწარმოებში ხდება საინვესტიციო და-

ნახარჯების საპროექტო დაგეგმვა და აღრიცხვა. არასაბრუნავი აქტივების ნებისმიერი შექმნა ფორმდება საინვესტიციო პროექტის სახით. საინვესტიციო პროექტი — ესაა კაპიტალური დაბანდებების ეკონომიკური მიზანშეწონილობის, მოცულობის და განხორციელების ვადების დასაბუთება. ის აგრეთვე მოიცავს საჭირო საპროექტო-სახარჯაღრიცხვო დოკუმენტაციას, ქვეყნის კანონმდებლობასთან შესაბამისად და დადგენილი წესით დამტკიცებულია სტანდარტებით (ნორმებით და წესებით), და აგრეთვე ინვესტიციების განხორციელებასთან დაკავშირებული პრაქტიკული ქმედებების აღწერას (ბიზნეს-გეგმას).

ბიუჯეტირების სისტემა — ესაა ბიუჯეტის დონეების და სახეობების, მათი შედგენის ვადების და წესების, ინფორმაციის მიწოდების ფორმატების, საბიუჯეტო პროცესზე კონტროლის და პასუხისმგებლობის კომპანიაში მიღებული განსაზღვრის ერთიანი სისტემა. მისთვის დამახასიათებელია საბიუჯეტო ფორმების უნიფიცირება, საბიუჯეტო პერიოდების შეთანხმებულობა, ბიუჯეტის შემუშავების პროცედურების ერთსახოვნობა, ბიუჯეტირების პროცედურების და დადგენილი მიზნობრივი მაჩვენებლების უცვლელობა მთელი საბიუჯეტო პერიოდის განმავლობაში, ბიუჯეტების შედგენის პროცედურის უწყვეტობა, და აგრეთვე წინასწარ ჩამოყალიბებული ფინანსური მიზნების არსებობა გეგმური მაჩვენებლების სახით (კომპანიის განვითარების სტრატეგია).

საინვესტიციო საქმიანობის ბიუჯეტირება — ესაა განსაზღვრული პერიოდის (ერთი თვე, კვარტალი, ერთი წელი, სამი წელი ან 5 წელი) ფარგლებში შემუშავებადი ოპერატიული გეგმების შედგენის პროცესი კომპანიის საინვესტიციო საქმიანობის ფინანსური რესურსებით უზრუნველყოფისათვის. კომპანიის საინვესტიციო ბიუჯეტი (სბ) — ესაა საინვესტიციო საქმიანობის გეგმა, რომელიც გამოხატულია რაოდენობრივ მაჩვენებლებში და ასახავს კაპიტალურ დანახარჯებს და გრძელვადიან ფინანსურ დაბანდებებს საბიუჯეტო პერიოდისთვის. საინვესტიციო ბიუჯეტი წარმოადგენს საწარმოს საინვესტიციო პროგრამის ფინანსურ უზრუნველყოფას (ყველა დამტკიცებული საინვესტიციო პროექტების ერთობლიობას). ის ემსახურება საინვესტიციო პროცესის მართვის ეფექ-

ტიანობის ამალღების მიზნებს და ნარმოადღენს ინფორმაციის მნიშვნელოვან წყაროს როგორც მთლიანად ბიზნეს-გეგმის, ისე მარკეტინგის გეგმების და ფინანსური გეგმის შემუშავებისათვის.

საინვესტიციო საქმიანობის მმართველობითი აღრიცხვის სისტემა საინვესტიციო ბიუჯეტის გარდა მოიცავს შიდა დაგეგმვის, აღრიცხვის და საინვესტიციო საქმიანობის ანგარიშგების ფორმების მთელ კომპლექსს: საინვესტიციო საქმიანობის მმართველობითი აღრიცხვის უზრუნველმყოფელ მონაცემთა ბაზას, საინვესტიციო ბიუჯეტების შესრულების შესახებ ანგარიშებს, საანალოზო ფორმებს.

საინვესტიციო ბიუჯეტი ჩვეულებრივ ყალიბდება ოთხი ფორმით:

1) გადახდის მიზნისათვის — საინვესტიციო საქმიანობის **ფსმპ** (ფულადი საშუალებების მოძრაობის ბიუჯეტი);

2) საბუღალტრო აღრიცხვაში ინვესტირების ობიექტების ასახვის მიზნებისათვის — საბიუჯეტო ბალანსი;

3) ფინანსური შედეგის და დაბანდებების უკუგების პროგნოზირებისათვის - **შგბ** (შემოსავლების და გასავლების ბიუჯეტი);

4) საინვესტიციო გასავლების და საწარმოო ციკლის შეუღლებებისათვის — ინვესტიციების გეგმა-გრაფიკი;

ფულადი საშუალებების მოძრაობის ბიუჯეტი (ფსმპ) შედგება გადახდისუნარიანობის მართვის, ფინანსური ნაკადების ინტეგრაციისა და თავისუფალი ფულადი საშუალებების ეფექტიანი განთავსებისათვის. ჭ ფსმპ მოიცავს ცნობებს გეგმვადი შემავალი და გამავალი ფულადი ნაკადების შესახებ. ის დგება წმინდა ფულადი ნაკადის დაგეგმვის და კონტროლის, თავისუფალი ფულადი საშუალებების აკუმულირების ადგილის განსაზღვრის, სალაროს შესაძლო წყვეტილობების თავიდან აცილების მიზნით, სასესხო საშუალებებზე მოთხოვნილების გაანგარიშებისათვის.

საბიუჯეტო ბალანსი დგება საწარმოს აქტივების და პასივების მდგომარეობის დაგეგმვის, დროის ამა თუ იმ მომენტისათვის კომპანიის საკვანძო მაჩვენებლების შეფასების (როგორებიცაა ფინანსური მდგრალობა, კაპიტალის რენტაბელობა, აქტივების ბრუნვალობა და სხვ.) მიზნით. საინვესტიციო პროექტის საბიუჯეტო

ბალანსი საშუალებას იძლევა, რომ შეფასდეს პროექტში დაბანდებული საშუალებების რენტაბელობა, პროექტის თვითგამოსყიდვა და მისი ფინანსური დამოუკიდებლობა კომპანიის ძირითად ბიზნესზე, აქტივების და საინვესტიციო ციკლში გამოყენებადი მასალების ბრუნვადობა და ბევრი სხვა.

შემოსავლების და გასავლების ბიუჯეტი (შსბ) დგება ფინანსური შედეგის დაგეგმვის, მოგების მაჩვენებლების კონტროლის, პროდუქციის თვითღირებულების მართვისა და საანგარიშო პერიოდში არაეფექტიანი ხარჯების თავიდან აცილებისათვის. შემოსავლების და გასავლების ბიუჯეტი აჩვენებს საგეგმო პერიოდში რეალიზაციიდან ყველა შემოსავლების თანაფარდობას ყველა სახეობის ხარჯებთან, რომელთაც გეგმავს კომპანია ამავე პერიოდში. შგბ ყალბდება საწარმოს საქმიანობის ყველა სახეობის დაგეგმვისას მათი საჭირო რესურსებით უზრუნველყოფისათვის, წარმოადგენს საფუძველს მმართველობითი გადანყვეტილებებისათვის მოკლესაშუალოვადიან პერსპექტივაზე და აგრეთვე წარმოადგენს ბაზას სტრატეგიული გადანყვეტილებების შემუშავებისათვის. შგბ-ს მთავარი მიზანია — კომპანიის სამეურნეო საქმიანობის ეფექტიანობის მთლიანად ჩვენება.

საინვესტიციო საქმიანობის მაჩვენებლები აისახებიან შგბB-ში ხარჯების ნაწილში, როგორც კომპანიის ავანსირებული კაპიტალის (საკუთარი კაპიტალის), გაუნაწილებელი მოგების (დამატებითი კაპიტალის) ან მოზიდული საშუალებების ხარჯზე ფინანსირებადი სიდიდე.

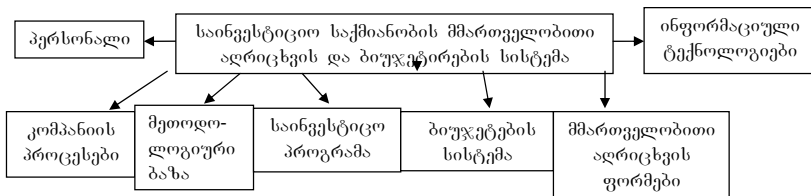
ინვესტიციების გეგმა-გრაფიკი — ესაა საინვესტიციო პროექტის ბიუჯეტის საფუძველი. ის საინვესტიციო ხარჯების და კომპანიის საწარმოო (საინვესტიციო) ციკლის შეპირისპირების, მონეობილობის, მასალების, შესყიდვის, მშენებლობის, შრომის ანაზღაურების საშუალებების დახარჯვის გრაფიკის კორექტირების საშუალებას იძლევა. მისი მიზანია - იმის კონტროლი, რომ საინვესტიციო პროექტის წინსვლითი განვითარებისთვის საჭირო რესურსები ზუსტად სათანადო ვადაში შემოდიოდნენ: არა ამ ვადაზე ადრე (რაც ინვეს აქტივების არარაციონალურ გამოყენებას, კომპანიის აქტივების ბრუნვადობის და რენტაბელობის ერთობლი-

ვი მაჩვენებლების შემცირებას), და არა ამ ვადაზე გვიან (რაც ინვესტორს შეფერხებებს, პროექტის დასრულების ვადების ჩაშლას და კვლავ — დაბანდებული საშუალებების რენტაბელობის შემცირებას).

სათანადოდ და ზუსტად შედგენილი ინვესტიციების გეგმა-გრაფიკი წარმოადგენს როგორც ფსმბ-ს, ისე შგბ-ს და საინვესტიციო პროექტის ბალანსის საფუძველს.

როგორ ავაგოთ საინვესტიციო საქმიანობის მმართველობითი აღრიცხვის და ბიუჯეტირების სისტემა ოპერატიული და სტრატეგიული გადანყვებილების მიღებისათვის? უპირველეს ყოვლისა საჭიროა შემდეგი მდგენლები (იხ. ნახ. 1):

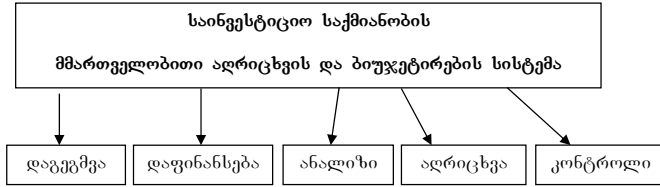
- 1) კომპანიის ძირითადი პროცესების (საწარმოო, ტექნოლოგიური, ინფორმაციული, ფინანსური) სქემები;
- 2) საინვესტიციო საქმიანობის მმართველობითი აღრიცხვის მეთოდოლოგიური ბაზა (შიდა რეგლამენტები, დებულებები, მეთოდური რეკომენდაციები, სააღრიცხვო პოლიტიკა და ა.შ.);
- 3) საინვესტიციო პროგრამა (კომპანიის ყველა საინვესტიციო პროექტის ერთობლიობა);
- 4) ბიუჯეტების სისტემა;
- 5) მმართველობითი აღრიცხვის ფორმები (სააღრიცხვო დოკუმენტების დამტკიცებული და ერთიანი ფორმები საინვესტიციო საქმიანობის დაგეგმვის, კონტროლის და ანალიზისათვის);
- 6) კვალიფიცირებული პერსონალი;
- 7) თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიები.

ნახ. 1. საინვესტიციო საქმიანობის მმართველობითი აღრიცხვის და ბიუჯეტირების სისტემის მდგენლები.

შემდეგ მმართველობითი აღრიცხვის სისტემის ფარგლებში მიღებული ინფორმაციული ნაკადები უნდა დავშალოთ 5 ურთიერთი დაკავშირებულ პროცესად (ნახ. 2):

1) დაგეგმვა; 2) დაფინანსება; 3) ანალიზი; 4) კონტროლი; 5) ანალიზი

ნახ. 2. მმართველობითი აღრიცხვის პროცესები

საინვესტიციო საქმიანობის დაგეგმვის პროცესი, როგორც წესი, ხორციელდება კომპანიის თანამშრომლებისაგან ამ მიზნისათვის სპეციალურად ფორმირებადი საინვესტიციო საქმიანობის დაგეგმვის სამუშაო ჯგუფის მიერ. საინვესტიციო საქმიანობის სტრატეგიული დაგეგმვა ხორციელდება, როგორც წესი, 3 წლის პერიოდით და განუყოფლად დაკავშირებული ბიუჯეტების პროექტების (ინვესტიციების გეგმა-გრაფიკის, შგბ, ფსმბ და საბიუჯეტო ბალანსის) შედგენასთან. ეს რთული და მრავალი ეტაპისგან შემდგარი პროცესია:

1 ეტაპი — ინვესტიციების გეგმა-გრაფიკის შედგენა ცალკეული საინვესტიციო პროექტის მიხედვით, რომლებიც შემდგომში შევლენ კომპანიის საინვესტიციო პროგრამაში.

2 ეტაპი — საპროგნოზო საბიუჯეტო ბალანსის ფორმირება, რომელიც მოიცავს ინვესტიციების ობიექტების საბუღალტრო აღრიცხვაში ასახვის გეგმას (ობიექტების ექსპლუატაციაში დაგეგმვადი შეყვანა და ა.შ.).

3 ეტაპი — კომპანიის საინვესტიციო პროგრამის ფორმირება. მოცემულ ეტაპზე ხდება დამტკიცებული საინვესტიციო პროექტების ჩამონათვალის შედგენა ადრე დამტკიცებული საინვესტიციო პროექტების შესრულების მსვლელობის შესახებ ანგარიშების და

ქვეგანაყოფების მიერ 3 წლამდე პერსპექტივით შემოთავაზებული ახალი საინვესტიციო პროექტების საფუძველზე.

4 ეტაპი — **შგბ**-თვის კომპანიის საინვესტიციო ბიუჯეტის პროექტის ფორმირება 3 წლით (როგორც კომპანიის განვითარების სტრატეგიული პროგრამის მდგენელის) იმ ქვეგანაყოფების **შგბ**-თვის საინვესტიციო ბიუჯეტების პროექტების საფუძველზე, რომლებიც, თავის მხრივ, ყალიბდებიან საინვესტიციო პროგრამაში შემავალი საინვესტიციო პროექტების ღირებულების შეფასების საფუძველზე (1 ეტაპი).

5 ეტაპი — კომპანიის 3 წლით განვითარების სტრატეგიული პროგრამის ფორმირება. სტრატეგიული პროგრამის დამტკიცების შემდეგ ხდება კომპანიის 3 წლით კონსოლიდირებული საინვესტიციო ბიუჯეტის და ქვეგანაყოფების საინვესტიციო ბიუჯეტების კორექტირება სტრატეგიული პროგრამის მონაცემების შესაბამისად, და აგრეთვე შეიტანება ცვლილებები კომპანიის საინვესტიციო პროგრამაში.

6 ეტაპი — **შგბ**-თვის კომპანიის 1 წლით კრებსითი საინვესტიციო ბიუჯეტის ფორმირება ქვეგანაყოფების საინვესტიციო ბიუჯეტების საფუძველზე და კორექტირებული საინვესტიციო პროგრამიდან, **შგბ**-თვის 3 წლით საინვესტიციო ბიუჯეტიდან და სტრატეგიული პროგრამიდან გამომდინარე.

7 ეტაპი - **ფსმბ**-თვის კომპანიის 1 წლით კრებსითი საინვესტიციო ბიუჯეტის ფორმირება და კომპანიის ქვეგანაყოფების მიხედვით **ფსმბ**-თვის 1 წლით საინვესტიციო ბიუჯეტების შემდგომი შედგენა.

8 ეტაპი — **შგბ**-თვის და **ფსმბ**-თვის კომპანიის კვარტალური გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტების ფორმირება ქვეგანაყოფების მიხედვით **შგბ**-თვის და **ფსმბ**-თვის კვარტალური გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტების პროექტების საფუძველზე.

9 ეტაპი - **შგბ**-თვის და **ფსმბ**-თვის კომპანიის ყოველთვიური გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტების ფორმირება ქვეგანაყოფების მიხედვით **შგბ**-თვის და **ფსმბ**-თვის ყოველთვიური გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტების პროექტების საფუძველზე.

10 ეტაპი - **შგბ**-თვის და **ფსმბ**-თვის კომპანიის ყოველთვიური

გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტების კორექტირება შგბ-თვის და ფსმბ-თვის დამტკიცებული ყოველთვიური გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტების საფუძველზე და შესაბამისი ქვეგანყოფილების ინფორმირება 1 თვით შგბ-თვის და ფსმბ-თვის საინვესტიციო ბიუჯეტების პროექტებში დამტკიცებული ცვლილებების შესახებ.

საინვესტიციო საქმიანობის დაფინანსების პროცესი ხორციელდება მიმდინარე თვისთვის კომპანიის ფსმბ-ს დამტკიცებული საინვესტიციო ბიუჯეტების საფუძველზე. საინვესტიციო საქმიანობის კონტროლის და ფინანსური ნაკადების ოპტიმიზაციის მიზნით ყველა გადახდა ხორციელდება ფულადი საშუალებების მოძრაობის ბიუჯეტთან მკაცრ შესაბამისობაში. როგორც წესი, საინვესტიციო ხარჯების დაფინანსების პროცესი გულისხმობს შემდეგს. ყვადახდის ქვეგანყოფ-ინიციატორს შეაქვს ყოველდღიური განაცხადი საინვესტიციო საქმიანობის გადახდების შესახებ, ქვეგანყოფი-კონტროლიორი აქცეპტირებას უკეთებს დასაბუთებულ განაცხადებს და კრძალავს დაუსაბუთებელ გადახდებს. შემდეგ კომპანიის საგადასახადო ცენტრი ახორციელებს გადახდას და უდასტურებს განაცხადის გადახდას ქვეგანყოფ-ინიციატორს EB (მიმდინარე საინვესტიციო საქმიანობის განსახორციელებლად) და ქვეგანყოფ-კონტროლიორს (საინვესტიციო ანგარიშგების ფორმირებისათვის).

საინვესტიციო საქმიანობის აღრიცხვის პროცესი — ესაა ოპერატიულ რეჟიმში განხორციელებადი პროცესი. ის შესდგება ოთხი ძირითადი ბლოკისგან:

1) მონაცემთა ბაზის ფორმირება დამტკიცებული საინვესტიციო პროგრამის შესრულების შესახებ.

საინვესტიციო პროექტების შესრულების შესახებ ბაზა ფორმირდება მიმდინარე რეჟიმში და მათში თანდათანობით აკუმულირდება ინფორმაცია საინვესტიციო პროექტების ერთ თვეში, კვარტალში, წელში და ასე შემდეგ შესრულების შესახებ თითოეული ცალკეული საინვესტიციო პროექტის დასრულებამდე. მონაცემთა ბაზა იქმნება ქვეგანყოფ-ინიციატორების ყოველდღიური გადახდების რეესტრების საფუძველზე, რომლებიც იგზავნიან კომპანიის საფინანსო სამსახურში, და პასუხისმგებელი სამსახურ-

რებიდან შემავალი საინვესტიციო პროექტების შესრულების სახელშეკრულებო დოკუმენტაციის საფუძველზე.

2) ანგარიშების შედგენა ინვესტირების ობიექტების ექსპლუატაციაში შესვლისა და ბალანსზე აყვანის შესახებ;

მსგავსი ანგარიშები დგება ყოველკვირეულად ან ყოველთვიურად, საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემების საფუძველზე სააღრიცხვო ინფორმაციის დეტალიზაციის საჭირო ხარისხიდან გამომდინარე.

3) ანგარიშების შედგენა სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების სამეურნეო წესით შესრულების შესახებ.

მოცემული ანგარიშები დგებიან პირველადი აღრიცხვის დოკუმენტების საფუძველზე და სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების შესრულების აქტების ხელმოწერის კვალობაზე, როგორც წესი, ყოველკვირეულად ან ყოველთვიურად;

4) ყოველკვირეული კრებსითი და ყოველთვიური ანგარიშის ფორმირება დამტკიცებული საინვესტიციო პროექტების შესრულების შესახებ.

ყოველკვირეული კრებსითი და დამტკიცებული საინვესტიციო პროექტების შესრულების შესახებ ანგარიშები ფორმირდებიან დამტკიცებული საინვესტიციო პროგრამის შესრულების შესახებ მონაცემთა ბაზის ინფორმაციის საფუძველზე (ბლოკი 1); ინვესტირების ობიექტების ექსპლუატაციაში შესვლისა და ბალანსზე აყვანის შესახებ ანგარიშების საფუძველზე (ბლოკი 2); სამეურნეო წესით შესრულებული სამუშაოების ურთიერთთავლითი ინვესტიციების შესახებ ანგარიშების საფუძველზე (ბლოკი 3).

საინვესტიციო საქმიანობის კონტროლის პროცესი გულისხმობს ანგარიშგების შესაბამისი ფორმების არსებობას, რომლებიც განკუთვნილია საკონტროლო ანგარიშგების მომხმარებელთა შემდეგი ჯგუფებისათვის: კომპანიის უმაღლესი ხელმძღვანელობისთვის; აქციონერებისათვის, ინვესტორებისთვის, ანგარიშგების სხვა გარე მომხმარებლებისათვის; კომპანიის ფინანსურ-ეკონომიკური ქვეგანაყოფების მუშაკებისათვის; პასუხისმგებლობის ცენტრების ხელმძღვანელებისათვის.

საინვესტიციო საქმიანობის კონტროლის ფორმატი და ფორ-

მების რაოდენობა შეიძლება ტრანსფორმირდნენ და ვარირებდნენ კომპანიის სტრატეგიული მიზნების მიხედვით.

საინვესტიციო საქმიანობის კონტროლის პროცესი გულის-ხმობს საინვესტიციო საქმიანობაზე საშუალებების ხარჯვის შესა-ხებ შემდეგი ანგარიშების შედგენას:

1) შგბ-თვის კვარტალური საანგარიშო საინვესტიციო ბიუ-ჯეტის შედგენას ქვეგანაყოფების მიხედვით შგბ-თვის ქვეგანაყო-ფის ერთი კვარტლისათვის გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტის და ქვეგანაყოფების დამტკიცებული საინვესტიციო პროექტების შეს-რულების მონაცემთა ბაზის საფუძველზე;

2) შგბ-თვის კვარტალური საანგარიშო საინვესტიციო ბიუჯე-ტის შედგენას კომპანიის მიხედვით შგბ-თვის კომპანიის ერთი კვარტლისათვის გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტის და დამტკი-ცებული საინვესტიციო პროექტების შესრულების მონაცემთა ბა-ზის საფუძველზე;

3) შგბ-თვის წლიური საანგარიშო საინვესტიციო ბიუჯეტის შედგენას ქვეგანაყოფების მიხედვით შგბ-თვის ქვეგანაყოფის ერ-თი კვარტლისათვის გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტის და ქვეგა-ნაყოფების დამტკიცებული საინვესტიციო პროექტების შესრუ-ლების მონაცემთა ბაზის საფუძველზე;

4) შგბ-თვის წლიური საანგარიშო საინვესტიციო ბიუჯეტის შედგენას კომპანიის მიხედვით შგბ-თვის კომპანიის ერთი კვარტ-ლისათვის გეგმური საინვესტიციო ბიუჯეტის და დამტკიცებული საინვესტიციო პროექტების შესრულების მონაცემთა ბაზის სა-ფუძველზე.

საინვესტიციო საქმიანობის ანალიზის პროცესი ემსახურება კონტროლის და ანალიტიკურ მიზნებს. ანალიზის შედეგების მიხედვით მიიღებთან გადაწყვეტილებები მაკორექტირებელი ქმედებების შესა-ხებ. ანალიტიკური ფორმების ფორმირება რეგულარულად ხდება:

1) ქვეგანაყოფების შგბ-თვის კვარტალური საინვესტიციო ბი-უჯეტის შესრულების ფაქტიური მაჩვენებლების გეგმიდან გადახ-რის მიზეზების ანალიზის ჩატარება ქვეგანაყოფების დამტკიცებუ-ლი საინვესტიციო პროექტების შესრულების შესახებ მონაცემთა ბაზის საფუძველზე;

2) კომპანიის შებენის კვარტალური საინვესტიციო ბიუჯეტის შესრულების ფაქტიური მაჩვენებლების გეგმიდან გადახრის მიზეზების ანალიზის ჩატარება დამტკიცებული საინვესტიციო პროექტების შესრულების შესახებ მონაცემთა ბაზის საფუძველზე.

ამრიგად, პრაქტიკაში როგორც კომპანიის მმართველობითი აღრიცხვის მთლიანი სისტემა, ისე მისი ცალკე ბლოკი - **საინვესტიციო საქმიანობის მმართველობითი აღრიცხვის სისტემა** — გულისხმობენ სააღრიცხვო ფორმების ფორმირებას კომპანიის საქმიანობის დაგეგმვის, დაფინანსების, აღრიცხვის, კონტროლის და ანალიზის პროცესში. მნიშვნელოვანია იმის გაგება, რომ თანამედროვე პირობებში მმართველობითი აღრიცხვა — ესაა კომპანიის ერთ-ერთი სტრატეგიული რესურსი. ის წარმოადგენს სტრატეგიული მართვის საფუძველს, რადგანაც წარმოადგენს სტრატეგიული მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების ინფორმაციულ და ანალიტიკურ ბაზას და უზრუნველყოფს კომპანიის ფუნქციონირებას კონკურენტულ ბიზნეს-გარემოში. მმართველობითი აღრიცხვა უნდა განიხილებოდეს ურთიერთკავშირში არა მხოლოდ სტრატეგიულ მართვასთან, არამედ ბიუჯეტირებასთანაც როგორც კომპანიის საქმიანობის ფინანსურ დაგეგმვასთან.

ლიტერატურა

1. ბაუჩაძე. მმართველობითი აღრიცხვა. ქ.თბილისი, 2012წ.
2. Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов. М.: Олимп бизнес, 1997.
3. Волкова О.Н. Управленческий учет: учеб. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. (стр. 13-28).
4. Дайле А. Практика контролинга. М.: Финансы и статистика, 2001.
5. Забелин П.В. Основы корпоративного управления концернами. М.: Изд-во «Приор», 1998.

**რისკების მართვის სისტემა
კომერციულ ბანკებში**

ირმა კვეტენაძე
სტუ დოქტორანტი

საბანკო რისკები ეკუთვნიან ეკონომიკური რისკების სისტემას, ამიტომ თავისი ბუნებით წარმოადგენენ რთულ რისკებს. სისტემაში ყოფნა გულისხმობს, რომ ისინი განიცდიან სხვა ეკონომიკური რისკების გავლენას, თუმცა ამავე დროს წარმოადგენენ სპეციფიკურ, დამოუკიდებელ რისკებს.

საბანკო რისკის ცნება ქართულ ეკონომიკურ ლიტერატურაში გაჩნდა ბოლო წლებში, ჩვენს ქვეყანაში საბაზრო ურთიერთობების განვითარებასთან ერთად.

საბანკო რისკის განსაზღვრის საკითხი საკამათოა. ავტორთა ერთი ჯგუფი არაა თანახმა საბანკო რისკი განისაზღვროს როგორც ბანკის შესაძლო დანაკარგები და მას განიხილავს როგორც ინფორმაციული განუსაზღვრელობის პირობებში მიღებულ გადაწყვეტილებას. აღნიშნულიდან გამომდინარე საბანკო რისკის საფუძველია იმ ინფორმაციის განუსაზღვრელობა, რომელსაც ბანკი იყენებს მართვისა და გადაწყვეტილების მიღების დროს. რისკის მიზეზები სხვადასხვაგვარია: ეკონომიკური კრიზისები, საგარეო ვალის ზრდა, ფინანსური ინოვაციები, ინფლაციური პროცესები, ბანკის ხარჯების ზრდა და სხვა.

არსებობს საბანკო რისკების კლასიფიკაციის სხვადასხვა მიდგომები. ერთ—ერთი მათგანის მიხედვით საბანკო რისკების ეკონომიკური კლასიფიკაციის ელემენტებია: კომერციული ბანკის ტიპი და სახე, საბანკო რისკის წარმოშობისა და გავლენის სფერო, ბანკის კლიენტების შემადგენლობა, რისკის გაანგარიშების მეთოდი, საბანკო რისკის ხარისხი, რისკის დროში განაწილება, რისკის გათვალისწინების ხასიათი, საბანკო რისკის რეგულირების შესაძლებლობა, საბანკო რისკის რეგულირების მეთოდები. მეორე მიდგომა საბანკო დაწესებულებების რისკებს ყოფს ორ ნაწილად: ეკონომიკურ და პოლიტიკურ რისკებად. თავის მხრივ პოლიტიკური და ეკ-

ონომიკური რისკები შეიძლება დაიყოს გარე და შიდა რისკებად. გარე რისკებს მიეკუთვნება ისეთები, რომლებიც უშუალოდ არ არიან დაკავშირებულნი ბანკის საქმიანობასთან. მათზე მოქმედებს ფაქტორების ძალიან დიდი რაოდენობა — პოლიტიკური, ეკონომიკური, დემოგრაფიული, სოციალური, გეოგრაფიული და სხვა. შიდა რისკებს მიეკუთვნება ისეთი რისკები, რომლებიც განპირობებულია ბანკების, მისი კლიენტებისა და მისი კონკრეტული კონტრაგენტების საქმიანობით.

საბანკო რისკების ტრადიციულ სტრუქტურაში გარე და შიდა რისკები იყოფა ორ გჯუფად: პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება — ლიკვიდობის, ხოლო მეორეს წარმატების რისკები. ლიკვიდობის რისკებს მიეკუთვნება: პროლონგაციის რისკი, როდესაც ანაბრებს გამოითხოვენ ვადადღე, ვადის რისკი, როცა კრედიტი არ ბრუნდება ვადაში (საკრედიტო რისკი), ახალი დაუგეგმავი კრედიტების რისკი, რისკები საქმიანობის ახალ სახეებზე: ფაქტორინგული, ლიზინგური, საბაზრო და სხვა. წარმატების რისკებს წარმოადგენენ: დარგობრივი რისკი, ქვეყნის რისკი, საპროცენტო რისკი, სავალუტო რისკი, სხვადასხვა რისკი.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საბანკო რისკების აღნიშნული კლასიფიკაცია საშუალებას იძლევა განისაზღვროს ცალკეული რისკისნამდვილი ადგილი საერთო საბანკო რისკების შემადგენლობაში. საბანკო რისკების კალსიფიკაციის აუცილებლობა მდგომარეობს ამა თუ იმ რისკის ანალიზის მეთოდის არჩევაში, მისი დონის შეფასებაში და მთლიანად ბანკის საქმიანობაზე გავლენის ხარისხში.

ახალმა ეკონომიკურმა სისტემამ ბანკებისგან მოითხოვა უფრო ოპერატიული და ამავე დროს უფრო რაციონალური გადაწყვეტილებები, რომლებიც შეესაბამებოდა განვითარების ახალ კონკურენტუნარიან სტრატეგიას. ეს, თავის მხრივ, აიძულებს ბანკებს ცვალონ არა მარტო ბიზნესის ფილოსოფია, უმეტესობისათვის ნაჩვევი საკრედიტო ორგანიზაციების „მკაცრად ცენტრალიზებული“ სამართავი მოდელი. წარმოიქმნება უფლებების დელეგირების აუცილებლობა, და არა მარტო გადაწყვეტილებების მიღებისათვის, არამედ ქვეგანყოფილების საქმიანობის მექანიზმების

შეთანხმებაში, მოტივაციისა და პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის.

ამგვარად, წარმატებულად მოქმედი ბანკები უფრო ხშირად აგებენ თავიანთ საქმიანობას ახალი ეკონომიკური ლოგიკის საფუძველზე, რომელიც ადგენს გარკვეულ ურთიერთკავშირს მოზიდული კაპიტალის მწარმოებლურობას, ინოვაციებსა და კონკურენტუნარიანობას შორის. ინოვაციური პროცესი ხდება ყველა ხარისხობრივი, რაოდენობრივი და სტრუქტურული ცვლილების ცენტრი.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში უკვე დიდი ხანია მიდის დისკუსიები ინოვაციური საბანკო მენეჯმენტის პრობლემებზე. ეკონომიკური თეორიის კლასიკოსებმა, ინოვაციური პროცესების ძირითად მამოძრავებლად განიხილეს ეკონომიკური სუბიექტების რაციონალურობა, რომელიც ითვალისწინებს მათ მუდმივ მისწრაფებას სარგებლის ამოღებაზე. სწორედ ამ რაციონალურობითაა უზრუნველყოფილი ეკონომიკური სისტემის ევოლუციური განვითარება.

ეკონომიკური კონტრაგენტების ამბიციას მუდმივად ასტიმულირებს ახალი იდეებისა და ტექნოლოგიების გამოჩენა, რომლებიც მაქსიმალურად აკმაყოფილებს მათ მოთხოვნას და მოაქვს დამატებითი შემოსავალი.

დღევანდელი დღისათვის რისკ—მენეჯმენტის თეორეტიკოსებისა და პრაქტიკოსებისათვის, როგორც წესი განსაკუთრებით აქტუალურია შემდეგი ორი ასპექტი: მართვის პროცესი, ტექნიკური და ტექნოლოგიური სიახლეების დანერგვით და საბანკო საქმიანობის სფეროში გარემოების შეცვლის შესაბამისად მუდმივი ცვლილებების პროცესი.

ამასთან სპეციალისტები ერთმნიშვნელოვნად იხრებიან იმისკენ, რომ ახალ საინვესტიციო პოლიტიკაში წარმატების მისაღწევად აუცილებელია მისი შესაბამისობა ბანკში არსებულ ყველა სტანდარტთან. სხვა სიტყვებით, ყოველი ფუნქციონალური პროცედურა უნდა ეყრდნობოდეს კარგად გამართულ საოპერაციო მექანიზმს და იყოს ეფექტიანად კონტროლირებადი.

თავის მხრივ კონფლიქტების გადაჭრა ხდება ცალკეულ ქვეგანყოფილებებზე ადმინისტრაციული დანაწილის გაძლიერების სახით,

რასაც შეუძლია მცირე ხნით გაზარდოს ბანკის შემოსავლიანობა. ქვეგანყოფილებები, რომლებიც მიმართავენ ასეთ ქმედებას, თავის დროებით უყურადღებობას ორმხრივ სასარგებლო კრიტერიუმის შეფასებისას ამართლებენ ფინანსური მართვის ეფექტიანობის საკითხებზე ყურადღების გათვალისწინებით. თუმცა საოპერაციო ეფექტიანობის შენარჩუნების ამგვარ ცდას, როგორც წესი, ბანკის საერთო ლიკვიდობის დაწევამდე მივყავართ.

კლასიკურ საინვესტიციო ლოგიკაზე მიდევნებით საკრედიტო ორგანიზაციების აქტივებში საფინანსო ინსტრუმენტების ამათუ იმ წილის ზრდის ყველა შემთხვევაში საბანკო რისკები შესამჩნევად იზრდება. ასეთ სიტუაციაში ადვილად ასახსნელია ის ფაქტი, რომ ძირითადი საბანკო რისკების ზრდა დაკავშირებულია ბანკების შეზღუდულობაზე. სხვა სიტყვებით, საფონდო ბაზარზე საბანკო ოპერაციების გადამეტებული აქტიურობით გამოწვეული მაღალი საბანკო რისკები და, თავის მხრივ, საბანკო რისკები ცალკეულ ქვეგანყოფილებებში არადაამაკმაყოფილებელ საფინანსო შედეგებს იძლევა, რითაც მათ აიძულებს საკასო განსხვავების დაფარვის მიზნით გადაუხვიონ არსებული რეგლამენტიდან.

ამასთან დაკავშირებით რისკების მართვის სისტემის ფორმირებისათვის აუცილებელია გარკვეული ზომების გატარება. რისკების მართვის აღნიშნული სისტემა უნდა შეიცავდეს რისკების მონიტორინგის ეფექტიან საინფორმაციო სისტემებს, ერთ-ერთ აუცილებელ მოთხოვნას, რომლითაც აუცილებელი და საკმარისი ინფორმაციები დაყვანილი უნდა იქნას შესაბამის უფლებამოსილ თანამშრომლებამდე და საკრედიტო ორგანიზაციების მმართველ ორგანოებამდე. რისკების მართვის სისტემამ უნდა უზრუნველყოს არა მარტო მიღებულ რისკებზე ეფექტიანი დაცვა, არამედ აქტიური გავლენა უნდა მოახდინოს საქმიანობის კონკრეტული მიმართულების განსაზღვრაზე, რომლებსაც ახორციელებს საკრედიტო ორგანიზაციები. რისკების მართვა უნდა ხორციელდებოდეს როგორც ინდივიდუალურ, ასევე კონსოლიდურ საფუძველზე. რისკების მართვის ხარისხის გაზრდის მიზნით ბანკებმა უნდა:

1. აქტიურად გამოიყენონ საბანკო ზედამხედველობაზე ბაზელის კომიტეტის რეკომენდაციები, აგრეთვე საერთაშორისო სა-

ბანკო პრაქტიკაში გამოყენებული რისკების მართვის მონინავე მეთოდები, რომლებიც შეიცავს — ბანკისათვის არასასურველი მოვლენის დადგომის შემთხვევაში ეკონომიკურ—სტატისტიკური შეფასების გამოყენებას.

2. უზრუნველყოს რისკების მუდმივი მონიტორინგი, ეცადოს მი-აღნიოს შიდა კონტროლის სისტემის ეფექტიან ფუნქციონირებას, გამორიცხოს არაკონტროლირებადი გადაწყვეტილებების მიღება, რომლებიც დაკავშირებულია საბანკო და სამეურნეო ოპერაციების ჩატარებასთან. კერძოდ, მართვისა და კონტროლის ახალი ტექ-ნოლოგიების სწრაფ გამოჩენასაც არ შეუძლია გაათანაბროს სა-ფინანსო და არასაფინანსო რისკების მნიშვნელოვანი რაოდენობა, რომლებიც თან ახლავს საფინანსო ინოვაციების გამოჩენას.

აშკარაა, რომ თანამედროვე კონკურენციის რეალობაში აუც-ილებელია გამომუშავებული იქნას ახალი, უფრო სრულყოფილი მექანიზმები, რომელებიც უზრუნველყოფს საკრედიტო ორგანი-ზაციის კონკურენტუნარიანობასა და მისი სტრატეგიული პოზი-ციის ინოვაციურ მიმართულებას შორის ურთიერთკავშირს.

განსაკუთრებულ სირთულესთანაა დაკავშირებული იმის წარ-მოდგენა, თუ როგორი უნდა უნდა იყოს საკრედიტო ორგანიზაციის შინაგანი პოლიტიკა ნებისმიერი საფინანსო ინოვაციის გამოჩენი-სას, როგორ უნდა მივუდგეთ ბანკის ქვეგანყოფილებებს ახალ ბიზ-ნესთან მიმართებაში, როგორ და რამდენად მკაცრად უნდა იყოს რეგლამენტირებული ახალი საოპერაციო საქმიანობა ან როგორ უნდა განხორციელდეს მართვა და კონტროლი. ამიტომ ინოვაცი-ური მენეჯმენტის დანერგვა სპეციალისტების მიერ ფასდება, რო-გორც აუცილებლობა საერთაშორისო კონკურენციის პირობებში.

დღევანდელი მომენტისათვის საკმარისად აქტუალურია ისეთი ამოცანების გადაწყვეტა, როგორიცაა შიდა საბანკო რისკ—კონ-ტროლის სამსახურის ახალი მეთოდების დამუშავება, რომელთაც შეუძლიათ უზრუნველყონ ბანკის საოპერაციო საქმიანობაში ახლი კომპონენტების დანერგვის პროცესები.

მსოფლიო გამოცდილებაზე ორიენტირებით, განვითარების ძი-რითად მიმართულებებს შორის შეიძლება გამოიყოს საკრედიტო რისკების შემცირების აუცილებლობა, რომელიც წარმოიშობა სა-

ბანკო პრაქტიკაში ახალი საფინანსო ინსტრუმენტების გამოყენებით, ინოვაციურ დაკრედიტების პროცესის ორგანიზაციაზე ვადებისა და დანახარჯების შემცირებით.

ამგვარად, წარმოების ინოვაციურ ფინანსირებასტნ დაკავშირებული პრობლემები შეიძლება გადაიჭრას სრულფასოვანი „ინოვაციური“ საკრედიტო მექანიზმის ფორმირებით და განვითარებით. ამ გზაზე პირველ ნაბიჯად უნდა გახდეს საინფორმაციო ტრანსფორმაცია არამატერიალური აქტივების სფეროში. აგრეთვე უნდა განვითარდეს ახალი საფინანსო ინსტიტუტი — „ინოვაციურად“ ორიენტირებული რისკ—მენეჯმენტი — ინფორმაციის გენერირების შესაძლებლობით, რაც აუცილებელია ინოვაციურ პორტფელზე ინოვაციური გადაწყვეტილებების მისაღებად.

**რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების
ხარისხის უზრუნველყოფის
მეთოდოლოგიის სრულყოფისათვის**

იულია ონიანი

ედ, ანსუ ასოც. პროფესორი

ნატო ჩიკვილაძე

ედ, სტუ პროფესორი

კატეგორია „ცხოვრების ხარისხი“ მოიცავს ადამიანის ცხოვრების უმეტესი მხარის დახასიათებას და მისი შესწავლა მოითხოვს ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური განვითარების ფაქტორების ფართო წრის სტატისტიკურ აღრიცხვას და სუბიექტურ შეფასებებს. ჩვენს ქვეყანაში საბაზრო ურთიერთობათა განვითარებამ გამოიწვია მოსახლეობის დიფერენციაცია შემოსავლების მიხედვით, გაიზარდა მოსახლეობის ის ნაწილი რომელთა ფულადი შემოსავლები საარსებო მინიმუმზე გაცილებით დაბალია, თითქმის მოიშალა მოსახლეობის სოციალური დაცვის მექანიზმი. ყველაფერი ეს აღნიშნული პრობლემის აქტუალობაზე მიუთითებს. მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის ამღლება სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება უნდა იყოს, რადგან ცხოვრების ხარისხის დაბალი დონე იწვევს მოქალაქეების მატერიალური მდგომარეობის და ფიზიკური ჯანმრთელობის გაუარესებას, სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის შემცირებას, სიკვდილიანობის ამაღლებას და საბოლოო ჯამში, ეკონომიკის დაქვეითებას.

ეკონომიკის დაჩქარებული მოდერნიზაციის, ინვესტიციური და ინოვაციური საქმიანობის აქტივიზაციის საფუძველზე, მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის ამაღლების ამოცანის წარმატებით

გადანწყვეტა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებულია სახელმწიფო მართველობის ორგანოების მიერ სწორი რეგიონული პოლიტიკის შემუშავებაზე. ამასთან დაკავშირებით უნდა შემუშავდეს, რეგიონული პოლიტიკის შესაბამისი სტატისტიკური მეთოდოლოგია, რომელიც ადაპტირებული იქნება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების ინსტიტუციურ თავისებურებებთან და მსოფლიო ტენდენციებთან. რეგიონის რესურსული პოტენციალიდან გამომდინარე., საჭიროა განსხვავებული მიდგომა რეგიონის ეკონომიკის განვითარების ანალიზისა და პროგნოზირებისადმი. როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, მზარდ საწარმოო პოტენციალს და ეკონომიკის ზრდის ტემპებს ყოველთვის თან არ ახლავს მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის ამაღლება. აქედან გამომდინარე განსაზღვრას მოითხოვს მათი ურთიერთგანპირობებულობის შეფასება რეგიონის თავისებურებების გათვალისწინებით.

ყოველი ტერიტორია, მისი რეგიონული განსხვავების გამო (დემოგრაფიული და ეკონომიკური პოტენციალი, ურბანიზაციის ხარისხი, ეკონომიკური განვითარების დონე) ხასიათდება ცხოვრების თავისებური ხარისხით და დონით. ამასთან კავშირში მნიშვნელოვანია სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის შემფასებელი ისეთი სოციალურ-ეკონომიკური ინდიკატორების აგება, რომლებიც ასახავენ რეგიონის ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის საბოლოო შედეგებს და მოსახლეობის კეთილდღეობის სხვადასხვა ასპექტებს.

სტატისტიკური ანალიზის მთავარ ეტაპს წარმოადგენს რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის დამახასიათებელ ამოსავალ მაჩვენებელთა სისტემის აგება., რომელიც დაფუძნებული იქნება სტატისტიკური მეთოდების გამოყენებაზე.

რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების დონის ანალიზის დროს, კერძო მაჩვენებელთა ნაკრების გვერდით, უნდა გამოვიყენოთ განზოგადებული (ინტეგრალური) მაჩვენებლები, რომლებიც რეგიონის სწორი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავების და მისი ეფექტიანობის შეფასების საშუალებას მოგვცემს. ერთ-ერთ ასეთ მაჩვენებელს წარმოადგენს **ადამიანური პოტენციალის**

განვითარების ინდექსი. მოცემული ინდექსი შესაძლებელია კორექტულად გამოვიყენოთ რეგიონებს შორის ცხოვრების ხარისხის შედარებისათვის.

რეგიონის სოციალურ – ეკონომიკური განვითარების მთავარი მიმართულებები შეიძლება გამოვლინდეს იმ ფაქტორთა როლისა და მნიშვნელობის ანალიზის საფუძველზე, რომლებიც განსაზღვრავენ მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხს. ამ მიზნით გამოიოფა სამი საბაზო კომპონენტი–სინთეზური კატეგორია: „**კეთილდღეობის დონე**”, „**მოსახლეობის ხარისხი**” და „**სოციალური სფეროს ხარისხი**”.

კომპონენტი „კეთილდღეობის დონე” მოიცავს ცხოვრების დონის ძირითად მაჩვენებლებს (მრეწველობის ზრდა, ინვესტიციებისა და ინოვაციების ზრდა, ინფლაციის დონე, რეალური შემოსავლები, მათი დიფერენციაცია, დოვლათისა და მომსახურების მოხმარების დონე, დაძაბულობა შრომის ბაზარზე, და ა.შ.) და ასახავს მოსახლეობის მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილების დაკმაოფილების ხარისხს. ეს კომპონენტი აერთიანებს სამ კერძო განზოგადებულ ინდიკატორს: **ეკონომიკური განვითარება, მოსახლეობის შემოსავლები და შრომის ბაზრის მდგომარეობა.** ამ ინდიკატორების ფორმირება ხდება რეგიონში მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის მდგომარეობის განმსაზღვრელი 19 ამოსავალი ნიშან–ინდიკატორიდან შერჩეული ნაკრების საფუძველზე.

მოსახლეობის ცხოვრების დონე ბევრად არის დამოკიდებული რეგიონის **ეკონომიკურ ზრდაზე**. ეკონომიკური ზრდის ძირითად ინდიკატორებს წარმოადგენს: მთლიანი რეგიონული პროდუქტის მოცულობა (მრპ) და დინამიკა, სამრეწველო წარმოების ინდექსი, წარმოების დარგობრივი სტრუქტურა და ინვესტიციური მიმზიდველობის დონე. მრპ–ის ზრდას თან ახლავს დასაქმებულთა რიცხოვნობის ზრდა, ცხოვრების დონის გადიდება, საქონლისა და მომსახურების მოხმარების გადიდება. ასე მაგალითად, 2003 წლიდან იმერეთის მხარის მრპ სიდიდე ყოველ წელს იზრდება. 2006-2011 წლებში ფაქტობრივად შენარჩუნდა რეგიონის მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტენდენცია (1,4 მლრდ. ლარიდან 2,1 მლრდ ლარამდე, ზრდა 50%). იგი ქვეყნის მთლიანი შიგა პროდუქტის

10-11%-ს შეადგენს. შესაბამისად, მნიშვნელოვნად გაიზარდა მრავალსახეობის მონაცემების მოცულობა, მნიშვნელოვნად გაიზარდა მრავალსახეობის მონაცემების მოცულობა, მნიშვნელოვნად გაიზარდა მრავალსახეობის მონაცემების მოცულობა. ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით, რაც რეგიონის ეკონომიკაში პოზიტიურ ძვრებზე მიუთითებს. კერძოდ, თუ 2006 წელს ეს მაჩვენებელი 1966 ლარს შეადგენდა, 2011 წლისათვის 3026 ლარს მიაღწია. მრავალსახეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი ბიზნეს სექტორში იქმნება. ამ სექტორშიც 2006-2011 წლებში შეიმჩნევა ზრდის ტენდენცია. კერძოდ, 2011 წელს ბიზნეს სექტორი უკვე 787,3 მლნ ლარის პროდუქციას უშვებდა. 2006 წელს ეს მაჩვენებელი მხოლოდ 418,1 მლნ ლარი იყო რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე მთლიანობაში ძირითადად გავლენას ახდენს მრეწველობის დარგში მიმდინარე პროცესები. საქსტატის მონაცემებით სამრეწველო წარმოების ინდექსმა 2009 წელის იანვარში 2007 წელის იანვართან შედარებით შეადგინა 110,1%. ხოლო 2011 წელს 2010 წლთან შედარებით ამ მაჩვენებელმა 16,7%-ით მოიმატა. რეგიონის ინვესტიციური მიმზვიდელობის დონე, რომელიც იზომება ინვესტიციების მოცულობით ძირითად კაპიტალში, უზრუნველყოფს დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნას, საკადრო სტრუქტურის ცვლილებას და ზოგადად, ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას. დანეკბული 2007 წლიდან რეგიონში შეიმჩნევა ინვესტიციების სტაბილური ზრდა ძირითად კაპიტალში. 2009 წელს რეგიონის ეკონომიკის განვითარებისათვის მიმართული იყო 26176,3 ათასი ლარი, ხოლო 2010 წლის მანძილზე 44186,1 ათასი ლარი. ე. ი. ერთი წლის მანძილზე ინვესტიცია გაიზარდა 68,8%-ით.

რეგიონის განვითარების კონკურენტუნარიანობის, მდგრადობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის მნიშვნელოვანია არა მარტო მისი ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებლები, არამედ გატარებული სოციალური პოლიტიკის ეფექტიანობის შეფასებაც, რომლის მიზანს წარმოადგენს რეგიონის სოციალური პოტენციალის ფორმირება და განვითარება. სოციალური პოლიტიკის შმფასებელი ძირითადი მაჩვენებლების რიცხვში შედის მონაცემები მოსახლეობის შემოსავლების შესახებ.

შემოსავლები, ე. ი. რესურსები, როგორც ფულად ისე ნატურალურ გამოსახულებაში, წარმოადგენს მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობის საფუძველს. რეგიონში ორგანიზაციების

მიერ ერთ შინამეურნეობაზე დარიცხულმა საშუალო თვიურმა შემოსავალმა 2009 წელს შეადგინა 575,4 ლარი და 2011 წელს 711,1 ლარი, ე.ი. ზრდა 23,6% შეადგენს. დამატებითი საშუალებების თანხამ, რომელიც გამოიყენება მცირეშემოსავლიანი მოსახლეობის ჯგუფების დახმარებისათვის 2009 წელს 1500,0 ათასი ლარი, ხოლო 2011 წელს 1700,0 ათასი ლარი შეადგინა. რეგიონში 2009–2011 წლებში დასაქმებულთა რიცხოვნობა 2,6%–ით გაიზარდა. მაღალია თვითდასაქმებულთა რიცხოვნობა, რაც ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის 63-65%-ს შეადგენს. ეს განპირობებულია საოჯახო მეურნეობებში სასოფლო-სამეურნეო სექტორის მაღალი ხვედრითი წილით. 2009-2011 წლებში უმუშევრობის დონე რეგიონში 13,2%-დან 9,3%-მდე შემცირდა.

კატეგორია „**მოსახლეობის ხარისხი**“ აერთიანებს ორ კერძო განზოგადებულ ინდიკატორს: დემოგრაფიული სიტუაცია და ჯანმრთელობის დაცვა. თავის მხრივ ეს მაჩვენებლები ფორმირდება 22 ამოსავალი ინდიკატორის საფუძველზე. ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლები: შობადობა, სიკვდილიანობა, ბუნებრივი მატება (კლება) დამოკიდებულია საზოგადოების განვითარების დონეზე, შესაბამის პერიოდში ცხოვრების ხარისხზე.

საქართველოში და შესაბამისად მის რეგიონებში კვლავ მწვავეა დემოგრაფიული პრობლემები. ნეგატიური დემოგრაფიული პროცესები იწვევს მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურის ცვლილებას, რომლის დახასიათებისათვის გამოიყენება მოსახლეობის სამი კატეგორია: მოსახლეობა შრომისუნარიან ასაკში, შრომისუნარიან ასაკზე ახალგაზრდა და შრომისუნარიან ასაკზე უფროსი. მაჩვენებლები, რომლებიც ახასიათებენ ძირითადი ასაკობრივი ჯგუფების თანაფარდობას წარმოდგენილია ცხრილში 1. როგორც ცხრილიდან ჩანს 2009 წლის მონაცემების მიხედვით იმერეთის რეგიონის მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურის სურათი ასეთია: ახალგაზრდების წილი –27,8 %, შრომისუნარიან ასაკზე უფროსი ასაკი–17.7 %. აქედან გამომდინარე შრომისუნარიანი ასაკის პირთა რიცხოვნობამ მთელი მოსახლეობის 54,5 % შეადგინა. ეს ტენდენცია შენარჩუნებულია 2010-2011 წლებშიც. დემოგრაფიული სიტუაციის გაუარესების შედეგად წარმოიშობა მოსახლეობის დაბერე-

ბა. გაეროს კლასიფიკაციის მიხედვით მოსახლეობა ჩაითვლება „დაბერებულად“ როდესაც 65 წელზე უფროსი ასაკის მცხოვრებთა რიცხვი საერთო რიცხოვნობის 7%-ზე მეტია. რეგიონში კი ამ ასაკის მცხოვრებთა წილი 17,7 %-ია, რაც მონიშნავს რეგიონში დემოგრაფიული სიტუაციის გაუარესებას.

ცხრილი 1.

ცალკეული ასაკობრივი ჯგუფების ხვედრითი წილი იმერეთის რეგიონის მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში (%-ში).

ასაკობრივი ჯგუფები	2009 წელი	2010 წელი	2011 წელი
შრომისუნარიან ასაკზე უმცროსი	27,8	30,3	30,2
შრომისუნარიანი ასაკის	54,5	52,2	52,6
შრომისუნარიან ასაკზე უფროსი	17,7	17,3	17,2

წყარო: იმერეთის სამხარეო ადმინისტრაციის მასალები.

რეგიონში 2011 წელს ყოველ 1000 მცხოვრებზე გარდაიცვალა 12,8 კაცი. ხოლო დაიბადა 12,5, მოსახლეობის ბუნებრივმა კლებამ შეადგინა მხოლოდ 0,3 პროცენტული პუნქტი. 2009–2010 წლებში კი ადგილი აქვს მოსახლეობის ბუნებრივ მატებას, რაც მიუთითებს რეგიონში მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის დადებით ცვლილებაზე.

მოსახლეობის ჯამრთელობის მდგომარეობის არასასურველი ცვლილება, სოციალური სფეროს და სამკურნალო პროფილაქტიკური დაწესებულებების მდგომარეობის არაადაპტაციური განვითარება და მოსახლეობის უმეტესობისათვის მკურნალობის მაღალეფექტური საშუალებების მიუწვდომლობა ხელს უწყობს დაავადებისა და ინვალიდობის ზრდას. სახეზეა დაავადების ზრდის ტენდენცია, ამიტომ ხშირად პროგრესირებს სოციალურ მდგომარეობაზე დამოკიდებული და პროფესიულად განპირობებული

ჯამრთელობის ეფექტები, იზრდება მძიმე, ფესვგადგმული დაავადებების წილი.

ჯამრთელობის დაცვის დონე ხასიათდება სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობით, მოსახლეობის საშუალო ასაკით, შრომისუნარიანი მოსახლეობის რიცხოვნობით, დემოგრაფიული დატვირთვის კოეფიციენტით, ჩვილ ბავშვთა სიკვდილიანობის დონით, მისი გამომწვევი მიზეზებით, რეგისტრირებული ავადმყოფთა რიცხვით.

სინთეზურ კატეგორიაში „**სოციალური სფეროს ხარისხი**“ თავმოყრილია მონაცემები სამი კერძო განზოგადებული ინდიკატორის შესახებ, ესენია: **განათლება, ეკონომიკური და ეკოლოგიური უსაფრთხოება**. სოციალური ინფრასტრუქტურის დახასიათებისათვის მახასიათებლები შეირჩევა 18 ამოსავალი ნიშან-ინდიკატორიდან.

მაშასადამე, ცხოვრების დონე მეტად რთული კატეგორიაა და მოიცავსპიროვნებისგანვითარებისადაარსებობისყველაპირობას, კერძოდ: საქონელი და მომსახურება, შემოსავლები, დანაზოგები, სულადობრივი მოხმარება, მოცემულ ტერიტორიაზე პიროვნების ცხოვრების უსაფრთხოება და სოციალური ატმოსფეროს სხვა ატრიბუტები, ეკოლოგიური მდგომარეობა და მოცემულ ადგილზე დასახლების შესაძლებლობა. ყველა ამ კომპონენტიდან თითოეულის ხარისხი ფასდება განზოგადებული მაჩვენებლით. ცხოვრების ხარისხის განზოგადებული მაჩვენებლების აგების აუცილებლობა მოითხოვს ცხოვრების ხარისხის შეფასებისათვის ამოსავალი ნიშნების დიდი რიცხვის არსებობას. ამ ნიშანთა განზოგადებისათვის საჭიროა გამოვიყენოთ მათი აგრეგირების სპეციალური მეთოდი.

რეგიონში ცხოვრების ხარისხის ყოველმხრივი დახასიათებისათვის უნდა შეირჩეს მაჩვენებელთა ერთობლიობა 60 კერძო ინდიკატორიდან, რადგან გენერალური ერთობლიობა აგრეთვე შეიცავს მოძველებულ, ცუდად ინტერპრერირებულ და არათვალსაჩინო ინფორმაციასაც. შერჩევისათვის საჭიროა წინასწარ შემუშავდეს ჰიპოთეზა რათა გაირკვეს საკითხი ფაქტორთა დამოუკიდებლობის შესახებ. ამ დროს გასათვალისწინებელია, რომ კორელაციური მატრიცის მსაზღვრელი ყოველთვის ერთის ტოლი

უნდა იყოს. სტატისტიკის მიხედვით $H_0 : DetR = 1$

$$\chi^2 = \left[n - 1 - \frac{1}{6}(2m + 5) \lg DetR \right]$$

თუ, $\chi^2 = 248,62 > \chi^2(60; 0,05) = 79,08$, მაშინ H_0 ჰიპოთეზა უარყოფითია, რაც ისეთი ცვლადების არსებობაზე მიუთითებს, რომელთა შორის არსებობს მჭიდრო კავშირი.

მულტიკოლენიარობის არსებობის და ამოსავალი ნიშნების საკმაოდ დიდი რიცხვის შემთხვევაში მიღებულია შეიქმნას კერძო განზოგადებული ინდიკატორების დამატებითი ნაკრები, როგორც ნიშანთა ამოსავალი ნაკრებიდან აგებული ნრფივი ფუნქცია. ნიშანთა ამოსავალ ნაკრებს შორის კავშირი კი უნდა იყოს არაკორელაციური.

აგრეგირება მიმდინარეობს მთავარი კომპონენტის გამოყენების მეთოდით, რაც საშუალებას იძლევა აღმოიფხვრას მულტიკოლენიარობა. გამოიყოფა პირველი მთავარი კომპონენტები, ანუ კერძო განზოგადებული ინდიკატორები, როგორც ამოსავალი ცვლადებისაგან აგებული ნრფივი ფუნქცია. კერძო ინდიკატორების განზოგადება უნდა მოხდეს მთელი საანალიზო პერიოდისათვის (ცხრ. 2).

ცხრილ 2–ში ყოველი სინთეზური კატეგორიის მიხედვით მოცემულია პირველი მთავარი კომპონენტის ანუ კერძო განზოგადებული ინდიკატორის შინაარსობრივი ინტერპრეტაცია. მოყვანილია ის ამოსავალი ნიშნები, რომლებიც უფრო მჭიდროდაა დაკავშირებული ამ კომპონენტებთან, ნაჩვენებია ამ ნიშნების საერთო შეფარდებითი წვლილი პირველი მთავარი კომპონენტების დისპერსიაში (λ_1).

მთლიანობაში რთულია 40 ყველაზე მეტად მნიშვნელოვანი ამოსავალი მაჩვენებელი ინდიკატორის გამოყოფა, რომლებიც ამავე დროს ჯგუფებად უნდა დაიყოს და ნიშანთა ყოველი ჯგუფის მიხედვით მათ უნდა მოგვცენ მთავარი კერძო განზოგადებული მაჩვენებლების შინაარსობრივი ინტერპრეტაცია.

პირველი სინთეზური კატეგორია, რომელითაც შეგვიძლია დავახასიათოთ კეთილდღეობის დონე, მოიცავს სამ პირველ მთავარ კომპონენტს (კერძო განზოგადებულ მაჩვენებელს).

პირველი საერთო ფაქტორის განმსაზღვრელი ძირითადი ნიშნები

№	სინთეზური კატეგორია	კერძო განზოგადებული ინდიკატორები (I - მთავარი კომპონენტის მაჩვენებლები (f_{im}) ჯგუფების მიხედვით (m)	პირველი მთავარი კომპონენტის განმსაზღვრელი ამოსავალი ნიშნები	შერჩეული ნიშნების (λ_i) შეფარდებითი წვლილი, %-ში
1	კეთილდღეობის დონე	ეკონომიკური განვითარება - f_{11}	x_2, x_3, x_4, x_6 .	93,1
		ფულადი შემოსავლები - f_{12}	$x_9, x_{11}, x_{12}, x_{13}, x_{14}, x_{15}, x_{16}$.	92,4
		შრომის ბაზარი - f_{13}	x_{17}, x_{18}, x_{19} .	99,0
2	მოსახლეობის ხარისხი	დემოგრაფიული სიტუაცია - f_{21}	$x_{20}, x_{21}, x_{22}, x_{24}, x_{27}, x_{29}, x_{31}$.	88,2
		ჯანდაცვა - f_{22}	$x_{34}, x_{36}, x_{37}, x_{38}$.	78,5
3	სოციალური სფეროს ხარისხი	განათლება - f_{31}	$x_{40}, x_{41}, x_{42}, x_{43}$.	90,8
		ეკონომიკური და ეკოლოგიური უსაფრთხოება - f_{32}	$x_{44}, x_{45}, x_{47}, x_{48}, x_{49}$.	91,9
		სოციალური იფრასტრუქტურა - f_{33}	$x_{51}, x_{52}, x_{53}, x_{54}, x_{55}, x_{56}$.	99,0

პირველ განზოგადებულ მაჩვენებელზე f_{11} – „ეკონომიკური განვითარება”, ყველაზე დიდ გავლენას ახდენს შემდეგი ნიშნები:

x_2 - სამრეწველო წარმოების ინდექსი, %-ში;

x_3 - ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში მოსახლეობის ერთ სულზე, ლარ-ში;

x_6 - მრკ-ის ზრდის ტემპი. %-ში;

x_4 - სანარმოთა ხვედრითი წილი, რომლებიც იყენებენ ინოვაციურ ტექნოლოგიებს. %-ში;

მეორე კერძო განზოგადებულ მაჩვენებელზე - f_{12} „ფულადი შემოსავლები”, ყველაზე მეტ გავლენას ახდენს შემდეგი ნიშნები:

- x_9 - საშუალო პენსია. ლარებში;
- x_{11} - კერძო საკუთრების მსუბუქი ავტომობილების რიცხვი 1000 მცხოვრებზე. ერთეული;
- x_{12} - საქონლისა და მომსახურების ფიქსირებული ნაკრების ღირებულება. ლარ-ში;
- x_{13} - კვების პროდუქტების მინიმალური ნაკრების ღირებულება. ლარ-ში;
- x_{14} - საარსებო მინიმუმზე ნაკლები შემოსავლების მქონე მოსახლეობის ხვედრითი წილი. %-ში;
- x_{15} - ჯინის კოეფიციენტი (შემოსავლების კონცენტრაციის ინდექსი);
- x_{16} - თანაფარდობა შემოსავლებით 10%-ზე უფრო მეტად და 10%-ზე უფრო ნაკლებად უზრუნველყოფილ მოსახლეობას შორის;

მესამე განზოგადებულ მაჩვენებელზე f_{13} „შრომის ბაზარი“ გავლენას ახდენს შემდეგი ნიშნები:

- x_{17} - ეკონომიკური აქტიურობის დონე. %-ში;
- x_{18} - მოსახლეობის დასაქმების დონე. %-ში;
- x_{19} - უმუშევრობის დონე. %-ში.

მეორე სინთეზური კატეგორია, რომელიც გვიხასიათებს მოსახლეობის ხარისხს მოიცავს ორ პირველ მთავარ კომპონენტს (კერძო განზოგადებულ მაჩვენებელს) - f_{21} „დემოგრაფიული სიტუაცია“ და - f_{22} - „ჯანდაცვა“, რომელზედაც გავლენას ახდენს შემდეგი ამოსავალი ნიშნები:

- x_{20} - შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი. ერთეული;
- x_{21} - ბუნებრივი მატება 1000 მცხოვრებზე გაანგარიშებით. პრომილებში;
- x_{22} - მოსალოდნელი სიცოცხლის ხანგრძლივობა დაბადებისას. წელი;
- x_{24} - ერთ წლამდე ასაკის გარდაცვლილ ბავშვთა რიცხვი 1000 დაბადებულზე წელიწადში, პრომილებში;
- x_{27} - დაქორწინებულთა რიცხვი ყოველ 1000 მცხოვრებზე. პრომილებში;
- x_{29} - შიგა მიგრაციის კოეფიციენტი 10000 მცხოვრებზე გაან-

გარიშებით.

x_{31} - დემოგრაფიული დატვირთვა შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობაზე (შრომისუნარიანი ასაკია 1000 კაცზე მოსული არაშრომისუნარიანი ასაკის პირები). პრომილებში;

x_{34} - 10 000 მცხოვრებზე საშუალო სამედიცინო პერსონალით უზრუნველყოფა. კაცი;

x_{36} - 100 000 კაცზე სიფილისით დაავადებულები. კაცი;

x_{37} - 100 000 კაცზე ტუბერკულოზით დაავადებულები. კაცი;

x_{38} - მოსახლეობის 100 000 კაცზე კიბოთი დაავადებულები. კაცი;

მესამე სინთეზური კატეგორია, რომელიც გამოიყენება სოციალური სფეროს დახასიათებისათვის, მოიცავს სამ კერძო განზოგადებულ მაჩვენებელს: f_{31} - „განათლება”, f_{32} - „ეკონომიკური და ეკოლოგიური უსაფრთხოება” და f_{33} - „სოციალური ინფრასტრუქტურა”. მათზე გავლენას ახდენს შემდეგი ამოსავალი ნიშნები:

x_{40} - სტუდენტების რაოდენობა სახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებლებში. ათასი კაცი;

x_{41} - სტუდენტების რაოდენობა საშუალო პროფესიული განათლების სახელმწიფო დაწესებულებებში. ათასი კაცი;

x_{42} - ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში მოსწავლე ბავშვების წილი %-ში შესაბამისი ასაკის ბავშვების საერთო რიცხვში;

x_{43} - 1-დან 6-წლამდე ასაკის ბავშვებით სკოლამდელი საგანმანათლებლო დაწესებულებების მოცვის ხარისხი %-ში;

x_{44} - ალკოჰოლური სასამელებისა და ლუდის გაყიდვა ნატურალურ გამოსახულებაში სახეების მიხედვით მოსახლეობის ერთ სულზე, ლიტრებში;

x_{45} - რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვი 100 000 მცხოვრებზე გაანგარიშებით. ერთეული;

x_{47} - ჩამდინარე წყლებიდან გამაბინძურებლების მოცულობა, მლნ კუბ. მ. ;

x_{48} - სასმელი წყლის მოხმარება, მლნ. კუბ. მ. ;

x_{49} - ჩამდინარე წყლების მოცულობა, მლნ. კუბ. მ. ;

x_{51} - საცხოვრებელი შენობების საერთო ფართობი საშუალოდ

ერთ მცხოვრებზე, კვ. მ. ;

x_{52} - საცხოვრებელი შენობების საერთო ფართობის 1 კვ.მ. მშენებლობის საშუალო ღირებულება, ლარი;

x_{53} - მოძველებული და ავარიული საცხოვრებელი ფონდის წილი მთელ საცხოვრებელ ფონდში, %-ში;

x_{54} - ტელეფონის აპარატების რიცხვი 1000 კაცზე, ერთეული;

x_{55} - ბინის ტელეფონის აპარატების რიცხვი საერთო გამოყენების ქსელში 1000 მცხოვრებზე, ერთეული;

x_{56} - საერთო გამოყენების საავტომობილო გზების მყარი საფარით დაფარვა ტერიტორიის 1000 კვ. კმ-ზე;

რეგიონში მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის ინტეგრალური შეფასების გაანგარიშებისათვის გამოყენებული მეთოდიკა საშუალებას იძლევა რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის მაჩვენებელი შეუდაროთ ქვეყნის ანალოგიურ მაჩვენებელს. ამგვარი შედარებისათვის გამოითვლება უპირატესობის შემფასებელი ინდიკატორი, რომელიც მიიღება რეგიონის მაჩვენებლის ფარდობით ქვეყნის შესაბამისი მაჩვენებლის საშუალო მნიშვნელობასთან.

მაჩვენებელთა შკალის უნიფიცირების მიზნით, მათი სხვადასხვა მიმართულებით მოქმედების გამო, მიღებულია შემდეგი მიდგომა: ცხოვრების დონის იმ მაჩვენებლებისათვის, რომელთა მნიშვნელობა პოზიტიურ პროცენტებზე მიგვანიშნებს გამოიყენება ფორმულა:

$$P_{ij}^t = x_{ij}^t / \bar{x}_{ij}^t ,$$

სადაც, P_{ij}^t - i -ური ნიშნის შეფარდებითი მნიშვნელობა ($i = 1, 2, 3 \dots n$), t წელში, j -ურ სინთეზურ კატეგორიაში;

$\bar{x}_{ij}^t$ - i -ური ნიშნის მოცულობა t წელში, j -ურ სინთეზური კატეგორიისათვის;

$\bar{x}_{ij}^t$ - i -ური ნიშნის საშუალო მნიშვნელობა t წელში, j -ურ სინთეზური კატეგორიისათვის;

რაც უფრო მეტია P_{ij}^t მაჩვენებლის მნიშვნელობა, მით მაღალია ცხოვრების ხარისხი.

ნეგატიური პროცენტების ამსახველი მაჩვენებლები შეიტანება

არასასურველ კატეგორიაში. ამ დროს შედარებისათვის გამოიყენება ფორმულა:

$$P'_{ij} = \bar{x}'_{ij} / x'_{ij} .$$

ამოსავალი ნიშნების ინდიკატორად გარდაქმნა პირველ რიგში შკალის უნიფიკაციისა და ცხოვრების ხარისხის მაჩვენებლის ზომის ერთეულის განსაზღვრის შესაძლებელიობას იძლევა. ზოგადად უნდა აღინიშნოს, რომ ინტეგრალური მაჩვენებლის გაანგარიშება ხდება სამი საბაზო სინთეზური კატეგორიიდან თითოეულის მიხედვით ყოველი წლისათვის.

გასათვალისწინებელია, რომ ინდიკატორებსა და სინთეზურ კატეგორიებს შორის არსებობს მულტიპლიკატორული კავშირი, რაც განპირობებულია იმით, რომ ცხოვრების ხარისხის მაღალი დონე არ შეიძლება მიღწეულ იქნეს თუნდაც ერთი კატეგორიის არ არსებობის შემთხვევაშიც კი. ამიტომ მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის განზოგადებული მაჩვენებლის – $K'_{მცხ j}$ ყოველი სინთეზური კატეგორიის მიხედვით: „**კეთილდღეობის დონე**” – K'_t ცხოვრების ხარისხი, „**მოსახლეობის ხარისხი**” – $K'_{მოსახლეობის ხარისხი}$, „**სოციალური სფეროს ხარისხი**” – $K'_{სოც. სფეროს ხარისხი}$ t პერიოდისათვის გამოითვლება როგორც ცხოვრების ხარისხის განზოგადებული შეფასების საშუალო გეომეტრიული მნიშვნელობა ე. ი.

$$K'_{მცხ j} = \sqrt[n_j]{\prod_{i=1}^{n_j} P'_{ij}}$$

სადაც, j - სინთეზური კატეგორიის ნომერია;

P'_{ij} - ცხოვრების ხარისხის i-რი შემადგენლის განზოგადებული შეფასების მნიშვნელობა;

n_j - ნიშანთა რიცხვი, რომელიც ახასიათებს j-ურ სინთეზურ კატეგორიას.

რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებელი (განზოგადებული ინტეგრალური შეფასება) განისაზღვრება, რო-

გორც სამივე კომპონენტის საშუალოგეომეტრიული მნიშვნელობა ანუ სინთეზური კატეგორია t - პერიოდისათვის.

$$K_{მცხ}^t = \sqrt{K_{კეთილდღეობის დონე}^t \times K_{მოსახლეობის ხარისხი}^t \times K_{სოც. სფეროს ხარისხი}^t}$$

მოცემული გამოთვლების შედეგად მიიღება ინტეგრალური შეფუბა თითოეული სინთეზური კატეგორიის მიხედვით და რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების დონის განზოგადებული ინტეგრალური შეფასება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Социальная статистика, под. Ред. И. И. Елиссвой. М.: «Финансы и статистика. 2003 ст. 72-97.
2. Елисева И. И. Эконометрические зависимости : принципы и методы построения Экономика и математические методы. 2001. Т. 37. № 1.
3. იმერეთის რეგიონის განვითარების სტრატეგია– ქუთ. 2012.
4. შრომის, ჯამრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს სტატისტიკური მასალები.
5. www.GeoStat.ge

**საქართველოს ადგილი რეგიონულ და
გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში**

ლალი ხარბედია

ედ, ანსუ-ს ასოცირებული
პროფესორი

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორია მისი ადგილი და როლი რეგიონულ თუ გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში. ჩვენი მიზანია, განვსაზღვროთ ის ერთიანი რეგიონული ეკონომიკური სივრცე, რომელიც შეიძლება ჩამოყალიბდეს საქართველოს სამეურნეო ფუნქციების პროცესში და გავარკვეოთ ამ სივრცეში მისი ინტეგრირების პერსპექტივები, რამაც შეიძლება მნიშვნელოვნად განსაზღვროს მისი ადგილი მთლიანად მსოფლიო მეურნეობაში. საკითხის აქტუალობას განაპირობებს ქვეყანის შიგნით მიმდინარე პოლიტიკური ცვლილებები, რაც შეიძლება აისახოს საგარეო ვექტორის მიმართულებებზე და დასავლეთის მიერ ინიცირებულ საერთაშორისო პროექტებში საქართველოს მონაწილეობაზე. ამის ნათელი მაგალითია ის დისკუსია საშინაო და საგარეო პოლიტიკურ წრეებში, რომელიც მოჰყვა პრემიერ მინისტრის განცხადებას ბაქო-თბილისი-ყარსის პროექტთან დაკავშირებით: „ყარსი-ახალქალაქის სარკინიგზო პროექტი გეოპოლიტიკურად სასარგებლოა, მაგრამ ეკონომიკურად ეს ქვეყნისთვის პირველ ეტაპზე ბევრ კითხვას იწვევს. გეოპოლიტიკურად კარგია, რაც მეტი ტრანზიტი იქნება საქართველოზე, მაგრამ ეკონომიკურად, როცა ყარსის რკინიგზა გაიხსნება, ჩვენ ძველ, ტრადიციულ რკინიგზაზე, რომელიც აზერბაიჯანიდან მოდის და 2-3 ჯერ დიდია, ტვირთბრუნვა შემცირდება. ეს დაეტყობა ჩვენს პორტებსაც. აი, ეს კითხვა დგება“.¹

მართლაც, უნდა აღინიშნოს, რომ ბაქო-თბილისი-ყარსის პროექტი თავისი არსით არის გეოპოლიტიკური პროექტი, რომელიც რუსეთის ალტერნატიულ სატრანსპორტო დერეფნად განიხილება. მან ხმელეთის მემკვიდრით, რუსეთის გვერდზე ავლით, აზია ევრო-

¹ წყარო: www.radiotavisufleba.ge. კ. მჭედლიძე, ყარსი-ახალქალაქის რკინიგზის ბედი.

პას უნდა დაუკავშიროს. ამ შემთხვევაში საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა ეკონომიკურ რესურსად წარმოგვიდგება და მაგისტრალის მშენებლობა, რომელიც ჯერ კიდევ 2007 წელს დაიწყო და 2013 წელს უნდა დასრულდეს, შეუძლებელია შეჩერდეს და საქართველომ დაკარგოს სატრანსპორტო დერეფნის ფუნქცია. მით უმეტეს, რომ დივერსიფიცირებული სატრანსპორტო დერეფნები მისაღებად პროექტში ჩართული ქვეყნებისათვის და თვით რუსეთთან მიმართებაში ის წარმოადგენს არა ალტერნატიულ, არამედ კონკურენტულ სატრანსპორტო დერეფანს. დღეს, როდესაც საქართველოში ტრანსპორტი და კომუნიკაციები აღიარებულია პრიორიტეტულ დარგად, საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის ფორმირებისას უნდა გავითვალისწინოთ ის პერსპექტივები, რომელნიც ქვეყანას გააჩნია რამდენიმე მიმართულების სატრანსპორტო დერეფნის მონაწილეობისათვის.

დღევანდელ მსოფლიოში რეგიონულ და გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში ქვეყნის ინტეგრირებას მისი გეოპოლიტიკური მდებარეობა განსაზღვრავს. საქართველო გეოგრაფიულად შემადგენელია იმ რთული გეოპოლიტიკური სივრცისა, რომელსაც კავკასია ეწოდება და რომელიც ყოველთვის იყო მსოფლიო განაწილების ობიექტი. ეს განაპირობებდა კავკასიის რეგიონის ქვეყნების მძიმე ისტორიულ მემკვიდრეობას. როგროც ცნობილია, ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ განვითარებას ბევრად განსაზღვრავს გეოგრაფიული მდებარეობა და ბუნებრივად მოხაზული საზღვრები. იგივე შეიძლება ითქვას რეგიონის მიმართ.

თუ საქართველო ბუნებრივი სამანებით საკმაოდ „გარეშე-მოზღუდული“ სივრცეა, ეს არ შეიძლება ითქვას მთლიანად კავკასიის მიმართ. ბუნებრივი ბარიერებით შემოფარგლული არეალის თვალსაზრისით, მკლვევართა აზრით, კავკასია ვერ ჩაითვლება ერთიან სივრცედ, რადგანაც კავკასიონის ქედი კავკასიას კი არ საზღვრავს, არამედ შუაზე ყოფს - ამიერკავკასიად და იმიერკავკასიად. კავკასიონი არასოდეს ყოფილა გადაულახავი ბარიერი, ბუნებრივი წინააღმდეგობის არსებობა გარკვეულწილად მაინც აფერხებდა ერთიანი გეოპოლიტიკური სივრცის ფორმირებას, ხოლო შემდგომში ბუნებრივ წინააღმდეგობას სხვა ფაქტორებიც ემატებოდა, რაც ხელს უშლიდა იმიერკავკასიელი და ამიერკავკასიელი ხალ-

ხების დაახლოებას. კავკასია შედგება ორი გეოპოლიტიკური დონისაგან: ჩრდილოეთ კავკასია და სამი კავკასიური ქვეყნის — საქართველოს, სომხეთის და აზერბაიჯანის — ტერიტორიისაგან. ამ ტერიტორიას მჭიდროდ ეკვრის შავ და კასპიის ზღვებს შორის მდებარე ყველა რუსული მიწა. მთელი ეს რეგიონი რადგანაც მასზე დასახლებული ხალხები ფლობენ უდიდეს სოციალურ პოტენციალს, უძველეს გეოპოლიტიკურ ტრადიციებს, ეს რეგიონი ესაზღვრება ატლანტურ თურქეთს, რომელიც, თავის მხრივ, სტრატეგიულად აკონტროლებს მოსაზღვრე ზონას. ეს ტერიტორია იყო რუსეთის გააფთრებული სამხედრო დაპირისპირების ტრადიციული არენა სასაზღვრო ზონათა ქვეყნების - თურქეთისა და ირანის - წინააღმდეგ. კავკასიაზე კონტროლი რუსეთის გეოსტრატეგიულ ამოცანებში შედის.

სსრკ-ის დაშლის შემდეგ ფართო შესაძლებლობები შეიქმნა რეგიონის ქვეყნებისა და ხალხთა დამოუკიდებელი განვითარებისათვის, მათ შორის კავკასიური სოლიდარობის განმტკიცებისა და რეგიონული გაერთიანების პროექტთა რეალიზაციისათვის. ერთიანი კავკასიური სახლის შექმნაზე საუბარი დამოუკიდებლობის პირველი წლებიდანვე დაიწყო საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში, მაგრამ მის ფორმირებას ხელს უშლიდა და უშლის პოლიტიკური ფაქტორები, კერძოდ: სამხედრო კონფლიქტი მთიანი ყარაბაღის გამო სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის, ასევე, ამ სახელმწიფოთა განსხვავებული გეოპოლიტიკური ორიენტაცია - სომხეთის საგარეო პოლიტიკა, მიმართული მხოლოდ რუსეთთან აქტიური თანამშრომლობისაკენ და, ამისაგან განსხვავებით, საქართველოსა და აზერბაიჯანის ცალსახა ორიენტაცია დასავლეთის ქვეყნებზე. თუმცა აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო დროს შეინიშნება გარკვეული ცვლილებები და გადახარა სამივე ქვეყნის საგარეო პოლიტიკაში, რომელიც მიმართულია მრავალვექტორული თანამშრომლობისაკენ.

ცნობილია, რომ კავკასიის ხალხები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან სოციალურ-დემოგრაფიული მარჯვენაობებით, ცხოვრების დონით, სოციალური სტრუქტურებით. რა თქმა უნდა, საუკუნეთა მანძილზე თანაცხოვრებამ ბევრი საერთო ჩვევა და შეხედულება ჩამოუყალიბა კავკასიელ ერებს - საერთო ადათები, ზნე-ჩვეულებ-

ბანი, მსგავსი ეროვნული მენტალიტეტი... მაგრამ ყველაფერი ეს არ არის საკმარისი ერთიანი გეოპოლიტიკური სივრცის ფორმირებისათვის, რომელშიც შემავალ ქვეყნებს ექნებათ საერთო გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური მიზნები. ამ მხრივ აღსანიშნავია მხოლოდ საქართველოსა და აზერბაიჯანის განსაკუთრებული ურთიერთობა, რომელთაც საერთო გეოპოლიტიკური მიზნები ამოძრავებთ, რაც განპირობებულია „TRACECA“-სა და „INOGATE“-ის პროექტებში მათი აქტიური მონაწილეობით. მაგრამ ეს არ ნიშნავს კავკასიის სხვა ხალხებთან თანამშრომლობაზე უარის თქმას. მიუხედავად არსებული წინააღმდეგობისა, თანამშრომლობის გაღრმავების პერსპექტივები არსებობს, განსაკუთრებით საკომუნიკაციო სფეროში.

უნდა აღინიშნოს, რომ შიდა საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა, სპეციალისტთა აზრით, კავკასიაში ბევრად უფრო განვითარებულია, ვიდრე მეზობელ რეგიონებთან დამაკავშირებელი საკომუნიკაციო არხების სისტემა. ამ თვალსაზრისით, კავკასია ერთიან სისტემად შეიძლება ჩაითვალოს, რაც, ძირითადად, უკავშირდება სარკინიგზო სისტემის განვითარებას. კავკასიის სარკინიგზო სისტემა არის თავისებური წრე შემდეგი მიმართულებით: ბაქო — მახაჩყალა — გუდერმესი (ჩეჩნეთი) — პროხლადნი (ყაბარდო) — გეორგიევსკი — ნეფინომისკი — არმავირი — ბელორეჩენსკი — ტუაფსე — სოხუმი — სამტრედია — თბილისი — ბაქო. როგორც ვხედავთ, საქართველო ჩართულია კავკასიის ერთიან საკომუნიკაციო სივრცეში. სრულყოფილი სატრანსპორტო კომუნიკაციების შექმნა გულისხმობს ერთიან კომუნიკაციურ ქსელში ქვეყნის ყველა რეგიონის აქტიურ მონაწილეობას, რაც დღევანდელ პირობებში აფხაზეთში არსებული ტერიტორიული კონფლიქტის გამო შეუძლებელია. სწორედ აფხაზეთსა და კავკასიაში არსებული კონფლიქტური კერების გამო არ ფუნქციონირებს ზემოთ ხსენებული წრიული რკინიგზაც, რომლის აღდგენა უკვე მხოლოდ პოლიტიკურ ფაქტორზეა დამოკიდებული.

საქართველოს სატრანსპორტო დერეფნის სტრატეგიის ფორმირება გულისხმობს არა მხოლოდ თანამედროვე მსოფლიო სტრატეგიების შესაბამისი საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის შექმნას, არამედ ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდებარეობის განმტკი-

ცებას, რაც კარგად გააზრებული საგარეო პოლიტიკის გატარებით მიიღწევა. უმნიშვნელოვანეს პრობლემად რჩება ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა, რომელიც არა მხოლოდ წმინდა პოლიტიკური, არამედ გეოეკონომიკური ამოცანაცაა, რამდენადაც ფოთისა და ბათუმის პორტებთან ერთად ქვეყნისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სატრანსპორტო კომუნიკაციებში აფხაზეთის ზღვისპირა რეგიონის ჩართვას. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ კავკასიის საკომუნიკაციო წრე მოიცავს, საკუთრივ კავკასიური ქვეყნის გარდა, რუსეთის სტავროპოლის და კრასნოდარის მხარეებსაც, ამიტომ თუ რუსეთი რეგიონს მიღმა დარჩება, ვერც წრიული კავკასიური საკომუნიკაციო სივრცე იფუნქციონირებს, ანუ რუსეთის ფაქტორი კვლავ შეახსენებს ამ რეგიონის ქვეყნებს თავს.

დღეისათვის შექმნილი პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარება საფუძველს იძლევა, დავასკვნათ, რომ ნაკლებპერსპექტიულია გეოპოლიტიკურ სივრცედ კავკასიის განხილვაც, მაგრამ ის გეოსტრატეგიული სივრცე რუსეთისათვის და სხვა მეზობელი დიდი სახელმწიფოებისათვის ნამდვილად არის. ყოველ შემთხვევაში, თეორიული და სამართლებრივი თვალსაზრისით, ამიერკავკასიის ხალხებმა, მიიღეს შესაძლებლობა, თავად განსაზღვრონ თავიანთი ეროვნული ინტერესები, შესაბამისად, ეროვნული განვითარების სტრატეგიული ვექტორი, მოკავშირეები, სავაჭრო ეკონომიკური პარტნიორები და ა.შ., რის გამოც ისინი მსოფლიო პოლიტიკის სრულუფლებიან სუბიექტებს წარმოადგენენ. მათი უმთავრესი მიზანი ამ ეტაპზე მსოფლიო ეკონომიკის სრულფასოვან სუბიექტებად გადაქცევაა, რომლის შესაძლებლობასაც თითოეული მათგანის ეკონომიკური განვითარების პარამეტრები და ეროვნულ ეკონომიკათა რეგიონულ და გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში ჩართვა განსაზღვრავს.

ახალი სახელმწიფოები, და მათ შორის საქართველო, ეძებენ ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული და სხვა თანამშრომლობის ფორმებს სხვადასხვა ქვეყანასთან და რეგიონთან და ცდილობენ გააკეთონ ალტერნატიული არჩევანი უკვე ფორმირებულ თუ ფორმირებად ეკონომიკურ სივრცეებს შორის. ერთ-ერთ ასეთ სივრცედ, ჩვენი აზრით, შეიძლება კავკასიაც ჩამოყალიბდეს და მა-

შინ რეგიონის სახით თანამშრომლობის განსაკუთრებულ არეალს უნდა ველოდოთ. სხვა შემთხვევაში კი ამ სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობა გაგრძელდება მაშინაც და იმიერკავკასია და ამიერკავკასია სხვადასხვა სივრცეებში აღმოჩნდებიან ჩართული.

საქართველოს მსოფლიო მეურნეობამ მნიშვნელოვანი როლი დააკისრა, რაც მის მიერ საკომუნიკაციო და სტრატეგიული ფუნქციის შესრულებით გამოიხატება, როგორც დამაკავშირებელი როლისა ევროპასა და აზიას, დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის. ამ ფუნქციის შესრულება საქართველოს და მთლიანად კავკასიას აქცევს ახალი ფორმირებადი გეოპოლიტიკური სივრცის განუყოფელ ნაწილად. მხედველობაში გვაქვს ხმელთაშუა ზღვის — შავი ზღვის — კასპიის ზღვისპირა რეგიონის ერთიან გეოპოლიტიკურ სივრცედ ფორმირება, რასაც საფუძვლად უდევს რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკური, პოლიტიკური, ეკოლოგიური, სამხედრო-სტრატეგიული და სხვა მაჩვენებლების მიხედვით დაახლოება. სახელმწიფოთა გაერთიანების ერთ-ერთი ასეთი ფორმაა სუუამი, რომელშიც ერთიანი ეკონომიკური სივრცის ფორმირების მიზნით გაერთიანდნენ: საქართველო, უკრაინა, უზბეკეთი, აზერბაიჯანი და მოლდოვა. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობის რაციონალურ გამოყენებას ფართო პერსპექტივები აქვს სუუამის ფარგლებში. იგი შეიქმნა 1997 წელს 4 ქვეყანას შორის ხელმოწერილი შეთანხმების საფუძველზე. თავდაპირველად გაერთიანებას ეწოდებოდა სუუამი, უზბეკეთის შეერთების შემდეგ, 1999 წლიდან მიიღო სუუამის სახელწოდება. გაერთიანების ძირითადი ამოცანაა საუკუნის — TRACECA-ს D და INOGATE-ის პროექტებში აქტიური მონაწილეობა. სუუამი დაფუძნდა როგორც პოლიტიკური, ეკონომიკური და სტრატეგიული ალიანსი იმ მიზნით, რომ განემტკიცებინა ნევრ-ქვეყნების დამოუკიდებლობა და სუვერენიტეტი. 15 წლის არსებობის მანძილზე თანამშრომლობამ სუუამის ფარგლებში აქტიური ხასიათი მიიღო და ის ჩამოყალიბდა როგორც მნიშვნელოვანი სტრუქტურა, რომელიც მონოდებულა, გაფართოვდეს რეგიონალური ეკონომიკური თანამშრომლობა, განსაკუთრებით სატრანსპორტო დერეფნის - ევროპა-კავკასია-აზია განვითარების შედეგად. ის ასევე გახდა ფორუმი ისეთი მნიშვნელოვანი პრობლემების განსახილველად, როგორიცაა: უსაფრთხოება, სოცი-

ალური საკითხები, სიღარიბის დაძლევა, ბრძოლა ტერორიზმთან და ა.შ. აქტიური თანამშრომლობა აზერბაიჯანს, საქართველოს, მოლდოვასა და უკრაინას შორის დაიწყო 1996 წელს, ვენაში (ავსტრიაში), ევროკავშირის კონფერენციაზე, მოლაპარაკებით, სადაც 4 ქვეყნის წარმომადგენლებმა გააკეთეს ერთობლივი განცხადება საერთო ინიციატივის შესახებ. პრეზიდენტებმა ხაზი გაუსვეს ქვეყნის თანამშრომლობის მნიშვნელობას ევრაზიული, ტრანსკავკასიური სატრანსპორტო დერეფნის საფუძველზე და ყურადღება გაამახვილეს ოთხმხრივი თანამშრომლობის გაღრმავებაზე — სტაბილურობისა და უსაფრთხოების მიზნით. სუუამის მონაწილეთა თანამშრომლობა ემყარება ისეთ პრინციპებს, როგორცაა: სუვერენიტეტის დაცვა და პატივისცემა, ტერიტორიული მთლიანობის აღიარება, სახელმწიფო საზღვრების აღიარება, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების დაცვა, კანონის უზენაესობა და დემოკრატიულ ფასეულობათა აღიარება. საქართველო გამოვიდა სუუამის წევრ-ქვეყნებს შორის თავისუფალი ვაჭრობის შემოღების ინიციატივით. თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპების საფუძველზე სავაჭრო ურთიერთობათა გაღრმავების იდეა მოიწონეს აზერბაიჯანის, უკრაინის, უზბეკეთისა და მოლდოვას წარმომადგენლებმა. სუუამის ფარგლებში ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის გაღრმავებას საკმაოდ დიდი პერსპექტივები აქვს, რამდენადაც ამ დაჯგუფებას მხარს უჭერს ევროკავშირი, აშშ და თურქეთი, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან აზიიდან და აზერბაიჯანიდან რეგიონის ენერგორესურსების ათვისებით და ცენტრალური აზიიდან და აზერბაიჯანიდან დასავლეთის მიმართულებით მისი ტრანსპორტირებით. სუუამი განიხილება ევროკავშირთან ურთიერთობის შემდგომი გაღრმავების, დიდ ევროპასთან პოლიტიკური და ეკონომიკური დაახლოების ეფექტურ მექანიზმად, ხოლო მომავალში შესაძლებელია ამ გაერთიანების წევრი-ქვეყნების სრული ინტეგრაცია ევროკავშირში, რაც საქართველოს საგარეო პოლიტიკური კურსის ძირითადი პრიორიტეტია.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სუუამი ევროკავშირსა და მსოფლიო მეურნეობაში ინტეგრირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა წევრ-ქვეყნებისათვის. არსებობს ყველა პირობა მისი ერთიან რეგიონულ ეკონომიკურ სივრცედ ჩამოყალიბებისა და

გაფართოებისათვის, რომელიც მოიცავს კასპიის, შავი ზღვისა და ხმელთაშუაზღვის რეგიონების ქვეყნებს და ამ გაგებით ის შეიძლება აღმოჩნდეს უფრო ფართო გეოპოლიტიკური არეალი, ვიდრე შავი ზღვის რეგიონი, რომლის ფარგლებშიც უკვე ჩამოყალიბდა შავი ზღვის თანამეგობრობა-Black Sea Economic Community (ბისექი). საქართველო ამ გაერთიანების წევრიც არის. ბისექი არის თანამეგობრობა და კიდევ ერთი გეოგრაფიული არეალი, რომელიც შეიძლება გეოპოლიტიკური რეგიონის სახით ჩამოყალიბდეს შავი ზღვის სპირეთში. იგი აერთიანებს პოსტსაბჭოური სივრცის ევროპულ რეგიონებს ბალტიისპირეთისა და ბელორუსის გარდა, შავი ზღვის აუზისა და ბალკანეთის სახელმწიფოებს. იგი წარმოადგენს მრავალმხრივი თანამშრომლობის სამთავრობოთაშორისო სტრუქტურას, რომელიც შექმნა ერთიანი ეკონომიკური სივრცის ფორმირების მიზნით. ბისექის შექმნის შესახებ შეთანხმებას ხელი მოაწერეს 1992 წლის 25 ივლისს სტამბულში. იგი აერთიანებს: აზერბაიჯანს, ალბანეთს, რუმინეთს, რუსეთს, საბერძნეთს, საქართველოს, მოლდოვას, თურქეთს, უკრაინასა და სომხეთს. მეთვალყურის სტატუსით მონაწილეობენ: ავსტრია, ეგვიპტე, ისრაელი, იტალია, პოლონეთი, სლოვაკია, ტუნისი, გერმანია, საფრანგეთი და ევროპის ენერგეტიკული ქარტია. ამ ორგანიზაციის თანამშრომლობისადმი დიდ ინტერესს ავლენს ევროკავშირი და აზიის მრავალი ქვეყანა.

შავი ზღვის თანამეგობრობა ბუნებრივი ევოლუციის გზით ვითარდება, ამიტომ არსებობს მისი ერთიან ეკონომიკურ სივრცედ ფორმირების საფუძველი, რასაც ხელს უწყობს ქვეყნებს შორის მრავალმხრივი თანამშრომლობის სისტემის ჩამოყალიბება. ორგანიზაციის საქმიანობის შესახებ ძირითადი პრინციპები და მიმართულებები აისახა შავი ზღვის რეგიონის ეკონომიკური თანამშრომლობის შესახებ 1992 წლის სტამბულის დეკლარაციაში და 1992 წლის ბოსფორის შეთანხმებაში, ასევე 1995 წლის ბუქარესტის განცხადებასა და 1996 წლის ბისექის ძირითად ინვესტიციურ პრინციპებში. ორგანიზაციამ მხოლოდ 6-წლიანი ფუნქციონის შემდეგ მიიღო წესდება იალტაში, რომლის რატიფიცირება მონაწილე ქვეყნებში დასრულდა 1999 წლის მაისისათვის და ამ დროიდან წესდება ძალაში შევიდა. ბისექი თანდათანობით იწყებს მნიშვნელოვანი როლის შესრულებას რეგიონის ცხოვრებაში. ამ მხრივ განსაკუთ-

რებით აღსანიშნავია წვერი ქვეყნების ინიციატივა შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის რეგიონული დაჯგუფებიდან საერთაშორისო რეგიონულ ეკონომიკურ ორგანიზაციად გარდაქმნის შესახებ, რომელიც ახალ შესაძლებლობებს იძლევა რეგიონული პროექტების განხორციელების, მრავალმხრივი ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებისა და წვერ-ქვეყნებში ეკონომიკური რეფორმების დაჩქარების თვალსაზრისით.

ფართომასშტაბურ პროექტებს შორის გამოიყოფა წრიული სატრანსპორტო დერეფნის შექმნის პროექტი შავი ზღვის გარშემო ტრანსევროპულ მაგისტრალზე გავლით. ეს პროექტი განსაკუთრებით საინტერესოა საქართველოსათვის, რომლის სტრატეგიული ფუნქცია საკომუნიკაციო ლერძის როლის შერულებაა ევროპასა და აზიას შორის. თუმცა საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის განვითარება და რეგიონში მიმდინარე გეოპოლიტიკური მოვლენები საფუძველს ქმნის სატრანსპორტო დერეფნის სხვა მიმართულებებში აქტიური მონაწილეობისათვის. შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნების წრიული სატრანსპორტო დერეფანი: სტამბოლი — ბურგასი — კონსტანცა — კიშინიოვი — დნეპროპეტროვსკი — დონეცი — როსტოვი — ნოვოროსიისკი — თბილისი — ანკარა — სტამბოლი გულისხმობს თანამშრომლობის გაღრმავებას რეგიონის ქვეყნებს შორის. აქ განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება საზღვაო ტრანსპორტის განვითარებას, რაც მნიშვნელოვან ამოცანებს უყენებს საპორტო ქალაქებს. განსაკუთრებით იზრდება ფოთისა და ბათუმის პორტების მნიშვნელობა და ყურადღება უნდა დაეთმოს საპორტო-სამრეწველო კომპლექსების მშენებლობა-განვითარებას. ამ მიმართულებით წინ გადადგმულ ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს ბორანის - ფოთი-ილიჩევსკი, ფოთი-ნოვოროსიისკი და ფოთი-ბურგასის ამოქმედება.

სატრანსპორტო კომუნიკაციათა განვითარებით დაინტერესებული საქართველოსათვის მნიშვნელოვანია ყველა ალტერნატიული პროექტში მონაწილეობა. შავი ზღვის რეგიონი მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს ევრაზიულ გეოპოლიტიკურ სივრცეში. მასზე გამავალ კომუნიკაციებს შეუძლიათ, ერთმანეთთან დააკავშირონ როგორც დასავლეთ-აღმოსავლეთით (ხმელთაშუაზღვისპირეთი—შავი ზღვა—კასპიის ზღვა) მდებარე კომუნიკაციები, ისე

ჩრდილოეთ-სამხრეთით გამავალი კომუნიკაციები: ჩრდილოეთ ევროპა — ახლო აღმოსავლეთი — ბალტიისპირეთი — შავი ზღვა. ასევე შესაძლებელია განვითარდეს მიმართულებები დასავლეთ-სამხრეთით - დასავლეთ ევროპიდან ირანისა და ინდოეთისაკენ, რომელიც საქართველოს აქტიურ მონაწილეობასაც ითვალისწინებს. აქედან გამომდინარე, ამ რეგიონს შეუძლია სერიოზულად განვითარდეს, თუ შეძლებს იმ პრობლემათა დაძლევას, რომელიც ჯერჯერობით დგას ქვეყნის რეგიონის წინაშე. უწინარეს ყოვლისა უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მისი წევრია რუსეთი, რომელიც დსთ-ის განვითარებითაა დაინტერესებული, ეს უკანასკნელი კონტინენტური გაერთიანებაა, ხოლო ბისექის რეგიონი შავი ზღვის გარშემო კონცენტრირებული, რაც, ჩვენი აზრით, საკმაოდ მიუღებელია რუსეთისათვის, მაგრამ განსაკუთრებით მისაღებია თურქეთისათვის. ამ შემთხვევაში გაერთიანების ფარგლებში ერთმანეთს უპირისპირდება ორი საკმაოდ დიდი და გავლენიანი რეგიონულ სახელმწიფოთა გეოსტრატეგიული ინტერესი.

აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთი ორგანულ კავშირშია კასპიის ზღვის სისტემასთან, ამიტომ კასპიის სატრანსპორტო სივრცის განვითარება ხელს შეუწყობს შავი ზღვის რეგიონს თავისი სატრანზიტო შესაძლებლობების განხორციელებაში. აქედან გამომდინარე, ქვეყნები, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან ტრანსკასპიური საკომუნიკაციო ქსელის შექმნით, დაინტერესებულნი არიან შავი ზღვის გარშემო გეოეკონომიკური სივრცის ფორმირებითაც. უფრო მეტიც, შესაძლოა, ამ სივრცემ მოიცვას სამი ზღვისპირა (ხმელთაშუა ზღვა, შავი ზღვა, კასპიის ზღვა) რეგიონის ქვეყნებიც. ნებისმიერ შემთხვევაში ამ სივრცეთა ფორმირება და მათში საქართველოს აქტიური ჩართვა მიმართულია ევროკავშირსა და მთლიანად მსოფლიო მეურნეობაში ჩვენი ქვეყნის ინტეგრირებისაკენ.

ამრიგად, საქართველოს გეოპოლიტიკური ორიენტაცია და საგარეო ეკონომიკური სტრატეგია დაკავშირებულია ორ ძირითად ფაქტორთან: რეგიონულ გეოპოლიტიკურ სივრცეში საქართველოს ინტეგრაციასთან და ორმხრივ თანამშრომლობასთან არამეზობელ დიდ სახელმწიფოსთან, რომელიც თავისი გეოსტრატეგიული ინტერესების არეალად განიხილავს ჩვენს ქვეყანას.

**ტურიზმის თანამედროვე მიმართულებების
განვითარება საქართველოში**

ლელა ბიჭიაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი

საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე ისტორიულად, სხვადასხვა ეკონომიკური და კულტურული განვითარების მქონე ხალხების შემაკავშირებლის როლი ეკისრებოდა. სწორედ აქ იყრიდა თავს აღმოსავლეთისა და დასავლეთის, ასევე სამხრეთისა და ჩრდილოეთის ეკონომიკური ინტერესები. უამრავი სავაჭრო გზა გადიოდა საქართველოს ტერიტორიაზე, მათგან ერთ-ერთის, აბრეშუმის სავაჭრო გზის დასახელებაც კი კმარა. ისტორიულად საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა ქმნიდა ქვეყნის ეკონომიკური აყვავების საფუძველს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოს ოდითგანვე ჰქონდა და დღესაც გააჩნია ევროპისა და აზიის და ზოგადად მსოფლიო კულტურულ-ეკონომიკური მაკავშირებლის ფუნქცია.

90-იანი წლებიდან მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე ცვლილებები დაკავშირებული იყო ბაზრების ლიბერალიზაციასთან, რაც ხორციელდებოდა კაპიტალის მობილობის გაზრდის პირობებში. ამას თან დაერთო საყოველთაო კომპიუტერიზაცია და გლობალური ინტერნეტ-ქსელის ათვისება. მეცნიერები და ექსპერტები ყოველივე ამას „თანამედროვე ეკონომიკას“ უწოდებენ, რომელიც გავლენას ახდენს ისეთი არამატერიალური სფეროს განვითარებასა და ფუნქციონირებაზე, რომელსაც მიეკუთვნება ტურისტული ინდუსტრია. ჯერ კიდევ 2001 წელს, ამერიკის შეერთებული შტატების ფედერალური სავაჭრო კომისიის განცხადებით ვაჭრობის მოცულობა ინტერნეტის მეშვეობით ორმაგდებოდა ყოველ 100

დღეში. ბუნებრივია ინტერნეტი ტურისტული ბაზრების გაფართოების საშუალებასაც იძლევა, კიდევ უფრო აღრმავებს ტურ-ოპერატორთა საერთაშორისო კავშირებს. დღეს ტურიზმი წარმოადგენს ყველაზე განვითარებულ დარგს ინტერნეტ ქსელში.

მიმდინარე მსოფლიო გლობალიზაციის პირობებში, აუცილებლად მიგვაჩნია საქართველოში ისეთი ტურისტული მიმართულების სწრაფი განვითარება, როგორც არის ბიზნეს-ტურიზმი. რომელიც საშუალებას მისცემს საქართველოს შეასრულოს მისი ისტორიული დანიშნულება.

ბიზნეს-ტურიზმის განსაზღვრისათვის კარგად გამოდგება მისი ინგლისური აბრევიატურა, რომელსაც ხშირად მის მაგივრად იყენებენ- MICE (Meetings Incentives Conferences Exhibitions), რაც ქართულად - საქმიან შეხვედრებს, წამახალისებელ (მასტიმულირებელ) ტურიზმს, კონფერენციებსა და გამოფენებს ნიშნავს.

ბიზნეს ტურიზმი მრავალნაზხნაგოვანი საქმიანობაა და მის 73%-ზე მეტს საქმიანი, კორპორატიული შეხვედრები (corporate travel) შეადგენს - სადაც მოიაზრება, როგორც ინდივიდუალური საქმიანი მოგზაურობები, აგრეთვე სავაჭრო და სამრეწველო კორპორაციების მიერ დაგეგმილი შეხვედრები. საქმიანი ტურიზმის 16%-ს შეადგენს ეკონომიკური, პოლიტიკური, სამეცნიერო, რელიგიური და სხვა ორგანიზაციების მიერ განხორციელებული სემინარები, კონფერენციები და ყრილობები. ხოლო დარჩენილი 11% მოდის სამრეწველო-სავაჭრო გამოფენებში, ბაზრობებში მონაწილე ტურისტებზე.

თვითონ საქმიანი ტურიზმის (ბიზნეს ტურიზმის) მცნება მსოფლიო სტანდარტების მიხედვითაც შედარებით ახალი მცნებაა. იგი ევროპასა და ამერიკაში გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში გაჩნდა, ხოლო აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში კი 90-იანი წლების ბოლოს.

საქმიანი ტურიზმი (business travel) ტურიზმის ყველაზე სწრაფად განვითარებადი მიმართულებაა. თუ ზოგადად ტურიზმის ბაზარი 10-12%-ით იზრდება, ბიზნეს ტურიზმის ზრდა 30%-ს შეადგენს.

ასოციაცია „ Global Business Travel Association” კვლევის განყოფილებამ „GBTA Foundation” გამოაქვეყნა დეტალური მოხსენება, რომელშიც მსოფლიოს მასშტაბით გაანალიზებულია საქმიანი ტურისტული სექტორის მიმდინარე დანახარჯები და მისი უახლოესი

ღარბოზრიში აკონომიკა

ხუთი წლის ზრდის პროგნოზი. კვლევებმა გამოავლინა, რომ 2010 წელს მონაცემები გაიზარდა 8,4%-ით - 2009 წლის მონაცემებთან შედარებით, ხოლო 2011 წელს 9,2%-ით- 2010 წელთან შედარებით და 1 ტრილიონ დოლარს მიაღწია.

კვლევების შედეგად დგინდება, რომ მსოფლიო ეკონომიკის აღდგენა ხდება ორი განსხვავებული გზით, რომელთაც სხვადასხვა ზრდის ტემპი გააჩნიათ. მაგალითად, ისეთ განვითარებად ქვეყნებში, როგორცაა: ინდოეთი, ჩინეთი, ბრაზილია, რუსეთი - გლობალური საქმიანი ტურიზმის ზრდის ტემპი 2-3-ჯერ აღემატება ისეთი განვითარებული ქვეყნების ზრდის ტემპს, როგორცაა: აშშ, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი და გერმანია.

2011-2015 წლების საქმიანი ტურიზმის განვითარების პროგნოზი			
განვითარებადი ქვეყნები	%	განვითარებული ქვეყნები	%
ჩინეთი	11,2	აშშ	3,8
ინდოეთი	10,8	დიდი ბრიტანეთი	5,4
რუსეთი	7,1	საფრანგეთი	3,3
ბრაზილია	7,0	გერმანია	2,9

საბაზრო საზღვრებისა და საქმიანი კონტაქტების გაფართოვება თანამედროვე ეკონომიკის პირობებში, საშუალებას იძლევა, განვითარდეს ტურიზმის ყველაზე ახალი და პერსპექტიული სახეობა - საქმიანი ტურიზმი. საქმიანი ტურიზმი დიდ როლს თამაშობს ნებისმიერი ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაში და ხელს უწყობს მის (ეროვნული ეკონომიკის) ინტეგრაციას მსოფლიო ბაზარზე. თანამედროვე ეკონომიკის პირობებში შესაძლებელი გახდა საბაზრო საზღვრების გაფართოვება დანახარჯების შემცირებით. ეს შეეხო როგორც ინფორმაციის მოძიებას, მონაცემთა გაცვლას, ასევე ურთიერთქმედების დანახარჯების ეფექტურ მართვას.

საქმიანი კომუნიკაცია, ტექნოლოგიებისა და ინფორმაციების გაცვლა, ახალი ბაზრების ათვისება, ინვესტირებისათვის ახალი

პარტნიორებისა და პროექტების მოძიება, პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლება - ყოველივე ეს წარმოადგენს საქმიან ტურიზმს.

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციამ და ამ პროცესებთან დაკავშირებულმა საქმიანმა, სამეცნიერო და კულტურული კავშირების ინტენსიფიკაციამ, საქმიანი ტურიზმი გადააქცია ერთ-ერთ წამყვან, ყველაზე შემოსავლიან და აქედან გამომდინარე მსოფლიო ტურისტული მიუზნეობის დინამიურად განვითარებულ დარგად. აღნიშნული გვაძლევს იმის საშუალებას, ვუნოლოთ მას XXI საუკუნის დასაწყისის ფენომენი.

უცხოელი და სამამულო ექსპერტების აზრით, საქმიანი ტურიზმი (business travel) ყოველთვის მხარს უჭამს მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე ცვლილებებს, მომხმარებელთა მოთხოვნილებებიდან გამომდინარე, ითვისებს და სთავაზობს ახალ მომსახურებებს.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო 10 წლის განმავლობაში ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი ცვლილებები განხორციელდა, მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ 2010-2020 წწ. მსოფლიო ეკონომიკა სერიოზულ ცვლილებებს განიცდის. შეიქმნება პირობები, როდესაც მილიონობით ადმიანის ინტეგრაცია მოხდება განვითარებულ ბაზარზე. ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, 2020 წლისთვის საერთაშორისო საქმიანი მოგზაურობები გაიზრდება 3-ჯერ. ამასთან ამ სექტორში ბრუნვა გაიზრდება 5-ჯერ. პროგნოზებიდან გამომდინარე, ასევე ვარაუდობენ, რომ ტურისტულ სფეროში გაიზრდება ავიაბილეთების გაყიდვებისა და ბრონის მოცულობა, აგრეთვე, გაიზრდება კორპორატიულ კლიენტებზე ტურების ცალკეული სეგმენტების რეალიზაცია საქმიანი და ინდივიდუალური მოგზაურობის ორგანიზებისათვის (სასტუმროებში განთავსება, ავტომობილის არენდა, სამედიცინო დაზღვევის მიღება და ა.შ.)

გლობალურ ეკონომიკაში დაწყებული ახალი პერიოდი აღინიშნება, როგორც ახალი და საშიში ერა- მსოფლიო ტერორისტული აგრესიის ერა. 2001 წ. 11 სექტემბრის ტერორისტული აქტი და მომდევნო ტერაქტებმა ინდონეზიაში, ლონდონში, იორდანიაში, ეგვიპტის კურორტებზე და ა.შ. - მნიშვნელოვანი საფრთხის წინაშე დააყენა თუ მთლიანად საერთაშორისო ტურიზმი არა, ყოველ შემთხვევაში ამ მრავალდარგობრივი სეგმენტის მნიშვნელოვანი

ნაწილი მიიღო. ეს პერიოდი მიიჩნევა ტურისტული ინდუსტრიის სავალალო პერიოდად. უამრავმა ტურისტმა უარი განაცხადა საერთაშორისო მოგზაურობაზე და უპირატესობა მიანიჭა შიდა მარშრუტებს. ამან ხელსაყრელი პირობები შეუქმნა ტურიზმის შიდა ინდუსტრიის განვითარებას: რაიონის სასტუმროებს, კემპინგებს, სათხილამურო კურორტებს და ა.შ. ამრიგად საერთაშორისო ტურიზმის ძირითადი მოთხოვნა კომფორტულ გარემოსთან ერთად ტურისტთა უსფრთხოების გარანტიებიც იქცა.

დღევანდელ პირობებში ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში მიმდინარე მოვლენებმა (ეგვიპტის, სირია და ა.შ) გამოანთავისუფლა ტურისტთა დიდი ნაწილი, რომლებიც თავს არიდებენ ამ ქვეყნების ცნობილ ტურისტულ ცენტრებში დასვენებას, მიუხედავად ავიგადადამზიდებისა და ჰოტელიერების მიერ შექმნილი მოქნილი ფასდაკლების სისტემისა.

საქართველოს ტურინდუსტრია ეწყობა მუშაობის ახალ პირობებს, რომელიც გამოწვეულია მსოფლიო პოლიტიკური არასტაბილურობით და ეძებს ახალ გადაწყვეტილებებს. ასევე მნიშვნელოვანია ტურისტული განათლებაც თანამედროვე ეკონომიკურ გარემოში. პროფესიონალურ ტურისტულ განათლებას გვთავაზობენ უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები, თუმცა ევროპელი ექსპერტები აღნიშნავენ, რომ ტურიზმი ეკონომიკის ერთ-ერთ სექტორს მიეკუთვნება და თანამედროვე პირობებში არ არის რეკომენდირებული განათლების მიღება ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში. საფრანგეთში ორწლიანი სწავლების შედეგად შესაძლებელი ხდება კონკურენტუნარიანი ტურისტული განათლება მიიღოს ყოველწლიურად 3000-ზე მეტმა სტუდენტმა, ამასთან აღსანიშნავია, რომ სასწავლო პროცესის ნახევარზე მეტს სტუდენტები ტურისტულ საწარმოებში ატარებენ, სადაც პრაქტიკული შეხება აქვთ იმ საკითხების გადაჭრასთან, რომლებიც მათი მომავალი საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს წარმოადგენს.

საქართველოში ტურიზმისა და კურორტების განვითარებაში სახელმწიფო მარეგულირებელის როლი ტურიზმის სახელმწიფო სააგენტოს აკისრია, რომელსაც ევალება სწორი სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება და ამ პოლიტიკის გატარებაზე ზრუნვა. ჩვენი

აზრით, აღნიშნული პოლიტიკა უნდა წარმოადგენდეს მოქნილ სისტემას, რომელიც მგრძობიარეა და რეაგირებს ყველა ტურისტულ ბაზარზე არსებულ ცვლილებაზე, გააჩნია სიახლეების მიმართ სწრაფი ადაპტაციის და ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების ათვისების უნარი, მსოფლიოში მიმდინარე ეკონომიკური და პოლიტიკური ცვლილებების გათვალისწინებით უნდა შეეძლოს სწრაფი და მოთხოვნების შესაბამისი რეაგირების მოხდენა.

ამრიგად, აღნიშნულ სტატიაში წარმოადგენილია სხვადასხვა ქვეყნების გამოცდილების მოკლე ანალიზი და კვლევა, რის საფუძველზეც მიგვაჩნია, რომ საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობის, ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობის გათვალისწინებით, სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის შემთხვევაში გააჩნია დიდი პერსპექტივა ტურიზმის, კერძოდ კი მისი კონკრეტული მიმართულების საქმიანი ტურიზმის (ბუსინესს ტრაველ) განვითარებისათვის.

ლიტერატურა:

1. ლ. დოლიკაშვილი , ნ. ჩეკურიშვილი , მ. ლვინჯილია - „ტურიზმის ეკონომიკა“, თბ. 2009.
2. გ. შუბლაძე. ლ. დოლიკაშვილი- „ტურიზმის მარკეტინგი“ თბ. 2009.
3. მ. მეტრეველი - „ტურიზმისა და სტუმართმასპინძლობის საფუძვლები“. თბ. 2008;
4. კოტლერი, ბოუენი, მეიკენზი. - „ მარკეტინგი. სტუმართმოყვარეობა. ტურიზმი“ თბ. 2007წ.
5. დ. კბილაძე, ნ. აბესაძე, ს. მეტრეველი- „სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში“. თბ. 2008.
6. Янкевич В.С. – Маркетинг в гостиничной индустрии и туризме. М., 2005.
7. www.tourizm.gov.ge
8. www.cooltourcompany.com
9. www.unwto.org
10. www.marketingpower.com
11. www.businessweek.com
12. www.tourprom.ru/news

**საბრუნავი კაპიტალის გამოყენების ეფექტიანობა
საბაზრო ეკონომიკის პირობებში**

ბადრი დავითაია

ედ, ანსუ-ს ასისტენტ პროფესორი

საბრუნავი კაპიტალი ეს არის სანარმოს მიერ ინვესტირებული კაპიტალი მიმდინარე ოპერაციებზე ყოველი საოპერაციო ციკლის განმავლობაში. სხვა სიტყვებით, ეს არის საშუალებები, რომლებიც ჩადებულია მიმდინარე აქტივებში. საბრუნავი კაპიტალი უშუალოდ მონაწილეობს ახალი ღირებულების შექმნაში და ფუნქციონირებს მთელი კაპიტალის წრებრუნვის პროცესში. საბრუნავი კაპიტალი უფრო სწრაფად მიმოიქცევა, ვიდრე ძირითადი კაპიტალი. ამიტომ საბრუნავი კაპიტალის წილის გადიდებით ავანსირებული კაპიტალის მთლიან მოცულობაში ხდება მთლიანი კაპიტალის ბრუნვის სიჩქარის შემცირება, მაშასადამე, იზრდება ახალი ღირებულების ზრდის შესაძლებლობა და შესაბამისად მოგებაც.

არსებობს ცნება წმინდა საბრუნავი კაპიტალი. მისი სიდიდე განისაზღვრება, როგორც სხვაობა მიმდინარე აქტივებსა და მიმდინარე ვალდებულებებს შორის. სამეურნეო სუბიექტთა ნორმალური ფუნქციონირების პირობებში მიმდინარე აქტივების სიდიდე აღემატება მიმდინარე ვალდებულებებს, ესე იგი საბრუნავ საშუალებათა ღირებულება აღემატება კრედიტორულ დავალიანებას. წმინდა საბრუნავი კაპიტალი ტრადიციული ტერმინოლოგიით წარმოადგენს საკუთარ საბრუნავ საშუალებებს.

საბრუნავი კაპიტალი ხასიათდება არა მხოლოდ სტრუქტურითა და მოცულობით, არამედ მიმდინარე აქტივების ლიკვიდურობით. ლიკვიდურობის ხარისხი განისაზღვრება მიმდინარე აქტივების უნარით გარდაიქმნას ფულად საშუალებებად წრებრუნვის პროცესში. ამასთან გაითვალისწინება, რომ სანარმოო მარაგი ნაკლებად ლიკვიდურია, ვიდრე მზა პროდუქცია, ხოლო აბსოლიტურად ლიკვიდურია ფულადი საშუალებები.

ფინანსური მენეჯმენტის თვალსაზრისით საბრუნავი კაპიტალი შედგება მუდმივი და ცვალებადი კაპიტალისაგან. მიმდინარე აქტი-

ვების ის ნაწილი, რომელიც მუდმივად არის სანარმოოს განკარგულებაში აუცილებელი მინიმუმის მოცულობით, უზრუნველყოფს სამეურნეო საქმიანობას და შეადგენს მუდმივი კაპიტალის საფუძველს.

საშუალებებში დამატებითი მოთხოვნის აღმოცენების შემთხვევა, რომლებიც განპირობებულია წარმოებისა და რეალიზაციის სეზონურობის ან სხვა გარემოებებით, ქმნის ცვლად საბრუნავ კაპიტალს.

საბრუნავი კაპიტალის მართვის ეფექტურობა განისაზღვრება რიგი ფაქტორებით: მიმდინარე აქტივების მოცულობითა და შემადგენლობით, მათი ლიკვიდურობით, მიმდინარე აქტივების დაფარვის საკუთარი და ნასესხები წყაროების თანაფარდობით, წმინდა საბრუნავი კაპიტალის სიდიდით, მუდმივი და ცვლადი კაპიტალის თანაფარდობით და სხვა ურთიერთდაკავშირებული ფაქტორებით. გარდა ამისა, საბრუნავი კაპიტალის მართვის თავისებურებები განისაზღვრება სამეურნეო სუბიექტთა სტრუქტურული კუთვნილებით, თუკი სავაჭრო ორგანიზაციებში მაღალია საქონლის ხვედრითი წილი, სამრეწველო სანარმოებში-ნედლეული და მასალები, ფინანსურ კორპორაციებში კი ქარბობს ფულადი საშუალებები და მათი ექვივალენტები.

ამრიგად, საბრუნავი კაპიტალის გამოყენების გაუმჯობესება მენარმეობის განვითარებასთან ერთად ძალზე აქტუალურ მნიშვნელობას იძენს, ვინაიდან ამ დროს გამოთავისუფლებული მატერიალური და ფულადი რესურსები წარმოადგენენ შემდგომი ინვესტიციების დამატებით იმანენტურ წყაროებს. საბრუნავი საშუალებების რაციონალური და ეფექტური გამოყენება ხელს უწყობს ეკონომიკურ სუბიექტთა ფინანსური მდგრადობისა და გადახდისუნარიანობის დონის ამაღლებას. ასეთ პირობებში სანარმოო დროულად და მთლიანად ასრულებს საანგარიშსწორებო—საგადასახადო ვალდებულებებს, რაც წარმატებული კომერციული საქმიანობის საფუძველია.

საბრუნავი კაპიტალის გამოყენების ეფექტურობა ხასიათდება ეკონომიკურ მაჩვენებელთა სისტემით, რომელთაგან ერთ—ერთია მათი განთავსების თანაფარდობა წარმოებისა და მიმოქცევის სფეროში.

საბრუნავი საშუალებების გამოყენების ხარისხზე შეიძლება ვიმსჯელოთ საბრუნავი საშუალებების უკუგების მაჩვენებლის მიხედვით, რომელიც განისაზღვრება, როგორც შეფარდება რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგებსა და საბრუნავი საშუალებების ნაშთს შორის.

საბრუნავი საშუალებების გამოყენების ინტენსივობის უმთავრეს მაჩვენებლად გვევლინება მათი ბრუნვადობის სიჩქარე.

საბრუნავი საშუალებების ბრუნვადობა ეს არის საშუალებათა ერთი სრული წრებრუნვის ხანგრძლივობა, დაწყებული პირველით და დამთავრებული მესამე ფაზით. რაც უფრო სწრაფად გადაინაშუალებები ამ ფაზებს, მით უფრო მეტ პროდუქციას აწარმოებს საწარმო საბრუნავი საშუალებების ერთი და იგივე თანხიდან.

საბრუნავი საშუალებების ბრუნვადობის სიჩქარე გამოითვლება სამი ურთიერთდაკავშირებული მაჩვენებლებით: ერთი ბრუნვის ხანგრძლივობა დღეებში; ბრუნვათა რაოდენობა ერთი წლის მანძილზე; საბრუნავი საშუალებათა სიდიდე რეალიზებული პროდუქციის ერთ ერთეულზე.

საბრუნავ საშუალებათა ბრუნვადობის გამოთვლა ხორციელდება, როგორც გეგმური, ასევე ფაქტობრივი კუთხით. გეგმური ბრუნვადობა შეიძლება გაანგარიშებულ იქნას მხოლოდ ნორმირებული საბრუნავი საშუალებებით, ფაქტობრივი — ყველა საბრუნავი საშუალებების მიხედვით არანორმირებულის ჩათვლით. გეგმურისა და ფაქტობრივის ბრუნვადობის შედარება ასახავს ნორმირებული საბრუნავ საშუალებათა დაჩქარებას ან შენელებას. ბრუნვადობის დაჩქარების დროს ხდება საბრუნავ საშუალებათა გამოთავისუფლება ბრუნვიდან, ხოლო შენელების დროს აუცილებელია ბრუნვაში დამატებითი საშუალებათა ჩართვა.

დღეებში ერთი ბრუნვის ხანგრძლივობა განისაზღვრება შემდეგი ორმოხლის მიხედვით:

$$O = (C \times N) \div T$$

სადაც

O — ერთი ბრუნვის ხანგრძლივობაა დღეებში

C — საბრუნავ საშუალებათა ნაშთი (ლარებში)

T — სასაქონლო პროდუქციის მოცულობა

N — დღეთა რიცხვი საანგარიშო პერიოდში

მაგალითი: გასულ წელს ღირებულების მიხედვით სასაქონლო პროდუქციის მოცულობა იყო 150 000ლარი, მაშინ როცა საბრუნავი საშუალებები ამ წლის ბოლოს შეადგენდა 18 000 ლარს. ერთი ბრუნვის ხანგრძლივობა უდრის 43 დღეს ($18000 \times 360 \div 150000$)

ბრუნვადობის კოეფიციენტი გვიჩვენებს ბრუნვათა რაოდენობას, რომელიც ხორციელდება საბრუნავი საშუალებებით ერთი წლის მანძილზე და განისაზღვრება ფორმულით $K = T \div C$, სადაც K — ბრუნვადობის კოეფიციენტია, ე. ი. ბრუნვათა რაოდენობა.

განხილულ მაგალითში ბრუნვადობის კოეფიციენტი შეადგენს 8,3 ($150000 \div 18000$). მაშასადამე, საბრუნავმა საშუალებებმა განახორციელეს 8,3 ბრუნვა ერთი წლის მანძილზე. ეს ინდიკატორი ნიშნავს იმას, რომ საბრუნავი საშუალებების ყოველ ერთ ლარზე მოდის რეალიზებული პროდუქციის 8,3 ლარი. საბრუნავ საშუალებათა დატვირთვის კოეფიციენტი არის ბრუნვადობის კოეფიციენტის უკუმაჩვენებელი. ის წარმოადგენს საბრუნავ საშუალებათა სიდიდეს, რომელიც მოდის რეალიზებული პროდუქციის ერთეულზე. იანგარიშება ფორმულით: $K_{\text{დ}} = C \div T$, სადაც $K_{\text{დ}}$ — საბრუნავ საშუალებათა დატვირთვის კოეფიციენტია.

ჩვენს მიერ ზემოთ განხილული მაგალითის მიხედვით დატვირთვის კოეფიციენტი შეადგენს 0,12 ($18000 \div 150000$). მაშასადამე, რეალიზებული პროდუქციის ყოველ ერთ ლარზე მოდის 0,12 ლარის საბრუნავი საშუალებები.

ამასთან ბრუნვადობა შეიძლება იყო როგორც საერთო, ასევე პრივატულიც.

საერთო ბრუნვადობა ახასიათებს საბრუნავ საშუალებათა გამოყენების ეფექტიანობას მთლიანობაში წრებრუნვის ყველა ფაზის მიხედვით და არ ასახავს საბრუნავ საშუალებათა ცალკეულ ჯგუფების წრებრუნვის თავისებურებებს.

ზემოთ განხილული ბრუნვადობის ურთიერთდაკავშირებული მაჩვენებლები ასახავენ საბრუნავ საშუალებათა საერთო ბრუნვადობას. რაც შეეხება საერთო ბრუნვადობის ცვლილებების გამოვლენის კონკრეტულ მიზეზებს, ის გამოითვლება საბრუნავ საშუალებათა პრივატული ბრუნვადობის მაჩვენებლით.

პრივატული ბრუნვადობა ასახავს წრებრუნვის ყოველ ფაზაში საბრუნავ საშუალებათა გამოყენების ხარისხს, როგორც მთლიანად ჯგუფში, ასევე ცალკეული ელემენტების მიხედვითაც.

ასეთ დეტალური ანალიზი საბრუნავ საშუალებათა გამოყენებისა იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას საბაზრო ურთიერთობების განვითარებისა და თავისუფალ მენარმეობასთან ერთად.

საბრუნავ საშუალებათა განთავსებაში სტრუქტურული ცვლილებათა გავლენის განსაზღვრისათვის საბრუნავ საშუალებათა ნაშთი უნდა შეუდარდეს სასაქონლო პროდუქციის მოცულობას, რომელიც გამოყენებულ იქნა საბრუნავ საშუალებათა საერთო ბრუნვადობის გამოთვლის დროს. ამასთან პრივატული ბრუნვადობის მაჩვენებელთა ჯამი ტოლი უნდა იყოს საერთო ბრუნვადობის მაჩვენებლისა. ბრუნვადობის დაჩქარების შედეგად საბრუნავ საშუალებათა გარკვეული თანხა გამოთავისუფლდება. გამოთავისუფლება შეიძლება იყოს აბსოლიტური და ფარდობითი.

აბსოლიტურ გამოთავისუფლებას საბრუნავ საშუალებებისა მაშინ აქვს ადგილი, როცა საბრუნავ საშუალებათა ფაქტობრივი ნაშთი ნაკლებია ნორმატივებზე, ან საბაზისო პერიოდში საბრუნავ საშუალებათა ნაშთზე. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში აბსოლიტურად გამოთავისუფლებული საბრუნავი საშუალებები შეიძლება მიმართულ იქნას საწარმოთა მიერ წარმოების შემდგომი გაფართოებისაკენ.

საბრუნავ საშუალებათა ფარდობითი გამოთავისუფლება ხდება იმ შემთხვევაში, როცა საბრუნავ საშუალებათა ბრუნვადობის დაჩქარება ერთდროულად ხორციელდება წარმოების მოცულობის ზრდასთან ერთად. საბრუნავ საშუალებათა აბსოლიტურ და ფარდობით გამოთავისუფლებას აქვთ ერთიანი ეკონომიკური საფუძველი, ვინაიდან სამეურნეო სუბიექტებისათვის წარმოადგენენ საშუალებათა დამატებით ეკონომიას.

მაგალითი: სასაქონლო პროდუქციის ფარდობითი მოცულობა თვითღირებულების მიხედვით მიმდინარე წელს 100 800 ათასი ლარი. ყველა საბრუნავი საშუალებათა ღირებულება მიმდინარე წლის ბოლოს შეადგენს 11200 ათას ლარს. სასაქონლო პროდუქციის მოცულობა საგეგმო წელს შეადგენს 144 000 ათას ლარს სამ დღეზე

ბრუნვადობის დაგეგმილი დაჩქარების დროს.

ასეთ პირობებში მიმდინარე წელს ბრუნვადობა შეადგენს 40 დღეს ($11200 = 100800 \div 360$) საბრუნავ საშუალებათა თანხობრივი მაჩვენებელი შეადგენს 16000 ათას ლარს ($144000 \times 40 \div 360$), ბოლო საბრუნავ საშუალებათა ღირებულება მათი ბრუნვადობის დაჩქარების გათვალისწინებით შეადგენს 14800 ათას ლარს ($144000 \times (40 - 3) \div 360$).

საბრუნავ საშუალებათა ფარდობითი გამოთავისუფლება ბრუნვადობის დაჩქარების შედეგად მიმდინარე წელს შეადგენს 12000 ათას ლარს ($16000 - 14800$). ამრიგად, საბრუნავ საშუალებათა ბრუნვადობის დაჩქარება და ამის საფუძველზე გამოთავისუფლება საწარმოებს აძლევს შესაძლებლობას მიმართონ ისინი საკუთარი შეხედულებისამებრ მენარმეობის განვითარებაზე ისე, რომ არ გახდეს საჭირო დამატებითი ფინანსური რესურსების მოზიდვა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Алексеева М, М, Планирование деятельности фирмы, М. Финансы и статистика, 2002г
2. Шеремет А, Сайфулин Р. Нагашев Е. Методика финансового анализа предприятий М. Юни-Глоб 2002г
3. Финансовый менеджмент, Учебник / Под. Ред. Проф. А. М. Ковалевой М. Инфра, 2005г
4. Ковалев В. В. Финансовый анализ: управление капиталом М., Финансы и статистика 2001г
5. Справочник финансиста предприятия. Коллектив авторов, М., Инфра 2002г

**მათემატიკური რეგულირების ეფექტურობის ინტეგრირებული
ინდიკატორების გამოყენება**

ქეთევან კინძარაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი

როგორც ცნობილია, ს. კომანდერის მიერ შემოთავაზებული დარგობრივი მაჩვენებლების დროითი მწკრივების ანალიზს ფიქსირებული ეფექტების მეთოდის გამოყენებით საფუძვლად უდევს დაშვება იმის შესახებ, რომ „განსხვავება ცალკეულ დარგებს შორის არ იცვლება დროის მიხედვით და შეიძლება მათი „დაჭერა“ წრფივი განტოლებების განსხვავებული მუდმივი წევრების საშუალებით. შედეგად, დარგების სპეციფიკური თავისებურებების მიხედვით კორექტირების შემდეგ შეიძლება დავუშვათ, რომ შესაბამის მრუდს აქვს ერთნაირი დახრილობა და სხვადასხვა მაჩვენებლების კავშირების ელასტიურობის მიღებული ყველა შეფასებები ეკონომიკისათვის არის ერთიანი“. ე.ი. ავტორს გამოჰყავს ხელფასის განტოლება, ხოლო შემდეგ-სამუშაო ძალაზე მოთხოვნილების განტოლება. ამ დროს სამუშაო ძალაზე მოთხოვნილების განტოლებებში შრომის დანახარჯები იზომება რეალური ხელფასით; დასაქმების შეფასებები გამოიყვანება ხელფასის განტოლებიდან.

ჩვენი შეფასებით, დარგებს შორის განსხვავების უცვლელობის (მუდმივობის) მტკიცება — საკმაოდ სადავოა. განსაკუთრებულად კი ეს ეხება, როგორც ცალკეული რეგიონის ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის პერიოდს, ასევე მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკას.

საინტერესო წინადადება რეგიონებს შორის უმუშევართა შრომის ბაზარზე სტრუქტურული შეუსაბამობის შეფასებისას დარგებისა და დასაქმების სახეების შესახებ გვხვდება კ. რიბინსკის ნაშრომში. ამ მიზნით გამოყენება სტრუქტურული შეუსაბამობის ორი ტიპის ინდექსი. პირველი განისაზღვრება ფორმულით

$$MM = 1 / 2 \times \text{VAR}(ui / N), \text{ სადაც}$$

U_i — i — კატეგორიის მიხედვით უმუშევრობის დონე (რეგიონი, საქმინობის სახეობები და სხვა);

u — უმუშევრობის საერთო დონე, რომელიც განისაზღვრება უმუშევართა რაოდენობის შეფარდებით სამუშაო ძალასთან. ეს ინდექსი უჩვენებს „... რეგიონებში უმუშევრობის განაწილების დონეებს საქმინობის სახეების და სქესის მიხედვით. ის საშუალებას იძლევა წარმოდგენა ვიქონიოთ სამუშაო ძალის შესახებ, მაგრამ არ იძლევა ინფორმაციას მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის თანაფარდობის შესახებ“.

მეორე ინდექსი განისაზღვრება ფორმულით.

$$MM^1 = 2 \times [1 - \text{SUM}(N_i / N \times (U_i / U - V_i / V)^{1/2})], \text{ სადაც}$$

V_i — i კატეგორიის მიხედვით ვაკანსიის დონე (რეგიონი, საქმინობის სახე და სხვა);

V — ვაკანსიის საერთო დონე;

N_i — გარკვეული საქმინობის (პროფილის) მქონე სამუშაო ძალა აღებულ რეგიონში და სხვა;

N — საერთო (მთლიანი) სამუშაო ძალა. ეს ინდექსი პირიქით „ახასიათებს სამუშაო ძალაზე როგორც მოთხოვნას, ასევე მიწოდებას, რადგანაც ითვალისწინებს როგორც უმუშევართა რაოდენობას, ასევე ვაკანსიების რაოდენობას. იგი შეიძლება გამოვიყენოთ რეგიონების მიხედვით მოთხოვნისა და მიწოდების თანაფარდობის არათანაბარი განაწილების შესწავლისას“.

ჩვენი აზრით, საჭიროა მოკლედ განვიხილოთ კიდევ ერთი საინტერესო მეთოდიკა, რომელიც აგებულია შრომის ნაყოფიერების ინდექსის დაქვეითების (ზრდის) გამოყენებით ფარული უმუშევრობის განსასაზღვრავად. ლ. მილიაევა ფარული უმუშევრობის მასშტაბების შესაფასებლად გვთავაზობს განესაზღვროთ მიმდინარე წლის შრომის ნაყოფიერების გადახრა ბაზართან შედარებით. გამოთვლები სრულდებოდა ერთ-ერთი რეგიონის სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე. მაგ., 2008 წ. ფარული უმუშევრობის დონე შეადგენდა მთელი დასაქმებული მოსახლეობის 25,2%-ს, 2009 წ. — 7,4%, 2010 წ. — 0,2%. ასეთი დინამიკა ინვეს მრავალ კითხვას, რაც გვაიძულებს ეჭვი შევიტანოთ მეთოდიკის ხარისხიანობაში. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ავტორი უშვებს შრომის

ბაზარზე სიტუაციის გამარტივებას (2003 წ. უმუშევრობა არ არსებობდა), მაშინ გამოთვლების შედეგები არ შეიძლება ჩაითვალოს სანდოდ. ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვან ნაკლად უნდა ჩაითვალოს ის გარემოება, რომ შრომის ნაყოფიერება შეიძლება განისაზღვროს არა მხოლოდ ერთი ხერხით. გარდა ამისა, შრომის ნაყოფიერების განსაზღვრისას, ავტორი ეტყობა არ ითვალისწინებს სამეცნიერო ტექნიკური პროგრესის ზეგავლენას; ბოლო ათწლეულში გაჩნდა პრინციპულად ახალი ტექნოლოგიები, რომლებიც საშუალებას იძლევა გაიზარდოს შრომის ნაყოფიერება ცალკეულ ტექნოლოგიურ პროცესებში ათჯერ და მეტად.

მოვახდინოთ მეთოდიკების მეორე ჯგუფში შედეგების შეჯამება. მათი ღირსებები და ნაკლოვანებები ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ. საერთო პრობლემად რჩება ინდექსების გამოთვლის ხერხი, რადგანაც ამა თუ იმ სტატისტიკური ხერხის (მეთოდის) გამოყენებით შეიძლება მიიღო აბსოლუტურად სხვადასხვა შედეგები, კიდევ უფრო დიდ პრობლემას წარმოადგენს მიღებული შედეგების ინტერპრეტაციის არაერთგვაროვნება.

CREATING THE UNIQUE DESTINATION PROPOSITION (THE CASE OF POLAND)

Ph.D. Maria Johann,
Warsaw School of Economics
ru

Abstract. The focus on competitiveness is significant at the macro-economic scale as well as the regional, urban and local scales. Nowadays, the interest has grown in the performance of individual regions and cities. The emphasis has been put on the identification of the key determinants of regional and urban competitiveness and the regional policies promoting those determinants. Development of tourism has become an important opportunity to increase the competitiveness of regions. Attracting tourists to a specific destination brings remarkable results and enables local businesses, societies and authorities to create more wealth and prosperity. However, the process of developing a destination brand is complicated and requires a carefully designed strategy as well as suitable operational plans. Additionally, promoting a country brand appears crucial for strategies aimed at creating and increasing regional brand awareness. Thus, all activities leading to the development of a unique value proposition for a specific region need to be synchronized with the national marketing activities directed at creating a country brand.

Keywords: destination marketing, destination marketing organization, destination brand, country brand

The Competitiveness of Tourism Destinations

Tourism has emerged as one of the fastest growing industries worldwide influencing the development of other industries, such as: construction, agriculture, transport and others. Tourism's share of global economic output accounts for 11% and 9% of worldwide employment¹. The increasing importance of tourism and its impact on the social and economic development of regions triggered interest in improving the competitiveness of tourism destinations. Tourism competitiveness might be defined as "the

---

1 United Nations World Tourism Organization, www.world-tourism.org

ability of a destination to create, integrate and deliver tourism experiences, including value-added goods and services considered to be important by tourists” (Wei-Chiang Hong, 2008, p. 9). A large number of variables might be used to assess the destination competitiveness. These include objectively measured variables, such as: number of visitors, market share, tourist expenditure, employment, value added by the tourism industry, and subjectively measured variables like richness of culture and heritage and quality of the tourism experience (Dwyer, Kim, 2003).

Thus, tourist destinations such as countries, regions, and cities make efforts and use funds to improve their tourist image and attractiveness. Regions which are attractive as tourist destinations benefit from increasing number of tourists, build their competitive advantage over other regions, and contribute to the economic performance of the region. Region attractiveness refers to attributes which tourists consider as important. Attributes for tourism destinations include natural resources (e.g. climate, landscape), cultural/heritage resources (e.g. history, music, paintings), functional/physical resources (e.g. accommodations, food, transportation) and others (Dwyer, Kim, 2003). Since regions vary in terms of their natural, cultural, historical and functional resources, some of them appear as more attractive than others. However, appropriate tourism management and activities performed by the local authorities and involvement of local businesses and societies can enhance the attractiveness of regions. Additionally, the activities leading to the development of a unique value proposition for a specific region need to be synchronized with the national marketing activities aimed at creating a country brand.

Building and maintaining a strong country brand brings positive effects to all sectors of the economy and is crucial for the enhancement of a country’s position in the global marketplace. Considering the global character of competition, an attractive country brand should be able to attract foreign investments, businesses and skillful workforce as well as support exporters and promote public diplomacy. It must also promote the goals of the tourism industry and strengthen national identity and increase self-respect (Moilanen, Rainisto, 2009). Since nations compete with each other striving to devise sources of competitive advantage (Porter, 1989), managing and controlling national brand has become crucial for the country’s overall success. Country

brand management consists of a variety of tasks including: managing the image, attracting tourists, attracting factories and companies, and seeking new market opportunities. Assessing a brand's image is the first step to designing a country's marketing strategy. Then, it is necessary to position the place's benefits to support an existing image or create new positive associations. The desired image should be communicated to the target audiences. Since tourists have numerous destination choices, a country should be very specific about the benefits it offers and the tourism market should be carefully segmented in order to attract the right consumers. Creating favorable conditions for new factories and business investments requires an understanding of how companies make their site selection choices, and providing accurate and reliable information on specified topics (Morgan et al, 2004). Thus, all activities aimed at building a country brand as well as other branding decisions concerning the regions, cities, and tourist resorts should be integrated and coordinated so that they can increase the destination competitiveness.

The Role of Destination Marketing and Destination Marketing Organizations

Building a place brand is a long-term investment which might bring many positive results, such as the attraction of businesses, investments, skillful workforce, inhabitants and visitors to the target area. However, branding strategy focused on destination development differs from a strategy designed for a single company's products. Since countries, cities and tourist resorts are multidimensional entities, much more complicated and complex than products, the process of developing and sustaining a place brand requires specific marketing solutions. The marketing activities aimed at the place development are referred to as destination marketing, which is defined as "a proactive, strategic, visitor-centered approach to the economic and cultural development of a location, which balances and integrates the interests of visitors, service providers, and the community"¹. Destination marketing facilitates the achievement of tourism policy which should be coordinated with the regional policy. Typical destination marketing activities involve marketing tools and techniques aimed at the destination development and promotion.

---

1 Definition suggested by K. Albrecht, endorsed by the Destination Marketing Association International.

Destination development as well as creating and increasing brand awareness involves many promotional activities. Above the line promotional techniques are focused on the development of the destination brand and include advertising on television, radio, press, and outdoor. Below the line activities include participation in annual tourism and travel fairs and distributing brochures to partners and prospective customers. Among other promotional tools, public relations techniques are used extensively to promote tourism destinations. They include establishing tourism offices in the major markets, generating articles, promotional material, and stories about the destination, hosting journalists and celebrities to generate more interest. New technologies and the Internet allow to coordinate the entire range of products and services offered locally and providing information about them (Buhalis, 2000). Destination marketing activities are generally performed by the destinations marketing organizations along with other entities concerned with tourism and regional development.

Destination marketing organizations (DMO) are business entities - governmental, corporate or non-profit – responsible for planning and marketing of the region. Information and visitor centers promote economic development of a destination focusing mostly on providing information about local suppliers and distributing promotional material. Typically, there are three fundamental levels at which a destination marketing organization functions. At the country level, the organization is usually referred to as the National Tourism Organization responsible for marketing a country as a tourism destination. Other entities with interests in destination tourism development include a government ministry responsible for planning and policy as well as numerous private sector organizations. At the state or provincial level, the organization may be referred to as the State Tourism Office or the Provincial Department of Tourism with overall responsibility for marketing a state, province or territory. At the regional level, the organization is commonly identified as a Convention and Visitor Bureau which is in charge of marketing a concentrated tourism area as a tourism destination (Pike, 2008).

DMOs can adopt different types of corporate governance varying from departments of a single public authority or partnerships of public authorities through public-private partnerships to associations funded by a private sec-

tor partnerships¹. Each type of governance has its advantages and disadvantages, however, the form of organization lying somewhere between the public and private models seems to be the most favorable for DMOs. Whereas the public sector provides the general framework for tourism development, pursuing long-term approaches with the emphasis put on integration and coordination of all policy components, the private sector appears to be more dynamic in terms of setting the short-term objectives and paying more attention to such issues as sales and customer relationship management. The organizational structure that is adopted has a considerable impact on the DMO funding policy. Membership-based DMOs rely on membership fees while organizations set up by the national or local authorities depend on public sector funding. Hybrid organizations composed of public and private partnerships use both public and private funds (Brent et al, 2003).

The tourism policy formulation process consists of four phases, including the definitional phase, the analytical phase, the operational phase, and the implementation phase. The first phase of policy formulation is focused on the definition of tourism destination system and the explication of a tourism philosophy. Additionally, a destination vision should be developed and destination objectives along with potential constraints should be specified. The analytical phase – as opposed to the first phase, which requires decisions concerning the nature and directions of tourism development in a specified region – is mostly concerned with the collection of information necessary for the internal and external analysis. The internal analysis consists of a review of the existing policies and programs, a resource audit, and a strategic impact analysis. The external analysis is composed of the macro-level analysis, the micro-level analysis and a the review of competitive and supportive tourism development policies. The operational phase starts as soon as the various types of analyses have been carried out. In this phase policy and program recommendations should be formulated and subsequently operational plans should be developed. The last phase involves the implementation of the strategy for the destination development with the emphasis put on the allocation of responsibilities, establishing financial requirements, and providing timetable for programs implementation (Brent et al, 2003).

---

1 United Nations World Tourism Organization, www.world-tourism.org.

Poland: Building a Destination Brand

In Poland, tourist promotion is the responsibility of the national tourist organization. The Polish Tourist Organization (PTO) was established on June 15, 1999 and is currently one of the 200 national tourist organizations active worldwide to promote their own countries. It is concerned with promoting Poland as an attractive tourist destination both in Poland and abroad, and conducts activities aimed at encouraging foreign visitors to come to Poland and increasing their number. The activities of the organization are financed with the budget grants, non-refundable foreign aid, payment of local government units, and payment of organizations and companies operating in the field of tourism. The PTO has offices in 14 countries responsible for the promotion of Poland as a tourist destination on foreign markets. Basing on the knowledge of the various markets, it is possible to adjust the promotional activities to the specific character of a given target audience. Additionally, by cooperating with the local and regional tourist organizations, PTO undertakes activities aimed at increasing the interest in the Polish cities, regions, and tourist products among Polish and foreign tourists. Its numerous tasks include: organizing the conferences, seminars, and trainings, issuing promotional publications about Poland; developing the Internet tourist information system; performing statistical analysis, marketing expertise and prognostic studies in the field of tourism; and initiating and supporting the organizational measures taken by the competent authorities for the development of tourism infrastructure, tourism products, and their promotion¹.

The Polish Tourist Organization pursues its long-term promotion policy based on the document entitled Marketing Strategy of Tourism in Poland for the years 2012-2020² which is an updated version of the document describing the marketing strategy for the years 2008-2015³. Given the changes in the world economy which affected the tourism sector and had a significant impact on international tourism demand, strategic and

---

1 www.pot.gov.pl, 25.10.2012.

2 **Polska Organizacja Turystyczna**, *Marketingowa Strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020*, Warszawa 2011.

3 **Polska Organizacja Turystyczna**, *Marketingowa Strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2008-2012*, Warszawa 2008.

operational objectives have been revised, however, the vision and mission statements remained the same. According to the described vision "Poland will eventually have an attractive image, in line with reality, contributing to the choice of the country as a tourist destination, an image that has a positive effect on the development of tourism economy". The mission stresses the necessity of "creating and enhancing the image of Poland as a country, which is an attractive and welcoming country, and has competitive high-quality tourism products". PTO has set the strategic objective of improving the competitive position of Poland in the foreign markets and three operational objectives including: meeting the information needs in the field of tourism, marketing support for the development of the tourism product, and increasing the reach of the promotional message on the tourist attractiveness of Poland. The implementation of all measures to achieve those objectives requires cooperation with the regional and local tourist organizations, Polish tourist information centers located abroad as well as with organizations, institutions, and other partners with the interest in tourism development in Poland.

Considering the market attractiveness and the position of Polish tourism in particular markets, priority markets have been distinguished. The most attractive markets with a huge growth potential include: Germany, Great Britain, France, Italy, Denmark, Norway, Sweden, Russia, and Ukraine. However, they differ from the countries featured in the marketing strategy for the years 2008-2015. This demonstrates the dynamic changes in the environment and the necessity to adjust the strategy to changing conditions. Besides priority markets, main target audiences have been portrayed, such as: potential tourists, tourists, journalists, tour operators, agents, tourism products owners, Poles living in Poland and abroad, exchange students visiting Poland, opinion leaders in Poland and abroad, foreign organizations, associations, and others. Depending on the market attractiveness and target audiences characteristics, different marketing strategies have been proposed and suitable marketing tools have been selected to meet the communication objectives.

Promotional efforts are focused on selected products, most of all on urban tourism, which refers to the consumption of city spectacles, such as architecture, monuments and parks as well as cultural amenities including

museums, performances, and restaurants. Additionally, the emphasis is put on promoting business tourism and other types of tourism like recreational tourism, specialized tourism and agritourism which are also popular products in the Polish tourism market. The main idea standing behind promoting tourism products and shaping the image of Poland as an attractive tourism destination is to stress the fact that Poland lies in the heart of Europe on the border between Eastern and Western world. As a consequence, it should keep its original character, not trying to conform to the west, so that it can attract visitors thanks the unique atmosphere of the place. It is also recommended to take advantage of positive stereotypes and encourage Polish people to act as ambassadors of Poland. Elements considered the most important in the communication message include: vitality (energy and youth), culture (modernity and heritage), people (hospitality, beauty, creativity), physical beauty (diversity, regionality), health (cuisine, ecology, nature), cities and well known Polish people. The slogan Polska. Move your Imagination is going to be used to promote Poland in the coming years.

The promotional tools which are most frequently used to create the image of Poland as an attractive tourism destination include: study tours, e-marketing, social media, PR, viral marketing, and workshops. Additionally, ATL and BTL communications is used to build a desired image, as well as direct marketing, events, fairs, publications, and other promotional materials. Study tours are organized for journalists, tour operators, and VIPs to present to them the country with all the tourism opportunities. E-marketing, social media and viral marketing are used to spread information and knowledge about Poland, whereas the participation in international tourism fairs is an opportunity to present the tourism offer more directly, distribute promotional material, and develop relationships with important partners. Events, such as the 200th Birthday Anniversary of Frederic Chopin in 2010, the EU Leadership by Poland in 2011, the European Football Championships in Poland and Ukraine in 2012, are used to promote Poland at home and abroad. Promotional campaigns based on ATL and BTL communications are aimed at building a destination brand Poland and increasing the number of both visitors coming to Poland and domestic trips.

Summary

Tourism, as one of the fastest growing industries worldwide, creates opportunities to increase competitiveness of regions. Regions which are attractive as tourist destinations attract more tourists which results in the better economic performance of the region. For this reason tourism policy involving destination marketing should be developed and coordinated with regional policy. Destination marketing organizations should develop strategies aimed at the development and promotion of a specific destination in order to increase the number of visitors. They might use a number of marketing tools including primarily promotional activities to create and increase brand awareness of a particular place.

Strategies formulated at the regional level need to be synchronized and coordinated with the national strategy aimed at promoting Poland as an attractive tourist destination. Polish Tourist Organization conducts the activities directed at increasing the number of visitors coming to Poland and stimulating tourist demand within the country. The organization pursues its long-term promotion policy based on the document entitled Marketing Strategy of Tourism in Poland for the years 2012-2020. The document contains information on trends in tourism sector, detailed analysis of competitors, description of target markets, as well as the vision and mission statement, strategic and operational objectives and promotional programs necessary to build the desired image.

According to the main idea of the communications strategy, Poland as a tourist attraction would represent a set of values, including: vitality (energy and youth), culture (modernity and heritage), people (hospitality, beauty, creativity), physical beauty (diversity, regionality), health (cuisine, ecology, nature), cities and well known Poles. The slogan Polska. Move your Imagination is going to be used to promote Poland in the coming years. Creating and developing a country brand as an attractive tourism destination requires carefully designed promotional programs and application of diversified communications tools, such as: events, fairs, study tours, e-marketing, social media along with ATL and BTL campaigns. Besides its positive impact on the tourism sector, building and maintaining a strong country brand is expected to positively influence other sectors of the economy and enhance a country's position in the global marketplace.

However, developing a country brand as a tourism destination should be coordinated with the activities undertaken by other organizations and institutions aimed at creating a strong country brand. All those actions have not been synchronized so far, so that there is a risk that various images of Poland coexist at the same time, instead of one clear and consistent image. Thus, all efforts to promote Poland as a competitive and attractive country should be coordinated by one institution with the responsibility to develop a national brand, which would cause positive connotations with Poland, Polish people, and products of Polish origins. This institution should also assure efficient flow of information, so that all parties involved in creating a brand image have an access to information on undertaken activities.

BIBLIOGRAPHY

Brent J.R. Ritchie, Crouch G.I., (2003), *The Competitive Destination. A Sustainable Tourism Perspective*, CABI Publishing, UK.

Buhalis D., (2000), *Marketing the Competitive Destination of the Future*, *Tourism Management*, 21.

Dwyer L., Kim Ch., (2003), *Destination Competitiveness: Determinants and Indicators*, *Current Issues in Tourism*, volume 6, No 5.

Marketingowa Strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2008-2012, (2008), Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa.

Marketingowa Strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020, (2011), Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa.

Moilanen T., Rainisto S., *How to Brand Nations, Cities and Destinations. A Planning Book for Place Branding*, (2009), Great Britain, Palgrave and Macmillan.

Morgan N., Pritchard A., Pride R., (2004), *Destination Branding: Creating the Unique Destination Proposition*, Elsevier Butterworth-Heinemann.

Pike S., (2008), *Destination Marketing. An Integrated Marketing Communication Approach*, Elsevier Inc.

Porter M., (1989), *The Competitive Advantage of Nations*, New York: Simon & Schuster Trade, 1989.

Wei-Chiang Hong, (2008), *Competitiveness in the Tourism Sector*, Physica-Verlag, Heildelberg.

www.pot.gov.pl

www.world-tourism.org

**ბიზნესი, მენეჯმენტი,
მარკეტინგი**

**მმართველობითი აღრიცხვა და
მისი პირითაღი პრინციპები**

ზურაბ ვაშაკიძე

ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

ჟუჟუნა ნიკლაური-შენგელია

ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

რამაზ შაყულაშვილი

ემდ, თბილისის საერთაშორისო
უნივერსიტეტის სრული პროფესორი

ქვეყნის დამოუკიდებლობამ, ეკონომიკურმა რეფორმებმა დღის წესრიგში დააყენა ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო პრაქტიკასთან შესაბამისობაში მოყვანა, რაც ემყარება ბრიტანულ-ამერიკულ ბუღალტრულ აღრიცხვაში გამოყენებულ პრინციპებს, რომელიც აღიარებულია მონინავე ქვეყნების მიერ.

მმართველობითი აღრიცხვისთვის არსებობს ინფორმაციის მრავალი შიდა წყარო, სააღრიცხვო სისტემის საზღვრები ყოველთვის არ არის განსაზღვრული, განსაკუთრებით კი მმართველობით აღრიცხვაში. იგი ემყარება კონცეფციებს, რომლებიც წარმოადგენენ რეკომენდაციებისა და მეთოდების ერთიანობას, რომლის საშუალებითაც დგინდება სამეურნეო საშუალებების და მათი წარმოშობის წყაროების, აქტივებისა და პასივების, ანუ ვალდებულებების, მათი შეფასების კრიტერიუმების, საწარმოო პროცესებში განეული დანახარჯებისა და მის შედეგად მიღებული შემოსავლების, საფინანსო შედეგების, მათი განსაზღვრის მეთოდების

და ხერხების ერთობლიობა ქვეყანაში არსებული საკანონმდებლო ნორმატიული ბაზისა და ინსტრუქციების საფუძველზე.

მმართველობითი აღრიცხვის ძირითადი ფუნქციონირების პრინციპია მმართველ აპარატს მიაწოდოს ინფორმაცია, როგორც ნატურალური, ასევე ფულადი საზომი ერთეულებით დროში უწყვეტად, ყოველი სამეურნეო საშუალების მოძრაობა სანარმოო პროცესებში, აგრეთვე საგარეო ურთიერთობის დროს წარმოშობილი ვალდებულებები და მოთხოვნები განიხილოს ორმხრივად, ორმაგი ჩანერის პრინციპის გამოყენებით. მოახდინოს წარმოებულ პროდუქციაზე განეული დანახარჯების აღრიცხვა, ერთეული პროდუქციის თვითღირებულების გაანგარიშება, რაც, თავის მხრივ, საფუძველს წარმოადგენს ფასწარმოქმნისათვის, რის შედეგადაც ხდება საფინანსო შედეგების განსაზღვრა.

მმართველობით აღრიცხვის საშუალებით ხდება სანარმოოში არსებული სანარმოო სიმძლავრეების არსებობის, მიღების და გასვლის ოპერაციების აღრიცხვა, არსებული უძრავი და მოძრავი ქონების იჯარით მიღებისა და გადაცემის ოპერაციები, ძირითადი საშუალებების ცვეთის აღრიცხვა, ძირითადი საშუალებების გადაფასება, რაც ერთ-ერთ მთავარ საკითხს წარმოადგენს სანარმოს სიმძლავრეების ღირებულებით ფორმაში მოსაყვანად. იჯარის ცნებისა და მისი გამოყენების დროს აუცილებელია ფულის დისკონტირებული ღირებულების განსაზღვრა და მისი გამოყენება, აგრეთვე საფინანსო და ოპერატიული იჯარის გამოყენება.

ძირითადი საშუალებების აღრიცხვის მთავარი მიზანია ბიზნეს-გეგმის მიხედვით წარმოების უზრუნველყოფა სანარმოო სიმძლავრეებით, ხომ არ არის ჭარბი ან ტექნოლოგიური ციკლისთვის არა საჭირო ძირითადი საშუალებები, ე.ი. დაუტვირთავი სანარმოო სიმძლავრეები, რომლის ცვეთა და ქონების გადასახადი ხელოვნურად გააძვირებს პროდუქციის თვითღირებულებას და უარყოფითად იმოქმედებს სანარმოოს შედეგებზე.

არამატერიალური აქტივების აღრიცხვა მმართველ აპარატს აწვდის ინფორმაციას თუ როგორ არის უზრუნველყოფილი წარმოება აუცილებელი სანარმო-ტექნოლოგიური დოკუმენტაციით, როგორებიცაა პატენტები, ლიცენზიები, სავტორო უფლებები,

სავაჭრო მარკა, გუდვილი ანუ საფირმო ფასი, ნოუ-ჰაუ ანუ ინტელექტუალური საკუთრება, კომპიუტერული პროგრამები და ა.შ.. აღნიშნული ინფორმაციის დახმარებით აუცილებელია მენეჯმენტის განხორციელება და შესაბამისი გადაწყვეტილებების მიღება. ბიზნეს-გეგმიდან გამომდინარე წარმოებაში არსებული არამატერიალური საშუალებები აკმაყოფილებს თუ არა წარმოების წინაშე მდგარი ამოცანების გადაწყვეტას, ხომ არ არის ქარბი არამატერიალური აქტივები, ვინაიდან წარმოების დანახარჯებში ჩაირთვება.

არამატერიალური აქტივები შეიძლება წარმოებაში მიღებული იქნეს სხვადასხვა გზით. შექენა-წარმოების საკუთარი ძალებით, საწარმოს წილობრივი მონაწილეობით, საწარმოთა გაერთიანებაში განვერიანების გზით და ა.შ.. არამატერიალური აქტივი შეიძლება გაიცვალოს აქციებზე ან სხვა ფასიან ქალაქებზე.

არამატერიალური აქტივების სანყისი შეფასება უნდა მოხდეს თვითღირებულებით, რომელიც მოიცავს შესყიდვის ფასს დამატებული მოსაკრებელი და გადასახადები. არამატერიალური აქტივები შეიძლება მიღებული იქნეს „ბარტერის“ სხვა აქტივებზე გაცვლის შედეგად, რომლის დროსაც შეფასდება აქტივების საბალანსო ღირებულებით. საწარმო შეიძლება ეწოდეს სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოებს, რომელიც ხორციელდება ახალი სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესისათვის და თუ მისგან მაშინვე არ მიიღებს ეკონომიკურ სარგებელს, არამედ მიიღებს მომავალში, ასეთ სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოებზე განეული დანახარჯები არ კაპიტალიზირდება და არ ხდება აქტივების აღიარება, არამედ, იგი მიეკუთვნება მიმდინარე პერიოდის ხარჯებს. სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოებს მიეკუთვნება: კადრების მომზადება და კვალიფიკაციის ამაღლება, სამეცნიერო აღმოჩენების გამოყენების, მასალების და მოწყობილობების გამოყენების ალტერნატიული გზების ძიება, დიზაინის შერჩევა, საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების და ა.შ..

არამატერიალური აქტივი არის გრძელვადიანი. მასში განითვლება მომავალში მისაღები ეკონომიკური სარგებელი, ანუ მისი გამოყენებით საწარმო ღებულობს შემოსავალს, რის გამოც იგი უნდა ჩაერთოს დანახარჯებში ამორტიზაციის სახით, მისი ამორ-

ტიზაციის თანხა უნდა განისაზღვროს ფორმულით, თავდაპირველ ღირებულებას მინუს სალიკვიდაციო ხარჯები და შეფარდებული მომსახურების ვადაზე. ზოგიერთი აქტივის გამოყენების ვადა განისაზღვრება იურიდიული უფლებით. იმ შემთხვევაში, თუ აქტივის მომსახურების ვადა არ არის დაკონკრეტებული, საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, იგი არ უნდა აღემატებოდეს 20 წელს.

ამორტიზებულ აქტივებზე შეიძლება აღრიცხვა მოხდეს აგრეთვე სხვადასხვა მეთოდით. ესენია: წრფივი, შემცირებული და ნაშთის მეთოდით. ამორტიზაციის დარიცხვის მეთოდის არჩევა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად საიმედოდ არის განსაზღვრული ეკონომიკური სარგებლის მოხმარება დროში. იმ შემთხვევაში, თუ ეკონომიკური სარგებლის მოხმარება დროში საიმედოდ ვერ განისაზღვრება, სასურველია გამოყენებულ იქნეს ამორტიზაციის დარიცხვის წრფივი მეთოდი.

როგორც ვიცით, ამორტიზაციის მორიგი დარიცხვით მცირდება აქტივების ღირებულება და ნარჩენი ღირებულებიდან საწარმოები იხდიან ქონების გადასახადს. აქედან გამომდინარე, ჩვენს საწარმოებს არ აქვთ ის ფუფუნება, რომ მათ თვითონ აირჩიონ ამორტიზაციის დარიცხვის მათთვის სასურველი მეთოდი, რაც უზრუნველყოფს მათი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის სრულყოფასა და გაუმჯობესებას. სამწუხაროდ, ამორტიზაციის ნორმებს ჩვენს ქვეყანაში არეგულირებს საგადასახადო კოდექსი.

არამატერიალური აქტივები სიძველის გამო, თუ ვერ მოასწრო ამორტიზირება, შეიძლება ჩამოინეროს, გაიცვალოს, გაიყიდოს, რომლის დროსაც უნდა ჩატარდეს ტესტირება აქტივის გაუფასურებაზე და ზარალის ანაზღაურება.

მმართველობითი აღრიცხვის ერთ-ერთი მთავარი საკითხია იჯარის აღრიცხვა, რომლის დროსაც ხდება მიეჯარის მიერ შემოსვლის მიღების მიზნით აქტივის გადაცემა მოიჯარეზე გარკვეული სახელშეკრულებო ვადის განმავლობაში. იჯარა კლასიფიცირდება ფინანსურ და ოპერაციულ იჯარად.

რისკის ქვეშ იგულისხმება აქტივების გამოუყენებლობის ან მორალური ცვეთის გამო ზარალის მიღების შესაძლებლობა. ეკონომიკური სარგებელი გულისხმობს აქტივების გამოყენებას მომგებიან

საქმიანობაში, აგრეთვე აქტივების გაძვირებისა და მათი რეალიზაციის შემთხვევაში.

საიჯარო ხელშეკრულება უნდა ითვალისწინებდეს იჯარის დანყება-დამთავრების ვადებს, აქტივების ფასებს და მის მოსალოდნელ ცვლილებებს, სასარგებლო მომსახურების ვადას, მინიმალურ საიჯარო გადასახადებს, მიმდინარე დისკონტირებულ ღირებულებას და რეალურ ღირებულებას.

ფულის დროითი ღირებულება დამოკიდებულია მის მიერ მოტანილ შემოსავალზე, რომელსაც ეწოდება საპროცენტო განაკვეთი ან მოგების განაკვეთი. საპროცენტო განაკვეთის სიდიდე დამოკიდებულია ფულის დაბანდების ინვესტირების რისკის დონეზე. რაც უფრო მაღალია რისკი, მით უფრო მაღალია საპროცენტო განაკვეთი, მით უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთს, მოგების ნორმას ითხოვს ინვესტორი.

ინვესტიცია კაპიტალის დაბანდებაა ეკონომიკურ საქმიანობაში, მოგებისა და სოციალური ეფექტის მიღების მიზნით. იგი უმეტეს შემთხვევაში ხორციელდება ფულით (ფინანსური ინვესტიცია) - მატერიალური სამეურნეო საშუალებები, მინა, თეზაურვაცია (ოქროს დამუშავება-შენახვა განძის სახით).

ინვესტიციის სწორი ბუღალტრული აღრიცხვა დამოკიდებულია ინვესტიციების შინაარსზე, კლასიფიკაციაზე და მისი შეფასება-გადაფასების სწორ განხორციელებაზე.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, ინვესტიცია არის აქტივი, რომელსაც ფლობს საწარმო საკუთარი აქტივების შემოსავლების გასაზრდელად (პროცენტი, როიალტი, დივიდენდი და საიჯარო ქირა), საკუთარი კაპიტალის გასადიდებლად. ინვესტიციის ჩამდები საწარმოსთვის ინვესტიცია შეიძლება იყოს მოკლევადიანი, გრძელვადიანი. ინვესტიციების შემადგენლობაში გარკვეული ადგილი უჭირავს ფასიან ქაღალდებს, რომლის გამოშვებაც ქონების ერთ-ერთი ყველაზე ლიკვიდური ნაწილია, რადგან მათ უნარი აქვთ საკმაოდ იცვალონ სახე არა მხოლოდ ნივთობრივ-მატერიალურ, არამედ ფულად ფორმაშიც.

ფასიან ქაღალდებს მიეკუთვნება: აქციები, ობლიგაციები, შემნახველი და სადეპოზიტო სერთიფიკატები, ოფციონები, ფიუჩერ-

სები, ვაუჩერული კონტრაქტები, სახაზინო ვალდებულებები და ა.შ..

საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე შეიძლება გამოვიდნენ სახელმწიფო ორგანიზაციები, საქართველოში რეგისტრირებული იურიდიული პირები, აგრეთვე საზღვარგარეთის სახელმწიფოები და მათ ტერიტორიაზე რეგისტრირებული იურიდიული პირები. ინვესტიციის მოცულობიდან გამომდინარე, ინვესტორი იძენს ინვესტირებული საწარმოს კონტროლის უფლებებს, საწარმოზე ზეგავლენის განხორციელების სახით. ინვესტორი ყოველთვის დგას სერიოზული რისკის წინაშე, რადგან არ არსებობს არცერთი ფასიანი ქაღალდი, რომელსაც ერთდროულად გააჩნდეს ინვესტიციის ყველა თვისება-უსაფრთხოება, შემოსავლების სტაბილურობა, დაბანდების ზრდა და ლიკვიდურობა. ინვესტიცია შეიძლება იყოს დაბალშემოსავლიანი, მაგრამ საიმედო. ინვესტიციების თვისებების შეთანხმება მიიღწევა მათი დივერსიფიკაციის გზით, რაც გულისხმობს კაპიტალის გადანაწილებას სხვადასხვა ფასიანი ქაღალდების პორტფელში.

ბულალტრულ აღრიცხვაში ინვესტიციების აღსარიცხავად ანგარიშთა გეგმაში გამოყოფილია შემდეგი ანგარიშები: №1310 — „მოკლევადიანი ინვესტიციები საწარმოთა ფასიან ქაღალდებში“; №1320 — „მოკლევადიანი ინვესტიციები სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებში“; №1330 — „გრძელვადიანი ინვესტიციების მიმდინარე ნაწილი“; №1390 — „სხვა მოკლევადიანი ინვესტიციები“ და ა.შ..

ინვესტიციების ბულალტრული აღრიცხვის დროს მნიშვნელოვანია მათი შეფასების მეთოდების სწორი შერჩევა, რაც გარკვეულწილად დამოკიდებულია ინვესტიციის ტიპზე, ინვესტორის მიერ მოპოვებული უფლების დონეზე, ინვესტიციის მიზანზე და ა.შ..

ინვესტიციები, რომლებიც კლასიფიცირდება მიმდინარე აქტივებად, ბალანსში ასახული უნდა იყოს საბაზრო ღირებულების ან ინვესტიციის თვითღირებულებით.

ინვესტიციის საბაზრო ღირებულება არის თანხა, რომლის მიღებაც შესაძლებელია მოცემული ინვესტიციის აქტიურ ბაზარზე გაყიდვით.

ინვესტიციების თვითღირებულება არის თანხა, რომელიც სა-

ბაზრო ღირებულების შექმნის თარიღიდან ემატება მის განთავსებაზე განუთქმობი ოპერაციებზე განუთქმობი დანახარჯები: ბროკერის გასამრჯელო საკომისიო ბანკის მომსახურებაზე, ჰონორარის, ბაჟი და ა.შ.. ინვესტიციების თვითღირებულებაზე მოქმედებს აგრეთვე შემდეგი ფაქტორები: ფასიანი ქაღალდების რეალური და ნომინალური ღირებულება, თუ შესაძლებელია აქტივების გაცვლით, აქტივების რეალური ღირებულება, ფასიანი ქაღალდების შექმნისა და გამოსყიდვის ღირებულება და სხვა უამრავი ფაქტორი. ინვესტიციის საბალანსო ღირებულება უნდა განისაზღვროს: ინდივიდუალურად თითოეული მუხლის მიხედვით, კატეგორიების მიხედვით და მთლიანი პორტფელის საერთო თანხით.

ეკონომიკური საქმიანობის განსახორციელებლად, ბიზნეს-გეგმიდან გამომდინარე სანარმოს უნდა გააჩნდეს სასაქონლო-მატერიალური მარაგები, რამაც უნდა უზრუნველყოს ტექნოლოგიური ციკლის განხორციელება.

სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობა სანარმოს შეიძლება, ერთი მხრივ, ჰქონდეს სანარმოო მარაგის სახით ტექნოლოგიური პროცესის უზრუნველსაყოფად, ხოლო, მეორე მხრივ, სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობა არის მატერიალური აქტივი და გათვალისწინებული უნდა იქნეს შემოსავლების მისაღებად. გარდა ამისა, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობა მოიცავს იმ შექმნილ საქონელს, რომელიც იხმარება ხელმეორედ გაყიდვის მიზნით, განსაკუთრებით აღნიშნული ეხება საცალო ვაჭრობის ქსელში შექმნილ საქონელს. გამომდინარე აქედან, სასაქონლო-მატერიალური საშუალებები შეიძლება დავეყოს სასაქონლო მარაგად და სანარმოო მარაგად.

სასაქონლო მარაგს მიეკუთვნება ყველა მოკლევადიანი და გრძელევადიანი აქტივი, რომელიც შექმნილია შემდგომი გაყიდვისათვის ფიზიკური ფორმის არსებითი ცვლილების გარეშე. მაგრამ, ზოგჯერ, მომხმარებლის მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად შეიძლება მოხდეს საქონლის დაკომპლექტება. სასაქონლო მარაგი შეიძლება იმყოფებოდეს სავაჭრო დარბაზში, სანაყობში, გზაში, რომელიც სანარმოს საკუთრებაა და მიეკუთვნება საბრუნავ საშუალებებს და იგი უახლოეს მომავალში უნდა გარდაიქმნას ფულად საშუალებად.

მასალები წარმოადგენს მზა პროდუქციის ნივთიერ საფუძველს, რომელიც წარმოების პროცესში ერთჯერადად მოიხმარება. მასალები მისი გამოყენების წესისა და დანიშნულების მიხედვით შემდეგნაირად ჯგუფდება: ნედლეული და ძირითადი მასალები, ნაყიდი, ნახევარფაბრიკატები, დამხმარე მასალები, სათბობი, სათადარიგო ნაწილები, ტარა, ნარჩენები.

დაუმთავრებელი წარმოება ისეთი მატერიალური ფასეულობაა, რომელსაც გარკვეული მომენტისათვის არ აქვს გავლილი ტექნოლოგიური ციკლით გათვალისწინებული ყველა სტადია და არ არის მიღებული ტექნიკური კონტროლის ან შემკვეთის მიერ.

მზა პროდუქცია ისეთი ფასეულობაა, რომელმაც გაიარა ტექნოლოგიური ციკლით გათვალისწინებული ყველა სტადია და აკმაყოფილებს სტანდარტით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს, მიღებული ტექნიკური კონტროლის მიერ და გამზადებულია სარეალიზაციოდ.

სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობა ფასდება- შექმნის ღირებულებას დამატებული სატრანსპორტო ხარჯები და გადასახადები, უკან დაბრუნებული დღგ-ს გამოკლებით. თუ მარაგი იმპორტის გზითა შექმნილი, მაშინ შექმნის ღირებულებაში შეიტანება საბაჟო გადასახადი და განბაჟებისათვის დაკავშირებული სხვა ხარჯები.

საწარმოები სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელების დროს ამყარებენ საგარეო ურთიერთობებს სხვა საწარმოებთან, ორგანიზაციებთან და პირებთან. განსაკუთრებით მომარაგების და რეალიზაციის პროცესების განხორციელების დროს ნებისმიერი საგარეო ურთიერთობები ფორმდება კონტრაქტით, რომელშიც გათვალისწინებულია პროდუქციის მიწოდება, გასანევი მომსახურება, ნედლეულით მომარაგება და ა.შ. რაც, თავის მხრივ, წარმოშობს საანგარიშსწორებო ურთიერთობებს, ალებ-მიცემობას, რომელიც განსაკუთრებულ ხასიათს იღებს კრედიტის მიღების ან გაცემის დროს, საქონლის ნისიად გაყიდვის, მუშაკთა დაქირავების, ჩვეულებისამებრ გადასახადების დეკლარირების და სხვა სამეურნეო პროცესების განხორციელების დროს. იმ შემთხვევაში, თუ საწარმოს ეკუთვნის თანხები, წარმოიშვება მოთხოვნები და

თუ საწარმოდან მუშა-მოსამსახურეებს ეკუთვნით ხელფასი, საგადასახადო ვალდებულებები, ბანკის კრედიტი და ა.შ., წარმოიშვება როგორც მოთხოვნები, ასევე ვალდებულებები. შეიძლება იყოს მიმდინარე ერთი საანგარიშო პერიოდის მიხედვით მოკლევადიანი და თუ ერთ საანგარიშო პერიოდზე მეტ ხანს გრძელდება, მისი დაფარვის ვადა, მაშინ იგი არის გრძელვადიანი მოთხოვნა ან ვალდებულება.

ფულადი სახსრების აღრიცხვის ძირითადი მიზანია მათი მოძრაობის სწორი და დროული ასახვა სათანადო დოკუმენტების საფუძველზე, სალაროში ნაღდი ფულის ოპერაციული კონტროლი სალაროს ლიმიტის დაცვა. ფულადი სახსრების მიზნობრივი დანიშნულების გამოყენების კონტროლი ბანკის ამონაწერების და ბუღალტრული აღრიცხვის მონაცემების შესაბამისობაში მოყვანა. ფულადი სახსრების და მათი ექვივალენტების შეფასება და აღიარება. ბანკის ოვერდრაფტი გამოირიცხება ფულადი სახსრების შემადგენლობიდან და აისახება, როგორც მოკლევადიანი ვალდებულება.

სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელების დროს წარმოიშვება მოთხოვნები გარკვეული რაოდენობის ნაღდ ფულზე, რომლის მიხედვით უნდა განხორციელდეს ანგარიშსწორება ან პირიქით. რეალიზაციის პროცესში წარმოშობილი მოთხოვნები უნდა დაიფაროს ოპრატიულად, ნაღდი ფულის საშუალებით. სალაროს მეურნეობას ახორციელებს და აკონტროლებს ორგანიზაციის ხელმძღვანელი, ხოლო სალაროს ოპერაციებს ასრულებს მოლარე-ოპერატორი სალაროს შემოსავლის და გასავლის ორდერების საშუალებით, რომლებიც მისთვის განკარგულებით დოკუმენტს წარმოადგენს.

მოლარის მიერ განხორციელებული სალაროს ოპერაციები რეგისტრირდება სალაროს წიგნში. ანგარიშთა გეგმის მიხედვით „ნაღდი ფული ეროვნულ ვალუტაში“ № 1110 ანგარიშზე აღირიცხება, ხოლო „ნაღდი ფული უცხოურ ვალუტაში“ № 1120 ანგარიშზე.

ფულად-საანგარიშსწორებო ოპერაციების წარმოება ძირითადად ხორციელდება უნაღდო ანგარიშსწორების ფორმით, ბანკების მეშვეობით. უნაღდო ანგარიშსწორების დროს შეიძლება გამოვიყენოთ საგადასახადო დავალება, აკრედიტივი, ჩეკი, საკასო დავა-

ლება. საგადასახადო დავალება წარმოადგენს ბანკში ანგარიშის მფლობელის წერილობით განკარგულებას ფულადი სახსრების გადარიცხაზე. აკრედიტივი გამოიყენება მომწოდებლებთან ანგარიშსწორების დაჩქარების მიზნით. ჩეკებით ანგარიშსწორება ხდება დაჯავშნული თანხების უპირობო გადახდის ან ნაღდი ფულის გამოტანის შემთხვევაში.

საინკასო დავალებით ხორციელდება დადგენილ ვადებში გადაუხდეელი გადასახადების და გადასახდელების უდავო წესით გადახდევინებისათვის, რომლიც შეიძლება მოხდეს სასამართლოს ან შესაბამისი საკანონმდებლო ორგანოების გადაწყვეტილების საფუძველზე.

ბიზნესის დაწყებას ესაჭიროება შესაბამისი აქტივები, რომლიც შეიძლება იყოს ფულადი ან არაფულადი ფორმით, მენარმის რეგისტრაციის პირველ დღეს, რის საფუძველზეც ფუძნდება ესა თუ ის საწარმო. არსებული კაპიტალის აქტივებს ზოგადად წარმოადგენს საკუთარი კაპიტალი, ანდა საწარმოს ყველა ვალდებულებების გასტუმრების შემდეგ დარჩენილი აქტივების ნაწილი არის საკუთარ კაპიტალი.

საკუთარი კაპიტალის წარმოების პროცესში შეიძლება გაიზარდოს ავანსირებული კაპიტალით, აქციების გამოშვებით და რეალიზაციით, საემისიო კაპიტალით, რეინვესტირებული კაპიტალით, მატერიალური ფასეულობის მოგებით, მოგებიდან შექმნილი რეზერვებით, მატერიალური ფასეულობის გადაფასების რეზერვით ფასისმატების დროს და ა.შ..

კაპიტალის ერთ-ერთ ფორმას აქციონერული კაპიტალი, რომელსაც გააჩნია მფლობელთა დიდი რიცხვი აქციონერების სახით. სააქციო საზოგადოება წარმოადგენს შეზღუდული ქონებრივი პასუხისმგებლობის საზოგადოებას. იგი პასუხისმგებელია კრედიტორების წინაშე, მთელი თავისი ქონებით. კორპორაციის მფლობელებს ეწოდებათ აქციონერები. მათი ერთ-ერთი მოვალეობაა გადაიხადონ თანხა აქციების მისაღებად, რის საფუძველზეც ისინი იღებენ დივიდენდებს. აქციონერთა კრება ირჩევს სამეთვალყურეო საბჭოს, რომელიც განაგებს კორპორაციის საფინანსო-სამეურნეო პოლიტიკას, ხოლო ამ პოლიტიკის განსახორციელებლად

სამეთვალყურეო საბჭო ნიშნავს დირექტორთა საბჭოს. სამეურნეო-საფინანსო პოლიტიკის აღსასრულებლად კორპორაცია საკუთარ კაპიტალს ზრდის აქციების ემისიით. მისი სანესდებო კაპიტალი დაყოფილია ერთი და იგივე ღირებულების მქონე აქციებად. აქცია წარმოადგენს საბუთს, რომელიც ადასტურებს სააქციო საზოგადოების ვალდებულებებს პარტნიორის მიმართ და აქციონერის უფლებას კაპიტალზე.

ამრიგად, მმართველობითი აღრიცხვის ძირითადი პრინციპი და ამოცანაა მმართველი აპარატის ინფორმაციით უზრუნველყოფა წარმოების რეგისტრაციის პირველი დღიდან მის ლიკვიდაციამდე. მენეჯერულ აღრიცხვაში საწარმოს მატერიალური და არამატერიალური აქტივების, საწარმოო პროცესების მართვა-კონტროლს, თვითღირებულების გაანგარიშებას, ზედნადები ხარჯების გადანაწილებას, ფასწარმოქმნის პოლიტიკის შემუშავებას, რეალიზაციის პროცესების, მიღებული ფინანსური შედეგების, მოგების განაწილების ან ზარალის დაფარვის, კაპიტალის ფორმირების, ინვესტიციებისა და რეინვესტირების დონის ამაღლებას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირია და დიდ როლს თამაშობს ორგანიზაციის განვითარებასა და წინსვლაში.

მმართველობითი აღრიცხვა უზრუნველყოფს მმართველ აპარატს ჩამოთვლილი პროცესების შესახებ ინფორმაციით, როგორც ნატურალური, ასევე ფულად საზომი ერთეულებით, როგორც ანალიზურად, ასევე სინთეზურად გაერთიანებული მაჩვენებლებით.

**გლობალურ ეკონომიკურ ურთიერთობებში
მენეჯმენტის ზოგიერთი პრობლემა**

გორა ქუბაბრია
სტუ დოქტორანტი

ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესმა მრავალი ასპექტი მოიცვა, რომელთა შესწავლის გაადვილების მიზნით უპრიანია ისინი პრობლემების სამ ძირითად ჯგუფად გაავერთიანოთ:

- ✓ მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ის მიმართულებები, რომლებიც გლობალიზაციის გაღრმავებას განაპირობებენ;
- ✓ გლობალური ეკონომიკის საბაზრო რეგულირების ხალი ფორმები და ამ რეგულირების მთავარი აქტორების საქმიანობა;
- ✓ გლობალიზაციის უმნიშვნელოვანესი შედეგები, რომლებიც კონკურენციის გამწვავებით, ეკონომიკურ დინამიკაზე ზემოქმედებით და თანამედროვე მსოფლიოში წარმართული სოციალურ-ეკონომიკური პროცესებითაა გამოხატული.

საგულისხმოა, რომ გლობალიზაციის ობიექტურ პროცესს არც თუ იშვიათად ურევენ განვითარებული ქვეყნების, უპირველეს ყოვლისა კი - აშშ-ის მხრიდან გატარებულ გლობალიზაციურ პოლიტიკაში, რომლებიც გლობალურ სამეურნეო კავშირურთიერთობებში ნეოლიბერალურ მოდელს იყენებენ (საბაზრო ურთიერთობათა ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე). ამ პოლიტიკას მრავალი ქვეყანა დღეს აქტიურად უპირისპირებს რეგიონალიზაციის პროცესს, რითაც ერთგვარად არბილებს გლობალიზაციის საშიშ ელემენტებს.

გლობალიზაცია, მართალია, დადებით როლს თამაშობს მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში, მაგრამ თავიდან ვერ გვაცილებს ციკლურ კრიზისებს. ამასთან, ბაზარი, რომელიც თანამედროვე გლობალურ ეკონომიკას უდევს საფუძვლად, ვერ უზრუნველყოფს მის ჰარმონიულად განვითარებას. ამის გამო აუცილებელი ხდება გლობალიზაციის ნეოლიბერალური მოდელის კორექტირება როგორც ეროვნული სახელმწიფოების, ისე მათი ალიანსებისა თუ საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური სტრუქტურების მხრიდან. ამგვარი მართვა-რეგულირების გარეშე გარდაუვალია ეკონომ-

იკური და სოციალური პრობლემების კიდევ უფრო გამწვავება და თვით გლობალური მასშტაბის კატასტროფაც კი. გაეროს განვითარების პროგრამის ფარგლებში თითქმის ამ 25 წლის წინ მომზადებულ მოხსენებაში „განვითარების ადამიანისეული ასპექტი - 1989“ უკვე საზგასმით იყო მითითებული ის, რომ გლობალიზებადი სამყარო ახალ ინსტიტუტებს საჭიროებს იმ პრობლემების მოსაგვარებლად, რომელთა გადაჭრაც ქვეყნებს ცალ-ცალკე არ ძალუძთ. მოხსენებაში შემოთავაზებული იყო ეკონომიკური უსაფრთხოების საბჭოს ჩამოყალიბება გაეროს ფარგლებში, საფინანსო-სავალუტო ურთიერთობათა გლობალური მენეჯმენტის მონყობა, თავისუფალი საინვესტიციო რესურსების გადატყორცნის ხელშემწყობი საბანკო ინსტიტუტის შექმნა და სხვა. ამ იდეების ხორცშესხმამ გარკვეული სარგებლობა მოუტანა გლობალურ ეკონომიკას, თუმცა, დროთა განმავლობაში სირთულეებმაც იჩინეს თავი.

ექსპერტები ხშირად საუბრობენ საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური ორგანიზაციების მარეგულირებელი როლის ამალღების საჭიროებაზე, რასაც, მათი აზრით, აფერხებს ამ საერთაშორისო სტრუქტურების საქმიანობის მექანიზმების არასაკმარისი ეფექტიანობა, განსაკუთრებით - გადანყვეტილებათა მიღებისა და შესრულების თვალსაზრისით. ამ მექანიზმის სისუსტე, ვფიქრობ, კიდევ უფრო აშკარად ვლინდება კრიზისული ეკონომიკური პროცესების გაღრმავების პერიოდებში. როგორც ცნობილია, ხსენებული სტრუქტურების საქმიანობის სერიოზული ჩავარდნა და ფინანსური წესრიგის მოშლა საქვეყნოდ აღიარეს „დიდი ოცეულის“ ლონდონის სამიტზე, სადაც ხმამაღლა ითქვა, რომ ეკონომიკური გლობალიზაციის არსებული მენეჯმენტი ხშირად ინვევდა არაღიდერი ქვეყნების ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესებას. [1].

გლობალური ეკონომიკის მენეჯმენტის ეფექტიანობის დონე თანამედროვე ეპოქის ერთ-ერთი მწვავე პრობლემაა, რომლის მოგვარებაც მსოფლიო თანამეგობრობის ერთ-ერთ პრიორიტეტად გვესახება. მომავალ პერიოდში ამის რამდენიმე ვარიანტი შეგვიძლია ვივარაუდოთ:

1. სხვადასხვა კონფიგურაციის (შემადგენლობის) მქონე პარალელური სტრუქტურების შექმნა. ამგვარი რამ დამახასიათებელი

ხდება რეგიონული სახელმწიფოთაშორისი გაერთიანებებისათვის. როცა უკვე არსებული გაერთიანების ეფექტიანობა სერიოზულ ეჭვებს ბადებს, მის გვერდით სხვა გაერთიანებას ქმნიან ხოლმე. ამის თვალსაჩინო მაგალითია ევრაზიული ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის წარმოქმნა დსთ-ის პარალელურად იმ იმედით, რომ რამდენადმე განსხვავებული ქვეყნების შემადგენლობით მოქმედი ეს დაჯგუფება უფრო წარმატებით გაართმევს თავს ეკონომიკური თანამშრომლობის სირთულეებს. ამ შემთხვევაში პრაქტიკამ უნდა გამოავლინოს, თუ მათ შორის რომელი ინტეგრაციული გაერთიანება აღმოჩნდება უფრო სიცოცხლისუნარიანი და ნაყოფიერი. ასეთი ვითარება ადრეც შეიქმნა, ოღონდ დასავლეთ ევროპაში, როცა ერთ მხარეს ევროპის თანამეგობრობა აღმოცენდა, მეორე ჯგუფის ქვეყნებმა კი მის გვერდით ინტეგრაციის უფრო რბილი ვარიანტი აირჩიეს და ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაცია ჩამოაყალიბეს. როგორც ცნობილია, შემდგომში ამ ასოციაციის წევრთა უმრავლესობა ევროპულ თანამეგობრობას შეუერთდა, რომელიც ევროპაში სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობის უფრო წარმატებული და სიცოცხლისუნარიანი ფორმა გამოდგა.

ამავე ტიპის სხვა მაგალითია (ოღონდ საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების სფეროდან) საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა (სსფ) და „ოცთა ჯგუფის“ გვერდიგვერდ საქმიანობა, რაშიც ნამდვილად შეინიშნება ფუნქციების დუბლირება. როგორც ცნობილია, სსფ-ში 185-მდე ქვეყანაა გაერთიანებული, რის გამოც მას საგრძნობლად უძნელდება სწრაფ ცვლილებებზე ოპერატიულად რეაგირება გაცილებით კომპაქტურ და ნაკლებად ფორმალისტულ ოცეულთან შედარებით. აღსანიშნავია, რომ „ოცთა ჯგუფი“ მოქმედებს როგორც „დიდ რვიანთან“ არსებული სტრუქტურა, რომელიც ბოლო ხანს გართულებული ეკონომიკური პროცესების დარეგულირების გაცილებით უფრო ეფექტიანი და ოპერატიული ინსტრუმენტი გამოდგა, ვიდრე არაერთი ავტორიტეტული საერთაშორისო ორგანიზაცია. თვითონ „რვიანიც“, თავის მხრივ, ბევრ რამეში გაეროს სტრუქტურის პარალელურია. მისი საზრუნავი ხშირად იმეორებს გაეროს უშიშროების საბჭოზე განსახილველად

გამოტანილი პრობლემების გლობალურ ჩამონათვალს, თუმცა, „რვიანის“ ჯგუფის უპირატესობად იქცა მისი არაფორმალური სტატუსი და ის სტრუქტურა, რომელიც მთელ რიგ შემთხვევებში მსოფლიო მეურნეობის მართვის პრობლემის ოპერატიულად და ეფექტიანად გადაჭრის შესაძლებლობას აძლევდა მას.

საზოგადოდ, არაფორმალური გაერთიანებები და საერთაშორისო ფორუმები აუამად ისეთ მნიშვნელოვან დამატებით ინსტრუმენტებადაა გადაქცეული, რომელთა მეშვეობითაც აქტუალური მოვლენებისა და პრობლემების საქმის კურსში იმყოფება მსოფლიო საზოგადოებრიობა და ამ ნიადაგზე ახერხებს საერთაშორისო პროცესების მენეჯმენტის დონის ამაღლებას. ამის ტიპიური მაგალითია დავოსის საერთაშორისო ეკონომიკური ფორუმი, რომელზეც არა მარტო პრობლემებს განიხილავენ, არამედ მათი გადაჭრის მიმართ ერთობლივ მიდგომებსაც გამოიმუშავენ. ერთ-ერთი ასეთი მიდგომა საჭიროდ მიიჩნევა ისეთ ღონისძიებათა კომპლექსის შემუშავებას, რომლებიც შესაძლებელს გახდის გლობალიზაციის დემოკრატიულად მართვას, უსაფრთხოებასა და სამართლიანობას საერთაშორისო სისტემის ეკონომიკურსა და პოლიტიკურ სფეროებში[2].

2. გლობალური ეკონომიკური სისტემის მენეჯმენტის დონის ამაღლებას კიდევ ერთი საგულისხმო რესურსი აქვს. ესაა ყველაზე უფრო საჭირობოროტო საკითხების მოგვარებაში „განსხვავებულ სიჩქარეთა“ მეთოდის გამოყენება ზოგიერთი საერთაშორისო სტრუქტურის ჩარჩოებში, რომელიც ნაცადი მეთოდია ევროპული ინტეგრაციის პრაქტიკაში. ეს იმას ნიშნავს, რომ ამა თუ იმ გადანაცვლებების მომხრე ქვეყნები სხვა ქვეყნების აზრის მიუხედავადაც გამოიყენებენ მათ, ხოლო სხვა ქვეყნებს მიეცემა რომელიმე პროგრამაში მოგვიანებით ჩართვის უფლება. ამგვარი ვითარება უცხო და იშვიათი არაა ევროპისთვის, რისი ერთ-ერთი ნიმუშიცაა ევროპის სავალუტო კავშირი.

„განსხვავებულ სიჩქარეთა“ მეთოდის საყურადღებო პრინციპია კრიტიკული მასის წარმოქმნა ერთობლივ მოქმედებათა დასაწყებად. მაგალითად, მას შემდეგ, რაც რუსეთის ფედერაცია გლობალური დათბობისა და კლიმატის ცვლილების პრობლემის

გარშემო შედგენილ კოტოს ოქმს მიუერთდა, შესაძლებელი გახდა იმ მიჯნის გადალახვა, რომელმაც მოქმედებათა მთელი პროგრამის რეალიზება გახადა მიზანშეწონილი. უახლოეს მომავალში ეს სქემა ფართოდ იქნება გამოყენებული საერთაშორისო ორგანიზაციების საქმიანობაში, რადგან ყველა ქვეყანასთან თანამშრომლობაში შეთანხმება მხოლოდ ისეთ სფეროებშია რეალისტური, რომლებიც კონკრეტულ სერიოზულ მოვალეობებს არ აკისრებს მათ. რაც შეეხება ისეთ შემთხვევებს, როცა პრობლემის გადაჭრა გადადებას არ ითმენს, გადანყვებილება იმ ქვეყნებმა უნდა მიიღონ დაუყოვნებლივ, რომლებიც ამ მომენტისთვის არიან მზად პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე ასაღებად თავისი ხალხისა და მთელი მსოფლიოს წინაშე.

3. გლობალური ეკონომიკური სისტემის მენეჯმენტის გაუმჯობესების პრობლემის გადაჭრა შესაძლებელია, უმთავრესად, წამყვანი საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების მიერ გამოყენებული მართვის მექანიზმების გარდაქმნის გზით. მართლაც, არსებობს ყველა საფუძველი ვივარაუდოთ, რომ უახლოეს წლებში სახელმწიფოებს საგრძნობ დათმობებზე ნასვლა მოუწევთ საერთაშორისო სტრუქტურების კომპეტენციების ზრდის სასარგებლოდ, რათა ამაღლდეს მსოფლიო ეკონომიკის რეგულირებისა და მენეჯმენტის დონე. საქმე ისაა, რომ ცალკეული სახელმწიფოები ველარ უმკლავდებიან იმ პრობლემებს, რომლებიც მათი იურისდიქციის საზღვრებს სცილდებიან. იმ მსოფლიო ეკონომიკური პროცესების უარყოფითი შედეგებით განცდილი ზარალი, რომელთა ეფექტიანი მენეჯმენტიც ვერ ხერხდება, გადააჭარბებს ამ საერთაშორისო სტრუქტურებში ქვეყნების დამოუკიდებელი სტატუსის წყალობით მიღებულ სარგებელს. ამ მხრივ შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების განვითარება წარიმართება ევროკავშირის როგორც ეკონომიკის ერთობლივად რეგულირების საქმეში მეტ-ნაკლებად წარმატებული ალიანსის ანალოგიით. ეს იმას ნიშნავს, რომ მოხდება ეროვნული სუვერენული კომპეტენციების მკაცრად დოზირებული ნაწილის გადაცემა საერთაშორისო ორგანიზაციებისთვის ასევე მკაცრად შეთანხმებულ შემთხვევებში და ამ კომპეტენციების გამოყენებაც მკაფიოდ დანე-

სებული ლიმიტებით განხორციელდება.

2010 წლის ნოემბერში სეულში გამართულ სამიტზე „ოცეულმა“ შეიმუშავა გლობალური ეკონომიკური სისტემის ახლებური მენეჯმენტის პრინციპები, მაგრამ მისი ხორცშესხმის რეალური გზები დასახული არ ყოფილა. ევროკავშირში განვითარებული კრიზისული ტენდენციების გაძლიერებას და იაპონიის ფინანსურ სისტემაში მომხდარ ჩავარდნებს გლობალური მასშტაბის ადეკვატური ანტიკრიზისული ზომები არ მოჰყოლია. ამ შემთხვევაში „ოცეულმა“ თავი აჩვენა როგორც კონკრეტული და ამწუთიერი პრობლემების მოგვარების და არა - გლობალური ეკონომიკის მენეჯმენტის შემძლე, შედარებით ეფექტურმა ფორუმმა[3].

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, პრაქტიკულად ყველა ძირითად საერთაშორისო ეკონომიკურ ორგანიზაციაში სერიოზული რეფორმების ჩატარება გახდება საჭირო. აქ გამონაკლისი არც ევროკავშირი იქნება, რომლის მთავარი პრობლემაცაა 15-დან 27 წევრამდე გაფართოების შემდგომ მისი ჯერაც დაუმთავრებელი ინსტიტუციონური რეფორმა. მის წარმატებებზე იქნება დამოკიდებული მსოფლიოში ევროკავშირის პოზიციების განმტკიცება.

რეფორმას საჭიროებს სსფ და მსოფლიო ბანკიც. ეს პირველ რიგში შეეხება ინსტიტუტების საქმიანობაში ცალკეული ქვეყნების როლსა და წარმომადგენლობას. მოსალოდნელია აშშ-ის როლის ერთგვარად შეკვეცა და კვოტების თანაფარდობის გადახედვა. რეფორმით ბევრი ისეთი ქვეყანა დაინტერესებული, რომელთა მნიშვნელობა და გავლენა საერთაშორისო საქმეებში სულ უფრო ფართოვდება. სასარგებლო გახდება მოვალე ქვეყნების მნიშვნელობის გადიდებაც, თუმცა კი ამის მიღწევა ადვილი არ იქნება.

მკვლევარები გამოყოფენ გლობალური ეკონომიკის მენეჯმენტის საუკეთესო სტრუქტურის განსაზღვრისადმი რამდენიმე მიდგომას. ერთ-ერთი მათგანია ე. წ. „მსოფლიო ხელისუფლების“ შექმნა, რაც, არსებითად, უტოპიური იდეაა. მეორეა უკვე არსებული საერთაშორისო ორგანიზაციების და, პირველ რიგში, გაეროს რეფორმირება იმგვარად, რომ უშიშროების საბჭო მთავრობის ფუნქციებს ასრულებდეს, გენერალური ანსამბლეა - პარლამენტის, სსფ კი - ცენტრალური ბანკის. ამ იდეას უფრო მეტი მომხრე

ჰყავს, თუმცა კი მას ვინრო ეტატისტურ მოსაზრებად განიხილავენ. მესამე მიდგომით, მსოფლიოს მმართველობითი სტრუქტურა უნდა იყოს ან ნატო, ან ეთგო, ან დიდი შვიდეული, ან აშშ როგორც ერთპოლუსიანი მსოფლიოს ლიდერი ქვეყანა. რაც შეეხება ისეთ შემთხვევას, როცა მსოფლიოს პოლიცენტრულობას ვაღიარებთ, მაშინ წინა პლანზე გამოვა მეოთხე მიდგომა - კორპორაციული გლობალური მართვის კონცეფცია - სახელმწიფოებთან ერთად სამენარმეო სტრუქტურების, პროფკავშირების და არასამთავრობო ორგანიზაციების ჩართვა მენეჯმენტის სფეროში.

მაგალითად, გლობალური ეკონომიკის მენეჯმენტის სფეროში ერთ-ერთი სერიოზული მონოგრაფიის ავტორი ქემალ დერვიში მეტწილად მეორე მიდგომას ეყრდნობა და საჭიროდ მიიჩნევს ისეთ პრაქტიკულ ღონისძიებათა კომპლექსის შემუშავებას, რომლებიც შესაძლებელს გახდინა გლობალიზაციის დემოკრატიულად მართვას, უსაფრთხოებასა და სამართლიანობას საერთაშორისო სისტემის ეკონომიკურსა თუ პოლიტიკურ სფეროებში.

ექსპერტთა ნაწილს მიაჩნია, რომ „რვიანის ჯგუფის“ აშკარა ნაკლია მასში იმ ქვეყნების გაუერთიანებლობა, რომლებსაც რეალური გავლენა აქვთ გლობალურ ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესებზე და ეკონომიკის ლიდერობაზე აცხადებენ პრეტენზიას. ამას ადასტურებს „ოცთა ჯგუფის“ ჩამოყალიბება აზიის ფინანსური კრიზისის შემდეგ, რომელშიც უკვე არიან წარმოდგენილი საბაზრო ეკონომიკის მქონე სხვა გავლენიანი ქვეყნებიც.

საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების საქმიანობის სერიოზული ჩავარდნა და ფინანსური წესრიგის მოშლა საქვეყნოდ აღიარეს ჩ20-ის ლონდონის სამიტზე, სადაც მიიღეს კიდევ გლობალური ფინანსური არქიტექტურის რეფორმირების ზომები. არსებითად, მოხდა იმის გაცხადება, რომ ეკონომიკური გლობალიზაციის არსებული მენეჯმენტი ხშირად ინვევდა ლიდერთა ჯგუფში არშემავალი ქვეყნების ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესებას. ბრიტანეთის პრემიერის ბრაუნის დაპირებით, ამ სამიტის წყალობით დაიწყება საერთაშორისო თანამშრომლობის ახალი ერა და დამყარდება ახალი მსოფლიო წესრიგი. ჩ8-დან ჩ20-ზე გადასვლა ალბათ სწორედ მსოფლიოს მრავალპოლუსიანობის აღიარებ-

ად უნდა აღვიქვათ, რომლის ახალი ძლიერი მოთამაშეები და მათი ალიანსები გაერთიანებული ძალისხმევით შეებრძოლებიან გლობალურ საფინანსო-ეკონომიკურ კრიზისებს. ეს გლობალური ეკონომიკის მენეჯმენტის რეფორმირებისკენ გადადგმულ პირველ ნაბიჯად შეგვიძლია ჩავთვალოთ. როგორც ცნობილია, ამას მოჰყვა ეკონომიკურ პროცესებზე ზედამხედველობის უფლებამოსილების მქონე ახალი მაკოორდინებელი ორგანოს - ფინანსური სტაბილურობის საბჭოს შექმნა და სსფ-ის მოდერნიზების დაწყება, რაც უმთავრესად კაპიტალის ბაზრის ლიბერალიზაციის პროგრამას უნდა შეეხოს მისი დირექტიული ხასიათის შერბილების მიზნით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Мухамеджанова Д. Ш. Глобальное управление в условиях кризиса <http://wep.kz/stariysite/index.php?option>
2. Kemal Dervis. A. Better. Globalization. Washington, 2005. 301 p.
3. Спонтанность и управляемость в мировой системе. ж. Международные Процессы. т.10 №2(29) Май – август 2012 [www. intertrends. ru/twenty – ninth/12.htm](http://www.intertrends.ru/twenty – ninth/12.htm)
4. Глобальное экономическое регулирование. Под ред. В. Н. Зуева. М., Магистр, 2009, 569 с.

**ტრენინგების ეფექტიანობის მნიშვნელობა
ბიზნესის განვითარებაში**

მანანა სამადაშვილი

ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

ტრენინგი მრავლისმომცველი სიტყვაა. იგი ერთდროულად სწავლებას, კვალიფიკაციის ამაღლებას, მომზადება-გადამზადებას, აღზრდასა და წვრთნას ნიშნავს.

თანამედროვე ბიზნესის პირობებში თვისებრივად იცვლება კომპანიების, დაწესებულებების ორგანიზაციული სტრუქტურა. ასევე ორგანიზაციების მენეჯმენტისა და ადამიანური რესურსების მართვის პრინციპები და მათდამი მიდგომებიც.

ორგანიზაციაში არსებული პოლიტიკა და მათი განხორციელების სტრატეგია არსებით ცვლილებებს ითხოვს პერსონალის მართვის სფეროშიც. პრიორიტეტული ხდება ადამიანური რესურსების მართვის პროცესში ეფექტური ტრენინგების თანამედროვე სისტემის გამოყენება. პერსონალის ცოდნის დონის ამაღლება და პროფესიული ჩვევების განვითარება ხელს უწყობს პერსონალის ფასეულობათა ახალი სისტემის ჩამოყალიბებას ორგანიზაციის სტრატეგიის შესაბამისად, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს ორგანიზაციის ეფექტურ მუშაობას.

ორგანიზაციის გარე თუ შიდა ფაქტორთა სწრაფი ცვლილებები განაპირობებენ სათანადო უნარ-ჩვევებისა და კვალიფიკაციის მქონე პერსონალით ორგანიზაციის უზრუნველყოფას. აქედან გამომდინარე, თანამედროვე ტრენინგების სისტემის გამოყენების დანერგვა ნებისმიერ ორგანიზაციაში წარმოადგენს ერთ-ერთ მთავარ და პრიორიტეტულ ამოცანას.

ტრენინგების თანამედროვე სისტემის დანერგვას განაპირობებს შემდეგი სამი ფაქტორი:

- ორგანიზაციის სტრატეგიული მიზნების და ამოცანების მიღწევა;
- ადამიანური რესურსების როლის და მნიშვნელობის მნიშვნელოვანი გაზრდა;

• ნებისმიერი სახის ინოვაციათა დანერგვა ტრეინინგის თანამედროვე სისტემის მიზანს და ამოცანებს წარმოადგენს:

- ორგანიზაციაში პროფესიულ-კვალიფიციური კადრების მომზადება ნებისმიერი თანამდებობის შესაბამისად

- ახალმიღებული თანამშრომლის პროფესიული ცოდნის დონის ამაღლება.

ტრეინინგების ნებისმიერი სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია ტრეინინგის საჭიროებათა განსაზღვრა. აუცილებელია გაიმიჯნოს ახალმიღებულთა და ორგანიზაციაში უკვე გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მომუშავეთა ტრეინინგების პროგრამები. პირველ შემთხვევაში ყურადღება უნდა მიექცეს პერსონალის მიერ შესრულებული სამუშაოს შედეგებს, თუ რამდენად კარგად არის შესრულებული. მეორე შემთხვევაში კი რაში მდგომარეობს სამუშაოს არასათანადო დონეზე შესრულების მიზეზი.

ტრეინინგის შეფასებას განსაზღვრავენ შემდეგი კრიტერიუმები:

• ტრეინინგში მონაწილე პერსონალის რეაქციები;

• ტრეინინგში მონაწილე პერსონალის მიერ შეთვისებული ფაქტები, პრინციპები და უნარები;

• ტრეინინგის პროგრამის გავლის შედეგად მუშაობის პროცესში გამოწვეული ცვლილებები;

• ტრეინინგის პროგრამის გავლის შედეგად მიღებული შედეგები, რაც გამოიხატება მუშაობის ხარისხის გაუმჯობესებაში

ტრეინინგის და განვითარების პროგრამების შედეგენისას გათვალისწინებული უნდა იყოს მათი გამოყენების შედეგად მიღებული შედეგების პოზიტიურობა, ნეგატიურობა ან ნეიტრალურობა.

ტრეინინგის პროგრამის შედეგენის დროს პოზიტიურობა განპირობებულია შემდეგით:

• სამუშაო გარემოსა და ტრეინინგის ჩატარების მაქსიმალური სიახლოვით;

• რეალურ სამუშაო პირობებში ტრეინინგის მონაწილეთათვის მიწოდებული ცოდნის და მისი გამოყენების პრინციპების სწორად გამოყენებით;

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

• მან მონაწილეებს უნდა მისცეს რეალური სიტუაციის გამკლავების აუცილებელი გამოცდილება

ტრენინგის პერიოდულობას განაპირობებს შემდეგი ფაქტორები:

- ახალი საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზის შექმნა და მისი განვითარება-სრულყოფა;

- სამუშაოზე ახალმიღებულთა ადაპტირება;

- თანამდებობრივი დანიშნულება;

- არსებული თანამდებობებისადმი ფუნქციების გაფართოება;

- ახალი პროფესიულ-კვალიფიციური მოთხოვნების ჩამოყალიბება;

- პერსონალის განვითარების აუცილებლობა;

- ადამიანური რესურსების მართვის თანამედროვე პროცედურების დანერგვის აუცილებლობა;

- თეორიულ-მეთოდოლოგიური ცოდნის კონკრეტულ სფეროში გამოყენების აუცილებლობა;

- ახალი პრაქტიკული მიდგომების გამოყენება;

- პერსონალის არადამაკმაყოფილებელი მუშაობა და სხვა

ფგუფური ტრენინგის ჩატარების უპირატესობა ინდივიდუალურ ტრენინგთან მიმართებაში გამოიხატება მასალის უფრო კარგად ათვისება-დამახსოვრებაში და შედარებით სიიაფში. კორგანიზაციის საბოლოო მიზანს წარმოადგენს მისი მუშაობის ეფექტურობის ამაღლება, რაც განისაზღვრება ტრენინგის ჩატარების აუცილებლობით.

ტრენინგში წარმატების მიღწევის მოტივაციაზე გავლენას ახდენენ შემდეგი ფაქტორები:

• პოზიტიური სამუშაო გარემო;

• ადამიანის სუსტი მხარეების გამოსწორება ტრენინგის მეშვეობით;

• ტრენინგის შედეგების ეფექტურად გამოყენება;

• მწვრთნელის, ხელმძღვანელის და თანამშრომლების მხრიდან უკუკავშირის არსებობა;

• ტრენინგის პროგრამის გავლის შედეგად მიღებულ სასურველ შედეგებში დარწმუნება.

ტრეინინგის ეფექტიანობის შეფასება განისაზღვრება:

- ტრეინინგის გავლის შედეგად მიღებული სარგებელით როგორც ორგანიზაციისათვის, ასევე ტრეინინგავლილი პერსონალისათვის;
  - ტრეინინგის შედეგების ასახვით ორგანიზაციის კონკრეტულ საქმიანობაზე;
  - ეფექტიანი სასწავლო პროგრამებით;
  - ტრეინინგის მიზნების მიღწევით;
  - სასწავლო პროგრამების ორგანიზაციის სტრატეგიასთან შესაბამისობით;
  - სწავლების ეფექტიანი მეთოდების და ფორმების გამოყენებით;
  - ორგანიზაციის პერსონალის, ასევე ტრეინინგავლილების მიერ ტრეინინგის სისტემის შეფასებით;
  - ნაკლოვანებებით და მიღწევებით, რითაც ხასიათდება ორგანიზაციაში უკვე არსებული ტრეინინგების სისტემა
- ორგანიზაციები, რომლებიც გაგებით ეკიდებიან ტრეინინგის თანამედროვე სისტემის გამოყენებას თავიანთ ორგანიზაციებში უფრო ეფექტურად მუშაობენ და მეტ წარმატებებს აღწევენ სხვა ორგანიზაციებთან შედარებით, სადაც ნაკლებად ან საერთოდ არ იყენებენ ტრეინინგის სისტემას.

NEW APPROACHES TO ASSESSMENT OF TAX RISKS

Armenian State University of Economics

ASHOT MATEVOSYAN

Dean, accounting and auditing, Doctor of Economic Sciences,

Armenian State University of Economics

VAHAN BAGHDASARYAN

Vice-Dean Department of finance, PhD in Economics

Financial activity involves organizations numerous financial risks, the management of which is important factor in improving and maintaining the stability of the financial management of the organization. The most significant financial risks are the risks of tax, as tax-related financial activities of all spheres of organizations. The high relevance of tax risk management determined a significant share of tax payments in the total amount as expenses and cash outflows, as well as sufficiently high level of tax burden Armenian commercial organizations.

In Armenia, the issue of taxation has always been one of the key in the economy. Any organization puts one of his goals for the reduction of the tax burden legal and sometimes illegal ways. The imperfection of the Armenian legislation creates opportunities for taxpayers to resolve these assignments. Mostly lies another problem - to apply to the taxpayer liable for the illegal actions or deliberately distorted use of the methods of tax optimization, which creates conditions for the organization of the so-called tax risks. Tax risks have significant importance in the financial management system, as a tax relations mediate the majority of financial transactions and, therefore, are an important factor in determining their effectiveness. Criteria for assessing the quality of the decisions made on the effects of the parameters of taxation of business entities in the financial management should be not only maximize the financial result and cash flow in order to strengthen the financial condition and increase the market value of the organization, but also to minimize the risks of that effect.

And in view of the impact of the tax value of the financial risk performance and cash flows for tax planning can be calculated only approximately, in the case of significant deviation is adoption may result inef-

efficient management solutions in the area of tax management. Thus, the purpose of assessing the tax is to reduce the risks of uncertainty of information used under the influence of the parameters of tax entity.

Tax risk is appropriate to consider as a variety of financial risks, because the tax planning as a result of the application of any tax schemes arise financial losses. The calculation of the uncertainty that arises in the course of solving the problems of tax planning particularly relevant, as some of the developed tax schemes to optimize the existing model taxation, designed to minimize the maximum financial risk.

The tax risk should understand the danger of the subject of legal financial tax incur (and other) losses associated with the process of taxation, due to the negative deviations for the subject of suspect, based on the existing rules of law, conditions of the future, the rate of which they make decisions in the present or the possibility of additional benefits (income) as a result of the positive deviations.

In order to take adequate measures to manage tax risk which is primarily of interest in the identification and assessment of tax risks with negative consequences. In formalized form definition of risk from the negative effects of tax planning is as follows.

Let F - objective function that determines the result of tax planning, F_1 - expected by the objective function; ΔF - area of uncertainty about the values of the objective function.

The uncertainty is the set of all values which are on the basis of available information which also can't be excluded as a possibility.

The risk of loss in tax planning (ΔpF) - a set of objective function values that belong to the area of uncertainty of about the values of the function, and that the firm is worse than expected value:

$$\Delta pF = \{ F \in \Delta F \mid F < F_1 \}.$$

The presence of target risk (ΔpF) is a consequence of the presence of risk factor (ΔPX). Thus, the presence of risk (ΔpF) due to the existence of uncertainty about the value of the vector of variables X function $F(X)$:

$$\Delta pX = \{ X \in \Delta X \mid F(X) \in \Delta pF \}.$$

In turn, the vector of variables X may be a function of other variables: $X = X(Y)$, etc. Thus, we can speak of the factor of risk of first, second and subsequent levels. Identified causal relationships can be the basis for

hazard classification in tax planning, in which each risk corresponds to a certain level of the hierarchy. Building on the concept of trust and risk factor in tax planning and applying the method of logical modeling, tax risks can be categorized by the following signs.

1. By subjects carrying the tax risks,
2. On the factors determining the financial risk,
3. The object with other types of risk,
4. By type of consequences for businesses,
5. The magnitude of potential losses,
6. By the time of.

The tax risk should understand the danger for the subject to suffer financial loss as a result of tax relations due to the negative deviations from the expected future conditions, the rate of which they make decisions in present, or the ability to obtain additional benefits (income) as a result of positive deviations.

From the mathematical point of view, the risk of loss in tax planning (ΔpF) - the set of values of the objective function, which belong to the domain of uncertainty about the values of this function, and firm is worse than the expected value. The presence of target risk (ΔpF) is a consequence of the presence of risk factor (ΔPX). Thus, the presence of risk (ΔpF) due to the existence of uncertainty about the value of the vector of variables X function $F(X)$. In turn, the vector of variables X can be function of other variables: $X = X(Y)$, etc. Thus, we can speak of risk factor of the first, second and subsequent levels.

The variety of forms of the economic risks suggest a variety of methods of assessment. Risk assessment is the identification of quantitative or qualitative way value (degree of) risk. The main objective of qualitative analysis is to identify potential risks and factors affecting the level of risk when adopting specific solutions. Quantitive analysis-the definition of an articular size of individual subtypes of financial risk and financial risk in population. Operated in the risk assessment of probabilistic models, the most suitable for the measurement of uncertainty, and serves a variety of risks. Moreover, the probabilistic nature of the category of “risk” specifies that a quantitative risk assessment can’t be mixed.

In absolute terms, the risk can be estimated by the magnitude of potential

losses, both in the form of increased costs and variances of income and profit to the downside compared to expected values. In relative terms, the risk can be defined as the value of possible losses, attributed to a base (assets, capital expenditures resources, expected revenue or profit). The probability of a risk event can be determined on the basis of two methods: the objective and the subjective. The concept of objective probabilities is based on the interpretation of probability as the limited value of the frequency at an infinite number of experiments. Objective method based by calculating the frequency with which a particular result was obtained in similar conditions.

To identify and assess the risk of the tax is needed above all and reliable information. Accounting sources to identify and assess tax risk are financial reporting, statistical reporting, operational accounting data, sample credentials. By assigning data sources in neglect audits, internal and external audit, the results of monitoring and inspections, and explanatory memoranda, correspondence with the financial and credit agencies. In addition, a risk analysis must take into account trends in the economy as a whole, the situation in the industry and to correlate them with the financial position of their own enterprise, with the existing investment plan and development of production, which is impossible without the involvement of appropriate planning and regulatory data contained in sections business plan, reference sources.

In order to assess the tax risk and to take appropriate decision as to provide baseline information about the carrier risk. This initial stage is called “risk identification” and involves two steps: selection of information about the structure of the object and detection of hazards or incidents. The main methods to obtain baseline information about the study include the following:

- a standardized questionnaire,
- review and analysis of primary documents and management financial statements,
- analysis of quarterly and annual financial reports,
- preparation and analysis of the organizational structure chart the enterprise,
- preparation and analysis of the maps of the process streams production governmental processes,
- inspection visits of production units,

- consulting professionals in the industry,
- the examination of documentation consulting firms.

In the third phase should also be a risk assessment.

The process of direct impact on the risk presented by scheme in three ways: reduction, preservation and transfer of risk.

The final stage of risk management is to control and adjust the outputs of the selected strategy in the light of new information. Control is to obtain information from the managers of the loss occurred and the measures taken to minimize them. It can be expressed in the new facts that change the level of risk that the transfer of this information the insurance company monitoring efficiency of security systems.

This technique will identify the current status of tax in the enterprise and to identify further measures to minimize tax risks.

Tax risk assessment must be present at each stage of tax planning, both strategic and current. Evaluation only the effectiveness of tax planning without risk factors could lead to incorrect management decisions, the implementation of which the financial loss or loss of profits caused by the effect of the tax component of risk to exceed intended effect of actions in the area of tax planning.

We offer a methodology for assessing tax risks which are based in following stages:

- Analysis of the information base;
- determination of the total tax burden;
- analysis of the share of taxes paid;
- Analysis of tax incentives;
- identification of problem areas;
- identification of tax risks;
- Organizational analysis of tax planning;
- assessing the accounting principles;
- diagnostics on individual taxes;
- an audit expression.

Overall, at the moment the problem of assessing and minimizing economic risk has been widely discussed in the scientific community, and in many large commercial structures, there are special services involved in risk management. The lack of in-depth studies tax risk issues determines the relevance of this manual and further research in this area.

საქართველოში ბიზნის გარემოს უქმნის სტრატეგია

ქეთევან კინძარიშვილი
ეკონომიკის დოქტორი

ყოველი ორგანიზაცია ფუნქციონირებს განსაზღვრულ გარემოში, რომელიც მუდმივი ცვალებადობითა და არასტაბილურობით ხასიათდება. არამდგრადობა და განუსაზღვრელობა ართულებს ზემოქმედებისადმი ადექვატური ზომების გატარებას და ამცირებს შინაგანი სტაბილიზაციის შესაძლებლობებს. მსოფლიო ბანკის მიერ გამოქვეყნებული შეფასების სქემის მიხედვით, რომლის ძირითად კრიტერიუმებს წარმოადგენს ბიზნის დანყება, დასაქმება, ქონების რეგისტრაცია, გადასახადების გადახდა, ლიცენზიები, კრედიტების აღება, ინვესტიორების დაცვა. საზღვარგარეთ ვაჭრობა. ბიზნის დაცვა და ა.შ. საქართველო საკმაოდ დადებით შეფასებას იმსახურებს, რაც თავისთავად ხელს უწყობს უცხოელი ინვესტიორებისათვის მიმზიდველი გარემოს შექმნას.

გარდა ამისა, საქართველოში საკმაოდ აქტიურად იხსნება ცნობილი კომპანიების ფილიალები და წარმომადგენლობები. სავარაუდოდ დაგეგმილია საბანკო სექტორის ერთ-ერთი წარმომადგენლის City Bank-ის ფილიალის გახსნა საქართველოში.

მუდმივად ცვალებადი გარემოსა და მზარდი კონკურენციის პირობებში პოზიციების შენარჩუნებისა და კონკურენტული უპირატესობის მიღწევის თვალსაზრისით საუკეთესო ვარიანტს წარმოადგენს სწორედ აღნიშნული ტიპის ფორმალური თუ არაფორმალური სახის შეთანხმებების დადება უცხო ბრენდებთან. თუ განვიხილავთ ჩვენი ქვეყნის მაგალითს, იგი ფლობს საკმაოდ მნიშვნელოვან ბუნებრივ რესურსებს. საქართველოში 300-მდე მინერალური სანედლეულო რესურსების საბადოა, რომელთა ნახევარზე მეტი საექსპლოატაციოა. საქართველოს საკუთარი ბუნებრივი რესურსებით შეუძლია დაიკმაყოფილოს საშიანო მოთხოვნილე-

ბები თანამდროვე სამრეწველო ეკონომიკისათვის საჭირო თითქმის ყველა ნედლეულზე. აქ არის მანგანუმი, კრიოლიტი, რკინა, სპილენძი, მოლიბდები, ტყვია, თუთია, ოქრო, ცოლითი, ანდეზიტი, ბენტონიტი, დარიშხანი და სხვა.

მიუხედავად ასეთი სიმდიდრისა, მას არ გააჩნია სათანადო ტექნოლოგიური ხაზი, გამოცდილება მარკეტინგისა და მენეჯმენტის განხორციელების თვალსაზრისით. აქედან გამომდინარე სტრატეგიული ალიანსის ტიპის შეთანხმებებით მოხდება ქართული რესურსებისა და უცხოური გამოცდილების შერწყმა, შესაძლებელი იქნება გასაღების ბაზრების გაფართოება უცხო ქვეყნის საკანონმდებლო ბარიერების გადალახვის გზით. რისკების შემცირება დივერსიფიკაციის საფუძველზე. მასშტაბის ეფექტით მოგების მაქსიმიზაციის მიღწევა და ა.შ.

რაც შეეხება საქართველოში სტრატეგიული ალიანსების ჩამოყალიბების პერსპექტივებსა და ფორმებს, შეიძლება განვიხილოთ შემდეგნაირად:

- საქართველოს ტერიტორიის 1/3-ზე მეტი ტყეებია (დაახლოებით 2,8 მლნ ჰა). ტყის რესურსების მიხედვით ჩვენი ქვეყანა მესამე ადგილზეა ევროპაში ნორვეგიისა და შვედეთის შემდეგ. საქართველოს ტყეების სიხშირე, ხარისხი (ტყის მთელი ფართობის 99% პირველი კატეგორიისაა) და მრავალფეროვნება, სამდინარე ტრანსპორტის ფართო შესაძლებლობასთან ერთად, იდეალური საფუძველია ხე-ტყის მრეწველობის განვითარებისათვის.

- დასავლეთ საქართველოში შესაძლებელია ჩაისა და ციტრუსების მოყვანა. ამ კომპლექსში შესაძლებელია კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოება სათანადო ტექნოლოგიების დანერგვითა და უცხოური გამოცდილებს გაზიარებით. შესაძლოა გაფორმდეს კორპორატიული ინტეგრაციის თანამენარმეობის ფორმის ტიპის ხელშეკრულება პოტენციურ პარტნიორებთან.

- მნიშვნელოვანია საქართველოს სამეცნიერო პოტენციური და მაღალკვალიფიციური სამეურნეო და მუშა კადრები. ჩვენ სამშობლოს ჰყავს ერთ-ერთი ყველაზე განათლებული მოსახლეობა მსოფლიოში. მას მონიწივეთა შორის ასახელებენ ნიგნიერების საერთო დონის მიხედვით. წერა-კითხვის უცოდინარობა ქვეყანაში

1%-ზე ნაკლებია, ხოლო უმაღლესი განათლება აქვს მოზრდილი მოსახლეობის 25%-ზე მეტს.

- საქართველო მდიდარია მინერალური წყლებით, რომლებიც ცნობილია უნიკალური სამკურნალო თვისებებით. ამიტომ რუსული ბაზრის დაკარგვის შემდეგ (კარგად ცნობილი ემბარგოს გამო), გასაღების ბაზრების მოპოვებისა და გაფართიებისათვის უმჯობესი იქნება თუკი ქართული ფირმები დაიწყებენ მოლაპარაკებას უცხოურ წარმომადგენლებთან სტრატეგიული ალიანსებისა და მსგავსი ფორმალური თუ არაფორმალური შეთანხმებების გაფორმების შესახებ, რაც მათთვის ხელმისაწვდომს გახდის როგორც პროგრესულ ტექნოლოგიებს, ასევე საშუალებას მისცემს მოიძიონ საერთაშორისო ბაზარზე შეღწევის ყველაზე ხელსაყრელი გზები. იგივე შეიძლება ითქვას მევენახეობასა და ქართულ ღვინოებზე.

- ამასთანავე უმჯობესი იქნება, თუკი ქართულ კომპანიებს ექნებათ მხარდაჭერა სახელმწიფოსგან, რაც ექსპორტის წახალისებისაკენ მიმართულ ქმედით ღონისძიებებსა და ხელსაყრელი ბიზნეს გარემოს შექმნაში გამოიხატება.

- საქართველოს გააჩნია მნიშვნელოვანი პოტენციალი ინდუსტრიის განვითარებისათვის. საქართველოში არის 102 კურორტი, 182 საკურორტო ადგილი, 15 ათასი ისტორიული ძეგლი (მათ შორის 4 შეტანილია იუნესკოს მსოფლიო საგანძურთა სიაში), 2 მოქმედი და 7 პერსპექტიული ეროვნული პარკი. შავი ზღვის სანაპირო და კავკასიის მთიანეთი წარმოადგენს ბუნებრივ ტურისტულ ატრაქციულობას, რაც ქმნის ხელსაყრელ პირობებს ზაფხულის და ზამთრის მრავალი კურორტის განვითარებისათვის. საქართველოს სატრანსპორტო ქსელი (23 კმ რკინიგზა და 310 კმ საავტომობილო გზა 1000 კმ²-ზე გაანგარიშებით), რომელიც საჭიროებს მნიშვნელოვან ინვესტიციებს ევროპული სტანდარტების დონემდე ასაყვანად. წარმოადგენს საკმაოდ კარგ ბაზას ე.წ. „აზია-ევროპის სატრანსპორტო დერეფნის“ მომსახურებისათვის.

- განვითარების კარგი პერსპექტივა გააჩნია ტელეკომუნიკაციების ქსელს, რომელიც მოდერნიზაციას განიცდის მსოფლიო სტანდარტების დონეზე ასაყვანად. საერთაშორისო საკომუნიკაციო კავშირის მონაცემებით, 100 სულ მოსახლეზე საქართველო

სატელეფონო აბონენტების რაოდენობის მიხედვით მესამე ადგილზეა დსთ-ს ქვეყნებში, რუსეთისა და უკრაინის შემდეგ. მობილური ტელეფონების მფლობელთა რაოდენობით — მეორე ადგილზე, ხოლო ინტერნეტით მომხმარებელთა რაოდენობის მიხედვით ყოველ 10 ათას სულ მოსახლეზე — მეორე ადგილზე.

საქართველოს ბაზრის შეფასება მიმზიდველობის (სამომხმარებლო ან სანარმოო მოთხოვნის დაკმაყოფილების) თვალსაზრისით იძლევა ცალსახა დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას: საქართველო წმინდა ეკონომიკურად არ შეიძლება საინტერესო იყოს მსოფლიოსათვის, თავისი რესურსული ან სამომხმარებლო ბაზრის მასშტაბებით. ჩვენი ქვეყანა იმდენად მცირეა, რომ სხვა თანაბარ პირობებში, ვერ შეძლებს მხოლოდ ეკონომიკურად დააინტერესოს დანარჩენი სამყარო მსხვილ საინვესტიციო პროექტების განხორციელებაში. ასეთი თითქოსდა უიმედო სიტუაციიდან გამოსავალი უნდა ვეძებოთ საქართველოს როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოს, საერთაშორისო ეკონომიკურ ფუნქციაში.

MARKETING PLANNING AS A SYSTEM TO ACHIEVE THE STRATEGIC GOALS OF THE COMPANY

Goderdzi Tkeshelashvili

GTU Full Professor

Zurab Grigorashvili

GTU Doctorante

Marketing plans - a form of strategic planning, designed for resource-secured determining the content and schedule of execution of all marketing activities of the company (product definition series, making decisions on pricing, selection of appropriate distribution channels, making decisions on the organization of promotion and advertising campaigns) aimed at achieving its strategic objectives.

The main goals and objectives of the marketing plan:

1. Determine the main directions of development of the company and subject to subject these areas targeted marketing research.
2. Subordinate the private plans of the functional units of the enterprise implementation of the strategic marketing plan as a whole.
3. Contains a clear system of monitoring of the implementation of a plan for prompt corrective solutions.
4. Provide for alternative actions in case of sudden changes in the internal state of the enterprise or the influence of the environment business.
5. Prepare a position to make strategic decisions in the course of development (modification) of the plan for the new period.

Basic approaches to marketing planning

1. standardized

Benefits:

- Significant cost reduction through standardization
- increases aggregate demand for goods because of the great mobility of consumers who suffer with you and your preferences to certain goods
- Successful products generate strong demand and create his followers in different countries

Lack - disengagement management headquarters in the process of marketing planning.

The reason - it is assumed that no activity headquarters at replicating the marketing plans for new markets is needed.

2. decentralized

Applies when:

- standardized plan failed
- initially marketing (market analysts) vividly significant differences in the environment of new target markets

Benefits:

- adaptation of the marketing plan helps to resolve these problems
- Marketing Plan establishes / expanding market share for the company

Lack - disengagement management headquarters in the process of marketing planning.

The reason - the new markets (in branches or subsidiaries) and delegated rights and responsibilities related to the adaptation of marketing plans to the conditions of the new environment.

3. Interactive - the synthesis of a standardized and decentralized marketing planning.

Benefits:

- participation in the planning process as the central headquarters and the regional offices of
- distribution between the duties and responsibilities
- dynamic adaptation of the marketing plan to the specific conditions of each selected market

Key operations analysis, planning and management of international marketing

Environmental Analysis

1. What are the unique characteristics of each market? What characteristics are common to the market and the other markets?

2. Should we classify markets for operational and / or planning activities?

strategic planning

1. Who should make marketing decisions?
2. How are our assumptions about the target markets? Authentic you?
3. What requirements are met for our product in the target market?
4. How do we give our goods to the buyer in the target markets?
5. In the conditions under which our product is used in the target markets?
6. How large are the target markets?
7. What are our strengths and weaknesses with respect to existing and potential competitors in the target market?
8. Should we extend, adapt or invent our program on goods prices, advertising and promotion?
9. How are our goals, we are clear alternatives, and our assessment of opportunities, risks, and the ability of the company?
10. How is the economic situation in the target market and how it can affect the activity of our company?

Structure

How should we structure the organization to best achieve the goals in the presence of our experience and resources?

operational planning

1. When are our goals, structure, and our assessment of the market environment as we develop an efficient online marketing plan?
2. What products at what prices, through which channels, if any communication to which markets and group markets?

Manage marketing plan

1. How do we perform quantitative evaluation and monitoring of the implementation of the plan?
2. What steps should be taken to align actual and desired results?

The basic elements of strategic planning

1. Strategic business unit (SBU) - a separate unit, the production line or manufacturing site within some organization with a clear marketing objectives, as well as the manager, endowed full responsibility for the integration of all functions in line with our strategy. A breakdown of the company's SBUs is flexible to meet the challenges of the strategic marketing planning process, SBUs are eliminated, consolidated with others,

share, and even sell depending on changes in the strategic decisions of the company. Each SBU has a unique mission within the company, identified competitors and all the basic functions business (production, finance and marketing are managed by its manager).

2. Marketing research

Thirteen required critical global trends (American Marketing Association (AMA):

1. environment
2. globalization
3. Business units / regionalism
4. technology
5. services
3. Presence of competitors and their positions
4. Universal quality

required:

- Focus on the customer
- full involvement in the process of the Senior Executive
- Focus on continuous improvement.
- the support and involvement on the part of employees, suppliers and intermediaries in the distribution network

5. Internal consistency and integrity of the marketing plan or integration

Key elements (Evans, Berman)

- 1) clearly stated mission of the organization
- 2) the long-term competitive advantage
- 3) a well-defined target market
- 4) compatibility plan sections
- 5) good coordination between the SBUs of
- 6) balance components of the marketing mix
- 7) Long-term stability

Stages of marketing audit

Stage I. Analysis of data relating to the previous period (in the new plan replaces the data from 3-5 years ago, the actual results in all possible cases).

Stage II. Gathering and formatting the main source of data (data collection efforts target the first to collect data needed to conduct a situation analysis).

Stage III. Analysis of historical and fundamental source of data. these (the data are grouped into easy-to-read format. analysis is performed in order to predict the behavior of competitors and customers in this target market, to predict the overall economic situation, etc. Perform quantitative and qualitative analysis).

Stage IV. Defining objectives and strategies, development of marketing programs (sub plan).

Identification of the basic positions of the marketing plan:

- 1) determining the goals
- 2) the development of policies and programs to achieve these goals
- 3) a comparison of these programs in terms of fitness to achieve these goals (for example, provide a specific market share or weight gains and still be acceptable in terms of the adequacy of the company's resources and constraints of political and legal environment of business section)
- 4) optimal combination of objective (s), policies and programs

Stage V. Developing preform of financial statements

Stage VI. Coordination with the decision makers

Stage VII. Monitoring (taking into account the changes in the environment that can affect the performance of the programs).

Stage VIII. Audit (conducted at the end of the marketing plan and periodically as its implementation. Assumes subsequent comparison of the actual current performance indicators of the marketing plan to the plan, which could be used for both of the above adjustments, as well as developing a new marketing plan.

Literature:

1. Marketing Management and strategy Peter Doyle Philip Stern.
2. Global Marketing Management Warren J Keegan.
3. Principles of Marketing Philip Coder, Garry Armstrong, John Sounders.

**სამრეწველო ბაზრის სემპენტირება,
თარბეთიერება და პოზიციონირება**

ლია ბერიკაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,
სტუ, ასოცირებული პროფესორი

მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავების შესახებ ნებისმიერ გადანყვეტილებას საფუძვლად უდევს ბაზრის სემპენტირება, ანუ მისი დაყოფა უფრო წვრილ და ერთგვაროვან სუბბაზრებად, რომლის მიზანია მომხმარებელთა თარგეთირება. მომხმარებლის შერჩევა – ყველაზე მნიშვნელოვანი გადანყვეტილებაა, რომელსაც იღებს ნებისმიერი სამრეწველო კომპანია. მარკეტოლოგი ახდენს სასაქონლო შეთავაზების ადაპტირებას, აგებს ფასისმიერ პოლიტიკას, კომუნიკაციებსა და დისტრიბუციის სისტემას თავიანთი მომხმარებლების მოთხოვნილებების, პრიორიტეტებისა და მათ ორგანიზაციებში მიღებული შესყიდვის განხორციელების პროცესების შესაბამისად. საბაზრო ფასების განსაზღვრის შემდეგ კომპანიამ უნდა მიიღოს გადანყვეტილება არჩეულ სემპენტებში პოზიციონირების შესახებ, ანუ უნდა ჩამოაყალიბოს მისეული ფასეულობის შეთავაზება, რომელიც ასახავს მომხმარებლების მიერ ფირმის სასურველ ხედვას და მის განსხვავებას კონკურენტებისგან.

მომხმარებელთა შერჩევა სტრატეგიული მნიშვნელობისაა იმ მიზეზით, რომ მათ შორის არიან „კარგებიც“ და „ცუდებიც“. „კარგები“ არიან ის მომხმარებლები, რომელთაც შეუძლიათ მაქსიმალური სარგებლის მიღება მომწოდებლის შემოთავაზებისგან, ასევე ისინი, რომელთა მოთხოვნილებები და მყიდველობითი ქცევა შეესაბამება მოცემული მომწოდებლის შესაძლებლობებს. ისინი, ჩეულებრივ, სთავაზობენ ფირმას გააკეთოს ის, რისი გაკეთებაც მას შეუძლია კარგად და რაც თანხმობაშია მის სტრატეგიასთან. ისინი აფასებენ რესურსებს, რომელსაც ხარჯავს ორგანიზაცია პრობლემის გადასაჭრელად და მზად არიან გადაიხადონ ამისთვის.

მომწოდებლისთვის ასეთ მომხმარებლებთან ურთიერთობა ბიზნესის სტაბილურობის მნიშვნელოვანი წყაროა. თუ ორგანიზაცია და გასაღების სტიმულირება ხორციელდება დადგენილი

ნესით, მაშინ მომხმარებელთა მოთხოვნილებებისა და მომწოდებლის შესაძლებლობების შესაბამისობა განამტკიცებს ორმხრივად ხელსაყრელ გრძელვადიან ურთიერთობებს. ახალი საქონლის შეთავაზების შემთხვევაში, ან ახალ ბაზარზე გასვლის პირობებში „კარგი“ მომხმარებელი ასევე არ ცდილობს ურთიერთობების დამყარებას სხვა მომწოდებლებთან – ამ უკანასკნელთა ტექნიკური შესაძლებლობების შეზღუდულობის, ან ურთიერთობებში „გამყიდველი-მყიდველი“ ისეთი ნაკლოვანებების გამო, როგორცაა, მაგალითად, დისტრიბუციის არასრულყოფილი სისტემა.

„ცუდი“ მომხმარებლები, პირიქით, ასუსტებენ ფირმას. ისინი მოითხოვენ მისგან იმას, რაც არ შეუძლია ან არ სურს გაკეთება; იმას, რაც არ ეთანხმება მის ბიზნეს-სტრატეგიას. ისინი არ აფასებენ ურთიერთობებს და არც იხდიან იმ რესურსებისათვის, რომელსაც მომწოდებლის ფირმა ხარჯავს მათი პრობლემების გადასაჭრელად.

„კარგ“ მომხმარებლებს ფირმა მიჰყავთ იმ მიმართულებით, რომელიც შეესაბამება მის სტრატეგიას და ხელს უწყობენ მისი კომპეტენციებისა და რესურსების განვითარებას. თუკი ფირმას არ გააჩნია ბიზნესის განვითარების მკაფიო სტრატეგია, „კარგ“ და „ცუდ“ მომხმარებელს შორის ზღვარის გავლენა რთული ხდება.

მომხმარებელთა შერჩევის სტრატეგია ეფუძნება ბაზრების საფუძვლიან ანალიზსა და კომპანიის შესაძლებლობებს. ანალოგიურად, მკაფიოდ ჩამოყალიბებული ამოცანებით გამყარებული შესყიდვების სწორი სტრატეგია შესაძლებელს ხდის კონკურენტებიდან ერთი მომწოდებლის დასაბუთებულ არჩევანს და ეფექტიანი მომწოდებლების „აღზრდას“. მარკეტოლოგებმაც ასევე მკაფიოდ უნდა ჩამოაყალიბონ თავიანთი ამოცანები პოტენციური მომხმარებლების არჩევისა და დამკვეთებთან ეფექტიანი გრძელვადიანი ურთიერთობების დამყარებისას.

მაგრამ, სამსუხაროდ, პრაქტიკაში მომხმარებლების შერჩევა ხშირად შემთხვევით და სტიქიურ ხასიათს ატარებს. სავაჭრო წარმომადგენლები და მათი მენეჯერები ხელმძღვანელობენ მიმდინარე, მოკლევადიანი მიზნებით და მიესალმებიან ნებისმიერ გარიგებას. აქ კი ჩნდება პრობლემა: საჭიროა მომხმარებლის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება და გრძელვადიანი ურთიერთობების აგება, ამისათვის საჭირო შესაძლებლობები კი ორგანიზაციას

არ გააჩნია. ასეთი ურთიერთობების სუსტი მხარეები შეიძლება გამოვლინდეს მომხმარებელთა დაუკმაყოფილებლობის, დაუჯერებლად დაბალი ფასების, ბაზარზე ახალი საქონლის მიუღებლობის, დისტრიბუციის სისტემის არაეფექტურობის, მაღალი მარკეტინგული დანახარჯების და მომხმარებელთა მაღალი დენადობის ფორმით.

ბაზრის სეგმენტირება – ეს არის სტრატეგია, რომელიც კომპანიას აძლევს შესაძლებლობას განსაზღვროს მომხმარებელთა წრე და დააჯგუფოს ისინი მარკეტინგულ საქმიანობაზე გამომხაურების მიხედვით. სეგმენტირება აძლევს შესაძლებლობას ორგანიზაციას გააკეთოს სწორი არჩევანი ბაზარზე არსებული ალტერნატიული შესაძლებლობებიდან და მოარგოს მათ მარკეტინგული სტრატეგია. საბაზრო სეგმენტირებას საფუძვლად უდევს კომპანიის შესაძლებლობების შედარება მომხმარებლის დაუკმაყოფილებელ მოთხოვნილებებთან. ბაზრის სეგმენტების გამოყოფა შემოქმედებითი მუშაობაა, რომელიც მოითხოვს როგორც ანალიტიკურ უნარებს, ასევე წარმოსახვასაც. ამასთან, მარკეტოლოგმა უნდა აღწეროს ბაზრების სტრუქტურა, პოტენციური მომხმარებლების ხასიათი და თავისი კომპანიის განმასხვავებელი თავისებურებები აბსტრაქტული ტერმინებით. სეგმენტირების ცვლადების გამოვლენა იშვიათადაა მარტივი.

სეგმენტირების ცვლადები – მომხმარებელთა მახასიათებლებია. სამრეწველო ბაზრის სეგმენტირებისას გამოსაყენებელი ცვლადების შერჩევისას გათვალისწინებული უნდა იქნას სამი კრიტერიუმი.

ჯერ ერთი, ცვლადი გაზომვადი უნდა იყოს, სხვაგვარად სქემა ეფექტიანი ვერ იქნება. თუ შემოთავაზებულია სეგმენტირების ნოვატორული და ბუნდოვანი სქემა, მარკეტოლოგმა შეიძლება საჭიროდ ჩათვალოს სავლელე კვლევები. ხარჯების შემცირებისკენ სწრაფვამ, ასევე თავად მეთოდის თავისებურებებმა შეიძლება აიძულოს კომპანია აირჩიოს ნაკლებად მკაცრი კრიტერიუმები ცვლადების განსაზღვრავად.

მეორე, სეგმენტირების ცვლადი რელევანტური უნდა იყოს მომხმარებელთა მნიშვნელოვანი ჯგუფისათვის. ანუ არჩეული მახასიათებელი დაკავშირებული უნდა იყოს რამდენიმე მომხმარებელთან და მნიშვნელოვან განსხვავებებთან, რომლებიც გან-

საზღვრავს მათ რეაქციას მარკეტინგულ სტრატეგიებზე. ამრიგად, გამოყოფილი სეგმენტები საკმაოდ მსხვილი უნდა იყოს, რათა დაიმსახუროს ყურადღება, ამასთანავე საკმაოდ განსხვავებულიც, რათა გამართლებული იყოს სხვადასხვა მარკეტინგული სტრატეგიების გამოყენება. ხანდახან სამრეწველო ბაზრებზე რომელიმე მომხმარებელი საკმაოდ მსხვილი და უნიკალური ხასიათის მქონე აღმოჩნდება, ამიტომაც განიხილება როგორც ცალკე და უნიკალური სეგმენტი, მაგრამ, როგორც წესი, სეგმენტი ინტერესს იწვევს იმ შემთხვევაში, თუ მასში მომხმარებელთა დიდი რაოდენობა შედის.

მესამე, არჩეულ ცვლადს უშუალო კავშირი უნდა ჰქონდეს მარკეტინგულ სტრატეგიასთან. მომხმარებელთა განსხვავებების გამოვლენა ეხება განსხვავებებს მათ პრიორიტეტებსა და მყიდველობით ქცევაში, რაც მოითხოვს დიფერენცირებულ მარკეტინგულ მიდგომას – უნიკალური საქონლის შეთავაზებას, არჩევით ფასწარმოქმნას, დისტრიბუციის შესახებ განსაკუთრებული შეთანხმებების დადებას, გაყიდვების სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებას და ა.შ. რისკი აქ იმაში მდგომარეობს, რომ გამოვლენილი სეგმენტები თეორიულად შეიძლება საინტერესო იყოს, მაგრამ პრაქტიკულად არ გააჩნდეს რეალური სტრატეგიული მნიშვნელობა.

სეგმენტირების ეფექტიანი სქემა იძლევა მომხმარებელთა ერთგვაროვნების მაღალი ხარისხის მქონე სექტორების გამოყოფის შესაძლებლობას. ასევე მნიშვნელოვანია, რომ სეგმენტები განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან. სტატისტიკის ენაზე ამგვარი სქემის ამოცანა შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოვაყალიბოთ: „ჯგუფებს შორის დისპერსიის მაქსიმალიზაცია და ჯგუფის შიგნით დისპერსიის მინიმალიზაცია“.

პოზიციონირება – სამომხმარებლო მარკეტინგში შემუშავებული მნიშვნელოვანი სტრატეგიული კონცეფციაა, რომელიც ასევე წარმატებით გამოიყენება სამრეწველო საქონელთან და მომსახურებასთან მიმართებაში. იგი მჭიდროდაა დაკავშირებული იმასთან, რასაც ჩვენ ფირმის ფასეულობის შემოთავაზება ვუნდოდეთ, ანუ იმ მიზეზებთან, რომელთა გამოც მომხმარებლები ამჯობინებენ საქმის დაჭერას კონკრეტულ ფირმასთან და არა მის კონკურენტებთან.

განაცხადი პოზიციონირების შესახებ შეიძლება კომუნიკაციის ძალზე მნიშვნელოვანი ელემენტი იყოს როგორც ბაზრის მონაწილეებისათვის, ასევე თვით ორგანიზაციისათვის. იგი იძ-

ლევა შესაძლებლობას შეიქმნას ერთიანი მოსაზრება ფირმის მიერ მომხმარებლის მოთხოვნილებათა გარკვეული ნაკრების დაკმაყოფილების უნართან და ვალდებულებებთან დაკავშირებით. პოზიციონირება – მომხმარებლებამდე კომპანიის სტრატეგიის მიტანის საშუალებაა.

პოზიციონირების შესახებ წარმატებული განაცხადი ასახავს სამ ასპექტს: მიზნობრივ ბაზარს, განმასხვავებელ კომპეტენციას, უნიკალურ სარგებელს, ანუ პასუხს სცემს სამ კითხვას:

- 1) ვისთვისაა განკუთვნილი ჩვენი საქონელი?
- 2) რას ვყიდით ჩვენ?
- 3) რატომ უნდა იყიდოს მომხმარებელმა ის?

ლოგიკურად, პოზიციონირება - სეგმენტირების და თარგეტირების შემდგომი პროცესია. მიზეზები ცხადია: პოზიციონირება ხდება არსებული/პოტენციური მომხმარებლის შეგნებაში და განსაზღვრავს კომპანიის მდგომარეობას კონკურენტებთან შედარებით.

ძლიერი პოზიციონირება – ბიზნესის მომგებიანობის აუცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი პირობაა. პოზიციონირების გარეშე მარკეტინგული სტრატეგია კარგავს ფოკუსსა და მიმართულებას, ხოლო ფასეულობის შეთავაზება ვერ მიაღწევს ვერც პოტენციურ მომხმარებლებამდე და ვერც ორგანიზაციის თანამშრომლებამდე. კომპანიის დონეზე განაცხადი პოზიციონირების შესახებ კორპორაციული კულტურის ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი ფასეულობების მნიშვნელოვანი შემადგენელი ხდება – ანუ ყოველივე იმის შესახებ, თუ როგორ მიაწოდებს ფირმა მომხმარებლებს ფასეულობებს.

ლიტერატურა

1. Peter Doyle and John Saunders, “Market Segmentation and Positioning in Specialized Industrial Markets”, *Journal of Marketing* 42, 2 (Spring, 1985).
2. Thomas V. Bonoma and Benson P. Shapiro, *Segmenting the Industrial Market* (Lexington, Mass.: Lexington Books, 1983).
3. Yoram Wind and Richard Cardozo, “Industrial Market Segmentation”, *Industrial Marketing Management*, 3,2, (April, 1974).

მენეჯმენტის მენეჯერული ასპექტები და მათი უზრუნველყოფის მართვითი ბიზნეს-კომპანიებში

ეკა ჩოხელი

თსუ ასოცირებული პროფესორი

ბიზნეს-კომპანიებს, საქმიანობის დაწყების მომენტიდან, გამუდმებით უხდებათ რეაგირება იმ გამოწვევებზე, რომლებიც ხდება ცვალებად გარემოში და გავლენას ახდენს მათ წარმატებაზე. კომპანიები თავისი არსებობის მანძილზე მუდმივად განიცდიან ცვლილებებს, მათი სიცოცხლისუნარიანობა პირდაპირ უკავშირდება მენეჯმენტს, რომელმაც იმის მიხედვით, თუ განვითარების რა ეტაპზეა კომპანია, უნდა უზრუნველყოს დასახული მიზნების მიღწევა ყველაზე ეფექტიანი გზით, ორგანიზაციული რესურსების დაგეგმვის, ორგანიზაციის, ხელმძღვანელობის და კონტროლის საფუძველზე.

მხოლოდ კარგი მენეჯმენტის პირობებში არის შესაძლებელი კომპანიის ერთ ორგანიზმად შექვრა, რესურსების გაერთიანებითა და კოორდინირებით გარემოში ადაპტაცია და მუდმივი ზრდის მიღწევა. დღეს ბიზნეს-კომპანიების საქმიანობა წარმოუდგენელია ისეთი ელემენტების გარეშე, როგორცაა: მისია, მიზნები, სტრატეგია, ორგანიზაციული სტრუქტურა, კადრები, ფასეულობები, ტექნოლოგია, სტილი, სისტემები. სწორედ მათი ფორმირების, ურთიერთდამოკიდებულებისა და ჰარმონიზაციის დონე განსაზღვრავს კომპანიების მენეჯმენტის ხარისხს.

კომპანიები სანყის ეტაპზე უნდა აყალიბებდნენ მისიას. მისი ზუსტად ფორმულირება აუცილებელია ნებისმიერი კომპანიისათვის, რადგან იგი: გამოხატავს კომპანიის იმიჯს და მისწრაფებებს გრძელვადიან პერსპექტივაში; ამცირებს კომპანიის მიერ დაუსაბუთებელი გადაწყვეტილების მიღების რისკს; ხელს უწყობს კომპანიის შიგნით ერთიანობის ფორმირებას და კორპორატიული სულის შექმნას, ნათელს ხდის კომპანიის საერთო მიზანს და ეხმარება მომუშავეებს კომპანიის ფილოსოფიის გათავისებაში, საშუალო დონის მენეჯერებს ცალკეული განყოფილებების ისეთი პოლიტი-

კის შექმნაში, რომელიც შესაბამისობაში იქნება კომპანიასთან; იძლევა მომავალში კომპანიის მართვის რეალურ შესაძლებლობას.

ბიზნესში წარმატებისათვის კომპანიებმა უნდა განსაზღვრონ მიზნები ანუ საქმიანობის შედეგები, რომლებსაც უნდა მიაღწიონ გარკვეულ დროში. მიზნების განსაზღვრას უნდა ჰქონდეს კანონის სტატუსი ორგანიზაციისათვის, თითოეული ქვეგანყოფილებისათვის და წევრისათვის, ამისათვის აუცილებელია ისინი იყოს: მიღწევადი, შეთავსებადი, კონკრეტული, გასაგები, სადაც საჭიროა გაზომვადი და მოქნილი. მიზნების განსაზღვრა გადამწყვეტი მომენტია კომპანიისათვის. კომპანიები, რომლებიც შეიმუშავებენ მიზნებს აღნიშნული მაჩვენებლების მიხედვით, ხოლო შემდეგ ისწრაფვიან მათი მიღწევისათვის, აღწევენ სერიოზულ გამარჯვებას.

მიზნების მიღწევისათვის კომპანიები მუდმივად უნდა ახდენდნენ ალტერნატიული სტრატეგიების შემუშავებას და სიტუაციის მიხედვით ყველაზე ეფექტიანის შერჩევას. ეფექტიანი სტრატეგიის ფორმირება მნიშვნელოვანი საფეხურია ბიზნეს-კომპანიის საქმიანობაში, რადგან მხოლოდ იმ სტრატეგიას შეუძლია მოუტანოს კომპანიას წარმატება, რომელიც სრულად შეესაბამება და ითვალისწინებს კომპანიის გარშემო არსებულ ფაქტორებს და პოტენციალს, ქმნის კონკურენტულ უპირატესობას და უზრუნველყოფს ეფექტიანობის ამაღლებას.

ბიზნეს-კომპანიების მენეჯმენტში მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა მიენიჭოს ორგანიზაციულ სტრუქტურის აგებას. ორგანიზაციული სტრუქტურა უნდა იყოს დასაბუთებული და შეესაბამებოდეს კომპანიის საქმიანობის მრავალფეროვნებას, ხარისხსა და ზომას, გეოგრაფიულ განლაგებას, სტრატეგიას, ხელმძღვანელობისა და თანამშრომლების დამოკიდებულებას ორგანიზაციისადმი, ტექნოლოგიას, გარე გარემოს დინამიურობას, რადგან მხოლოდ რეალურ სიტუაციაზე დაფუძნებული ორგანიზაციული სტრუქტურა უზრუნველყოფს ორგანიზაციულ ერთიანობას და ყველაზე ეფექტური გზით დასახული მიზნების მიღწევას.

კომპანიისთვის, წარმატების მისაღწევად აუცილებელია გამოცდილი, საჭირო ცოდნისა და ინტელექტუალური კაპიტალის მქონე კადრებით უზრუნველყოფა, რაც უპირველესად გულისხმობს

კვალიფიციური მენეჯერებისა და მომსახურების, ასევე სხვა მომუშავეების შერჩევასა და შენარჩუნებას. კადრები წარმოადგენს კომპანიის განსაკუთრებულ რესურსს. ისინი, გააჩნიათ რა განსხვავებული ფასეულობები, გონებრივი თუ ფიზიკური შესაძლებლობები, მისწრაფებები და მოთხოვნილებები, ორგანიზაციაში ქმნიან პროდუქტს, ორგანიზაციულ კულტურას, აყალიბებენ კლიმატს და ზოგადად განსაზღვრავენ ორგანიზაციის შედეგიანობას.

კომპანიების შეუფერხებელი და წარმატებული მუშაობისთვის ასევე აუცილებელია ტექნოლოგიების, სისტემებისა და ხელმძღვანელობის შესაბამისი სტილის გამოყენება. ტექნოლოგია ორგანიზაციის განვითარების შინაგანი ფაქტორია, რომელიც გავლენას ახდენს პროდუქციის ხარისხზე, კომპანიის ეფექტიანობასა და კონკურენტუნარიანობაზე, ამისათვის აუცილებელია მისი მუდმივი სრულყოფა, შეძენა და დანერგვა. დღეს ბიზნესისთვის შეუძლებელია მიაღწიოს წარმატებას ინფორმაციული ტექნოლოგიების, თანამედროვე კონტროლის, ნახალისებისა და მოტივაციის სისტემების გარეშე. დღესაც კომპანიას სჭირდება სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მოძიება, მონაცემთა შეგროვება, შენახვა და ანალიზი, რისთვისაც აუცილებელია ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება, ასევე მობილიზებული, ენთუზიასით აღსავსე კომპეტენტური თანამშრომლების შერჩევა და შენარჩუნება ყოვლად შეუძლებელია ნახალისებისა და სტიმულირების სისტემების მუდმივი სრულყოფის გარეშე.

ცნობილია, რომ მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში ბიზნეს-კომპანიების მენეჯმენტის წინაშე არსებობს მსგავსი პრობლემები, თუმცა ისინი მაინც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ამ მხრივ უნდა აღინიშნოს ქართული მენეჯმენტისათვის დამახასიათებელი თავისებურებები, რომელსაც ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური მოვლენების გარდა ასევე განსაზღვრავს ეროვნული და კულტურული თავისებურებები, ტრადიციები და ისტორია.

ქართული კომპანიების უმეტესობა მნიშვნელოვან ყურადღებას არ უთმობს მიზნების შემუშავებას. ხშირად კომპანიებში მიზნები იმდენად გაუგებრად არის ფორმირებული, რომ შეუძლებელია მის-

ვდე საით მიდის კომპანია ან რისი მიღწევა სურს, რომელია გრძელვადიანი თუ მოკლევადიანი, ორგანიზაციის საერთო და ცალკეული იერარქიული საფეხურის მიზნები. ბუნდოვანი მიზნები ავტომატურად იწვევს ანარქიას, ხდება არათანმიმდევრული და გაუგებარი დავალებების გაცემა, რომელთა შესრულება კომპანიას უზრდის დანაკარგებს, რესურსების დანახარჯებს, არ იძლევა კონკრეტულ საბოლოო შედეგს და ამცირებს კომპანიის წარმატების შანსს.

ქართულ ბიზნეს-კომპანიებში გადაუჭრელ პრობლემად რჩება შესაფერისი კადრებით ორგანიზაციის დაკომპლექტება. გავრცელებული პრაქტიკაა, ხელმძღვანელებად და მომსახურებად მეგობრების, ნათესავების ან მათი ახლობლების და არა კვალიფიციური კადრების შერჩევა. სწორედ ამის შედეგია, რომ ბოლო პერიოდში ქართულ ბიზნეს-კომპანიებში დასაქმებულია მენეჯერები, რომელთა დიდი ნაწილს არ გააჩნია სპეციალური განათლება და არ იცნობს მენეჯმენტის, მარკეტინგის, ფინანსების, წარმოების თანამედროვე მიდგომებს. არაკვალიფიციური და შეუფერებელი კადრების გამო ორგანიზაციებში მაღალია კონფლიქტური სიტუაციები, დაწეულია სამუშაოს შესრულების ხარისხი და ხშირ შემთხვევაში ადგილი აქვს კრიზისს.

ასევე ქართული ბიზნეს-კომპანიები გამოირჩევიან ხელმძღვანელობის განსაკუთრებული სტილითა და კულტურით. კერძოდ, მენეჯერები ორგანიზაციის მართვისას ძირითადად იყენებენ ხელმძღვანელობის დირექტიულ სტილს და გადამწყვეტ როლს ანიჭებენ ფორმალურ წესებსა და პროცედურებს. ნდობის დაბალი ხარისხის გამო ისინი არ ახდენენ სამუშაოების დელეგირებას (ან შეიძლება ფორმალურად ახდენენ) და ყველა გადანყვეტილებას იღებენ ზედა დონეზე. ნებისმიერი იდეა თუ ინიციატივა, რომელიც მოდის დაბალი დონიდან ხშირად ხდება ქილიკის, დაცინვის მიზეზი. შედეგად იჩაგრება კრეატიული თანამშრომელი, რომელსაც ეკარგება სურვილი დანერგოს რალაც სიახლე და მიაღწიოს უკეთეს შედეგებს. ქართული კომპანიებისთვის დამახასიათებელია კომუნიკაციის ნაკლებობა ერთი მხრივ თანამშრომლებსა და ხელმძღვანელებს, მეორე მხრივ თანამშრომლებს შორის. ორგანიზაციაში ცალკე დგას მენეჯმენტი, ცალკე თანამშრომლები ანუ მენეჯერები

ახდენენ ძალაუფლების დემონსტრირებას, ისინი კი არ ცდილობენ გაითავისონ ორგანიზაციაში არსებული პრობლემები, არამედ მოქმედებენ ზედამხედველის პოზიციიდან, პრობლემების შემთხვევაში ადანაშაულებენ თანამშრომლებს, მათ მოტივაციას, პროფესიონალიზმს. შესაბამისად, თანამშრომლებიც ადანაშაულებენ მენეჯერებს, რომ ისინი ვერ ერკვევიან საქმიანობაში, რეალურად არ აფასებენ სიტუაციას. ხშირია ასევე დაპირისპირება თანამშრომლებს შორის, რასაც უმეტესად ინვესს არათანაბარი სამუშაო დატვირთვა, არასამართლიანი სტიმულირების სისტემა, არაკომპეტენტური ხელმძღვანელობა, ინფორმირების დაბალი დონე და ა.შ. ეს ყველაფერი ქმნის კომპანიის შიგნით კრიზისს და ამცირებს შედეგების მიღწევას.

ხშირად ქართული კომპანიებისთვის მნიშვნელოვანი პრობლემაა ერთი მხრივ, რეალურად ეფექტიანი ორგანიზაციული სტრუქტურის ფორმირება, მეორე მხრივ, ფორმალურ, შემუშავებულ და პრაქტიკულად მოქმედ ორგანიზაციულ სტრუქტურებს შორის შეუსაბამობა. კომპანიების უმეტესობაში გაურკვეველია უფლებამოსილებების განაწილების არეალი და არ არის გამოკვეთილი თითოეული სტრუქტურული ქვედანაყოფისთვის, იერარქიული საფეხურისთვის, დამახასიათებელი უფლება-მოვალეობები, მათ შორის კომუნიკაციის მიმართულებები, რის შედეგადაც, ხშირად თანამშრომელთა ერთი ნაწილი არის უფუნქციოდ, ხოლო მეორე ნაწილს რამდენიმე დავალების შესრულება უხდება, ან რამოდენიმე თანამშრომელი ერთი და იგივე დავალებას ასრულებს, ხოლო პასუხისმგებლობის დროს ისმის ურთიერთბრალდებები. ფუნქციური სამუშაოების დუბლირება, მართვადობის მასშტაბების განუსაზღვრელობა, თანამშრომელთა ერთი ნაწილის უმოქმედობა, მეორე ნაწილის გადატვირთული სამუშაო კი, თავის მხრივ, ხელს უშლის და ამცირებს ორგანიზაციის ეფექტიანობას.

ქართული ბიზნეს-კომპანიები გამოირჩევიან სტრატეგიების შერჩევისა და გამოყენების თავისებურებებით. ზოგადად ცნობილია, რომ ქართული ბიზნესი დაინტერესებულია სწრაფად და მოკლე დროში მიიღოს ზემოგება და გახდეს ლიდერი. ამიტომ მათი უმეტესობა ორიენტირებულია ისეთი სტრატეგიების შემუშავება-

ზე, რომელთა გამოყენება ხელს უწყობს ბიზნესის სანყის ეტაპზე სწრაფი ზრდის მიღწევას, თუმცა გრძელვადიან პერიოდში ვერ უზრუნველყოფს არა თუ ზრდის ტემპის, არამედ მიღწეული დონის შენარჩუნებას. ამის მიზეზებად გვევლინება ის, რომ აქტიური მოქმედებები ყველა მიმართულებით, იქნება ეს დიფერენცირებული პროდუქტის შექმნა, დაბალი ფასი, რეკლამა, სადისტრიბუციო ქსელის გაფართოება, სერვისის გაუმჯობესება თავდაპირველად ზრდის გაყიდვების რაოდენობას, თუმცა ზრდის ტემპის შენარჩუნება მოითხოვს დამატებით ხარჯებს, და შესაბამისად სტრატეგიების ცვლილებას, მაგრამ კომპანიები რომლებიც გაფართოებაზე, გაყიდვების ზრდაზე და პირველობაზე არიან ორიენტირებულნი, ვეღარ ახერხებენ ყველა იმ პრობლემების გამკლავებას, რაც უკავშირდება სწრაფად ზრდად კომპანიას, იწყება კრიზისი და შედეგად კომპანიები კოტრდება, იშლება ან ამცირებს საქმიანობებს და მხოლოდ გარკვეული მიმართულებით იმკვიდრებს თავს ბაზარზე, ესეც წარმატებული მენეჯმენტის შემთხვევაში.

ამრიგად, ბიზნეს-კომპანიების მართვა ბევრს სიძნელეებს უკავშირდება. თუმცა ის კომპანიები, რომლებიც მუდმივად ახდენენ თავისი საქმიანობის ანალიზს, გეგმავენ და თანმიმდევრულად დგამენ ნაბიჯებს, ითვალისწინებენ თანამედროვე მენეჯმენტის მიდგომებსა და ცდილობენ შეუხამონ ისინი ქართულ რეალობას, ახერხებენ იყვნენ უფრო წარმატებულნი და ხანგრძლივი დროით ბიზნესში, რაც ყველა კომპანიისთვის ასე მნიშვნელოვანია.

PROBLEM OF TAX PLANNING IN ENTERPRISES

Armenian State University of Economics

ASHOT MATEVOSYAN

Dean, accounting and auditing, Doctor of Economic Sciences,

Assistant of the department of “Finance and Loan”

of Financial Academy

MANE MATEVOSYAN

Taxation issues and the direction of its impact on the efficiency of financial and economic activities of companies are one of the most relevant in the modern Russian financial management. From the point of view of the whole process of taxation of business entities mediated emergence and change in tax relations. Predict the emergence of such tax issues, as well as the resulting tax base, tax expenditures must be to the transactions. Tax planning reduces the uncertainty of future tax expense of economic agents and the degree of adaptation to the aggressive environment.

Tax planning will inevitably appear in the life of any entrepreneur or businessman, as he understands that in the world there is not only the revenue and income, but the tax burden, often in the face of a tax inspector.

In the literature there are various definitions of tax planning. For example, the O.A. Fomina in the article “International experience of tax planning” gives the following definition: “the use of taxpayer funds permitted by applicable law, methods and techniques in order to minimize their tax liabilities is called tax planning”¹.

The essence of tax planning is not limited to minimize the tax burden, but also to avoid any problems with the tax authorities and penalties. Tax planning and tax optimization has nothing to do with tax evasion, no direct reduction in tax payments. In practice, they are shown to reduce the taxable income and tax payments competent planning allowing for the economic activities of a company.

---

1 Fomina O.A., Foreign experience of tax planning // Tax Bulletin. - 1997. - № 5.-p. 82

Some authors investigating the problem of reducing the size of the legal tax payments, operated with the terms “tax minimization” and “tax maneuvering.”¹

Dictionary of Business Terms of Jack Friedman, published by Barron “s Educational Series, Inc., Tax planning defines as” a systematic analysis of various tax options in order to minimize tax liabilities for the current and future periods. How to take statements, and when to sell assets to pay pensions, when to receive income and pay expenses when and in what amount to make gifts and buy property – all this are tax planning examples. “

Both foreign and domestic researchers are at tax planning, first of all, the activities aimed at reducing the tax payments.

Tax planning is designed to not only and not so much to reduce the tax deductions of the company, although the tax optimization portfolio and it is an important function as a regulator of becoming along with a marketing plan and manufacturing process of enterprise management, for tax minimization and optimization portfolio does not always meet the strategic needs of the economic subject, the latter is sometimes advantageous not to lower its tax base due to various reasons and political reasons, and if an investment plan for the entity does not provide for reducing tax expenditures, from small business organizations, referred to the payment of tax on imputed income, it is unlikely there is a need to develop schemes to reduce taxation.

Waiver of tax minimization in these cases does not mean rejection of the use of tax planning, by contrast, tax planning continues to be one of the main types of general economic planning. Thus, tax planning is a process of integration, which consists of arranging the business activities in accordance with applicable tax laws and the development strategy of the company.

With substantial and procedural position of tax planning, like any other human activity that consists of multiple heterogeneous in nature and designed to play a special role in planning stages. Gradation of the tax

---

1 Sutyryn S. F., Pogorletsky A.I., Taxes and tax planning in the world economy. - Saint-Petersburg.: Polius, 1998. 577 p.

planning based on specific characteristics of various procedures applied scientific apparatus, logical coherence and consistency, the subjective and the objective of certain consolidated stages, is of great theoretical and practical significance. From a theoretical point of view, unbundled tax planning as an integrated activity in the individual components allows most fully explore the structure of the economic category, through the use of inductive logic device, as well as to show the place of tax planning in a complex economy-wide business planning, because, given the broad scope and impact of activities related to tax planning in enterprise management system, the detection methodology, operational and tax planning policy ties with other types of management is only possible to analyze the interaction of separate institutions planning among themselves, without regard to their synergistic component. In practice, the gradual decomposition of tax planning is intended to give the sequence of operations, to define a clear organizational structure, implementing and responsible for implementation of various fiscal measures, and to exercise control over the implementation of managerial decision making.

When describing the process of tax planning in industry is different to approach and determine the structural elements.

Plenty of opportunities to reduce the tax burden which provides entrepreneurs and the state itself. Flexible tax rate, tax breaks for their skillful use can significantly increase the financial resources of the company after payment of all statutory taxes.

Minimizing the tax should not be an end in itself - the usage in tax planning is ultimately to increase the profits of the enterprise, which is the measure of the quality of the company.

Denote enough to start an abstract methodology of tax optimization, which has not taken into account the specifics of a particular company. Thus, to construct a system of tax optimization is necessary:

- Examine all aspects of the activity, to analyze the strengths and weaknesses of business processes as well as possible ways to implement tax planning,
- Considering that the activities of Russian companies is regulated in addition to the tax laws of the industry (customs - for exporters and for

importers, and antitrust - for large organizations),

- To work and prepare personnel document in tax issues (check all the names, numbers, figures, data counterparties). Sometimes the tiniest mistake attracts attention of the tax. In case of the one-time business transactions it is necessary to emphasize,

- Proper design of accounting policies of the organization.

For tax planning should mean the sum of steps to build financial assets, including through a clear and effective work in regulating the volume in certain activities and, therefore, approach to the structure of taxable income. Effective solutions to provide payments to the budgets of all levels so that the representatives of the fiscal authorities will be another reason to offer you the money back (in terms of deductions and refunds). In addition, detailed planning is not necessary to carry out after the implementation of any business operations or after the tax period, and in the planning stages, for example, deals.

It is best to approach the realization of strategy of tax planning at least to sign documents with contractors. In this case, at the time of conclusion of the contract, you should be already known, to what extent and on what specific points of the Tax Code of the Republic of Armenia will have to pay in future.

Sometimes turns in tax planning, tax evasion is converted into an activity, regulated by the Criminal Code.

Meanwhile, the distinction between planning and tax evasion defined objectives and is so thin that it is difficult is determined by the control authorities. Such situations should be avoided. Because the tax savings accompanies economic result, the tax consequences should be defined and calculated starting from the form of the transaction. However, if the taxpayer did not act in order to achieve economic results, but only in order to reduce the volume or types of transaction falls under the tax payment, this would indicate a discrepancy transaction law.

The deal, which gives the tax is its advantages, but is not designed to achieve the specific business purpose, it may be challenged and subsequently invalidated. In addition, the tax savings should not be recognized only essential of the transaction.

Tax planning involves several steps:

- Determination of the basic principles;
- Analysis of the problems and objectives;
- Determination of the basic tools;
- The creation of a plan or scheme;
- Implementation of financial-economic activity in accordance

with the planned scheme.

Thus, based on the need to combine appropriate and non-abusive use of tax planning, its basic principles should be defined as follows:

- Compliance with the applicable legislation in the implementation of tax planning;
- Reduction of total tax liabilities of the organization as a result of tax planning tools;
- The creative use of all the features and principles, giving the legislation, and tools available to your organization, in the implementation of a particular transaction. In turn, they will achieve tax savings at a higher rate than the costs associated with their use;
- Planning of several alternatives to the optimal allocation of a particular situation;
- Taking into account the possibility and probability adjustment selected methods for the early registration of potential changes to the existing legislation, the certain buffer force majeure, which can be used or interpreted to the detriment of companies using a particular scheduling scheme previously tried and tested;
- Clarity and economic feasibility of the scheme as a whole, and any and all of its component parts.

One of the stages of tax planning is to analyze tax problems of the organization and formulation of the problem in order to address that in future, should be designed tools and schemes in relation to features of the organization's financial and economic activities.

For this purpose, you must first specify the list and the potential pool of taxes, which in future should pay their rates, the size, dispense among the budgets of various levels and tax credits, and other possible characteristics. Be sure also to analyze the system of contractual relations, and

common business situations, identify and assess the amount of tax liability in the current economic conditions.

In solving problems of tax planning can be the process step by step:

- The formation of the company-tax field - range of major taxes to be paid by enterprises, their specific rates and benefits. The parameters of the tax field are set in status on a basis of its Charter and in accordance with the Tax Code and other federal laws;

- The formation of contractual relations, defined on the basis of the Civil Code, which examines a set of agreements under which the interaction with customers and suppliers, with debtors and creditors or other parties in the transaction or contractual relationship. The treaty relationship is tailored to the previously formed tax field;

- Selection of typical business transactions (based on a preliminary analysis of operations and the expected results of the selected typical business transactions and activities that the company is to carry out in their daily practice or occasion);

- Allocation and regulation of the different economic situations, which are determined by the real economic situation, covered by a variety of aspects of economic life, and sold in several comparative options in the future, as soon as possible to be able to fix implemented tax planning strategies;

- Pre-selection of the optimal variant of economic situations where up early comprehensive study of the situation in the end made a preliminary selection of optimal financial result and the total tax payment options;

- A comparative analysis of situations and decision-making, computational modeling of business situations and the implementation of their adjusted comparisons. In addition, a variety of situations compared to obtain the financial results, tax payments and possible losses caused by penalties and other sanctions.

Tax planning tools are tax incentives, special tax treatment, preference tax zones in Armenia abroad agreement on avoidance of double taxation. Allow to be practically implemented under the laws of the most beneficial form of the standpoint of the tax consequences arising in the environment.

The main and most common tools of tax planning are:

- Provide by the tax laws and industry tax incentives;
- Optimal, from the standpoint of tax consequences form contractual relationships with respect to ongoing activities of a business;
- The price of the transaction;
- Differentiation of tax rates by type of tax;
- Special tax regimes and tax systems;
- Benefits provided to avoid double taxation and other international treaties and agreements, including with countries that are attributable to the number of off-shore;
- Methods for the determination of the tax base on specific taxes.

In preparation for the tax planning is necessary to analyze the principles of recognition of expenses for taxation. So the taxpayer must prove the validity of not only their costs but also their quantification. We must remember: the evidence is necessary to form the basis of the positive effect of expenses incurred for the production and financial results. At the same time reasonably incurred costs directly linked to the adequacy of the cost of their monetary value.

**სამრეწველო კლასტერების ფორმები
თანამედროვე ბიზნესში**

ევგენი ბარათაშვილი
ემდ, სტუ სრული პროფესორი

ლია ბერიკაშვილი
ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

ანზორ აბრალავა
ემდ, სტუ სრული პროფესორი

საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებობს ისეთი ჯაჭვის მიზანმიმართული ფორმირების მაგალითები, რომელთაც ეწოდათ საწარმოთა კლასტერები. თერთმეტ ქვეყანაში მოქმედი კლასტერული სისტემების შესწავლილმა გამოცდილებამ საშუალება მისცა “გაეროს სამრეწველო განვითარების ორგანიზაციის” (UNIDO) სპეციალისტებს, შეემუშაებინათ ინსტიტუციური პოლიტიკის განზოგადებული კონცეფცია, რომელიც მიმართული იქნებოდა ქსელური სამწარმოო კავშირების მხარდასაჭერად.

საწარმოთა კლასტერები, როგორც წესი, ყალიბდება პროგრამების ფარგლებში შემდეგი სამი სუბიექტიდან ერთ-ერთის ინიციატივით, ესენია: **საკუთრივ მცირე საწარმოები, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები და/ან მსხვილი კორპორაციები.** ცნობილია, რომ კონტრაქტების უმრავლესობა იდება რეგიონულ ფირმებთან ერთი და იმავე მიმწოდებლებითა და მომხმარებლებით. ეს მუდმივობა სტიქიურად აყალიბებს იმ ურთიერთდაკავშირებული საწარმო-პარტნიორების გარკვეულ წრეს, რომლებიც მუშაობენ ადგილობრივ ჯაჭვში.

მცირე და საშუალო საწარმოები შეადგენს სამრეწველო საწარმოების 90%-ს და უზრუნველყოფს სამრეწველო წარმოებაში შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმებას 40-დან 80%-მდე. განვითარებად ქვეყნებში მცირე და საშუალო საწარმოების როლი კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, ვინაიდან უმეტესწილად იგი ერთადერთი

შესაძლებლობაა დამატებითი სამუშაო ადგილების შესაქმნელად. მცირე ბიზნესის ძლიერი სექტორი ფრიად მნიშვნელოვანია ქვეყნის განვითარებისთვის. ამასთან ერთად მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება საფუძველია მესამე კლასის ფორმირებისთვის, რადგან მისი მეშვეობით ხდება ქვეყანაში დემოკრატიული გარდაქმნების განვითარება და სრულყოფა. ამასთან დაკავშირებით გარდაქმნები მცირე მენარმეობის სფეროში არა მხოლოდ ეკონომიკურია, არამედ გარკვეულწილად პოლიტიკური პრობლემაც.

მცირე საწარმოთა კლასტერები სავარაუდოდ იქმნებოდა სტიქიურად. სპონტანურად შექმნილი საწარმოთა კლასტერი, როგორც ჩანს, ყველაზე ძლიერი ტიპია სიცოცხლისუნარიანობის თვალსაზრისით. ასეთ გაერთიანებაში ბიზნეს-ლიდერებმა იციან, რა და როგორ გააკეთონ, და აკეთებენ თავიანთ სამუშაოს.

მაგრამ, გარდა სპონტანური შექმნისა, საწარმოთა კლასტერებს შეუძლია ჩამოყალიბება შეგნებულადაც (გაცნობიერებულად) ან ხელოვნურადაც.

წარმატებული საწარმოთა კლასტერის შექმნა შესაძლებელია იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მცირე და საშუალო ფირმების მენარმეებს ადრე არასოდეს არ ჰქონიათ საქმიანი კონტაქტი ერთმანეთს შორის. კლასტერების შექმნის საკვანძო ელემენტია მის მონაწილეებს შორის ნდობის საკმაო დონე, რომელიც მიიღწევა ურთიერთშესწავლის გზით სპეციალურად მომზადებული გარე აგენტის („ქსელური ბროკერის“) შუამავლობით. ქსელური ბროკერი შეიძლება დაიქირავონ თავად კლასტერის მომავალმა მონაწილეებმა, მსხვილი კაპიტალის წარმომადგენლმა, რომელიც ისწრაფვის შევიდეს მოცემულ რეგიონულ ბაზარზე, ასევე დაიქირავონ ადგილობრივი ადმინისტრაციის ინიციატივით. ასეთ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს ხელოვნურად შექმნილ საწარმოთა კლასტერთან.

ხელოვნურად ჩამოყალიბებული საწარმოთა კლასტერის შექმნა შეიძლება დასრულდეს წარმატებულად და მაშინ იქმნება წარმატებული ან უაღრესად მტკიცე საწარმოთა კლასტერი. ეს ნიშნავს, რომ კლასტერში არსებულმა ბიზნესმენებმა იციან, „რა აკეთონ“, მაგრამ ყოველთვის არ იციან, „კერძოდ, როგორ“ უნდა იმუშაონ ნაყოფიერად ერთად. ამ დახმარებას კლასტერი იღებს გარედან –

ან ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოებიდან, ან მსხვილი ბიზნესიდან.

არსებობს ამკარა და გამოუამკარავებელი კლასტერები. პირველ შემთხვევაში მცირე საწარმოთა კლასტერი წარმოადგენს დოკუმენტურად გაფორმებულ სტრუქტურას, ე.ი. რეგისტრირებულ კლასტერს. მეორე შემთხვევაში იგი იურიდიულად დამოუკიდებელი მცირე და საშუალო საწარმოების არაფორმალური ერთობლიობაა, ე.ი. გამოუამკარავებელი კლასტერი. თუმცა როგორც პირველ, ისე მეორე შემთხვევაში კლასტერი იურიდიულად დამოუკიდებელი იმ საწარმოების ერთობლიობაა, რომელნიც პრაქტიკულად არ ფლობენ საბაზრო ძალაუფლებას; ესაა საწარმოები, რომლებიც ეწევიან შეთანხმებულ და კოორდინირებულ ბიზნესს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, კლასტერის მონაწილეების აქტივების საკუთრებაზე კონტროლის უქონლობისას ყალიბდება და მკაცრადაც კონტროლდება საერთო აქტივების მართვა.

საწარმოთა ამკარა კლასტერები აგრეთვე იყოფა: **რეალურად** და **ცრულ**. რეალურს მიეკუთვნება საწარმოთა კლასტერები, რომელთაც შეუძლიათ რაციონალურად გამოიყენონ შეზღუდული რესურსები. კლასტერში შესვლა ხელს უწყობს რესურსების ალოკაციის ზრდას. ცრუ კლასტერები წარმოდგენილია ვრცელი მრავალფეროვნებით. ზოგჯერ კლასტერებს მიაკუთვნებენ მცირე საწარმოებს, რომლებიც მუშაობს ბაზარზე დომინირებულ ფირმასთან. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს საწარმოთა ჯგუფთან, რომელიც იმყოფება დომინირებული ფირმის ეგრეთ წოდებული „ფასიანი ქოლგის“ ქვეშ, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში მცირე საწარმოების კლასტერთან. ასეთი წარმონაქმნები დომინირებული ფირმის საბაზრო ძალაუფლების გამცილებლებია და არ შეესაბამება საწარმოთა კლასტერების ეკონომიკურ ბუნებას.

იმის მიხედვით, განაცხადა თუ არა თავის თავზე საწარმოთა კლასტერმა საკანონმდებლო დონეზე, ჩვენ უნდა დავყოთ ისინი ამკარა და გამოუამკარავებელ საწარმოთა კლასტერებად. საწარმოთა კლასტერები წარმოშობის ხასიათით შეიძლება იყოს სპონტანური ან მიზანმიმართულად შექმნილი. მეორეს ზოგჯერ უწოდებენ ხელოვნურად შექმნილ საწარმოთა კლასტერებს. ამკარა საწარმო-

თა კლასტერები აგრეთვე იყოფა რეალურად, ანუ ნამდვილად და ცრულად.

მაშ ასე, ვემყარებით რა მოყვანილ კლასიფიკაციას, შეიძლება განზოგადებულად გამოვყოთ აშკარა საწარმოთა კლასტერების კლასიფიკაციის შემდეგი კრიტერიუმები:

ჯერ ერთი, საწარმოთა კლასტერები შეიძლება განვასხვავოთ საქმიანობის შედეგებით: კლასტერები, რომლებიც აწარმოებს საქონელს, ანუ საწარმოთა სამრეწველო კლასტერები და კლასტერები, რომლებიც ეწევა მომსახურებას.

მეორე, საწარმოთა სამრეწველო კლასტერები შეიძლება დავყოთ ინდუსტრიულებად, რომლებიც აწარმოებს ტრადიციულ საქონელს და ინტელექტუალურებად, ანუ ინოვაციურებად, რომლებიც ისწრაფვიან შექმნან პრინციპულად ახალი გადაწყვეტილება მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად.

მესამე, საწარმოთა ინდუსტრიული კლასტერები შეიძლება დაიყოს დარგობრივი ნიშნით – მომპოვებელ და გადამამუშავებელ კლასტერებად. დაყოფა შეიძლება დავიყვანოთ უფრო დეტალურ სახელწოდებებამდე დარგობრივი კუთვნილების მიხედვით.

მეოთხე, ინოვაციურ კლასტერებს აქვს გამოვლენის უფრო იშვიათი ფორმები (ეგზოტიკური) როგორც, მაგალითად, ისინი, ვინც წარმოდგენილია ბრაზილიაში ინოვაციური პოლიტიკის და ტექნოლოგიების საერთაშორისო კონფერენციაზე.

მეხუთე, ზომების მიხედვით საწარმოთა კლასტერები იყოფა მცირე, საშუალო და მსხვილებად, ამასთან ითვალისწინებენ ერთ ან რამდენიმე პარამეტრს.

მექვსე, საწარმოთა კლასტერებს ბაზარზე ქცევის ტიპის მიხედვით ყოფენ დამცავებად და აგრესიულებად.

მეშვიდე, ასხვავებენ ჩვეულებრივ და დომინირებულ საწარმოთა კლასტერებს, ზოგჯერ კი – ლოკალურს, ეროვნულსა და გლობალურს.

საწარმოთა კლასტერში არის სიტუაცია, როდესაც არ არის კონტროლი კლასტერის მონაწილეთა აქტივების საკუთრებაზე, თუმცა ამ დროს მკაცრად კონტროლდება საერთო აქტივების მართვა. საწარმოთა კლასტერი შეიძლება განიხილებოდეს რო-

გორც რაღაც სამეურნეო რგოლი. თუკი შეინიშნება შიდა მოთხოვნის მკვეთრი ზრდა რეგიონში მცირე ბიზნესის საქმიანობის ხარჯზე, მაშინ სავსებით შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ იზრდება სამენარმეო აქტიურობა, შესაბამისად კი მალღდება სანარმოთა კლასტერის გაჩენის შესაძლებლობა.

მოსახლეობის თვითდასაქმების ზრდა რეგიონში და გადახდათა შემცირება დასაქმების უქონლობის გამო აგრეთვე არის იმის ერთ-ერთი ნიშანი, რომ ამ ადგილას გაჩნდა სანარმოთა კლასტერი. თუკი არსებობს გამოცდილების გადაცემის პრაქტიკა ერთი კომპანიიდან მცირე ბიზნესის სხვა წარმომადგენლებზე მნიშვნელოვანი ანაზღაურების გარეშე, იმ ფონზე, რომ კომპანიები კადრების მომზადებაზე მომსახურებას უწევს სხვა რეგიონებს მნიშვნელოვანი საფასურით, მაშინ ასეთი მოვლენა შეიძლება აიხსნას ბაზარზე სანარმოთა კლასტერის არსებობით.

ზოგჯერ მცირე სანარმოები ქმნის ფონდებს რისკების დასაზღვევად. თუკი გადახდა ფონდიდან მნიშვნელოვნად შემცირდა და მოქმედებს რისკების განაწილების სისტემა კომპანიათა გარკვეულ წრეს შორის, მაშინ ეს აგრეთვე შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ბაზარზე სანარმოთა კლასტერის გაჩენის შედეგი.

ლიტერატურა:

1. ე. ბარათაშვილი, ნ. ფარესაშვილი, თ. აბრალავა, ბიზნესის მართვის კლასტერული პოლიტიკა. თბილისი 2012
2. Бест М.Х. Новая конкуренция. Институты промышленного развития.-М.: ТЕИС, 2002.

საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების მნიშვნელობა და როლი გლობალურ პროცესებში

გოჩა ჭუბაბრია
სტუ დოქტორანტი

გლობალიზაციის პირობებში სახელმწიფო სულ უფრო და უფრო მეტად კარგავს ეკონომიკაზე ზემოქმედების ტრადიციულ ბერკეტებს. ეროვნულ მეურნეობათა მზარდი ურთიერთდამოკიდებულება ისეთი საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას აიძულებს სახელმწიფოს, რომელიც პარტნიორი ქვეყნების პოზიციებსა და ტრანსნაციონალური სამენარმეო კაპიტალის ინტერესებს უნდა ითვალისწინებდეს. ფინანსების მსოფლიო ბაზრებისა და საერთაშორისო სავალუტო-საკრედიტო ურთიერთობების ზვავისებურად განვითარებამ წამყვან ქვეყნებშიც კი გაართულა ეკონომიკის რეგულირება ნაციონალური ორგანოების მხრიდან. ასეთ პირობებში რეგულირების თანამედროვე მექანიზმების ძიებაში განსაკუთრებული როლი საერთაშორისო ეკონომიკურ ორგანიზაციებს (სეო) დაეკისრათ.

საერთაშორისო ორგანიზაცია საერთაშორისო თანამშრომლობის ორგანიზაციულ ფორმად გვევლინება. ასეთი ორგანიზაციების სისტემა ამჟამად 4 ათასზე მეტ საერთაშორისო სტრუქტურას მოიცავს, რომელთა შორის დაახლოებით 300 - მთავრობათშორისი ორგანიზაციაა. მთელი ამ სისტემის ცენტრში გაერო მოიაზრება. ორგანიზაციას საერთაშორისო სტატუსს ანიჭებს მის წევრ ქვეყნებს შორის გაფორმებული ხელშეკრულება, რომელშიც მოყვანილია ორგანიზაციის შექმნის მიზნები, მისი კომპეტენტური ორგანოები და სხვა ატრიბუტები (წესდება, წევრად მიღების წესი და სხვა). საერთაშორისო ორგანიზაციებს განსხვავებული სახელწო-

დებები შეიძლება ჰქონდეს, მაგალითად: ორგანიზაცია (ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების - ეთგო), ფონდი (საერთაშორისო სავალუტო - სსფ), ბანკი (მსოფლიო ბანკი), სააგენტო (ატომური ენერჯის) და ა.შ., რაც გავლენას არ ახდენს მათ სტატუსზე.

II მსოფლიო ომამდე საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების მრავალმხრივ რეგულირებას სერიოზული ხასიათი არ ჰქონდა. ახლა მსოფლიო სამეურნეო კავშირების მრავალმხრივი რეგულირების აუცილებლობა განპირობებულია შემდეგი გარემოებებით:

- მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაცია;
- საინვესტიციო ნაკადების ზრდა და ტნკ-ების საქმიანობის გაძლიერება;
- საქონლისა და მომსახურების ნაკადების ზრდა;
- ეროვნული კანონმდებლობების შეუთავსებლობა;
- სავალუტო-საფინანსო სტაბილურობის უზრუნველყოფის აუცილებლობა;
- დარგთაშორისი ეკონომიკური თანამშრომლობის კოორდინაცია;
- ქვეყნებს შორის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების განსხვავებული დონეების არსებობა.

თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიო სამეურნეო კავშირების რეგულირებამ ხასიათი შეიცვალა, რაც განპირობებულია ეკონომიკური აგენტების შემადგენლობის შეცვლით. განსაკუთრებული გავლენა იქონიეს უმსხვილესმა ტრანსნაციონალურმა კომპანიებმა. ეს პროცესი განაპირობა ინტერნაციონალიზაციის შედეგად პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადების გაძლიერებამ, რაც ტნკ-ების განვითარებას უწყობს ხელს. საერთაშორისო სავალუტო-საფინანსო ურთიერთობების განვითარებამ გამოიწვია მსოფლიო საფინანსო ბაზრის გადაქცევა ცენტრალურ სტრუქტურად, რომელიც განსაზღვრავს არა მარტო ქვეყნების, არამედ რეგიონების ეკონომიკურ და ფინანსურ მდგომარეობას. საერთაშორისო და რეგიონულ დონეებზე დაფინანსების სისტემის განვითარებამ საერთაშორისო დავალიანების ზრდა განაპირობა. სამეცნიერო—ტექ-

ნიკური რეგულაციის საფუძველზე შეიცვალა საწარმოო ძალების შინაარსი როგორც განვითარებულ, ისე განვითარებად ქვეყნებში, რამაც გამოიწვია ქვეყნების უთანაბრო განვითარება. მსოფლიო სამეურნეო პრობლემების რიცხვში შევიდა ბუნებათსარგებლობის და ეკოლოგიის პრობლემა, რომელიც ეკონომიკური ორგანიზაციების საქმიანობის ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებად იქცა. მსოფლიო სამეურნეო კავშირების რეგულირებაში მთავარი მნიშვნელობა ენიჭება სამეწარმეო საქმიანობას, რომელიც ემყარება ეროვნული კანონმდებლობების სრულყოფას, ფინანსური დახმარების უზრუნველყოფას, მცირე ბიზნესის პროექტების მხარდაჭერას და ა.შ.

საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების რეგულირების ტრადიციული მეთოდიდან გლობალური ეკონომიკის მართვის ახალ მექანიზმზე გადასვლა II მსოფლიო ომის დამთავრებისთანავე დაიწყო. ამ დროს შეიქმნა საერთაშორისო ორგანიზაციების მთელი ქსელი, რომლებსაც პოლიტიკური და სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების ცალკეული ასპექტების მართვის უფლებამოსილებათა ნაწილი გადაეცა. მათ შორის ძირითადი ორგანიზაციაა გაერო თავისი ეკონომიკური ორგანოების განმტოებული სისტემით, სსფ, მსოფლიო ბანკი (რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი) და ყოფილი გენერალური შეთანხმება ტარიფებსა და ვაჭრობაზე- ამჟამინდელი მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია (მსო).

XX ს. II ნახევრიდან გლობალური ეკონომიკის ზეეროვნული რეგულირების სისტემაში აშკარად გამოიკვეთა ორი მთავარი მიმართულება:

➤ საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობის პირობებისა და პარამეტრების- ვაჭრობის რეჟიმების, მოცულობების, ნომენკლატურის, ინვესტიციების, ეკონომიკური და ტექნიკური თანამშრომლობის პირობებისა და შინაარსის, შრომითი მიგრაციის და ა.შ. რეგულირება;

➤ გლობალური ეკონომიკის ყველა მონაწილისათვის სამეურნეო ურთიერთობების განხორციელების წესების უნიფიკაცია. აქ იგულისხმება ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებების, საწარმოო-ტექნიკური თანამშრომლობის, საერთაშორისო ანგარიშსწორების

ფორმების, სატვირთო გადაზიდვების და ა.შ. უნიფიკაცია.

პირველ შემთხვევაში იყენებენ ისეთ ინსტრუმენტებს, როგორიცაა სამთავრობათშორისო (მ.შ. რეგიონული) სავაჭრო ხელშეკრულებები, საქონელმიმოქცევასა და თანამშრომლობის სხვა ფორმებზე მიღწეული შეთანხმებები, მეორეში კი - კონვენციებს, ტიპურ კონტრაქტებს და სხვა სახელმძღვანელო დოკუმენტებს.

სეო-ები უდიდეს როლს თამაშობენ ქვეყნების სამეურნეო და პოლიტიკურ-ეკონომიკური საკითხების გადაჭრაში და ერთობლივ საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობაში. მათი მეშვეობით შესაძლებელი ხდება ძალისხმევის გაერთიანება და მატერიალური, ფინანსური, ინფორმაციული და ადამიანისეული რესურსების თავმოყრა გლობალური სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მოსაგვარებლად.

საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციები ორ დონეზე შეგვიძლია განვიხილოთ: მაკრო- და მიკროდონეებზე. მაკროდონეზე სეო-ების რეალიზაციის მექანიზმია საერთაშორისო ეკონომიკური ხელშეკრულებები და შეთანხმებები, საერთაშორისო ვაჭრობის ორგანიზაციები და მათი ის საქმიანობა, რომელიც საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების კოორდინაციისკენაა მიმართული.

მიკროდონეზე სეო-ბის საქმიანობა ნაციონალური ეკონომიკური ერთეულების ფუნქციონირების ის განსაკუთრებული ფორმაა, რომელიც შრომის საერთაშორისო დანაწილებას ეყრდნობა და საგარეო ეკონომიკურ კავშირურთიერთობებზეა ორიენტირებული. ამ დონეზე საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების საქმიანობის განხორციელების მექანიზმი მოიცავს საერთაშორისო მარკეტინგის და საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის ორგანიზაციისა და ტექნიკის სისტემას.

საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების ხაზით შთამბეჭდავი ფულადი სახსრები მოძრაობს, რითაც ისინი მნიშვნელოვნად მოქმედებენ გლობალურ ეკონომიკაზე და მთლიანად აკონტროლებენ ქვეყნებს შორის მიმდინარე პროცესებს.

2005-2009 წლებში ძირითადი საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების ფულადი ბრუნვა ასეთ სურათს იძლეოდა:

ორგანიზაციის დასახელება	2005	2009	გადახრა, მლრდ.დოლ.	
			აბსოლუტური	ფარდობითი, %
ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაცია	257	447	190	174
მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია	602	1072	470	178
საერთაშორისო სავალუტო ფონდი	298	210	-88	70,5
მსოფლიო ბანკი	73	46	-27	63
ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი	51	54	+3	105,9
საერთაშორისო სავალუტო ბირჟები	39	55	+16	141

საერთაშორისო ეკონომიკური სტრუქტურების განვითარების თანამედროვე ტენდენციებია გლობალურ ეკონომიკურ პროცესებზე მათი გავლენის თანდათანობით გავრცელება და ერთმანეთს შორის კავშირების მრავალფეროვანი ჯაჭვის განმტკიცება. მიჩნეულია, რომ ამ სტრუქტურების ძალისხმევით გარეშე მცირე სახელმწიფოებს გაუჭირდებოდათ თავიანთი პოზიციების დაცვა ძლიერი ქვეყნების წინაშე (თუმცა, არსებობს ამის საპირისპირო მოსაზრებაც, რომლის მიხედვითაც ეს სტრუქტურები უსარგებლო და, ზოგჯერ, მავნე ორგანიზაციებადაც კი ითვლება).

გლობალური ეკონომიკის რეგულირების თანამედროვე მექანიზმის ხასიათი მრავალმხრივია და მას სამი ძირითადი ტიპის სუბიექტები იყენებენ: ეროვნული სახელმწიფოები და მათი ბლოკები, გლობალური კაპიტალის სტრუქტურები და საერთაშორისო ეკონ-

ომიკური ორგანიზაციები. ეს ორგანიზაციები უკვე ნახევარ საუკუნეზე მეტია ფუნქციონირებენ და რამდენიმე ეტაპი გამოიარეს.

პირველ ეტაპზე, რომელიც 1950-იანი წლების ბოლომდე გაგრძელდა, მოხდა ისეთი ორგანიზაციების დაფუძნება, როგორცაა სსფ, მსოფლიო ბანკი, გენერალური შეთახმება ტარიფებსა და ვაჭრობაზე და ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაცია.

მეორე ეტაპზე (1960-იანი წლები) გაჩნდა ისეთი ახალი სტრუქტურები გაეროს ფარგლებში, რომლებსაც დაევალათ ახალგაზრდა სახელმწიფოებთან ურთიერთობა. მათ ძირითად ამოცანებად იქცა საერთაშორისო ვაჭრობის ახალი კონცეფციებისა და პრინციპების შემუშავება, სამრეწველო პოლიტიკის კოორდინაცია, ეკონომიკური და ტექნიკური დახმარების განწევა განვითარებადი ქვეყნებისათვის; მსოფლიო ბანკში ჩამოყალიბდა ახალი ქვედანაყოფები- განვითარების საერთაშორისო ასოციაცია და საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია. მათი მოღვაწეობის სფერო გახდა განვითარებად ქვეყნებში კერძო მენარმეობის დაფინანსება და მათ შორის უღარიბესების შეღავათიანად დაკრედიტება.

მესამე ეტაპი მოდის 1970-იან წლებზე, რომლებსაც ახასიათებს თანაბარუფლებიანობის საფუძველზე საერთაშორისო ეკონომიკური ერთიერთობების გადანაცობისთვის ბრძოლა. ამას მოჰყვა სსფ-ის როგორც მსოფლიო სავალუტო სისტემის რეგულატორის ფუნქციის ჩანაცვლება ერთ-ერთი მთავარი კრედიტორისა და დაკრედიტების კოორდინატორის, აგრეთვე, მოვალე ქვეყნების გადახდისუნარიანობის გარანტიის ფუნქციით.

თანამედროვე, მეოთხე ეტაპი XX ს. 90-იან წლებში დაიწყო და, პირველ რიგში, ახალ გეოპოლიტიკურ ვითარებას უკავშირდება. კერძოდ, სოციალისტური ბანაკის დაშლამ სერიოზული ეკონომიკური პრობლემების მქონე სხვა „მოთამაშეები“ გამოიყვანა არენაზე, რითაც გაღრმავდა პოლარიზაცია და ქვეყნების ფენებად დაყოფა განვითარების დონის მიხედვით. გლობალიზაციამ ბიძგი მისცა ახალი მსოფლიო წესრიგის დამკვიდრებას, რომელშიც ქვეყნებისა და მთელი რეგიონების როლსა და ადგილს წამყვანი ქვეყნების ჯგუფი ადგენს აშშ-ის მეთაურობით. ეს ის გამონწვევაა, რომელ-

ზეც არ შეიძლება რეაქცია არ ჰქონოდათ სეო-ებს. მისი ერთ-ერთი პირველი შედეგი მსო-ს დაფუძნება იყო, რომელიც გლობალური სავაჭრო რეჟიმის ძირითადი რეგულატორი გახდა.

დღეს სეო-ების სისტემა შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ იმ პირამიდის სახით, რომლის საფუძველსაც ქმნიან გაეროს სისტემის მრავალრიცხოვანი სპეციალიზებული ინსტიტუტები და სისტემის გარეშე მყოფი (ან რეგიონული) ორგანიზაციები. უფრო მაღალი საფეხური უჭირავთ გლობალურ ორგანიზაციებს - სსფ-ს, მსოფლიო ბანკს, მსო-ს და ეუთო-ს. პირამიდის წვეროზე იმყოფება სამართლებრივად ნახევრადფორმალური, მაგრამ რეალურად გავლენიანი ორგანიზაცია „დიდი რვიანი“.

აღსანიშნავია, რომ მსოფლიოში დღემდე ინარჩუნებს პოზიციებს მსოფლიო ეკონომიკის რეგულირებისადმი გლობალისტური მიდგომა; დასავლელი იდეოლოგიები ამ ბოლო ათწლეულებში მომეტებულ პროპაგანდას უწევენ ქვეყნების სამეურნეო რეგულირების დაჩქარებულ ჰომოგენიზაციაზე დაფუძნებულ მის ნეოლიბერალურ ვარიანტს, თანაც განვითარების მთავარ რეგულატორად გვისახავენ სტიქიურ საბაზრო მექანიზმს, სუვერენიტეტის დაკარგვას კი-ობიექტურ აუცილებლობად. ამ მოდელის მთავარ პოსტულატებს აქტიურად ნერგავდნენ პრაქტიკაში არა მარტო ცალკეული ქვეყნები, არამედ სეო-ებიც, რომლებიც ე.წ. „ვამინგტონის კონსენსუსს“ იღებდა და მიზანდასახულობებს ეყრდნობოდნენ.

ამის შედეგად მსოფლიოში მოხდა კარდინალური ცვლილებები, რაც გამოვლინდა საქონლისა და მომსახურების მოძრაობის გზაზე არსებული ბარიერების შესუსტებით, კაპიტალის გატანის მასშტაბის ზრდით, ფინანსების ბაზრების გლობალური გაფართოებით, ბაზრის ცალკეული სეგმენტების რეგულირების უნიფიცირებით. ამავე დროს, პრაქტიკამ აჩვენა, რომ პოსტინდუსტრიულ ქვეყნებში სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის შესუსტების ვარაუდი არ გამართლდა. შეიცვალა მხოლოდ მისი ფუნქციები ეკონომიკაზე ზემოქმედების ირიბი ბერკეტების და საერთაშორისო კონკურენციაში გამარჯვებისათვის ბრძოლის გაქტიურების სასარგებლოდ. დღეს ამას ყველა ეკონომიკური სკოლა და მიმდინარეობა აღიარებს, მათ შორის- ნეოლიბერალურიც, თუმცა კი, მათ განსხვავე-

ბულად ესმით ეკონომიკურ ცხოვრებაში სახელმწიფოს ჩარევის საზღვრები.

ნეოლიბერალური მოდელის გაბატონებამ მისი მრავალი პოსტულატის გადახედვისკენ უბიძგა სეო-ებს და ე.წ. „პოსტვამინგტონურ კონსესუსამდე“ მიგვიყვანა, რომელშიც შეიცვალა ნეოლიბერალური პოლიტიკის ზოგიერთი ინსტრუმენტი, კერძოდ კი- რეკომენდაციები ინფლაციის დათრგუნვის გზით ფინანსური სტაბილიზაციის, ვაჭრობისა და ფინანსების ბაზრების ლიბერალიზაციის, საგარეო ვალის რესტრუქტურისა და ა.შ. შესახებ, რომლებშიც საგრძნობლად იმატა სოციალურმა ელემენტებმა.

გლობალური ფინანსური სისტემის არამდგრადობამ და კრიზისებმა განსაკუთრებული როლი ითამაშეს საერთაშორისო ფინანსური ორგანიზაციების ტრანსფორმაციის მომნიშვნელოვანში. კერძოდ, 1989 „დიდი შვიდეულის“ ინიციატივით შეიქმნა უკანონო სავალუტო ოპერაციებთან ბრძოლის საერთაშორისო ორგანიზაცია (ე.წ. ჯ. A. T. F.), არსებულმა ორგანიზაციებმა კი გაამკაცრეს კრედიტების გაცემის წესი, რამაც ხელი შეუწყო რეკაპიტული ქვეყნების ბიუროკრატიული სტრუქტურების კორუფციის შეზღუდვას. ამკარაა, რომ ნაციონალური თუ გლობალური ეკონომიკის ფუნქციონირებაში სეო-ების როლის ზრდა შეუქცევადი პროცესია, რასაც ობიექტურად განაპირობებს სახელმწიფოთაშორისი რეგულირების საჭიროების მატება გლობალიზაციის პირობებში.

დღეს ბევრი სეო იძულებულია გაააქტიუროს ჩარევა გლობალურ ეკონომიკურ პროცესებში, რათა შეარბილოს მათი როგორც გამოვლენილი, ისე პოტენციური უარყოფითი შედეგები. ბოლო ხანს სულ უფრო და უფრო ამკარა ხდება, რომ ეკონომიკის გლობალიზაციას მრავალი სოციალური და ეკოლოგიური საფრთხე სდევს თან- უმუშევრობა, ხელფასის კლება, ცხოვრების ტრადიციული წესის რღვევა, გარემოს დაზიანება. ამიტომ საერთაშორისო ეკონომიკურ ორგანიზაციებს კორექტივები შეაქვთ თავიანთ საქმიანობაში, რაც მიზნად ისახავს გლობალური ეკონომიკის იმ სფეროების რეგულირების ოპტიმიზაციას, რომლებიც ტექნოლოგიურ პროგრესს, ტრანსნაციონალურ მენარმეობას, საერთაშორისო ვაჭრობასა თუ გლობალურ ფინანსებს უკავშირდება. ამას,

სავარაუდოდ, წარმატებით გაართმევენ თავს სსფ, მსოფლიო ბანკი, მსო და ეთგო, რომლებიც ეკონომიკური ცხოვრების ცალკეული ასპექტების რეგულირებიდან თანდათანობით გადაერთნენ საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების საერთო ეკონომიკური სტრატეგიის შემუშავებასა და კოორდინაციაზე.

გლობალიზაცია, ერთი მხრივ, სულ უფრო აფართოებს ეროვნულ ეკონომიკათა თანამშრომლობას, ხოლო, მეორე მხრივ, მსგავს პრობლემებს უჩენს მათ. სწორედ ეს აიძულებს ზოგიერთ საერთაშორისო ორგანიზაციას, მაგალითად, ეთგო-ს, სულ უფრო შორს გასცდეს რეგულირების ტრადიციული სფეროების საზღვრებს, გადანვდეს განვითარებად და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს, გლობალური გახადოს ეკონომიკური მონიტორინგი და პროგნოზირება. საჭირო გახდება ყველა საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციის თანამშრომლობის ხარისხის გაძლიერება, მათი ერთობლივი სამეცნიერო და პრაქტიკული საქმიანობა მიმდინარე გლობალური ცვლილებების ნეგატიური შედეგების განჭვრეტის, შეფასებისა და აღკვეთის მიზნით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ე. ლეკიაშვილი. საერთაშორისო და რეგიონული ეკონომიკური ორგანიზაციები. თსუ, 2012.
2. Мазурова Е. К. МЭО в системе регулирования МХС. М., 2003.
3. МЭО как регулирующие органы в мировой экономике.-allbest.ru/international/00193425_0.html.
4. Мовсесян А.Г. Огневцев С. М. Мировая экономика. М., Финансы и статистика, 2008.
5. Глобальное экономическое регулирование. М., магистр, 2009.

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ТЕНДЕНЦИИ ИЗМЕНЕНИЙ В ОБРАЗОВАНИИ

Карапет Аракелян

Кандидат наук по экономике,
Армянский государственный экономический университет

Исторические преобразования изменяют жизнь людей, как в развитых странах, так и в развивающихся. Происходит глобализация национальных экономик и национальных культур.

Основами, на которых строится глобализация, являются информация и инновационная деятельность, которые, в свою очередь, являются высоко наукоемкими. Ставшие интернациональными и быстро растущие информационные отрасли производят товары и услуги в области знаний. Происходящие сегодня массовые перемещения капиталов зависят от информации, коммуникаций и знаний на глобальных рынках. А поскольку знания являются продуктом, который очень быстро передается, они легко поддаются глобализации.

Если знания имеют важнейшее значение для глобализации, то и глобализация должна оказывать глубокое влияние на распространение знаний, и это ощущается во всей системе образования. Последствия такого влияния имеют двоякий характер. Во-первых, глобализация повышает спрос на образование, особенно на университетское, что увеличивает давление на всю систему, требуя более высокого качества обучения, и часто приводя к нежелательным образовательным последствиям, особенно с точки зрения справедливости. Важный вопрос, требующий ответа, как в демократических странах, так и в тех, которые переходят к демократии, состоит в том, соответствует ли более высокое качество образования для всех принципам демократии, в центре которой находится отдельный человек, особенно в странах с имеющими глубокие корни этническими конфликтами и слабыми государствах.

Вторым последствием является то, что глобализация вызывает

определенную реакцию. Такая реакция может принимать различные формы, но, как представляется в условиях современной исторической конъюнктуры, она во все большей степени выступает в форме этнически-религиозного национализма/регионализма. Важными являются и последствия реакции на распространение знаний. Этнически-религиозный национализм представляет собой поиск идентичности, который часто выступает антитезой глобализма/интернационализма, и даже индивидуализма. В одних случаях (национализм на религиозной основе) идее глобализованных знаний в интерпретации Запада он противопоставляет другую форму глобализованных (всеобщих) знаний, а именно религиозный фундаментализм. В других случаях глобализованным знаниям он противопоставляет локализованные представления о знаниях/идентичности.

В условиях глобальной экономики государствам необходимо стимулировать инвестиции, включая, в большинстве стран, иностранный капитал и все более наукоемкий капитал, что означает обеспечение постоянного предложения квалифицированной рабочей силы. Это приводит к нажиму с требованием повысить средний уровень образования у представителей рабочей силы. В результате перехода экономического производства на выпуск наукоемкой продукции и технологий, а также ввиду проведения правительствами политики, ведущей к неравенству доходов, оплата труда работников с более высоким уровнем образования возрастает во всем мире. Рост сравнительных доходов работников с высшим образованием повышает спрос на университетское образование, вынуждая правительства расширять свои системы высшего образования и, соответственно, увеличивать число выпускников средних школ, готовых продолжить образование после школы. В таких странах, как страны Северной Африки и Ближнего Востока, которые ранее выступали против предоставления равного доступа к образованию молодым женщинам, возросшая конкуренция на рынках продукции и потребность в более квалифицированной рабочей силе (включая расширение самой системы образования) определяет тенденцию к расширению образовательных возможностей женщин.

За последние 50 лет в большинстве стран произошло быстрое

расширение систем начального и среднего образования. Это относится не ко всем. Однако благодаря распространенной идеологии, суть которой состоит в том, что базовое образование должно быть доступно детям как право, даже финансовые трудности во многих странах с большим внешним долгом, таких как страны Латинской Америки, не помешали им повысить доступность базового и даже среднего образования¹.

СССР и страны, находившиеся в сфере его влияния, а также Китай, Куба и Вьетнам, экономика и политика которых контролировались коммунистическими режимами, делали большие капиталовложения в образование и обеспечили как результат - высокообразованное население, даже в таких бывших ранее неграмотными регионах, как Центральная Азия. Плюс к этому они не только расширили системы образования, но и повысили качество образования в области обучения математическим и языковым навыкам. Какими бы ни были причины такого расширения образования, когда эти страны открылись для создания рыночной экономики и, в некоторых случаях, политически стали демократическими, они вошли в новую эру, имея сравнительно высококвалифицированную рабочую силу и население с высоким уровнем грамотности.

В большинстве стран мира система университетского образования также расширилась, однако, с учетом сдвига глобального спроса на специалистов с высшим образованием, тенденция состоит в повышении рентабельности капиталовложений в высшее образование по сравнению с рентабельностью капиталовложений в начальное и среднее образование.

Таким образом, глобализация может принести лишь относительную пользу выпускникам университетов, но последствия для общей стратегии капиталовложений в образование остаются такими же, как если бы доходы выпускников университетов росли более быстрыми темпами, чем доходы молодых людей с более низким уровнем обра-

---

1 Castro, C. M. and Carnoy, M. 1997. *La Reforma Educativa en America Latina* (Образовательная реформа в Латинская Америка). Washington, D.C.: Inter-American Development Bank, Department of Social Programs and Sustainable Development.

зования. Повышая относительный спрос на выпускников университетов более быстрыми темпами, чем университеты могут увеличить их предложение, глобализация оказывает непрерывное давление на систему образования, требуя ее расширения.

Однако существует и другая сторона медали. Многие аналитики обращают внимание на тот факт, что глобализация сокращает спрос на неквалифицированную рабочую силу и работников средней квалификации, что новая техника может сокращать спрос на рабочую силу в целом, и что странам приходится конкурировать в борьбе с таким сокращением спроса путем поддержания низкого уровня заработной платы. Эти аналитики утверждают, что в силу указанной причины в большинстве стран реальная заработная плата уменьшается¹.

По нашему мнению это неправильный анализ влияния глобализации и новых технологий². Новые информационные технологии заменяют многих рабочих, так же как это делали все новые технологии в прошлом, и это может влиять на краткосрочные инвестиции в образование и подготовку кадров. Однако этот аспект рынков труда не отрицает более важной задачи, стоящей в области определения стратегии развития образования: глобализация и новые технологии являются наукоемкими, а новые рынки труда являются все более информационно-емкими, гибкими и разукрупняющимися, или делающими более индивидуальным труд, отделяя работников от традиционных сообществ. Рост индивидуализации работников и возрастающая роль образования в определении социальной роли отдельных людей во все большей степени делает заведения, создающие и передающие знания, такие как школы и университеты, новыми центрами сообществ знаний. Индивидуализированные семьи организуют свою деятельность на основе необходимости получать знания, как для своих детей, так и для себя.

В этом контексте одним из основных влияний глобализации на образование является усиление давления на университеты с требовани-

---

1 Rifkin, J. *The End of Work*. New York: Putnam. 1994.

2 Carnoy, M. *Sustaining Flexibility: Work, Family, and Community in the Information Age*. Cambridge, MA: Harvard University Press and New York: Russell Sage. 2000.

ემ повышения качества обучения. К этому приводит возрастающее давление на экономики с требованием обеспечить более высокую продуктивность перед лицом большей конкуренции. Часть решения проблемы обеспечения качества, к которой призывают международные организации, состоит в децентрализации управления образованием, включая содействие развитию конкуренции в секторе образования со стороны частного образования, а также предоставление родителям права выбора образования для своих детей.

Но следует и понять, что образование делает нечто гораздо большее, чем просто вооружение необходимыми для работы навыками. Учебные заведения являются проводниками современной культуры. Понятие современной культуры в толковании государства является важнейшей проблемой для работников образования, и в каждом обществе оно является предметом острой полемики.

Глобализация дает новое определение культуры, поскольку она расширяет границы пространства и времени, а также отношение к ним отдельных людей. Она уменьшает законное право национальных политических институтов давать определение современности. Поэтому глобализация обязательно изменяет условия формирования идентичности. Каждый человек в любом обществе имеет множественную идентичность. Но глобальный рынок не является хорошим источником идентичности для каждого человека. Рынки также повышают материальные различия между отдельными людьми. Поэтому, даже если рынок создает определенное ощущение общности между людьми, принадлежащими к одним и тем же профессиональным группам, он при этом непрерывно уничтожает сообщества, изолирует людей друг от друга до тех пор, пока они смогут найти новые группы и новые источники социальной ценности. В условиях индивидуализации работников и их отделения от “постоянных” мест работы, даже идентификация людей с местом своей работы ослабляется и становится предметом более частого изменения¹. Сегодняшние сотрудники не обязательно являются завтрашними друзьями.

---

1 Carnoy, M. Sustaining Flexibility: Work, Family, and Community in the Information Age. Cambridge, MA: Harvard University Press and New York: Russell Sage. 2000.

Глобализация является не только силой, изменяющей современную культуру. Важные социальные движения вынуждают глобализацию склоняться в пользу культурного своеобразия и местного управления жизнью людей и их окружения. В промежутке остаются традиционные столпы культуры: религия, национальное самосознание, отношения между полами и отношения власти, которые исторически развились в местных регионах, например, в связи с существующей системой владения землей. Говоря словами Мануэля Каstellза «К ним относятся активные движения, стремящиеся к трансформации взаимоотношений между людьми на их самом базовом уровне, таких как феминизм и инвайронментализм. В то же время, они включают в себя широкий спектр противодействующих движений, которые создают очаги сопротивления от имени Бога, страны, этнической принадлежности, семьи, местности, т.е. фундаментальных, существующих тысячелетия, категорий, которые сейчас находятся в опасности под действием объединенных, противоречивых сил техно-экономического характера, а также социальных движений, целью которых является осуществление социальных изменений»¹.

Для тех, кто оказывается менее успешным на глобальном рыночном пространстве, поиск идентичности идет в других направлениях, и происходит это более интенсивно, чем в прошлом. Когда поиск других видов идентичности не совпадает с существующими национальными территориями, они стремятся также и к переосмыслению национальности. Конечно же, одним из возможных вариантов оказывается этническая идентичность. По словам социолога Герана Терборна “Утверждение этнической идентичности равнозначно отказу от настоящего и будущего в пользу прошлого, когда начинают думать и говорить, что будущее важнее настоящего ... То, кем были ваши родители, является более важным чем то, что вы делаете, думаете или кем могли бы стать... Поэтому, при прочих равных условиях, чем меньше ценности представляет настоящее, тем большую важность приобретает этническая принадлежность”².

---

1 Castells, M. *The Power of Identity*. London: Blackwell. 1997. p.2

2 Therborn, G. *European Modernity and Beyond*. London: Sage Publications. 1995. p. 210

Конфликты в процессе формирования идентичности обязательно влияют на образование. Распределение доступа к школам и университетам, а также образовательные реформы, призванные повысить его качество, направлены на формирование рабочей силы для рынка, определяемого глобализацией. Однако образование может стать более несправедливым, чем более инклюзивным. Поэтому при любой стратегии центральные правительства все равно должны брать на себя ответственность за создание равных условий для всех групп. Это особенно справедливо, поскольку оставленные за бортом люди рассматривают систему образования как важнейшее средство приобретения знаний, но которое не удовлетворяет потребности их “сообщества”. Школы и система образования становятся главными целями социальных движений, основанных на “самопознании”, таких как религиозная или этническая идентичность.

Глобализация оказывает значительное влияние и на формирование знаний, поскольку она переоценивает различные виды знаний, особенно тех, которые относятся к более высоким уровням образования. В процессе этого она усиливает давление на систему высшего образования, требуя ее расширения, а также обостряет конкуренцию на более низких уровнях образования среди родителей, которые пытаются “приспособить” систему образования для социальной мобильности своих детей. Это повышает вероятность роста неравенства при доступе к образованию, даже несмотря на то, что глобализация приводит новых людей в университеты и другие учебные заведения после средней школы.

В странах, которые переходят от государственного социализма к демократии—в Восточной Европе и Центральной Азии—переход в контексте этой экономической глобализации ставит сложные проблемы в области образовательной политики. Большинство переходных стран унаследовало хорошо развитые, высококачественные системы образования, в которых учителя получали хорошую заработную плату, мало отличавшуюся от зарплаты других специалистов. С распадом существовавшей в них административно-командной экономики и их выходом на глобальные рынки, социальные службы в этих странах, включая образование, стали испытывать значительные ограничения

бюджета. Работа учителя стала сравнительно низкооплачиваемой, и государственное финансирование стало во все большей степени дополняться частным финансированием образования, с предсказуемым ростом неравенства в доступе к качественному образованию и последующим снижением средней академической успеваемости учащихся. Соответственно, рост многообразия учебных заведений также затронул и университеты.

После распада СССР сложность поддержания сравнительно высокого уровня качества полного среднего образования для молодых людей в открывающихся странах является частью общих проблем, ставших результатом растущего экономического и социального неравенства. Рост неравенства несет в себе потенциальную угрозу процессу развития институтов демократии. Так, приватизация образования, несмотря на то, что она является важным источником нового финансирования для школ, испытывающих острую нехватку ресурсов, одновременно угрожает концепциям справедливости и равенства, которые являются ключом к совершенствованию гражданского общества и демократических институтов.

С другой стороны, родителей нельзя винить за то, что они пытаются использовать частные ресурсы, чтобы предоставить своим детям максимальные возможности социальной мобильности в новой рыночной экономике. В качестве временной меры, гарантирующей, что хотя бы часть населения школьного возраста получит образование высокого качества, большее неравенство в доступе к качественному образованию может быть необходимым, пусть даже и не вполне приемлемым, средством предоставления социальных услуг. Аналогично, в высшем образовании студенты и их родители хотят сделать все необходимое, чтобы университет сделал их ценными для глобальной экономической системы.

В то же время, учебные заведения, являющиеся в экономике знаний основными площадками передачи знаний, становятся новыми местами, где формируется сообщество. Высшие учебные заведения являются не только местом, где формируется сообщество, но и, как в прошлом, продолжают выступать центрами культурного лидерства. Таким образом, школы и университеты подвергаются новому дав-

лению, поскольку глобальная рыночная культура является в высшей степени исключающей и разрушительной по отношению к местной культуре и, более того, подчеркивает индивидуальность, конкуренцию и неравные результаты—факторы, которые не очень соответствуют задаче построения демократических институтов, особенно, в странах, в которых на протяжении длительного времени акцент делался на справедливость, по крайней мере, в образовании, уровень доходов и занятость. На протяжении следующего поколения расширяющиеся системы образования станут сферой, которая будет подвергаться новым и противоречивым видам давления.

Школы и университеты служат не только для повышения рыночной ценности учащихся и студентов, которые надеются найти свое место в глобализованной экономике. Университеты определяют культуру для национальных, различных региональных и местных сообществ. Во многих аспектах школы и университеты также являются культурными центрами как таковыми. Например, школа или университет могут олицетворять для сообщества центр определенной культуры в мультикультурном обществе, или же представлять новое понимание мультикультурализма. Так, школа или университет становится важным местом, где происходит конфликт между глобальной культурой, готовящей студентов к экономическому успеху в глобальной экономической среде (научные, глобальные, экономически ценные знания), и местными культурными формами, формирующими самоидентичность (самопознание). Такая самоидентичность часто выступает противоядием от глобальной идентичности, которая не может включить даже многих выпускников университетов из развивающихся стран. Она также может соответствовать новой разновидности глобализма, которая создает включающие мультикультурные формы. Новые открытые страны сталкиваются с дополнительными проблемами, порождаемыми этническими конфликтами и ростом социального и классового неравенства. Если государства в открывающихся обществах будут вносить свой вклад в культурные конфликты, используя образование для углубления культурного разделения, будет невозможно достичь новых социальных идентичностей, согласующихся с принципами демократии в глобальной среде. Все это

еще более усложняет равноправное включение всех этих групп в глобальное сообщество знаний.

Существующее сегодня более глобализованное представление о национальной идентичности в период снижения влияния государственной власти лишает логики навязывание узкого понимания национальной, региональной или местной культуры. Ввиду возрастающей глобализации рынков экономическая ценность личности определяется на основе более широких критериев, чем его “приемлемость” в местных условиях. Кроме того, снижающаяся способность государства навязывать нормы создает политическое пространство для концепций самопознания, которые противостоят господствующим концепциям. На практике, группы, которые не очень хорошо ассимилируются в глобальную рыночную культуру знаний, сегодня имеют больше, чем даже поколение назад, политических вариантов создания сравнительно автономных культурных групп со своими собственными институтами знаний. Это относится к фундаменталистским религиозным группам, а также к определенным иммигрантским группам, которые хотят сохранить свой язык и родную культуру.

С точки зрения того, как школьные системы и университеты могут реагировать на глобализацию, это предлагает подходы к сообществу, базирующемуся на самопознании, которые очень отличаются от подходов, использовавшихся в прошлом. На ум приходят две модели. Первая, при которой государство разрешает любому сообществу создавать за счет государственных средств институт знаний, при условии, что он будет отвечать минимальным юридическим критериям. Таким образом, каждое сообщество в стране могло готовить своих детей к жизни и передавать им знания так, как считало нужным. Это подразумевает видение общества, при котором группы со значительно отличающимися друг от друга убеждениями сплавиваются при помощи рыночных взаимоотношений, но, отнюдь не обязательно, благодаря общим связям. К этому подходу склоняются те, кто выступает в поддержку образовательных ваучеров, привилегированных школ, а также этнических или религиозных школ и университетов, удовлетворяющих потребности самых различных групп. В соот-

ветствии со второй моделью государство использует подход, основанный на мультикультурном самопознании, для подготовки всех молодых людей к жизни в рамках государственной системы. Такой мультикультурный подход отличается от абсолютно независимых определений самопознания каждой группой. Он также отказывается от навязывания единой господствующей культуры, но требует, чтобы все дети, посещающие финансируемые государством учебные заведения, изучали все многообразие культур, существующих в сообществе (и их точку зрения). В этом смысле, государство (национальное, региональное или местное сообщество) продолжает навязывать идеологические взгляды, которые, однако, отражают многообразие сегодняшних постиндустриальных стран.

Первая модель предполагает, что рыночных отношений достаточно для того, чтобы обеспечивать успешную совместную работу все более различающихся стран. У меня есть некоторые сомнения по этому поводу. Для создания социального капитала, различным сообществам необходимо иметь общий социальный опыт. В обществе, основанном на знаниях, эту функцию частично выполняет совместный опыт обучения в школе или университете с молодыми людьми, которые обладают хотя бы каким-то многообразием с точки зрения своего происхождения и ценностей. Мультикультурный подход к социализации делает нечто большее: он позволяет детям, принадлежащим к различным группам, не только научиться понимать свою собственную историю и культуру, но и дает им возможность критически их осмысливать. Это совпадает с принципами выработки навыков для решения проблем более высокого порядка, которые необходимы в инновационном, демократическом обществе. Это также совпадает с позитивным, конструктивным образом того, чем становятся пост-индустриальные страны — образом, который недвусмысленно противостоит ограниченному, защищающемуся антиглобализму националистически настроенных правых (и левых).

მოღონეში და პონოპონოში სისტემა

ლალი ხარბეია

ედ, ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი

თანამედროვე მსოფლიოსათვის დამახასიათებელი ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების ურთიერთდამოკიდებულება მსოფლიო მეურნეობის განვითარების შესახებ არსებული თეორიული კონცეფციების გადახედვასა და გაანალიზებას მოითხოვს. მკვლევართა ერთი ნაწილის აზრით, ჯერჯერობით არ არსებობს ფართოდ ცნობილი თანამედროვე ეკონომიკური თეორიები, რომელნიც მთლიანად მსოფლიო მეურნეობისადმი იქნებოდა მიძღვნილი, მაგრამ არსებობს სოციოლოგიური, ეკონომიკური, გეოპოლიტიკური თეორიები, რომლებიც მიესადაგება მსოფლიო მეურნეობას. ჩვენ ძირითადად იმ კონცეფციებს განვიხილავთ, რომელიც თეორიულ ფონს ბოლო ათწლეულების მანძილზე ქმნიდა მსოფლიო მეურნეობის განვითარების ძირითადი ტენდენციებისათვის. ამ კონცეფციებს მიეკუთვნება: მონდიალიზმი, მოდერნიზმი და მდგრადი განვითარების კონცეფცია.

ამ თეორიათა შესწავლა განსაკუთრებით აქტუალური გახდა „ცივი ომის“ დასრულებისა და „სოციალისტური ბანაკის“ დაშლის შემდეგ. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ „მონდიალიზმის“ კონცეფცია წარმოიშვა დიდი ხნით ადრე, ვიდრე დასავლეთი ცივ ომში საბოლოო გამარჯვებას მიაღწევდა. მონდიალიზმი წარმოდგება ფრანგული სიტყვისაგან - „monde“, რაც მსოფლიოს ნიშნავს. ეს არის თეორიული კონცეფცია, რომელიც ყველა სახელმწიფოსა და ხალხების ერთ მსოფლიო წარმონაქმში შერწყმას გულისხმობს, მსოფლიო მთავრობის ჩამოყალიბებით, რომელსაც თან ახლავს ეროვნული, რასობრივი, რელიგიური და კულტურული საზღვრების განადგურება. მონდიალისტური კონცეფცია განვითარდა ჯერ კიდევ XIX ს-ის ბოლოსა და XX ს-ის დასაწყისში, როდესაც მსოფლიო გლობალიზაციის პირველმა ტალღამ მოიცვა. არსებობდა მონდიალისტური ორგანიზაციებიც, რომელთა საქმიანობას საფუძვლად ედო წმინდა ეკონომიკური მისწრაფებანი.

მათ ქმნიდნენ მსოფლიო ბიზნესის მსხვილი წარმომადგენლები. ერთ-ერთი ასეთი იყო სესილ როუდილის მიერ ორგანიზებული ჯგუფი - „მრგვალი მაგიდა“, რომელსაც ხელი უნდა შეეწყო მთელ მსოფლიოში დაუბრკოლებელი სავაჭრო სისტემის დამყარებისა და ერთიანი მსოფლიო მთავრობის შექმნისათვის.

მსოფლიო განვითარების გააზრების პროცესში XX ს-ის მეორე ნახევარში ჩამოყალიბდა მონდიალიზმის ერთ-ერთი პირველი მიმართულება — მოდერნიზმი. იგი დასავლეთში 60-იან წლებში დომინირებდა. მისი წარმომადგენლები იყვნენ: ტ. პარსონსი, კ. კერი, უ. როსტოუ, ლ. ლერნერი, დ. აპტერი და სხვ. მათი აზრით, მსოფლიო ერთიანი სისტემაა, რომელიც ისწრაფვის საერთო მომავლისაკენ. ისინი მსოფლიო განვითარების მომადრავებელ ძალად მიიჩნევდნენ ტრადიციულ და მოდერნიზებულ სახელმწიფოებს, ისტორიულ განვითარების მაგისტრალურ ხაზად კი ფიქრობდნენ გადასვლას ტრადიციონალიზმიდან მოდერნიზმზე და თვლიდნენ, რომ ნებისმიერ სახელმწიფოს აქვს საკმარისი პოტენციალი მომავალში მოდერნიზტულზე გადასასვლელად, მსოფლიო ეკონომიკაში ჩართვისათვის.

მაგრამ პრაქტიკამ ცხადყო, რომ სწორხაზოვანი „პროგრესული მოდერნიზაცია“ განუხორციელებელი აღმოჩნდა და აზიის, აფრიკისა და ლათინური ამერიკის ქვეყნებმა ვერაფერით შეძლეს გზის გაკვლევა პროგრესისაკენ. ოპტიმისტური რწმენა ეკოლოგიური და ერთიანი ცივილიზებული განვითარების შესახებ შეაყრია დაბალ განვითარებულმა ქვეყნებმა. ამკარა გახდა, რომ მხოლოდ დასავლურ ფასეულობათა აღიარება არ არის საკმარისი, - აუცილებელია კულტურულ თავისებურებათა და მატერიალური განვითარების პრობლემათა გადანყვეტის არადასავლური წესების გათვალისწინება. მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ თვით დასავლეთში დაექვედნენ მსოფლიო მოდერნიზაციის შესაძლებლობაზე, თუ არ იქნებოდა გათვალისწინებული ისტორიული, კულტურული და რელიგიური განვითარების თავისებურებანი და მენტალიტეტი. ასე დაუპირისპირდა მოდერნიზმს ანტიმოდერნიზმი (1965-1975წ.წ.) — სამეცნიერო პარადაგმა, რომელმაც მეტი ყურადღება დაუთმო იმ ქვეყნებისა და ხალხთა პრობლემებს, რომელთა გასვლა პროგრეს-

სის გზაზე დაკავშირებული აღმოჩნდა „საკუთარი თავის დაძლევა-სათან“. ანტიმოდერნიზმის წარმომადგენლები არიან: დ. აპტერი, ნ. სმელზერი, ჯ. ნეტლი, რ. რობერტსონი, დ. გოროვიცი, ა. ლევი და სხვ. ისინი დასავლეთს უკვე აღარ განიხილავდნენ როგორც მსოფლიო რაციონალურობის მატარებელს, რუსეთს კი როგორც აგრესიის გამომხატველებს.

XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან 90-იან წლებამდე მსოფლიო განვითარების გააზრებასთან მიმართებით განვითარდა მესამე მიმდინარეობა - პოსტმოდერნიზმი. ამ სოციალურ-ეკონომიკური ინტერპრეტაციისათვის არ იყო დამახასიათებელი რადიკალიზმი. პოსტინდუსტრიალიზმის ბელადები ეკონომიკურ თეორიაში იყვნენ: ს. ლეში და დ. ჰარვი. ისინი არ ყოფდნენ სამყაროს „თანამედროვე“ და „არქაულ“ ნაწილებად, არ უპირისპირდებოდნენ მოდერნიზმსა და ტრადიციონალიზმს. მათი მტკიცებით, არსებობს უნივერსალური ფასეულობანი, მაგრამ არა წმინდა დასავლური, არამედ ზოგადსაკაცობრიო, ანუ წამოაყენეს მსოფლიოს უნივერსალურობის პრინციპი. ამ პოსტულატმა თითქოს გააქარწყლა განსხვავება დასავლურ და არადასავლურ სამყაროს შორის. პოსტმოდერნიზმმა მთელი ყურადღება გადაიტანა პიროვნებაზე, ინდივიდზე. მათ საჭიროდ ჩათვალეს, რომ არ გატაცებულიყვნენ გეოპოლიტიკით, დაინტერესებულიყვნენ არა რეგიონული სახელმწიფო დაჯგუფებებით, არამედ ინდივიდითა და პიროვნების ბედით. მაგრამ პოსტმოდერნიზმმა ვერ შეძლო მოვლენების სწრაფი გაანალიზება, რამდენადაც 1989-91 წლებში მსოფლიო ეპოქალური მასშტაბის ცვლილებებმა მოიცვა და განხორციელდა უდიდესი რევოლუციური გადატრიალება. კვლავ შეიცვალა მსოფლიო განვითარების ახსნის ინტერპრეტაცია და ასე ჩამოყალიბდა ნეომოდერნიზმი. ეპოქალური ცვლილებების საბოლოო შედეგი ის იყო, რომ გლობალური მასშტაბით გაიმარჯვა საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დასავლურმა ფორმამ. სსრკ-ის დაშლისა და დასავლეთის გამარჯვების შემდეგ განსაკუთრებით გაიზარდა მონდიალისტური პროექტების მნიშვნელობა. პოსტსაბჭოურ ეპოქაში ახალ მონდიალისტურ ვერსიად იქცა ფრენსის ფუკუიამას დოქტრინა. მისი საპროგრამო სტატია - „ისტორიის აღსასრული“ - ნეომონ-

დიალიზმის ერთიანი ცივილიზაციის თეორიის იდეურ ბაზად განიხილებოდა, რომლის არსი ისაა, რომ მსოფლიოს ყველა ქვეყანა მოძრაობს ერთიანი პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური წყობილებისაკენ — ლიბერალური დემოკრატიისაკენ. ასეთი წყობილება უკვე არსებობს დასავლეთში, ხოლო როცა მას მიაღწევენ დანარჩენი მსოფლიოს ქვეყნები, მაშინ მსოფლიო გადაიქცევა ერთიან საზოგადოებად და, ფ. ფუკუიამას სიტყვებით რომ ვთქვათ, დადგება „ისტორიის აღსასრული“.¹ სსრკ-ის დაშლა უკანასკნელი „ირაციონალური“ ბასტიონის დაცემას ნიშნავს. აღსანიშნავია, რომ ამასთან არის დაკავშირებული ისტორიის აღსასრული და განსაკუთრებული მსოფლიოს არსებობის დასაწყისი, რომელიც „ბაზრისა“ და „დემოკრატიის“ იდეებით წარიმართება და სამყაროს მონესრიგებულ, რაციონალურად მომუშავე მანქანაში გაერთიანდება.

რამდენადაც თავისუფალ ბაზარსა და დემოკრატიასთან დაბრუნება მოხდა მსოფლიო მასშტაბით, ამდენად დემოკრატიისა და ბაზრის კატეგორიები წარმოადგენენ აბსტრაქტულ და საყოველთაო ფასეულობებს, ხოლო უნივერსალიზმი კვლავ გახდა სოციოკულტურულ თეორიათა იდეური წყარო. ბაზარი განიხილება როგორც პროგრესის ძირითადი საშუალება, მსოფლიო ძალების გამაერთიანებელი და აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობათა განვითარების რაციონალური ინსტრუმენტი. მსოფლიოს გეოპოლიტიკური სურათი ასეთია: მატერიალური პროგრესის სათავეში დგანან ის ევროპული, ამერიკული და აზიური ქვეყნები, რომელთა ურთიერთობა შეიკრა ერთიან გლობალურ სისტემად. XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან გლობალიზაცია გაბატონებული თეორიული სქემაა და თანამედროვე აზროვნების ჰორიზონტში დღემდე ბატონობს. აახლო მომავალში მოსალოდნელია გლობალური განვითარების პრობლემათა გააზრების თანამედროვე მიმდინარეობა ნეომოდერნიზმი, რომელსაც საფუძველი ე. ტირიაკინმა და ჯ. ალექსანდერმა ჩაუყარეს, შეიცვალოს ახალი მიმდინარეობით, რომელიც მსოფლიო განვითარებისა და პროგრესის მამოძრავებელ ძალად, დასავლურ უნიფიცირებულ ფასეულობებთან

---

1 Фукуяма Ф., *Конец Истории?*, «Вопросы философии», 1990, №3, с. 22.

ერთად, ტრადიციულ აღმოსავლურ ფასეულობებსაც აღიარებს.

პოსტინდუსტრიალიზმმა დაარღვია ეთნოეროვნული სისტემა, შედეგად გლობალური ფუნდამენტალისტური ომების საფრთხე წარმოიშვა, რისი მომსწრეც მსოფლიო საზოგადოება აღმოჩნდა XXI სუკუნის დასაწყისში, ანუ ცივილიზაციათა დაპირისპირება შედგა. გეოპოლიტიკური ტერმინოლოგიით, ეს ნიშნავს დასავლეთისა და აღმოსავლეთის დაპირისპირებას. გეოპოლიტიკამ დააფიქსირა უკანასკნელ საუკუნეში დასავლეთისა და აღმოსავლეთის რეგიონების სახელმწიფოებრივ, კულტურულ და ინდუსტრიულ განვითარებას შორის პრინციპული განსხვავება, რომელსაც ასეთი სახე აქვს: დასავლეთი არის „ტექნოლოგიური“ და „მატერიალური“ განვითარების ცენტრი. კულტურულ-იდეოლოგიურ დონეზე მასში ჭარბობს ლიბერალურ-დემოკრატიული პრინციპები, ინდივიდუალური და ჰუმანისტური მსოფლმხედველობა; ეკონომიკურ დონეზე პრიორიტეტი ენიჭება ვაჭრობასა და ტექნიკურ მოდერნიზაციას; სოციალურ დონეზე — იძულებამ წმინდა ეკონომიკური ხასიათი შეიძინა, იდეისა და ძალის კანონი ფულის კანონმა შეცვალა. „ადამიანის უფლებათა იდეოლოგია“ მსოფლიოს დასავლეთი რეგიონებისათვის უმთავრეს პრინციპად იქცა. ინდუსტრიულ დონეზე ამ იდეოლოგიას შეესაბამება „განვითარებული ქვეყნის“ იდეა, ხოლო ეკონომიკურ დონეზე — თავისუფალი ბაზრის, ეკონომიკური ლიბერალიზმის კონცეფცია. ამ მახასიათებელთა ერთობლიობა განსაზღვრავს თანამედროვე დასავლური ცივილიზაციის სახეს.

გეოპოლიტიკურ დასავლეთს უპირისპირდება გეოპოლიტიკური აღმოსავლეთი: ეკონომიკური მოდერნიზაციის ნაცვლად აქ ჭარბობს კოოპერაციული, საამქროს ტიპის ტრადიციული საწარმოს ფორმები; ეკონომიკური იძულების ნაცვლად სახელმწიფო იყენებს იდეისა და ძალის კანონს; დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების ნაცვლად აღმოსავლეთი მიიღტვის განსხვავებული სოციალური რეჟიმისაკენ, რომლებსაც აერთიანებთ ის, რომ მათი სისტემის ცენტრში დგას არა „ინდივიდი“, ადამიანი თავისი უფლებებითა და ინდივიდუალური ფასეულობებით, არამედ ზეინდივიდუალური საზოგადოება — ერი, ხალხი, იდეა, რელიგია. ამასთან, უნდა ითქ-

ვას, რომ გეოპოლიტიკაში ცივილიზაციური დაპირისპირება არსებობდა ყოველთვის და არასოდეს შეუწყვეტია არსებობა, მხოლოდ გამოვლენის ფორმები და ხარისხი იყო სხვადასხვა ეპოქაში განსხვავებული. ამჟამად ნათელია, რომ დასავლურმა ცივილიზაციამ უნდა აღიაროს თანასწორობა ახალი აღმოსავლური ცივილიზაციისა თავისი ფასეულობებით. ჩვენი აზრით, ცივილიზაციათა დაპირისპირება დროებითი იქნება და მსოფლიო შეძლებს პლანეტარული ჰუმანური იდეოლოგიის პოვნას, რომელიც შეასუსტებს ეთნოცივილიზაციურ დაპირისპირებას. ამ თვალსაზრისით, ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი მიმართულებაა ნეოეკონომიკური კონცეფცია, რომლის ამოსავალი პრინციპებია: ეთნოეკონომიკური სისტემა და საზოგადოების მდგრადი განვითარება.

მდგრადი განვითარება და მისი რეალიზაციის გზების ძიება ნებისმიერი ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი სტრატეგიული ამოცანაა. მსოფლიო საზოგადოება იწყებს მსჯელობას, როგორ დააღწიოს თავი გლობალურ პოსტინდუსტრიულ მანქანას. ამას ადასტურებს გაეროს სპეციალურ კონფერენციაზე მიღებული დოკუმენტი „დღის წესრიგი XXI საუკუნისათვის“. უნდა შეიქმნას განვითარების ახალი მოდელი, რომელიც შეძლებს, დაეხმაროს ცივილიზაციას გლობალური წინააღმდეგობის გადაჭრაში. ასეთ მოდელად მოიაზრება ნ ე ო ე კ ო ნ ო მ ი კ ა .

ნეოეკონომიკა ცივილიზაციური განვითარების პოსტინდუსტრიული ეტაპის შემდგომი საფეხურია - ფასეულობათა ახალი ნაკრების საფუძველზე ჩამოყალიბებული გლობალური სისტემის პროგრესული მოდელი, რომელიც გულისხმობს ტექნოლოგიური და არასისტემური ფაქტორების (ეთნოეროვნული, კულტურული, მორალურ-ეთიკური, ეკოლოგიური და ა.შ.) ჰარმონიულ სიმბიოზს ცხოვრების დონის კვლავწარმოებისათვის.¹ პროგრესული განვითარების ნეოეკონომიკური მოდელი გულისხმობს მსოფლიო განვითარების ახალ კანონზომიერებათა ჩამოყალიბებას, სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა ახალი პრინციპების შემუშავებას. აღსანიშნავია, რომ არსებითად იცვლება თვით ადა-

---

1 I. Белоусов В. М., Ерешова Т. В., История экономических учений, “Феникс”, Ростов-на-Дону, 2009., с. 505

მიანის როლი ახალ მოდელში. უნდა ჩამოყალიბდეს განვითარების ახალი სუბიექტი და შესაბამისად ახალი ორგანიზაციულ—ფუნქციური სტრუქტურები. იგი გულისხმობს თვით ინდუსტრიული კვლავნარმოების ციკლის გარდაქმნას, სიმბიოზს ეკონომიკური, ეკოლოგიური, ეროვნულ-ეთნიკური კომპონენტებისას. სწორედ ეს სიმბიოზი უდევს საფუძვლად ეთნოეკონომიკური სისტემების ჩამოყალიბებას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ყალიბდება ახალი საზოგადოებრივი-ეკონომიკური წყობა, რომელშიც კულტურული, ეთნიკური, რელიგიური ფასეულობები არ არიას განკერძოებული ინდუსტრიული კვლავნარმოების სფეროსაგან. ისინი ყალიბდებიან ერთიან მთლიანობად და გამოდიან ინტერნაციონალიზებული კვლავნარმოების ციკლების ეთნოეროვნული შეფერილობით.

მსოფლიო მეურნეობა, რომელიც მიდის ერთიანი, ტექნოგენური ინდუსტრიული გარემოს ფორმირებისაკენ, რაც უგულვებელყოფს ეთნოეროვნულ გარემოს, მოითხოვს მოთხოვნილებათა, ქცევის, ცხოვრების წესის ერთიანი სკალის დანგრევას, წინააღმდეგობას აწყდება ამ ეთნოეროვნული გარემოსაგან. აგრარული საზოგადოებანი, - ნერს ამერიკელი მკვლევარი **ალეგინ** ტოფლერი, ცდილობენ, დაასრულონ ინდუსტრიალიზაცია, მაგრამ იმავდროულად ექცევიან ეროვნული მშენებლობის ჩრდილში. ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები, ისეთები, როგორცაა: უკრაინა, ესტონეთი ან საქართველო იბრძვიან თვითგამორკვევისათვის და მოითხოვენ... დროშას, ჯარს, ფულად ერთეულს — ატრიბუტებს, რაც დამახასიათებელი იყო ყოფილი ინდუსტრიული ერისათვის. მაღალტექნოლოგიურ ქვეყნებს არ ესმით მათი... მაგრამ განვლილმა პერიოდმა გვიჩვენა, რომ სწრაფი ტექნოლოგიური ცვლილებების, საშინაო და საგარეო პოლიტიკურ არენაზე ძირეული გარდაქმნების პირობებში სახელმწიფოები ავლენენ შეგუების პოტენციალს, უფრო მეტიც, იძენენ დამატებით უპირატესობას. ეთნოეროვნულმა სისტემებმა გამოავლინეს მოქნილობის მაღალი ხარისხი, რაც ქმნის საფუძველს პოსტინდუსტრიული სამეურნეო სისტემის ძირითად მახასიათებელთა შერწყმისათვის ეთნოეროვნულ გარემოსთან. ასევე იქმნება საფუძველი ეთნოეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბებისათვის, რომელიც ითვალისწინებს ეროვნული მენტალიტეტის,

SUMMARY

კულტურულ და ტრადიციულ ფასეულობათა შერწყმას ცხოვრების ახალ წესთან.

გლობალურ დონეზე „მდგრადი განვითარების“ ცენტრალურ იდეას წარმოადგენდა პოსტინდუსტრიალიზმის მდგრადობის დასაბუთება, რაც გულისხმობს მსოფლიო კვლავწარმოების ციკლების შენარჩუნებას და მათი მოქმედების მდგრადობას, რისთვისაც საჭირო იყო ეროვნულ რესურსთა უწყვეტად მიწოდების უზრუნველყოფა მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნიდან. მაგრამ თვით პოსტინდუსტრიალიზმის უმაღლესი ფაზა - ტექნოგენური წყობა აღმოჩნდა მიზეზი მრავალი ქვეყნის მდგრადი განვითარების შერყევისა (მხედველობაში გვაქვს მაღალ ტექნოლოგიათა რევოლუციური განვითარება, რომელიც ხშირად ჯერ კიდევ სიცოცხლისუნარიანი სამეურნეო ინფრასტრუქტურების მოშლას იწვევს და მძიმე მდგომარეობაში აყენებს ეროვნულ ეკონომიკას). პოსტინდუსტრიულმა მოდელმა შეიმუშავა მდგრადი განვითარების სტრატეგიული მეთოდები, მაგრამ მხოლოდ მსოფლიო ტექნოლოგიური და ეკონომიკური განვითარების ცენტრებისათვის.

როგორც ვხედავთ, მონდიალისტურმა გეოპოლიტიკურმა კონცეფციებმა მიზნად დაისახეს დასავლურ ფასეულობათა საყოველთაო აღიარებისა და გავრცელების მიზანშეწონილობის დასაბუთება (მოდერნიზაცია, ვესტერნიზაცია). ლიბერალური ბაზარი და დემოკრატია გახდა ის ცნებები, რომლითაც მონდიალიზმი გლობალიზაციის პირობებში მრავალ ქვეყანაში შეიჭრა, ეროვნული იდეალები დაჩრდილა და მრავალ ერს განვითარების ძირითად გზად ამ პრინციპების აღიარება და საყოველთაოდ დამკვიდრება დაუსახა.

SUMMARY

Guram Chargazia's scientific work discusses “ **The State Fiscal Policy – Forms and Trends** “. The fiscal policy comprises the events which are carried out by the Government for the purpose of economical stabilization, via the way of changing the volume of state budget incomes and outcomes. (That's why the fiscal policy is called Budget-Tax Policy).

There are two forms of state fiscal policy: 1) discreet and 2) non-discreet fiscal policy. Discreet fiscal policy means the legislative changes of Government related to the volume of state purchases, taxes and serves the economic stability. Non-discreet (automatic) fiscal policy is related to the activity of automatic (built-in) stabilizers.

In the average termed prospective the main trends of budget policy are:

- The completeness of budget policy in the field of outcomes on the basis of those criteria which reflect the efficiency of budget means;
- Creation of the system of managing the active assets and equities which will assist the significant improvement of the stability of budget system and will make the budget policy already adopted rather flexible, will minimize the risks, which are related to the dynamics of state debt;
- Completeness of budget process, provision of the transparency of budget procedures and budgets at all the levels of budget system;
- Formation of fair, neutral and efficient tax system via the way of minimizing the tax obligation for the economical subjects, creating the conditions available for entrepreneurial development, providing the balanced state budget.

In 2012, in Georgia the plan of fiscal consolidation (of decreasing the budget deficit in sequence) has been worked out which considered the minimization of the budget deficit in 213 up to 35, (in 2009 the budget deficit was 9.2%). The events established in the sphere of fiscal consolidation have been executed successfully. In 2011 the figure of the deficit

SUMMARY

---

towards the inner product entirely has been determined at 3.5% and the mentioned may be minimized up to 3%, which provides the fiscal stability of the country and is the result of right tax and budget planning.

***

In the scientific article of **Eka Chokheli**, “**Guidelines for Sustainable Development of Business Companies**” are discussed. Today more actually becomes an orientation over the sustainable development from companies, which consider the accents on such orients such as are: economic growth, social wellbeing and environmental defense. When the companies choose the sustainable development, it is necessary to work out the conceptions which become their political part. The Sustainable development conception working out is very specific and this demands such steps, such as are: The environment and stakeholders’ analyze, the sustainable development political working out and its realization; estimations of results and preparation of calculation according to wish. For business companies the sustainable development orientation must become prior, as it additionally ensures their image raising, costumers’ loyalty growing, government bodies and in general, social goodwill and correspondingly raising of competition ability and taking the front positions on market.

***

In the scientific article of **Anzor Abzalava**, “**Positive and Negative Aspects of Open Economy**” are analyzed. The Open economy implies the limited interference of state in economic activities, dispossession of state monopoly in the field of foreign trade, creation of free and special trading-financial zones, etc.

The Open economy, on one hand, gives to the country the opportunity to participate widely in international distribution of labor, has access to foreign capital and technologies, realize its competitive advantages on world market; but, on the other hand, the factor of openness contains more risk in the period of financial-economic crises when the peril of transmission of crisis processes is created in the conditions of interrela-

tionship between the countries. That is why countries try to integrate in world economy with no haste on the basis of increase in competitiveness, implementation of market structures operating effectively, increase in the quality of macroeconomic policy as well as creating such stable institutions and mechanisms of global economic functioning which comply with the requirements of the most of the countries.

***

In the article of **Vakhtang Datashvili, Giorgi Cincadze, Mariam Datashvili** “ **The Labor Market: the Problems of Formation of Employment Policy in Georgia** “, the employment policy is analyzed. Nowadays there is a huge employment problem in Georgia. This problem is more acute for younger people, most of them don't have a stable income or if has it is not enough. The labor market of Georgia is not modern, in order to decrease unemployment the Government should pay more attention to: reduction taxes, fixing tax laws and business laws ambiguous parts, property rights protection, effective mechanism to ensure compliance with contract, reforms of the judicial system and etc.

***

Ramaz Gerliani's article discusses “**Some Aspects of Economic Freedom and Economic Crisis**“ . Economic freedom and economic crisis have a big correlation as the components of the economic cycles. Within the free economies, we try to explain the reasons of the recesses and the cycles, which are the main problems in our life.

The main problem of macroeconomic equilibrium is the disbalance between the aggregate demand and the aggregate supply, but we know that it also includes:

1. The ratio of the savings and investment
2. The ratio of the labor demand and supply
3. The ratio of the inflation and unemployment

In the modern economy people's increasing requirements are more bigger than the industry is able to supply, what leads to the great demand. In such a case if the supply is not adequately, that gives the violation of

SUMMARY

---

matching transactions - "The imbalance", this is not a simple situation when demand is greater than supply, this is lack of new "X" product, deficit, which is caused by the preliminary demand.

As we know each goods or group of the goods have their life cycle, the periods: entering in the market and establishing in it, the maturity phase and outgoing from the market.

According to the increasing income, the number of the consumer also increases, but if the supply is not modern, the costs do not increase proportionally. There are many variety of goods and services in the modern progress economy so the market saturation effect becomes more and more weak and the marginal consumption decreases as well.

Despite the fact that growth of savings is precondition of cyclical downfall, the increase of savings is not always the reason of fall. It is only the case when savings are not invested in innovative field. Free investment is not possible when economic freedom is low, and if it happens, it happens only when there is no interest of public and consumers.

In the period of crisis, J.M. Keynes „the anti-crisis recipe” is expedient only for short term, despite how seemingly it resistances the economic freedom. But it is not for a long term economic treatment and can be used only for short term.

For long term it is more useful to use policy called as „laphers effect” which will make longer period of economic freedom by stabilization of economy.

Cyclic dynamics of the economy are inevitable. The aim of economic strategists is not to stop cyclic changeability. The goal is to facilitate and make shorter period of fall by guarantee economic freedom.

***

В статье Бадри Давитана **“Методика расчета оптимального объема прибыли в условиях рыночной экономики”** рассмотрены вопросы максимизации прибыли. Отмечено, что максимизация прибыли путём изменения доли переменных и постоянных затрат, определения точки без убыточности и запаса финансовой прочности, позволяет предпринимателям планировать на перспективу раз-

меры прироста прибыли в зависимости от хозяйственных успехов в производстве конкурентоспособной продукции и заблаговременно принимать соответствующие меры по изменению в ту или иную сторону величин переменных и постоянных затрат. Прогнозные расчеты прибыли важны не только для самих предприятий и организаций, производящих и реализующих продукцию, но и для акционеров, кредиторов, банков, связанных с деятельностью данного предпринимателя, участвующих своими средствами в формировании его уставного капитала.

***

Gigla Gabaidze's scientific article is about "The Inflation level in Georgia, its Causes, and Economic Results".

Inflation is a sharp increase of price levels on the goods and services which are to satisfy the demands of populations in a given country. During the last six years, the highest level of inflation (11.2 %) in our country was detected in 2010 and the lowest level of the one (2.0%) was detected in 2011. It is worth to be considered that in the last period of the time the increase of the price took place mostly on grocery that was reflected negatively on the subsistence conditions of the population of the country (especially pensioners, teachers and so on having low income).

***

Besarion Bauchadze-"Formation of the managerial accounting system in the process of strategic planning and budgeting of investment opportunities "

A Company, as an economic system is dependent on its own system of managerial accounting and analysis, which provides it with necessary information. The development of the system of managerial accounting and analysis is to meet the current changes in the company. The specifics of formation of accounting system is conditioned by features and specifications of internal environment of the organization. Also, as the managerial accounting represents the informational and analytical base of making managerial resolutions and maintains company's functioning in concrete business environment, the managerial accounting is to be consid-

SUMMARY

---

ered together with not only strategic management but also with budgeting, as financial planning of company's affairs.

***

Irma Kvetenadze's article discusses the “**System of Risk Management in Commercial Banks**”. Quite important tasks for now is a decision of such tasks as the development of new methods within the banking services risk-control processes that can ensure the implementation of new components in the Bank's operations.

Experts unequivocally are inclined to believe that the new investment policy must comply with all existing standards of the bank in order to be successful. In other words, each functional process must be based on well explicable operating mechanism and be more efficiently controlled.

***

Iulia Oniani ,Nato Chikviladze is about “**For improving methodology of evaluation of life quality of the district population**”. Studying the problem of raising the quality of the life of population requires statistic registration of broad group of the factors of economic, ecological and social development.

As the practice displays, raising the level of living in the region doesn't always follow to the rate of economic increase in the country. Due to regional difference (demographic and economic potential, quality of urbanization, level of development) each territory is characterized with specific quality and level.

In the article are displayed social and economic indicators of the quality of living of the population in the region which reflect final regional economic and political results and different aspects of prosperity of the population.

In the article with the private indicators are offered methodology of integral evaluation and relevant indicators. Namely, there are distinguished three basic components –synthetic category, forming means and system of maintenance of life activity of the population “Level of prosperity”, “quality of population” and “Quality of social sphere”. Generalized in-

tegral evaluation of the level of population of the region is defined as an average geometric meaning of these three components.

***

The Scientific work of **Lali Kharbedia** “**Georgia’s place in Regional and Global Economic Space**” deals with the country’s geopolitical orientation, as well as the essential directions of foreign policy that define Georgia’s functions in regional and global economic space. The problem importance is noted to be caused by political changes within the country that may affect external policy movements and Georgia’s participation in international projects managed by the West.

We have discussed the Century Projects where Georgia provides main transport corridor link between Asia and Europe. New states, including Georgia, are outlined to seek for economic, political, cultural, and other types of cooperation with different states and regions. Thus, they are trying to make alternative choices between forming and already formed spaces. The Caucasus, GUAM, and BSEC may become models of the space.

Georgia’s active participation in above mentioned organizations and integration process proves that the country is willing to adapt new conditions, world’s global tendencies, and to successfully solve integration problems in the world industry that determine strategic goals for foreign economic development.

***

Lela Bichiasvili - “The Development of Modern Directions of Tourism in Georgia”

In the conditions of the modern economy, development of market borders and business contacts made the possible development of the one of most recent and perspective branches of tourism – business travel.

Business travel, as one of the kinds of tourism was settled in the eighties in Europe and America and represents modern event in tourism industry. Business travel plays important role in any countries national economy and has active influence on its integration in the world market.

SUMMARY

Term business travel means: business communications, exchange of the technologies and information, development of new markets, finding of new projects and partners for the investment, advanced training of staff, etc. globalization of the world economy and related with this process intensification of the business, scientific and cultural relations, transformed business travel in one of the leading, most profitable and consequently dynamically developing branches of the world tourism.

By the opinion of foreign and national experts, business travel always will be corresponding with changes in the world economic, based on consumers needs, will master and offer new services.

Considering geographical location, historical-cultural heritage, in the case of proper economic policy Georgia has great perspective for development of tourism, particularly its specific area, business travel.

***

В статье **Бадри Давитаиа „Эффективность использования оборотного капитала в условиях рыночной экономики“** рассмотрены вопросы эффективности использования оборотного капитала. Отмечено, что улучшение использования оборотного капитала с развитием предпринимательства приобретает все более актуальное значение, так как высвобождаемые при этом материальные и денежные ресурсы являются дополнительным в внутренним источником дальнейших инвестиций. Рациональное и эффективное использование оборотных средств способствует повышению финансовой устойчивости предприятия и его платежеспособности. В этих условиях предприятие своевременно и полностью выполняет свой расчетноплатежные обязательства, что позволяет успешно осуществлять коммерческую деятельность. О степени использования оборотных средств можно судить по показателю отдачи оборотных средств, который определяется как отношение прибыли от реализации к остаткам оборотных средств.

***

В статье **Марии Джоана** -“Creating the Unique Destination Proposition“ на примере Польши отмечено: Фокус на конкурентоспособность является значимым на макроэкономическом масштабе, так и на региональном, городском и местном масштабах. В настоящее время, интерес вырос на отдельных регионах и городов. Акцент был поставлен на выявление ключевых факторов, региональных и городских конкурентоспособности и региональной политики. Развитие туризма стало важной возможностью для повышения конкурентоспособности регионов. Привлечения туристов в определенный пункт назначения приносит заметные результаты и позволяет местного бизнеса, общества и власти- создать больше богатства . Однако, процесс разработки назначения марки является сложным и требует тщательно разработанной стратегии, а также надлежащих оперативных планов. Кроме того, продвижение бренда страны является критически важным для стратегий, направленных на создание и усиление региональной повышения осведомленности о бренде. Таким образом, все виды деятельности, ведущие к развитию уникального предложения ценности для определенного региона, нужно быть синхронизированы с национальной маркетинговой деятельности, направленной на создание бренда страны.

***

In the scientific article of **Zurab Vashakidze, Zhuzhuna Tsiklauri-Shengelia and Ramaz Shakulashvili** “**Managerial Accounting and its main principles**” are discussed . The main purpose and role of managerial accounting is to provide the Management with relevant information about the company from its first day of registration until its liquidation. In this field the calculation of production cost, allocating and distributing overhead expenses, managing organization’s tangible and intangible, financial assets, controlling payables , re-investing policy, corporate finances are the key issues and can play a significant role in the development of the company.

***

В статье **Гоча Чубабрия „Некоторые проблемы менеджмента в глобальных экономических отношениях“** отмечено: с целью облегчения изучения разных аспектов процесса глобализации экономики выделяются группы проблем, одна из которых создание новых форм рыночного регулирования глобальной экономики и характер деятельности главных актеров этого регулирования. В статье речь идет в основном о необходимости повышения эффективности менеджмента глобальной экономики и проведения реформ в ведущих международных экономических организациях.

***

В статье **Манана Самадашвили“ Значение эффективности тренингов в развитии бизнеса“** рассмотрены вопросы, касающиеся программ тренингов, критерии оценки тренингов, факторы периодичности оценки тренингов, которые являются важными элементами в процессе управления персоналом. Проведение тренингов способствуют эффективной работе организации.

***

В статье **Ашота Матевосяна, Вагана Багдасариана „Новые подходы оценки налоговых рисков“** рассматриваются вопросы выявления, оценки и минимизации налоговых рисков, возникающих при осуществлении хозяйствующим субъектом экономической деятельности. Исследование налогового риска может включать множество подходов, связанных с проблемами, вызванными неуверенностью, включая определение, оценку, контроль и управление риском.

В Армении вопрос налогообложения всегда был одним из ключевых в экономике. Любая организация ставит одной из своей целей снижение налогового бремени законными, а подчас и незаконными способами. Несовершенство армянского законодательства создает налогоплательщикам широкие возможности для решения этой задачи. Именно в этом и кроется другая проблема – возможность применения к налогоплательщику мер ответственности за незаконное или

умышленно искаженное использование способов налоговой оптимизации, что создает предпосылки для возникновения у организации так называемых налоговых рисков.

***

გოდერძი ტყეშელაშვილის, ზურაბ გრიგორაშვილის სტატი-
აში “კომპანიის მარკეტინგის დაგეგმარება, როგორც სისტემა მი-
სი სტრატეგიული მიზნების განსახორციელებლად” განიხილება
კომპანიის მარკეტინგის დაგეგმარება, მისი სისტემა სტრატეგი-
ული მიზნების განსახორციელებლად. ძირითადი აქცენტი გა-
მახვილებულია კომპანიის მენეჯმენტის შესაძლებლობებზე და
დასახული მიზნების განხორციელებაზე.

***

Lia Berikashvili's work deals with “**Segmentation, Targeting and Positioning of Industrial Market**”. Every decision related to the development of strategy of marketing is based on the segmentation of market, i.e. division of market into small-scale, homogenous submarkets. The aim of the decision is the targeting on consumers. Selection of consumers is the most important decision of any production company. Marketer adapts the offer, develops the policy of prices and creates the system of communications and distribution according to demands and priorities of consumers, as well as according to purchases by their organizations. Company makes decision about the *positioning* in chosen segments after the determination of market price. Company prepares the offer according to desires of consumers and shows them something that differences it from competitors.

***

Eka Chokheli's work discusses “**The Main Aspects of Management and their Estimation in Georgian Business Companies**”. During their existence the companies constantly feel changes. Their success directly connected to management. Only in good management conditions is possible to reach economy growth in company. Company management quality defines such harmonic connection of elements as are: mission, aims,

SUMMARY

---

organizational structure, strategy, personnel, values, style, and systems. In spite of similar problems during the business doing in all countries companies, we should note the differences, which distinguish the Georgian companies from other ones. Particularly, in the Georgian companies are not paid attention to working out aims and often they are formulated so unclear, it is impossible to understand to which direction goes a company; also in Georgian business companies still stays such unsolved problem as is complexion of organization with corresponding personnel and there are spread the selection of friends, relatives and unqualified personnel; so the one more problem is effective organization structure formation, because of what is undefined authority division area, and is not reflected for each structure subdivision, for hierarchical steps, characterized right and obligations and etc. All of these operate on the Georgian business developing and needs the corresponding attention.

***

В статье **Ашота Матевосяна, Мане Матевосяна „Проблемы налогового планирования на предприятиях“** рассмотрено существующее положение в области налогообложения малого и среднего бизнеса в Армении, проблемы, которые присущи малому бизнесу, основные из которых связаны с вопросами налогообложения. Налоговое планирование это сложный процесс, состоящий из различных элементов, проходящий во множество этапов и имеющий законодательные ограничения. Процесс налогового планирования состоит из нескольких взаимосвязанных между собой этапов, которые не следует рассматривать как четкую и однозначную последовательность действий, обязательно гарантирующих снижение налоговых обязательств. Основные принципы налогового планирования показали, что налоговое планирование это не механическое уменьшение налога или налогов, а финансовая оптимизация, выбор наилучшего пути управления финансовыми ресурсами предприятия.

***

Evgeni Baratashvili, Lia Berikashvili, Anzor Abralava's scientific article discusses the "Designs of Industrial Clusters in the Modern Business". The Examples of purposeful formation of chains, such as production clusters, exist in the international practice. Specialists of United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) developed the generalized concept of institutional policy on the basis of study of cluster systems working in eleven countries. The aim of this policy is to support the network of business relationships.

As usually, production clusters are founded by one of the following three subjects: small businesses, local governmental agencies and/or large-scale corporations. It's well-known that contracts are concluded with regional firms with the same suppliers and customers. Such permanency spontaneously forms the circle of business partners working in the local network.

***

Гоча Чубабрия - Значение и роль международных экономических организаций (МЭО) в глобальных процессах МЭО функционируют свыше пятидесяти лет и пережили в своей истории несколько этапов. Современный этап формирования их системы начался в 1990-ых годах и был связан, в первую очередь, с изменением геополитической ситуации.

Большинство МЭО сегодня вынуждено активизировать свое вмешательство в глобальные процессы в целях ослабления ее негативных последствий, вносит серьезные коррективы в свою деятельность с тем, чтобы оптимизировать глобальное регулирование; наблюдается постепенное распространение их влияния на главные сферы международных экономических отношений и укрепление взаимосвязей между ними.

***

Karapet Arakelyan's article deals with "Globalization and tendencies of the changes in education". Globalization – one of the most important

SUMMARY

---

directions of development and this phenomenon influences on all parties of human activity. As a result of globalization many transformations take place and in the education sphere - as all personnel potential for all other spheres of action here is prepared. Some aspects of influence and the main directions of transformations are presented in this article.

***

In the article “**Modernism and economic systems**” of **Lali Kharbedia**, there are discussed those conceptions, which formed theoretical background for the last 10 years for development of basic tendencies of the world agriculture. To these conceptions belong to: Mondialism, modernism, theories of whole civilization and firm development conception. It should be marked that learning of those conceptions became important. After the end of “cold war” and after destroying of socialist camp and didn’t lose its important after 20 years either.

There’s a conclusion that the mondialistical and geopolitical conceptions have a goal of western Orientation and confirmation of its recognition and development. Liberal market and democracy are the main words that are important in many countries. They are the main way to develop the nations and recognition of these principles.

შპს ჟურნალი „ეკონომიკა“
მისამართი: თბილისი – 0171, მ. კოსტავას ქ. 63.
ტელ: 233-50-23, 599 56-90-78.
economics.bpengi.com
E-mail: economica_2008@yahoo.com
E-mail: economica_1918@yahoo.com

ООО журнал «ЭКОНОМИКА»
Адрес Тбилиси - 0171, ул. М. Костава 63
Тел. 233-50-23, 599 56-90-78
economics.bpengi.com
E-mail: economica_2008@yahoo.com
E-mail: economica_1918@yahoo.com

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტი
გადაეცა ასაწყობად 15.02.2013წ.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 20.03.2013წ.
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 15,8